

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKUNDA
ÇOCUKLAR VE HUKUKİ STATÜLERİ

MEHMET SELMAN ÖKTEM

2501151028

Tez Danışmanı

PROF. DR. B. BAHADIR ERDEM

İSTANBUL, 2018

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MEHMET SELMAN ÖKTEM Numarası : 2501151028
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : ÖZEL HUKUK Danışmanı : PROF.DR.B.BAHADIR ERDEM
Tez Savunma Tarihi : 18.04.2018 Saati : 11:00
Tez Başlığı : ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKUNDA ÇOCUKLAR VE HUKUKİ STATÜLERİ

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.B. BAHADIR ERDEM		KABUL
2- DOÇ.DR.FARUK KEREM GİRAY		KABUL
3- DR.ÖĞR.ÜYESİ: MERVE ACUN MEKENGEÇ		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF.DR.N.GÜNSELİ ÖZTEKİN GELGEL		
2- DR.ÖĞR.ÜYESİ: MERVE ACUN MEKENGEÇ		

ÖZ

ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKUNDA ÇOCUKLAR VE HUKUKİ STATÜLERİ

Mehmet Selman ÖKTEM

İnsan, doğası gereği zulüm gördüğü veya görme ihtimalinin bulunduğu yerlerden uzaklaşma içgüdüsüne sahiptir. Bu durum sığınma amacıyla göçlerin yapılmasına sebebiyet vermiştir. Uluslararası göç hareketlerinin bir türü olan bu göç hareketleri bir mecburiyete dayanması sebebiyle bünyesinde zorluklar barındırmaktadır.

Sığınma amacıyla yapılan göç hareketlerinden en çok etkilenen kişiler hiç şüphesiz çocuklardır. Gerek fiziksel ve bedensel gelişimleri gerekse de zihinsel olgunlukları yetişkinlere göre tam oluşmamış olan çocuklar göç hareketleri sırasında ve sonrasında birçok tehlike ile karşı karşıya gelebilmektedir. Çoğunlukla aile fertleri ile birlikte göç hareketine katılan çocuklar kimi zaman da tek başlarına göç etmek zorunda kalabilmektedir.

Çalışmada uluslararası göç hareketlerine zorunlu bir şekilde katılan çocukların hukuki statüleri incelenecektir. Çalışmanın amacı, uluslararası sözleşmeler ışığında, sığınma amacıyla göç eden çocuklara hangi statülerin verileceğinin belirlenmesidir. Ayrıca tespit edilen bu statülerin kapsamının çizilmesi de amaçlanmaktadır. Bu bağlamda çalışmada uluslararası göçe dair kavramlar incelenmekte, çocuğa dair temel uluslararası sözleşmeler irdelenmekte ve nihayet çocuğa ilişkin statüler ortaya konmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Göç Hukuku, Sığınma Amacıyla Yapılan Göç, Göç Eden Çocuk, Mülteci, Şartlı Mülteci, İkincil Koruma, Geçici Koruma.

ABSTRACT

CHILDREN AND THEIR LEGAL STATUS IN INTERNATIONAL MIGRATION LAW

MEHMET SELMAN ÖKTEM

People have secession instinct, which make them to leave their hometown which either they have been faced with the cruelty or might be faced with cruelty. This situation has been causing migration on purpose of sheltering. Those kind of migrations which, have been taking place in international migration have many adversities in their structure.

Those who are most affected by migration movements are children inarguably. Children, whose their physical and mental development are not completely developed compared to adults, can face many troubles during and after migration movements. Children participating in the migration movement can sometimes migrate with their family, whereas some of them have to migrate on their own.

In this study, the legal status of children who compulsorily participate in international migration movements will be examined. The main aim of this study is to determine which statutes will be given to children migrating with purpose of political asylum based on international agreements. It also aimed to assign the statutes' scope. In this context, in this study, the concept of international immigration and the main international agreements of the children are examined. Finally the statute related to children is revealed.

Keywords: International Migration Law, Immigration for Asylum, Migrant Child, Refugee, Conditional Refugee, Secondary Protection, Temporary Protection.

ÖNSÖZ

Kişinin bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye yaptığı göç hareketlerini ifade etmek için kullanılan uluslararası göç tabirinin alt başlıklarından biri olan ve en ağır sonuçları bünyesinde barındıran sığınma amacıyla yapılan göç hareketlerinin öznesi her yaştan birey olabilmektedir. Bu amaçla göç hareketlerine katılanlar arasında göç hareketlerinden en çok etkilenen grup hiç şüphesiz ki çocuklardır. Menşe devletleri korumalarından yararlanamayan bu çocuklara sağlanacak koruma ve bu kapsamda elde edecekleri statüler, hak ettikleri hakların kendilerine sağlanması noktasında oldukça elzemdir.

Çalışmamızın amacı mevzuatın yeni olduğu ve bu sebeple uygulamada birçok eksikliği bünyesinde barındıran uluslararası göçe katılmış bu çocukların hangi statülere ne şekilde sahip olacağını belirlemektir. Sığınma amacıyla göç hareketlerine katılan çocukların sahip olacağı statülerin daha iyi belirlenebilmesi için temel çocuk hakları sözleşmeleri ve çocuğun sığınmasına sebebiyet veren hallere dair uluslararası sözleşmeler bu kapsamda değerlendirilecektir.

Bu çalışmanın hazırlanmasında birçok kişinin olağanüstü emeği ve katkısı olmuştur. Öncelikle benim için bir danışmandan fazlası olan, karşılaştığım her türlü problemde desteğini esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Prof. Dr. Bahadır Erdem'e teşekkürlerimi sunmak isterim.

Tez çalışmam sırasında karşılaştığım tüm problemlerde fikirlerini ve önerilerini esirgemeyen, çalışmayla sanki bir tez danışmanı gibi ilgilenen değerli hocam Faruk Kerem Giray'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca görüş ve fikirlerini almak için kendisine her başvurduğumda benimle ilgilenen ve çok önemli katkılar sağlayan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Merve Acun Mekengeç'e teşekkür ederim.

Çalışmamı hazırlama sürecinde bana sağlamış oldukları mutlu ve huzurlu çalışma ortamı için değerli hocam Prof. Dr. Pelin Güven'e teşekkürlerimi sunuyorum. Tanıştığımız günden beri her alanda beni destekleyen ve cesaretlendiren çok kıymetli çalışma arkadaşlarım, dostlarım Arş. Gör. Cansu Yener Keskin ve Arş Gör. Burcu İrge Erdoğan'a teşekkür ediyorum.

Tez çalışmasına başladığım günden bugüne her türlü sıkıntımı ve derdimi paylaşan, benim yanımda olan tüm arkadaşlarıma ve dostlarıma teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız.

Son olarak her şeyin en güzelini ve kıymetlisini hak eden, bana tez sürecinde özellikle manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmanın uygulanmasına ihtiyaç duyulmayacağı bir dünyanın var olması dileğiyle.

MEHMET SELMAN ÖKTEM

İSTANBUL, 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇ KAVRAMI VE KAPSAMI

I. ULUSLARARASI GÖÇ	3
A. Göçün Tarihçesi	6
B. Göçün Türleri	8
C. Göçün Nedenleri	9
1. Genel Bilgi	9
2. Sığınma Amacıyla Yapılan Göçün Nedenleri.....	10
a. Sığınma Hakkında Genel Bilgi	11
b. Sığınma Amacıyla Yapılan Göçün Özellikleri	14
II. ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR	15
A. Uluslararası Göç Hukuku.....	16
B. Uluslararası Göç Hukukunun Søjeleri	18
1. Mülteci Statüsü	18

2. Sığınmacı Statüsü.....	27
3. Şartlı Mülteci Statüsü.....	29
4. Göçmen Statüsü	30
5. İkincil Koruma Statüsü	32
6. Geçici Koruma Statüsü	34
7. Vatansızlık Statüsü.....	39
C. Göç Hareketlerinin Unsuru Olarak Ülke.....	43
1. Menşe (Kaynak) Ülkesi.....	43
2. Hedef (Varış) Ülkesi	44
3. Transit Ülke.....	45
III. TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ HAREKETLERİ.....	45
A. Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri	46
1. Genel Bilgi	46
2. Düzenli Göçler	46
3. Düzensiz Göçler	49
4. Transit Göçler.....	50
B. Türkiye'den Dışarıya Göç Hareketleri.....	50

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ EDEN ÇOCUK İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

I. ÇOCUK KAVRAMI.....	53
A. Genel Bilgi	53
B. Tarihsel Gelişim	55
C. Ulusal ve Uluslararası Düzenlemelerde Çocuk Kavramı.....	57

1. Uluslararası Düzenlemelerde Çocuk Kavramı.....	58
2. Ulusal Düzenlemelerde Çocuk Kavramı.....	64
a. Çocukluğun Başlangıcı	66
b. Çocukluğun Sona Ermesi.....	66
II. ÇOCUK HAKLARINA DAİR TEMEL ULUSLARARASI DÜZENLEMELER.....	68
A. Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	69
B. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi.....	72
C. Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı.....	74
III. SİLAHLI ÇATIŞMALARDA ÇOCUĞUN DURUMUNA DAİR TEMEL ULUSLARARASI DÜZENLEMELER.....	76
A. Cenevre İnsancıl Hukuk Sözleşmeleri	79
B. Olağanüstü Durumlarda ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri.....	83
C. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Alması Hakkında Seçmeli Protokolü.....	84
IV. VATANSIZ ÇOCUĞUN DURUMUNA DAİR TEMEL ULUSLARARASI DÜZENLEMELER.....	86
A. Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme	88
B. Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ EDEN ÇOCUĞA VERİLEBİLECEK HUKUKİ STATÜLER

I. MÜLTECİ.....	93
A. Genel Bilgi	93

B. Göç Eden Çocuğun Statü Şartlarının Değerlendirilmesinde Öncelikle Ele Alınması Gereken Hususlar	96
C. Statüyü Kazanmaya Yönelik Ölçütler.....	99
1. Haklı Nedenlere Dayanan Zulüm Korkusu.....	99
a. Haklı Nedene Dayanan Korku Kavramının Değerlendirilmesi	99
b. Zulüm Kavramının Değerlendirilmesi	101
2. Zulmün Belirli Nedenlere Dayalı Olması	104
a. Irka Dayalı Zulüm	104
b. Dine Dayalı Zulüm.....	106
c. Milliyete Dayalı Zulüm.....	109
d. Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyete Dayalı Zulüm.....	110
e. Siyasi Düşünceye Dayalı Zulüm	116
3. Menşe Ülkesi Korumasından Yararlanamama veya Bu Ülkeye Dönememe	118
D. Statünün Dışında Bırakılmaya Yönelik Ölçütler	120
1. Uluslararası Korumaya İhtiyacı Olmayan Çocuklar	121
2. Uluslararası Korumaya Lâyük Olmayan Çocuklar	123
E. Çocuğa İlişkin Yapılacak Değerlendirmede Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar	124
1. Grup Belirlemesi	125
2. Aile Bireylerinin İddiasına Dayanarak Belirleme.....	126
3. Çocuğun Bireysel Talebi ile Belirleme	127
II. ŞARTLI MÜLTECİ.....	129
III. İKİNCİL KORUMA.....	135
IV. GEÇİCİ KORUMA	138
A. Avrupa Birliği Hukukunda Geçici Koruma Statüsü	138

B. Türk Hukukunda Geçici Koruma Statüsü	142
C. Statünün Özneleri.....	144
D. Statü Kazanmaya Yönelik Ölçütler.....	145
1. Kitlese Akınla veya Kitlese Akın Döneminde Bireysel Olarak Gelmek	145
2. Geçici Korunanların Bireysel Korumadan Yararlanamaması.....	146
3. Bakanlar Kurulu Tarafından Geçici Koruma Kararının Alınması.....	147
E. Statüye Dair Usul İşlemleri.....	148
F. Geçici Korunan Çocuğa İlişkin Özel Hükümler	149
1. Genel Olarak	149
2. Türkiye’de Doğan Suriyeli Çocukların Hukuki Durumu.....	153
G. Statünün Dışında Bırakılmaya veya Sona Ermesine Yönelik Ölçütler.....	156
1. Geçici Koruma Statüsü Verilmeyecek yahut İptal Edilecek Kişiler	156
2. Geçici Korumanın Bakanlar Kurulu Kararıyla Sonlandırılması.....	158
3. Geçici Korumanın Bireysel Olarak Sona Ermesi.....	159
SONUÇ	161
KAYNAKÇA	167

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABGKY	: Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönetmeliği
a.e.	: Aynı eser
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
a.g.e.	: Adı geçen eser
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AÜHFĐ	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
aşa.	: Aşağıda
a.y.	: Aynı yer
AY	: Anayasa
Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BMFMYO	: Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ofisi
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
C.	: Cilt
ÇHS	: Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
der.	: Derleyen
dp.	: Dipnot
E.	: Esas
EC	: European Community
ed.	: Editör
Haz.	: Yayına hazırlayan
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GKY	: Geçici Koruma Yönetmeliği
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü

İHEB	: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İİBF	: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İÜHFİM	: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
IRSG	: İlk Rapor Sonuç Gözlemleri
K.	: Karar
KAU	: Kafkas Üniversitesi
m.	: Madde
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
MSHS	: (BM) Medeni ve Siyasî Haklar Sözleşmesi
No.	: Number
para.	: Paragraf
paras.	: Paragraflar
RG	: Resmi Gazete
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TVK	: Türk Vatandaşlık Kanunu
t.y.	: Tarih yok
UMÖ	: Uluslararası Mülteci Örgütü
UNHCR	: United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
Vol.	: Volume

Y. : Yıl
yuk. : Yukarıda
YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma
Kanunu
y.y. : Yayın yeri yok

GİRİŞ

Göç, çocukların, ailelerin, grupların ve kitlelerin doğal afetler, ekonomik sıkıntılar, toplumsal ve siyasal karışıklıklar, savaş, zulüm, korku gibi nedenlerle yaşadıkları yerlerden başka yerlere yaptıkları hareketleri ifade etmektedir. Nedenleri ve türleri oldukça fazla olan göç, alışılmış hayat standartlarının dışına çıkılmasından ötürü bünyesinde birçok zorluk barındırmaktadır.

Göç çeşitlerinden insan hayatını en olumsuz etkileyeni hiç şüphesiz sığınma amacıyla yapılan göçlerdir. Zulüm görme korkusuna dayalı olarak yapılan bu göç hareketlerinde insanlar yaşamlarını ve özgürlüklerini kaybetmemek uğruna yaşadıkları yerleri terk etmektedir.

Yapılan göç hareketlerinde en olumsuz grubu ise çocukların oluşturduğu kolaylıkla söylenebilir. Gerek tek başlarına gerek aileleriyle birlikte yapılıns yetişkinlere göre fiziksel ve psikolojik açıdan gelişme çağında olan çocuklar göç hareketleri sırasında ve göç hareketi sonunda bir ülkeye sığındığı zaman birçok zorlukla karşılaşması kaçınılmazdır. Bu sebeple sığınma amacıyla yapılan göç hareketine katılan bir çocuğun olumsuz senaryonun olumsuzluğu ile karşı karşıya kaldığını söylemek mümkündür.

Fiziksel ve psikolojik açıdan yıpranmalara açık olan çocukların göç sırasında maruz kalabilecekleri acı ve korku sığınma ülkesine vardıklarında yerini tedirginlik ve endişeye bırakabilmektedir. Özellikle korunma talebinde bulunan çocukların bir statü içerisinde korunması süreci, statünün kazanılmasına yönelik usul ve esas işlemlerinin yetişkinlere göre zor olması çocuklarda endişeye sebebiyet verebilmektedir. Korunma talep eden çocuklara özgü uluslararası veya ulusal bir mevzuatın bulunmaması bu duruma en büyük nedendir.

Çocukların sığınma amacıyla yaptıkları göç hareketlerini ve bunun sonucunda elde edebilecekleri hukuki statüleri inceleyeceğimiz çalışmamızın ilk bölümü göç kavramı ve kapsamına ayrılmıştır. Bu bölümde ilk olarak göç kavramından bahsedilerek göçün tarihçesi, türleri ve nedenleri üzerinde kısaca durulmuştur. Göç

nedenlerinden konumuzu oluşturan sığınma amacıyla yapılacak göç hareketleri bir nebze daha ayrıntılı incelenerek göç hukukuna ilişkin temel kavramlar ele alınmıştır. Temel kavramlar bu bölümde tanım bazında anlatılmış olup statülerin detaylı incelemesi üçüncü bölüme bırakılmıştır. İlk bölümde son olarak Türkiye'ye yapılan veya Türkiye'den dışarıya yapılan göçler incelenerek Türkiye çevresinde gelişen göç hareketleri hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise tamamen çocuklara ayrılmıştır. Bu bölümde öncelikle uluslararası ve ulusal çerçevede yapılan çocuk kavramı üzerinde durulmuş ve bir tanım çizilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda uluslararası ve ulusal hukuki metinler incelenmiş ve farklı tanımlar irdelenmiş. Ardından göç hareketlerine konu olan çocuklara ilişkin uluslararası hukuktan kaynaklanacak standartların belirlenmesine yardımcı olması için çocuklara dair uluslararası sözleşmelerden bahsedilmiştir. Sığınma amacıyla göçe neden olan silahlı çatışmalarda çocukların durumu hakkında bilgi verilerek en son vatansız çocuğun hukuki durumu ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümü ise sığınma amacıyla göç eden çocuğa sığındığı ülkede verilecek veya verilebilecek statülerin incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde öncelikle uluslararası koruma talep eden çocukların başat statüsü olan mülteci statüsü açıklanmıştır. Kaynağını uluslararası sözleşmelerden alan mülteci statüsünün elde edilmesi için usul ve esas değerlendirmeleri yapılmıştır. Uluslararası hukukta oldukça ayrıntılı düzenlenen mülteci statüsü diğer statüler bakımından da önemli bir ölçüt olması açısından ayrıntılı bir şekilde anlatılmaya çalışılmıştır. Ardından Türk hukuku bakımından oldukça önemli olan ve sığınma amacıyla gelen çocuklara verilebilecek statülerden şartlı mülteci ve ikincil koruma statüleri açıklanmaya çalışılmıştır. Son olarak ise oldukça yeni bir koruma türü olan fakat Türkiye'ye yapılan yoğun göç sebebiyle önemli sayıda çocuğu ilgilendiren geçici koruma statüsü ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Sonuç olarak ise gerek çocuk özelinde gerekse de statü belirleme sırasında ortaya çıkabilecek eksikliklere dair tespitler yapılmaya çalışılmış ve çözüm önerileri sunulmaya gayret edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI GÖÇ KAVRAMI VE KAPSAMI

I. ULUSLARARASI GÖÇ

Göç ilk insandan günümüze kadar süregelmektedir. Birçok bilim dalına konu olması, yer, zaman, neden ve sonuç gibi değişik düzlemlerde incelenmesi ve göç sürecinin karmaşıklığından ötürü kesin bir göç tanımı yapmak kolay değildir¹. Bununla birlikte temel olarak göç, insanların ekonomik, siyasal, bireysel veya toplumsal nedenlere dayalı olarak buldukları yer koşullarının yetersizliği ve eksikliğinden ötürü daha iyi imkânlarla donatılmış bir yere kısa veya uzun vadeli olacak şekilde yapılan kültürel bir yer değiştirme süreci şeklinde tanımlanabilir². Ayrıca Türk Dil Kurumu (TDK) tarafından göç, “*Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret*” şeklinde tanımlanmıştır³.

İnsan hareketlerinin bir sonucu olan göç, sadece keyfi sebeplere dayanabileceği gibi savaş, kıtlık, hükümet baskısı, maddi sıkıntılar gibi farklı ve zorunlu sebeplere de dayanabilir⁴. Bireylerin göç hareketine başlayıp sonlandırdığı yerler arasındaki bağlantı ise göçe farklı bir boyut kazandırır. Bu bağlamda terk edilen ile gidilen yerin aynı ülke sınırları içerisinde olması durumunda iç göçten bahsedilir⁵. Kişilerin başka

¹ Deniz Özyakışır, **Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013, s. 5; Canan Öykü Dönmez Kara, “Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Türkiye’nin Politikaları”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2015, s. 10.

² Cemal Yalçın, **Göç Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004, s. 13; Önder Beter, **Sınır Ötesi Umutlar Mülteci Çocuklar**, Ankara, Sabev Yayınları, 2006, s. 5; Dönmez Kara, **a.g.e.**, s. 10.

³ Türk Dil Kurumu tanımı için bkz. (Çevrimiçi), www.tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a58cacc81df1.56824848, 12.01.2018.

⁴ Dönmez Kara, **a.g.e.**, s. 10.

⁵ İç göç şeklinde gerçekleşen göçler konumuz kapsamına girmediği için gerekmedikçe bu konu hakkında bilgi verilmeyecektir.

bir ülkeye yerleşmek maksadıyla kendi ülkelerinden ayrılmaları ise göçe uluslararası bir boyut kazandırır. Çünkü burada artık uluslararası bir sınır geçilmektedir⁶. Birleşmiş Milletler (BM)⁷ anlayışına göre bir insanın göç etmiş sayılabilmesi için, kayda değer bir mesafenin geçilmesi, bir yıl ve üzeri bir süreyi kapsaması ve siyasi sınırların aşılması gibi şartlar aranmaktadır⁸.

Uluslararası göç, yapısı gereği vatandaşlık⁹ ve yabancı¹⁰ kavramları ve buna ilişkin hukuki düzenlemelerle yakından ilgilidir. Çünkü göç eden kişi, göç ettiği ülkenin çoğunlukla vatandaşı, vardığı ülkenin ise yabancı konumunda olmaktadır. Hâl böyle olunca Türk hukukunda konu yabancılar hukuku ve vatandaşlık hukuku olarak iki ayrı disiplin içerisinde incelemektedir. Anglo-Amerikan hukuk sisteminde ise bir yabancının ülkeye nasıl gireceği veya ülkede bulunduğu süre zarfında ne haklara sahip

⁶ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), **Göç Terimleri Sözlüğü**, ed. Richard Perruchoud/ Jillyanne Redpath-Cross, 2. baskı, 2013, s. 59, (Çevrimiçi) http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, 26.07.2017.

⁷ Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler Anlaşması'nın San Francisco Konferansı'nda 26 Haziran 1945 tarihinde oybirliğiyle kabul edilmesinin ardından gerekli sayıda onay belgesinin teatisi üzerine 22 Ekim 1945 tarihinde kurulmuştur.

⁸ William Peterson, "Migration: Social Aspects", **International Encyclopedia of the Social Science**, Vol: 10, 1968, s. 286.

⁹ Vatandaşlık en kısa şekilde bir kişinin belirli bir devlete olan aidiyeti şeklinde ifade edilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Ergin Nomer, **Vatandaşlık Hukuku**, 24. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2018, s. 3- 29; Rona Aybay/ Nimet Özbek, **Vatandaşlık Hukuku**, Yasa Değişikliklerine Uygun Olarak Güncellenmiş 4. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 13-25; Erdoğan Göger, **Türk Tabiiyet Hukuku**, 4. Bası, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:436, 1979, s. 5-8; Nihal Uluocak, **Türk Vatandaşlık Hukuku Karşılaştırmalı – Uygulamalı**, Gözden Geçirilmiş Yeni Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1986, s. 1-6; B. Bahadır Erdem, **Vatandaşlık Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2017, s. 3-12; Gülin Güngör, **Tabiiyet Hukuku**, 5. Bası, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 1-13; Vahit Doğan, **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Güncellenmiş 14. Baskı, Ankara, Savaş Yayınları, 2017, s. 4-13; Sibel Safi, **Mülteci Hukuku**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2017, s. 43-51; Turgut Turhan/ Feriha Bilge Tanrıbilir, **Vatandaşlık Hukuku**, 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017, s. 25.

¹⁰ Yabancı, bir devlette bulunan ve o devletin vatandaşlığını iddiaya hakkı olmayan kişi şeklinde ifade edilebilir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Aysel Çelikel / Günseli Gelgel, **Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 23. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2017, s. 17 vd.; Rona Aybay/ Esra Dardağan Kibar, **Yabancılar Hukuku**, 3.baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010, s. 12-17; Erdoğan Göger, **Yabancılar Hukuku**, 2. Bası, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 383, 1976, s. 3-4; Gülören Tekinalp, **Türk Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş ve İşlenmiş 8. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2003, s. 6-10; Vahit Doğan, **Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 2. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, 2017, s. 5; Nuray Ekşi, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu'na göre hazırlanmış 4. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2016, s. 40 vd.; Bülent Çiçekli, **6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, Güncellenmiş 6. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2016, s. 23.

olacağı ve o ülkenin vatandaşlığını nasıl kazanacağı doğrudan göç hukuku (migration law) adı verilen tek disiplin çerçevesinde ele alınmaktadır¹¹.

Ülkeler, göç sürecinde göç hareketlerine göre farklı kategorilere ayrılmaktadır. Bunlardan biri olan menşe ülke, göç sürecinin başladığı, göçün kaynaklandığı ülkeyi göstermektedir. Göç eden kişi genellikle menşe ülke vatandaşı olmaktadır¹². Hedef ülkesi veya varış ülkesi ise göç edenlerin yerleşmek amacıyla gittikleri ülkeyi ifade eder. Ayrıca menşe ülke ile hedef ülkesi arasında geçilen ülkeler söz konusu olabilir. Bu ülkelere de transit ülke adı verilir¹³. Bu duruma uzun yıllar Ortadoğu ülkeleri ile Avrupa arasında geçiş ülkesi olan Türkiye örnek gösterilebilir.

Göç ilk bakışta tek yönlü bir hareket gibi görünse de özellikle ekonomik, sosyal ve siyasal dönüşümler dikkate alındığında, göçün oldukça dinamik ve çok yönlü bir hareket olduğu görülmektedir¹⁴. Göç olgusu alışılmış düzenin terkedilmesi sebebiyle oldukça karmaşık bir süreçtir¹⁵. Göç eden kişiler alıştıkları ortam ve kültürlerden vazgeçmekte ayrıca gittikleri yeni yerin ortam ve kültürlerine alışma baskısı altında kalmaktadır¹⁶. Bunula birlikte göçü, insanların doğdukları yerlerden koparak gittikleri yerlerde asimile oldukları bir insan hareketi olarak görmek doğru değildir. Bu bakış açısı göçün derinlemesine ele alınmasını engelleyebilecektir¹⁷.

¹¹ Yücel Acer/ İbrahim Kaya/ Mahir Gümüş, **Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi**, Ankara, Usak Yayınları, 2010, s. 11.

¹² Acer/ Kaya/ Gümüş, **a.g.e.**, s. 12.

¹³ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), **a.g.e.**, s. 85.

¹⁴ Ahmet İçduygu/ İbrahim Sirkeci, "Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri", **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 249-250; Abdurrahman Yılmaz, "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri", **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 9/2, Winter 2014, s. 1692.

¹⁵ Göçün tüm bu karmaşık ve kendine özgü konumundan dolayı çeşitli kuramlar ortaya atılmış olmakla birlikte konumuzla doğrudan bir ilişkisi bulunmadığı için buna dair detaylara yer verilmeyecektir. Göçe dair ileri sürülen kuramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nermin Abadan Unat, **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2002, s. 5-25; Savaş Çağlayan, "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi", **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, S. 17, Güz 2006, s. 67-91; Yusuf Adıgüzel, **Göç Sosyolojisi**, Güncellenmiş 2. Basım, Ankara, Nobel Yayınları, 2017, s. 22-31; Yalçın, **a.g.e.**, s. 22-95; Dönmez Kara, **a.g.e.**, s. 29-49; Özyakışır, **a.g.e.**, s. 44-70.

¹⁶ Beril Tufan, **Türkiye'ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psiko-sosyal Durumları**, Ankara, DPT Sosyal Planlama Başkanlığı, 1987, s. 6-7.

¹⁷ Aydoğan Asar, **Yabancılar Hukuku**, Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2017, s. 33.

A. Göçün Tarihçesi

Göç ve göç hareketlerinin tarihsel sürecine bakıldığında, sömürgecilik öncesi dönem (15. yüzyıl öncesi) ile sömürgeciliğin başladığı dönemi (15. yüzyıl sonrası) birbirinden ayırmak gerekmektedir. Sömürgecilik dönemi (15. yüzyıl-19. yüzyıl) göç hareketleri, Batı ülkelerinin işgücü ihtiyacını karşılamaya yönelik olmuştur. Bunun için özellikle Afrika'nın çeşitli ülkelerinden insanlar köle olarak Batı ülkelerine göç ettirilmiştir¹⁸. Bunun sonucu olarak 16. yüzyıldan 19. yüzyılın başlarına kadar yaklaşık 8-10 milyon kişi Afrika'dan Amerika kıtasına köle olarak getirilmiştir¹⁹. Diğer yandan, İngiltere, Fransa, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerde oluşan fazla nüfus yeni keşfedilen bölgelere (Amerika kıtası, Avustralya, Yeni Zelanda gibi) ve sömürgelere göç ettirilmiştir²⁰.

19. yüzyılda köleliğin sona erdirilmesiyle beraber gerekli işgücü “geçici kölelik” olarak adlandırılabilen sözleşmeli işçiler tarafından sağlanmaya çalışılmıştır. Görünürde sözleşme imzalatılan bu işçiler geçmiş dönemdeki kölelerden farksız bir şekilde çalıştırılmıştır. Bu kapsamda I. Dünya Savaşı'na kadar 30 milyon Hintli maden ve tarlalarda çalıştırılmak üzere Bruma, Sri Lanka, Malezya, Güney Afrika ve Jamaika'ya, milyonlarca Çinli de Güney Doğu Asya, Pasifik Adaları ve Afrika'ya göç ettirilmiştir²¹.

20. yüzyıla gelindiğinde I. Dünya Savaşı'nın etkisiyle dünyanın birçok yerinde geniş kapsamlı göç hareketleri meydana gelmiştir. İşgücü ve ekonomik sebeplere dayanan göçlerden farklı olan bu göçler, büyük imparatorlukların dağılması ve yeni devletlerin kurulmasından kaynaklanan ve çoğunlukla homojen bir ulus devlet kurma, etnik arındırma fikrine dayanan nüfus hareketleridir. Bu durum Yunan, Polonya, Yahudi, Macar, Bulgar, Sırp ve Türkleri içeren yeni göç hareketlerine sebep olmuştur²². Modernitenin başka bir ifadeyle Avrupa kaynaklı ekonomik, siyasal,

¹⁸ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 1687.

¹⁹ Abraham Rosman/ Paula G. Rubel, *The Tapestry of Cultere: An Introduction To Culturel Anthropology*, Boston: McGrawHill, 1998, s. 301, naklen, Yılmaz, **a.g.m.**, s. 1688.

²⁰ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 1688; Dönmez Kara, **a.g.e.**, s. 1.

²¹ Teresa Hayter, **Open Borders The Case Against Immigration Controls**, Second Edition, London, Pluto Press, 2004, s. 9.

²² Abadan Unat, **Bitmeyen Göç**, s. 32.

toplumsal değişimin başladığı bu yüzyılla beraber özellikle imparatorluk-tebaa anlayışından ulus-devlet ve vatandaşlık anlayışına dönüşüm hızlanmış ve bu durum da göç hareketlerine farklı bir boyut kazandırmıştır²³. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise sömürgelerin tasfiyesi ile Asya, Ortadoğu ve Afrika'da kurulan birçok bağımsız devletin kendi içinde başlayan etnik çatışmalar yeni göç hareketlerine sebep olmuştur. Bangladeş gibi ülkeler bu göç hareketleri sonucu kurulmuştur²⁴.

Devletlerin ulus-devlet kurma gayesi göç politikalarına da yansımıştır. Özellikle sığınma amacıyla yapılan göçler olmak üzere başka sebeplerle ülkeye göç etmek isteyen kişilere yönelik geliştirilen politikalar kurulan bu ulusal sistemi korumaya yönelik olmuştur²⁵. Bu bağlamda, asimilasyon, entegrasyon ve çokkültürlülük gibi politikalar, bu ulusal sistemin korunması ve yönetilmesi amacıyla ortaya çıkmış ve uygulanmıştır²⁶.

Uluslararası göç hareketleri, ulus-devlet inşasının kurulmaya çalışıldığı 20. yüzyılda meydana gelen olaylar ve gelişmeler sebebiyle değişik faktörlere dayanan, demokratik ve kültürel açıdan milyonlarca insanı etkisi altına alan özellikle de ulus kavramını sorgulatan bir süreçtir²⁷. Başlarda ulus devlet kurma ve güçlendirme gayesiyle göç kabul eden ülkeler (özellikle Avrupa ülkeleri) başka ülke vatandaşlarının yaptığı göçler ile ulus-devlet yapılarından ödün vermek mecburiyetinde kalmışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan ekonomik ve sığınma amacıyla yapılan göçler etkili olmuştur. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra milyonlarca insanını kaybeden Batı ülkeleri,

²³ Ahmet İçduygu, "Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arka planı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak", **Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal koşullar-Bireysel yaşamlar**, ed.: Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski; çev.: Mutlu Çomak Özbatır; Haz. İncilay Yılmazyurt, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010, s. 19.

²⁴ Abadan Unat, **Bitmeyen Göç**, s. 32.

²⁵ İçduygu, **a.g.m.**, s. 20.

²⁶ **A.e.**, s. 20. Ayrıca bu politikalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. John C. Harles, "Integration before Assimilation: Immigration, Multiculturalism and the Canadian Polity", **Canadian Journal of Political Science**, 30/4, 1997, s. 711-736.

²⁷ Abadan Unat, **Bitmeyen Göç**, s. 3.

yeniden inşası için gerekli işgücünü sağlamak amacıyla doğu ve güneyden yoğun göç almıştır. Bu göçler de Batı devletlerinin ulus-devlet yapılarını kısmen zedelemiştir²⁸.

Uluslararası göçlerin etkisiyle yeni kültürler, yeni yönetim sistemleri, yeni ırklar, yeni yaşam tarzları, yeni anlayışlar ortaya çıkmış ve bu durum kendi içine kapanık istisnai ülke ve coğrafyalar dışında tüm dünyaya yayılmıştır²⁹. Bunun sonucu olarak da göçü tek bir yer ile sınırlandırmak mümkün değildir. Bu kavramın öznesi olan insanın bulunduğu her yerde göçten bahsetmek mümkündür. Ayrıca tüm dünyada insanları göçe zorlayan sebepler belirli başlıklar altında incelenebilir³⁰.

B. Göçün Türleri

Göçü çeşitli ayrımlara tabi tutmak mümkündür. Bunların en temeli iç göç ve dış göç ayrımıdır. Bu ayrım devletin sınırları açısından yapılan bir ayrımdır. İç göç, kişinin aynı ülke içinde yerleşmek maksadıyla yer değiştirmesidir³¹. Dış göç ise başka bir ülkeye yapılan nüfus hareketidir³². Uluslararası göç kavramı, dış göç ile bağlantılı olup iç göç ile ilgilenmemektedir.

Yaşadığı ülkede iş bulamadığı için, ekonomik kaygılarla başka ülkelere yapılan göç hareketleri ise işçi göçü veya “iş gücü göçü” olarak tanımlanmaktadır³³. Bu duruma en güzel örnek, 1960’lı yıllarda başlayan Türkiye’den Almanya’ya yönelik olan göç hareketleridir. İş gücü göçüne benzer bir diğer göç türü de “beyin göçü”dür. İyi eğitim almış yetenek sahibi iş gücünün, az gelişmiş bir ülkeden gelişmiş bir ülkeye

²⁸ Yılmaz, **a.g.e.**, s. 1688; Dönmez Kara, **a.g.e.**, s. 2-3.

²⁹ İçduydu, **a.g.m.**, s. 22-23; Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 11.

³⁰ Yüksel Koçak/ Elvan Terzi, “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **KAU-İİBF Dergisi**, C. 1, S. 3, 2002, s. 165. Göçün nedenleri için bkz. aşağıda: s. 9-15.

³¹ İç göç ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 250-254; Adıgüzel, **a.g.e.**, 35-48; Yalçın, **a.g.e.**, s. 109-120; Özyakışır, **a.g.e.**, s. 14-44; İç göçü de kendi içinde mevsimlik göçler, sürekli göçler, emek göçü ve zorunlu-gönüllü göçler şeklinde ayırarak inceleme için bkz. Koçak/ Terzi, **a.g.m.**, s. 169-172.

³² İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 250; Töre, **a.g.e.**, s. 47-48; Nedim İpek, “Kaynakların Dilinde Göç Kavramı”, **Karadeniz İnceleme Dergisi**, Y. 9, S. 17, Güz 2014, s.11.

³³ Koçak/ Terzi, **a.g.m.**, s. 174; Yılmaz, **a.g.m.**, s. 1687.

gidişi olarak tanımlanabilir³⁴. Bu göç türünü işçi göçünden ayıran en önemli faktör beyin göçü yapan kişilerin eğitilmiş ve kalifiye olmalarıdır³⁵.

Göç hareketleri ile ilgili yapılabilecek bir diğer ayırım zorunlu ve gönüllü göçtür. İç karışıklıklar, savaş, doğal afet, hükümet baskısı gibi nedenlerle yaşadıkları yerlerden ayrılmaya mecbur bırakılan insanların yaptığı göçe “zorunlu göç”, tamamen iradi nedenlere dayanarak (daha iyi sağlık koşulları, daha iyi bir eğitim, daha iyi yaşam koşulları vb.) göç eden insanların oluşturduğu harekete ise “gönüllü veya iradi göç” denir³⁶.

C. Göçün Nedenleri

1. Genel Bilgi

İnsanlığın doğuşuna kadar götürülebilecek bir geçmişe sahip olan göç hareketleri ilk zamanlarda sadece doğa olayları³⁷ sebebiyle gerçekleşmekteyken; yılların geçmesiyle yeni nedenler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu kapsamda göçün birçok nedeni sayılabilir. Bunlar sel, deprem, yangın ve benzeri doğal afetler olabileceği gibi ekonomik veya sığınma kaynaklı sebepler de olabilir.

On dokuzuncu yüzyılda meydana gelen emperyalist hareketler ise; göçe milli ve dini bir boyut kazandırmış ve bunları bir göç nedeni olarak karşımıza çıkarmıştır³⁸. Bunun dışında eğitim ve sağlık olanakları da insanları göçe iten faktörlerdir.

Teknolojinin kendisi şimdiye kadar başlıca göç nedeni olarak ifade edilmezken; teknolojinin gelişmesi göç hareketlerinin yaygınlaşmasına sebep olmuştur.

³⁴ Koçak / Terzi, **a.g.m.**, s. 173; Berrak Kurtuluş, **Amerika Birleşik Devletleri’ne Türk Beyin Göçü**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999, s. XV.

³⁵ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 1687.

³⁶ **A.e.**, s. 1686-1687.

³⁷ Doğa olayları günümüz açısından da bir göç nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Çevresel nedenlere dayalı olarak yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan kişilere hukuk literatüründe “iklim mültecileri” adı verilmektedir. İklim mültecilerinin şartları ve özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nuray Ekşi, “İklim Mültecileri”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 2, 2016, s. 17-21.

³⁸ Kemal Karpat, “Önsöz”, **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, der. M. Murat Erdoğan/ Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. xxiv.

Günümüzde teknolojinin insanların temel ihtiyaçlarından biri haline gelmesi, bu ihtiyacın daha iyi karşılanması bir göç sebebi olarak karşımıza çıkarabilir. Beyin göçünün³⁹ gerçekleşme nedenlerinden biri de teknoloji yetersizliği olabilmektedir. Afrika ülkelerinde yetişen bir bilim adamının kendi uzmanlık alanında yüksek teknolojinin kullanıldığı bir ülkeye göç etmek istemesi bu duruma örnek olabilir.

Yine, insanların demokratik bir ortam bulma umudu, kendilerini özgürce ifade edebilme istekleri, ekonomik istikrarlı ve huzurlu bir yaşam sürdürme talepleri günümüzde göçü cazip hale getirmektedir⁴⁰.

2. Sığınma Amacıyla Yapılan Göçün Nedenleri

İltica kavramı ile sık sık beraber kullanılan, kimi zaman arasında fark olup olmadığı tartışılan sığınma kavramı⁴¹ Türk hukukunda 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK)⁴² öncesi düzen sebebiyle karıştırılabilmektedir. İleride bahsedeceğimiz üzere⁴³ YUKK yürürlüğe girmeden önce sığınmacılık kişilere tanınan bir statü idi ve mültecilik statüsünden ayrılabilmesi için mültecinin yaptığı sığınma başvurusuna genelde iltica denilmekteydi⁴⁴. Geçmişte yapılan bu ayırım statülerin karıştırılmaması için suni şekilde oluşturulmuştur. Belirtmek gerekir ki iltica ile sığınma kavramlarının birbirinin yerine kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır⁴⁵. Ayrıca sığınma kavramını YUKK öncesinde sadece sığınmacı statüsünü kazanmak isteyen kişilerin yaptığı talebe yönelik kullanmak, uluslararası terminoloji açısından uyumsuz olmaktadır⁴⁶.

³⁹ Beyin göçünün nedenleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kurtuluş, **a.g.e.**, s. 21-38.

⁴⁰ Beter, **a.g.e.**, s. 8; Asar, **a.g.e.**, s. 36.

⁴¹ Tez kapsamında anlam birliğinin sağlanması için bundan sonra sadece “sığınma” kelimesi kullanılacaktır.

⁴² RG 11.04.2013 / 28615.

⁴³ Bkz.: a.ş.a. s. 27-28.

⁴⁴ Neva Övünç Öztürk, **Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2015, s. 40-41.

⁴⁵ Doktrindeki kimi eserlerde iltica ve sığınma beraber kullanılmıştır: Bkz. Ekşi, **Yabancılar**, s. 144-148, 155; Çiçekli, **Yabancılar**, s. 319-345. İltica ve sığınma kavramları arasındaki terminoloji kargaşasının Türkiye'nin imzaladığı uluslararası belgelerinin Türkçe tercümelelerinden kaynaklandığı ile ilgili bkz. M. Tefvik Odman, **Mülteci Hukuku**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:15, 1995, s. 188-191.

⁴⁶ Öztürk, **a.g.e.**, s. 41.

Sığınma amacıyla yapılan göçün nedenlerini anlatmak için sığınma kavramı ve sığınma amacıyla yapılan göçün özelliklerinin anlatılması gerekir. Zira kavram bu iki başlığın irdelenmesi ile kendiliğinden açıklığa kavuşacaktır.

a. Sığınma Hakkında Genel Bilgi

Sığınma kelimesinin kökeni Latince olup Yunanca “*asylia*”, Türkçe ifadesiyle kişi dokunulmazlığı kelimesinden gelmektedir. Eski Yunan’da kişisel dokunulmazlık, bir gereklilik sebebiyle kendi devleti dışında başka devletlere çalışmaya giden kişilere -örneğin; sporcular, tüccarlar, elçiler ve benzeri- sağlanan uluslararası bir nezaket kuralı olarak tanınmıştır. Bu dokunulmazlık aynı zamanda “*asylla hiera*” olarak adlandırılan belirli yerler için kullanılmıştır. Bu yerlere örnek olarak sığınaklar, tapınaklar, ibadet yerleri gösterilebilir. Kendisini takip edenlerden, korumaya ihtiyacı olan kişiler bu alanlara girdiklerinde yardım talep edebilmekteydi. Geçmişe ait bu usul, bugün sığınma arama olarak ifade edilmektedir⁴⁷.

Sığınma olgusu, insanlık tarihinden beri var olup, birçok eski toplumun geleneklerinde, yazıtlarında, kutsal kitaplarında değişik şekillerde yer bulmuştur. Önceleri sadece fiili durumu düzenleyen ve belirli gruplar arasındaki ilişkiler sebebiyle ortaya çıkan bu kurum yüzyıllar boyunca gelişerek bugünlere gelmiştir⁴⁸. Sığınma olgusu günümüzde çağdaş mülteci ve göç hukukunun tartışılmaz bir parçasıdır. Bunun sonucu meydana gelen sığınma hakkı ise temel hakların ikamesine ilişkin olduğundan insan hakları ile sıkı bir ilişki içerisindedir⁴⁹.

Modern hukukta ilk olarak diplomatik sığınma şeklinde gelişen sığınma kavramı ilerleyen zamanlarda ülkesel sığınma çeşidini doğurmuştur. Diplomatik sığınma, bir kişinin sığınacağı ülkeye gitmeden o ülkenin sınırları dışında gerçekleşmektedir.

⁴⁷ Matthew E. Price, **Rethinking Asylum: History Purpose and Limits**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s.26.

⁴⁸ Odman, **Mülteciler**, s. 5-6.

⁴⁹ Bülent Peker/ Mithat Sancar, **Mülteciler ve İltica Hakkı Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek**, Ankara, İnsan Hakları Derneği Yayınları, 2001, s. 10; Neva Övünç Öztürk, “Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 2, 2012, s. 189.

Yabancı bir devlete ait diplomatik misyon binalarında ve savaş gemilerinde menşe ülke yetkisi bulunmamaktadır. Bu sayede buralara sığınan kişi sığınacağı ülkeye gitmeden diplomatik sığınma hakkından yararlanmaktadır⁵⁰.

Sığınma kavramı iki farklı anlama gelebilmektedir. Bunlardan ilki, kişinin kendisini güvende hissettiği yer; diğeri ise kişiye sağlanan koruma anlamlarıdır. Bu husus 1950 yılında Uluslararası Hukuk Enstitüsü tarafından Bath'daki toplantıda tartışılmış ve sığınmanın bir "yer"den ziyade "koruma" anlamına geldiğine karar verilmiştir. Bu anlamda sığınma, devletlerin kendi topraklarında sığınma arayan kişilere sağladığı korumadır⁵¹.

Göç kavramıyla yakından bağlantılı olmasına rağmen sığınma kavramı bünyesinde farklılıkları⁵² barındırır. Bu kapsamda göç olgusu, bireysel ihtiyaç veya toplumsal gereksinimlere dayanırken sığınma olgusu ise zorlayıcı etmene dayanmaktadır⁵³.

Doğası gereği insan haklarıyla yakından ilişkili olan sığınma hakkının, bünyesinde "sığınma sağlanma hakkı"nı barındırıp barındırmadığı oldukça önemlidir. Çünkü sığınma hakkının, sığınma sağlanma hakkını barındırdığı sonucuna varılırsa sığınan devletlerin kişiye sığınma sağlanması noktasında takdir yetkileri ortadan kalkacaktır. Bununla birlikte sorunun çözümü sığınma hakkının bir birey hakkı mı yoksa devlet hakkı⁵⁴ mı olduğunun tespitini sağlayacaktır⁵⁵.

⁵⁰ Acer/ Kaya/ Gümüş, **a.g.e.**, s. 13.

⁵¹ Işıl Özkan, **Göç, İltica ve Sığınma Hukuku**, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2017, s. 124.

⁵² Özellikle Avrupa Birliği Hukuku'nda sığınma hukukunun gelişimi ve kapsamı için bkz. Özcan, **a.g.e.**, s. 1 vd.

⁵³ Beter, **a.g.e.**, s.9.

⁵⁴ Sığınma hakkının, devletin iç hukukuna göre veya diğer devletlerle yapacağı anlaşmalar çerçevesinde kullanabileceği bir egemenlik tasarrufu olduğunu söyleyen anlayışa göre, sığınma talebinde bulunan kişi, sığınma hakkının tanınması konusunda hukuken güvence altına alınmış ve hukuksal mekanizmalarla, özellikle de yargısal korumayla donatılmış bir hakka sahip değildir. Kısacası sığınma hakkı bireysel bir hak olmayıp, tanınması devletlerin tasarrufuna bırakılmış bir haktır. Başka bir ifadeyle sığınma hakkı "devlet hakkı"dır: Ayrıntılı bilgi için bkz. Peker/ Sancar, **a.g.e.**, s. 8.

⁵⁵ Öztürk, **Sığınma Hakkı**, s. 189.

Uluslararası düzenlemelere bakıldığı zaman sığınmanın temel bir insan hakkı olarak tanınması İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (İHEB)⁵⁶ ile gerçekleşmiştir. İHEB'in 14. maddesinin 1. fıkrasında yer alan “*Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkına sahiptir*”⁵⁷ şeklindeki düzenleme ile “sığınma hakkı” temel hak niteliği kazanmıştır. Düzenlemede “sığınma arama hakkı” ve “sığınmadan yararlanma hakkı” ifadeleri kullanılmıştır⁵⁸. Böylelikle İHEB’te sığınma hakkının kapsamı sığınma arama, sığınma başvurusu yapma ve sığınmadan yararlanma olarak belirtilerek oldukça dar bir çerçevede ele alınmıştır⁵⁹. Bu haliyle de sığınma hakkı, devletlere, kendilerine müracaat eden herkesin sığınma başvurusunu kabul etmeye yönelik bir yükümlülük yüklememiştir⁶⁰.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşmesi (1951 Sözleşmesi)⁶¹ ve buna ilişkin Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü (1967 Protokolü)⁶² sığınma hakkı ile ilgili herhangi bir hükme yer vermezken, 1967 tarihli Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi’nin⁶³ 1. maddesinde Bildirge’nin 14. maddesine gönderme yapılmış, sığınma hakkı devlet hakkı olacak şekilde ele alınmıştır. Aynı

⁵⁶ Bildirge (The Universal Declaration of Human Rights), BM Genel Kurulu’nun 10.12.1948 tarih ve 217 A (III) sayılı kararı ile ilan edilmiştir. Bildirge’nin İngilizce esas metni için bkz. (Çevrimiçi), http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/eng.pdf, 29.01.2018.

⁵⁷ Bildirge’nin TBMM İnsan Hakları Komisyonu tarafından yapılan Türkçe çevirisi için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>, 29.01.2018.

⁵⁸ Bildirge’nin hazırlık çalışmaları sırasında, taslak metinde, sığınma sağlanma hakkı bireysel bir hak olarak düzenlenmiş olmasına rağmen, özellikle, İngiltere delegasyonunun etkisiyle “sığınma sağlanması hakkı” ifadesi yerine “sığınmadan yararlanma hakkı” ifadesi kullanılmıştır: Bkz. Prakash Shah, **Refugees, Race and the Legal Concept of Asylum in Britain**, London, Cavendish Publishing, 2000, s. 61; Öztürk, **Sığınma Hakkı**, s. 207-208.

⁵⁹ Roman Boed, “The State of The Right of Asylum in International Law”, **Duke Journal of Comparative and International Law**, vol. 5:1, 1994, s. 6; Öztürk, **Sığınma Hakkı**, s. 208; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 11.

⁶⁰ Boed, **a.g.m.**, s. 7; Öztürk, **Sığınma Hakkı**, s. 208; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 11.

⁶¹ 1951 tarihli Sözleşme, 14.12.1950 tarih ve 429 (V) sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı ile yapılan konferansta kabul edilmiş, 28.07.1951 tarihinde imzalanarak 22.04.1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme’ye taraftır: Bkz. RG 05.07.1961 / 10898.

⁶² 31 Ocak 1967 tarihinde imzaya açılan Protokol, 4 Ekim 1967 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, 1 Temmuz 1968 tarihli ve 6/10266 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ’yla Protokol’e katılmıştır. Metin için bkz. RG 12968, T. 5.8.1968.

⁶³ BM Genel Kurulu, Birleşmiş Milletler Ülkesel Sığınma Bildirisi (United Nation Declaration on Territorial Asylum), 14.12.1967, A/RES/2312/(XXII) (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/3b00f05a2c.html>, 29.01.2018.

şekilde, Avrupa Konseyi'nin 1977 tarihli Ülkesel Sığınma Bildirisi'nde de⁶⁴ sığınma hakkı devlet egemenliği kapsamında değerlendirilmiştir⁶⁵.

b. Sığınma Amacıyla Yapılan Göçün Özellikleri

Sığınma, göç türlerinin alt başlıklarından birini oluşturmakla birlikte diğer göç türlerinden en önemli farkı, bu eylemin kişinin rızası ile gerçekleşip gerçekleşmediği noktasındadır. Diğer göç türleri rızai olarak gerçekleşmekteyken sığınma bir zorunluluk durumunda ortaya çıkar. Sığınma daha çok savaş, iç karışıklık ve siyasi sebeplere dayanmaktayken diğer göç türleri başta ekonomik olmak üzere çeşitli nedenlere dayanabilir⁶⁶.

Geleneksel göç teorileri göç nedenlerini itici faktörler ve çekici faktörler olmak üzere ikiye ayırarak incelemektedir. İtici faktörler göç eden kişilerin göç ettikleri ülkelerden kaynaklanan sebepleri işaret etmekte iken; çekici faktörler ise göç edilecek ülkeden kaynaklanan sebeplere dikkat çekmektedir⁶⁷. İtme ve çekme faktörü de denilen bu ayrıma göre itme faktörleri insanların göç ettikleri kaynak ülkesinden, çekme faktörleri ise insanların göç ettikleri hedef ülkesinden kaynaklanmaktadır⁶⁸. Sığınma sebebine bakıldığında geleneksel göç teorilerinden itici faktörler alt başlığında olduğu kuşkusuzdur. Çünkü sığınma talebinde bulunan kişi çoğu zaman gideceği ülke imkânlarına dikkat etmeksizin sadece menşe ülkeden uzaklaşma gayesi güder.

Zorunlu ve acil bir sebep ile başka ülkeye sığınan kişiler sığınacakları ülkeye yasal yollarla giriş yapabilecekleri gibi yasa dışı yollarla da giriş yapabilmektedir. Yasadışı yollarla giriş yapmalarının en önemli nedeni pasaportlarının olmaması veya var ise de ülkelerini terk ederken yanlarına almamalarıdır. Böyle bir durumda sığınılan ülkenin,

⁶⁴ Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirgesi (Council of Europe, Declaration on Territorial Asylum) 18.11.1977 tarihinde kabul edilmiştir. Bildirge için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3611c.html>, 29.01.2018.

⁶⁵ A.e., para. 2.

⁶⁶ Özkan, a.g.e., s. 465.

⁶⁷ Acer/ Kaya/ Gümüş, a.g.e., s. 20.

⁶⁸ Adıgüzel, a.g.e., s.18.

bu kişiler hakkında gerekli şartların varlığı halinde koruma tesis etmesi insan haklarının bir gereğidir.

II. ULUSLARARASI GÖÇ HUKUKUNA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR

Türk hukukunda gerek doktrinde gerekse uygulamada göç ile ilgili konularda terminoloji karmaşası söz konusudur. Bu durum doğal olarak bu alanda yapılan çalışmalarda kendini göstermektedir⁶⁹. Bunun yanında uluslararası sözleşmelerde tanımlanan göç terimleriyle iç hukukta açıklanan göç terimlerinin birbirinden kapsam ve anlam olarak farklı olması kavramsal sıkıntılara yol açmaktadır. Özellikle yazılı ve görsel basında çıkan haberlerde bu kavram kargaşası üst seviyeye çıkmaktadır⁷⁰.

Türkiye’de göç konusunda yapılan çalışmalar ve ortaya konan eserlerde aynı olaylar için farklı kavramlar kullanılabilen ve hatta kullanılan kavramlar zaman içerisinde farklılaşabilmektedir⁷¹. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en büyük sebep göç konusunun interdisipliner bir alan olması ve birçok disiplin tarafından incelenirken farklı şekillerde tanımlanmasıdır⁷². Bizim konumuz kapsamında ise tüm terimler hukuki olarak incelenecek ve tanımlanacaktır.

⁶⁹ Nazlı Töre, **Uluslararası Göç Hukuku**, Ankara, Turhan Kitabevi, 2016, s.5.

⁷⁰ Özellikle yasadışı göç ile bağlantılı kavramların yanlış kullanılmasına dair çalışma için bkz. Oğuzhan Ömer Demir / Hakan Erdal, “Yasadışı Göç İle İlgili Kavramların Doğru Anlaşılabilmesi Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme”, **Polis Bilimleri Dergisi**, C. 12/1, 2010, 31-42.

⁷¹ İpek, **a.g.m.**, s. 9.

⁷² Mülteci kavramını incelerken bu hususa değinen Öztürk, her disiplinin kendi içinde de yeknesak bir tanıma ulaşamamış olması, bu belirsizliğin, kavramın kendisinden kaynaklandığının işareti olduğunu belirtir. Disiplinlerin mülteciyi tanımlarken onu sadece isimlendirmedikleri aynı zamanda karakterize etmeye çalıştığı için ve farklı çıkış noktalarından hareket ettikleri için farklı tanımların doğal karşılanması gerektiğini söyler. Bkz. Neva Övünç Öztürk, “Uluslararası Hukuktaki Mülteci Tanımının Mülteci Kavramı ve Tanımın Oluşum Süreci Açısından Değerlendirilmesi”, **Prof. Dr. Tuğrul Arat’a Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012, s. 921-922. Bu durum göç hukukunu ilgilendiren tüm kavramlar için söylenebilir.

A. Uluslararası Göç Hukuku

Modern hukuk, uluslararası göç hukukuyla ondokuzuncu yüzyılla beraber kurulmaya başlayan ulus devletler ve bu devletlerin nüfus yapılarını korumak için geliştirdiği düzenlemeler sayesinde ilgilenmeye başlamıştır. Yeni kurulan devletler ulusal sınırlarını belirlemeye ve bu sınırlar içerisindeki kişileri “yurtaş”, ardında kalan kişileri ise “yabancı” kimlikleri ile kaydetmeye başlamıştır⁷³. Bunun yanında pasaport belgesi, devletin yabancılara tanıdığı oturma ve çalışma izni bu dönemde kurumsallaşmaya başlamıştır⁷⁴. Uluslararası göç hukuku tüm bu izin ve belgelerin düzenlenmesi ile ilgilenmektedir.

Uluslararası göç hukuku, uluslararası alanda yapılan göç hareketleri sebebiyle ortaya çıkan veya çıkabilecek sonuçlarla ilgilenen hukuk dalı olarak tanımlanabilir. Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından hazırlanan ve Türkçe’ye de çevrilmiş olan “Göç Terimleri Sözlüğünde” ise uluslararası göç hukuku, “*devletler hukukundaki göçe ilişkin tüm belgeler*” şeklinde tanımlanmıştır⁷⁵. Bu kapsama, sadece ulusal ve uluslararası mevzuat değil aynı zamanda konuya ilişkin milletlerarası örf ve adet haline gelmiş kurallar⁷⁶, genel prensipler ve mahkeme kararları da girmektedir.

Uluslararası disiplinlerde çoğunlukla devletler genel ve devletler özel ayrımı olmadığı için sadece *devletler hukukundaki hukuki belgeler* ifadesi yeterli bir tanım olarak karşımıza çıkabilir. Buna karşın Türk hukukuna baktığımızda ise -her ne kadar bazı konularda iç içe geçmiş olsa da- biri kamu hukuku diğeri özel hukuk kapsamına giren iki ayrı disiplin söz konusudur. Göç hukuku bu iki ayrı disiplinin kesişme noktalarından birini oluşturur. Uluslararası göç hareketlerini düzenleyen veya konu

⁷³ Ahmet İçduygu/ Sema Erder/ Ömer Faruk Gençkaya, **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere**, MireKoç Raporları, İstanbul, Koç Üniversitesi Araştırmaları Merkezi, 2014, s. 13.

⁷⁴ İçduydu/ Erder/ Gençkaya, **a.g.e.**, s. 13.

⁷⁵ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), **a.g.e.**, s. 59.

⁷⁶ Uluslararası Adalet Divanı’nın Statüsü’nün 38. maddesinde uluslararası hukukun kaynakları arasında sayılan milletlerarası örf ve adet hukuku, devletlerin çoğunun ve kimi zaman tamamının müşterek menfaati sağlamaya yönelik kurallar bütünü denebilir. Uluslararası örf ve adet hukuku, şekle bağlı olmayan bir küresel yasama faaliyeti için alternatif bir mekanizma olarak değerlendirilebilir. Uluslararası örf ve adet hukuku ile ilgili tanım ve gelişimi için ayrıntılı bilgi için bkz. Emre Öktem, **Uluslararası Teamül Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, 2013, 1-20.

alan uluslararası sözleşmeler, devletlerin buna ilişkin idari ve cezai düzenlemeleri, göç eden kişilere verilecek statüler uluslararası göç hukukunun “kamu hukuku” boyutunu gösterir. Buna karşılık bu kişilerin buldukları ülkede gerek kendi statüsündeki kişilerle gerek buldukları devlet vatandaşlarıyla ilgili özel hukuk işlemleri ise bu konunun “özel hukuk” boyutunu oluşturmaktadır.

Bununla birlikte uluslararası göç hukuku mülteci hukuku veya sığınma hukuku kavramlarını kapsayan geniş bir terimdir⁷⁷. Bunun nedenlerinden biri mülteci hukukunun temel kavramı olan mülteci teriminin iç hukukta ülkeye sığınma amacıyla gelen kişilerin tamamını kapsamamasıdır. Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi ve buna ilişkin 1967 Protokolüne koyduğu coğrafi çekince⁷⁸ dolayısıyla mülteci kavramı oldukça daralmıştır. Bu anlaşmaya göre, sadece Avrupa ülkelerinden⁷⁹ Türkiye'ye sığınma amacıyla yapılan göç hareketlerinde, kişilere diğer şartları da sağlamaları halinde mülteci sıfatı verilmektedir. Görüldüğü üzere Avrupa dışındaki bir ülkede meydana gelen olaylar sebebiyle yapılacak sığınma başvurusunda kişiye bu statü verilmeyecektir. Bu sebeplerden ötürü uluslararası göç hukuku, mülteci ve sığınma hukukunun ilgilendiği birçok mesele ile ilgilenmekte ve kapsamaktadır.

⁷⁷ Töre, **a.g.e.**, s. 6.

⁷⁸ Sözleşmeyi coğrafi çekinceyle kabul eden dört ülke bulunmakla birlikte bunlar; Türkiye, Kongo, Madagaskar ve Monako Prensiğidir. Bkz. (Çevrimiçi), States Parties to the 1951 Convention relating to the Status of Refugees and 1967 Protocol”, UNHCR, [http:// www.unhcr.org/3b73b0d63.html](http://www.unhcr.org/3b73b0d63.html), 28.07.2017.

⁷⁹ YUKK'un 3/1(b) maddesine göre, Avrupa ülkeleri, Avrupa Konseyi üyesi olan ülkeler ile Bakanlar Kurulunca belirlenecek diğer ülkelerdir. Avrupa Konseyi üyesi 47 ülke ise şunlardır: Almanya, Andora, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Ermenistan, Estonya, Finlandiya, Fransa, G. Kıbrıs Rum Yönetimi, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, İngiltere, İrlanda, İspanya, İsveç, İsviçre, Karadağ (Montenegro), İtalya, İzlanda, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Makedonya, Malta, Moldova, Monako, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, San Marino, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, Türkiye, Ukrayna, Yunanistan. Bkz. (Çevrimiçi), <https://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states>, 12.12.2017.

B. Uluslararası Göç Hukukunun Sjeleri

1. Mülteci Statüsü

Uluslararası göç olgusunun alt sınıflandırılmalarından biri sayılan zorunlu göç kategorisinin içinde yer alan sığınma ve onun en önemli aktörü olan mültecinin tanımlanması, ona hukuki, sosyolojik ve siyasi anlamda sonuçlar yüklenmesini sağlayacak olup, kavramın içinin doldurulmasını kolaylaştacaktır⁸⁰.

Birçok farklı disiplin tarafından incelenen ve tanımlanan mülteci kavramının⁸¹ hukuksal açıdan doğru şekilde irdelenebilmesi için buna ilişkin uluslararası ve ulusal mevzuatın, doktrindeki görüşlerin incelenmesinde fayda olacağı kanaatindeyiz.

Mülteci en genel anlamıyla “*katlanılamayacak koşullardan veya kişisel durumlardan kaçmak isteyen kişi*” olarak tanımlanabilir⁸². Aynı şekilde “*hayatını tehdit eden durumlardan kaçan kimse*” şeklinde de ifade edilebilir⁸³. Tanımların ortak özelliği kişinin “kaçma hali” başka bir ifadeyle zorunlu olarak bulunduğu yeri terk etmesidir.

Yukarıdaki tanımlar dikkate alındığında çerçeve olarak mültecinin, kendi iradesi dışında oluşan ve içinde bulunduğu şartların, belirli bir süre boyunca eski haline gelmeyecek şekilde katlanılamaz bir hâl almasından dolayı göçe zorlanan birey olduğu söylenebilir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere bireylerin buldukları yerlerden kendi iradeleri dışında kaçma hali hâsıl olup gittikleri yerlerde koruma altına alınmaları söz konusu olmaktadır⁸⁴. Bu durumda hem uluslararası sözleşmeler ve milletlerarası örf

⁸⁰ Öztürk, **Tanım**, s. 919.

⁸¹ Göç olgusuyla ilgilenen disiplinlerin birçoğu mülteci kavramı ile ilgilenmiş ve tanımlamaya çalışmıştır. Siyasi boyutunu siyaset bilimi, günlük hayattaki boyutunu sosyoloji, ekonomik boyutunu ekonomi bilimi, hukuki boyutu ile de hukuk bilimi incelemiştir. Ancak her disiplin kendi içinde de tanımlama sorunu yaşamıştır. Bunun sebebi mülteci kavramının tam olarak anlaşılması ve tanımlanabilmesi için kavrama tüm açılardan bakılması gerektiğidir. Tek bir açıdan bakılıp, bağımsız incelenmesi, eksik sonuçlara sebebiyet vermektedir: Bkz. **A.e.**, s. 921.

⁸² Guy S. Goodwin-Gill/ Jane McAdam, **The Refugee in International Law**, Third Edition, Oxford, Oxford University Press, 2007, s.15.

⁸³ Andrew E. Shacknove, “Who is a Refugee”, **Ethics**, Vol. 95, No: 2, January 1985, s. 274.

⁸⁴ Öztürk, **Tanım**, s. 923.

ve adet hukuku hem de kişinin yaşam hakkının korunmasının gereği olarak devletlerin koruma sağlaması icap edecektir.

Kendi devletinin koruma mekanizmasından yararlanamayan ve artık katlanılamaz olan şartlardan kaçan kişilerin oluşturduğu mülteciliğin, statüsünün ve kapsamının ne olacağı devletlerce belirlenmeye çalışılmıştır. Kimin mülteci olacağına dair yapılan her tanımlama girişimi ve yapılan mevzuat çalışması kapsamı belirleyeceği için bir anlamda sınırlayıcı olacaktır⁸⁵. Fakat bu aynı zamanda statüsünün daha iyi belirlenmesi için şarttır.

Türk hukukunda mülteci ilk defa 1934 tarihli 2510 sayılı mülga İskân Kanunu'nda⁸⁶ tanımlanmıştır. Kanunun üçüncü maddesinin ikinci fıkrasına göre, “Türkiye’de yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara mülteci denir.” Görüldüğü üzere mülteciler ilk önceleri yerleşmek maksadıyla gelen kişilerden sayılmamıştır. Yerleşmek için gelen kişilere ise “muhacir” ifadesi kullanılmaktaydı. Aynı maddenin birinci fıkrasında tanımlanan muhacir ise, “Türkiye’de yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian gelmek isteyen Türk soyundan meskûn kimseler...” olarak tanımlanmıştır⁸⁷. Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkartılan bu kanun o zamanki göç politikalarının gereği olarak “Türk soyuna bağlılığı” iskân için şart görmüştür⁸⁸. Kanun koyucu, üçüncü maddede mülteciyi tanımladıktan sonra mültecilere dördüncü maddede yazılı

⁸⁵ Çiçekli, **Yabancılar**, s. 233.

⁸⁶ RG 21.06.1934 / 2733.

⁸⁷ Kanun görüşmeleri sırasında muhacir ve mülteci kavramları üzerine mecliste uzun tartışmalar olmuş, bazı mebuslar bu ifadeler yerine başka kelimelerin kullanılmasını önermişlerdir. Konuyla ilgili Çanakkale Mebusu Ziya Gevher Bey: *Muhacir demek sığınmış, her türlü haktan mahrum, her türlü felâkete maruz biçare, zavallı, kırmızı kuşaklı bir Türk demektir. Bunu memleketimizden kaldıralım, bize gelecek adam Türk olmak için geliyor. Esasen Türk’tür. Ona muhacir damgasını vurmak - demin bazı arkadaşlar, Çerkez filân dediler - cinayettir. Bunu vatandaşı yapıyoruz, muhacir demeyelim. Buraya geldikten sonra benimle aynı hakkı haiz olan, evladı her hakka sahip olacak insana, hatta benden daha fazla kıymet vererek benim mükellef olduğum bazı vaziyetlerden, askerlikten ve sairden bunları affediyoruz. Demek ki muhacirin bu memlekette benden daha fazla kıymeti vardır. Buna bu damgayı vurmak doğru değildir. Bunu Türkçe yapalım, sığınaklar diyelim. Sığınmaktan tam Türkçedir. Hatta bir de sığındık vardır. Mülteci yerine de başka kelime bulunsun. Bkz. TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, C. 23, İçtima Senesi 3, İçtima 65, 07.06.1934, s.75. (<https://www.tbmm.gov.tr>) Yapılan tartışmalar neticesinde bir uzlaşma sağlanamadığı için Kanunda muhacir ve mülteci kelimelerine yer verilmiştir.*

⁸⁸ Gökçe Bayındır Goularas/ Ulaş Sunata, “Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi”, **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi**, C. 2 S. 1, 2015, s. 17.

sebepleri⁸⁹ taşımamaları ve yazılı talepleri halinde muhacir olma imkânı tanımıştı. Bu kapsamda muhacir statüsüne geçemeyen mültecilere “Vatandaşlık Kanunu”nun tatbik edileceği de belirtilmişti.

Uluslararası düzlemde bakıldığında ise yirminci yüzyıl, dünya savaşlarının, darbelerin, bağımsızlık mücadelelerin yapıldığı ve bu sebeple milyonlarca insanın göç etmek veya sığınmak zorunda kaldığı bir dönemdir. Bu sebeple mültecilik adına yapılan ilk düzenlemeler bu zamana rastlar⁹⁰. Ancak konunun BM’nin en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmesi II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri sebebiyle tüm dünyada gerçekleşen kapsamlı göç hareketleriyle birlikte olmuştur⁹¹.

Mülteci hukukunun gelişmesi için yapılan ilk çalışmalar Milletler Cemiyeti Dönemi’ne⁹² rastlamaktadır⁹³. 1920’li yıllarda bu alanda faaliyetlerde bulunmaya başlayan Milletler Cemiyeti’nin bayrağını ilerleyen yıllarda Birleşmiş Milletler devralmış olup alanla ilgili çalışmalara artarak devam etmiştir⁹⁴.

Yirminci yüzyılın başlarında patlak veren Balkan Savaşları ve sonrasında başlayan I. Dünya Savaşı birçok yıkımı beraberinde getirmiştir. İmparatorlukların yıkıldığı ve isyanların olduğu bu dönemde kurulan Milletler Cemiyeti’nin amaçlarından birisi de uluslararası iş birliğini geliştirmek, barış ve güvenliği sağlamaya yönelik adımlar

⁸⁹ Madde 4 –

A: Türk kültürüne bağlı olmayanlar,

B: Anarşistler,

C: Casuslar,

Ç: Göçebe çingeneler,

D: Memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye’ye muhacir olarak alınmazlar...

Görüldüğü üzere mültecilikten muhacirlik statüsüne geçmek için de Türk kültürüne bağlılık şart olup bunu sağlamayan kişiler muhacir olup iskân edilmemiştir.

⁹⁰ Odman, **Mülteciler**, s. 14.

⁹¹ Nasih Sarp Ergüven/ Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, **AÜHFD**, C. 62, S. 4, 2013, s. 1007.

⁹² Milletler Cemiyeti Misakı, 28 Nisan 1919’da kabul edilmiş ve 10 Ocak 1920’de de yürürlüğe girmiştir.

⁹³ Ergüven/ Özturanlı, **a.g.m.**, s. 1015. Mülteci hukukunun evrensel gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mürvet Ece Büyükçalık, **Mülteci Hukuku’nun Gelişimi ve Türkiye’deki Mültecilerin Sosyal Hakları**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2015, s. 9-62.

⁹⁴ Odman, **Mülteciler**, s. 14.

atmaktı⁹⁵. Bu amacı gerçekleştirmeye yönelik yapılan iki taraflı ve çok taraflı sözleşmeleri az sayıda devletin çekincelerle kabul etmesi, ilgili sözleşmelerin mülteci hukukuna katkısını sınırlı kılmıştır⁹⁶. Milletler Cemiyeti Döneminde mülteci sorunuyla ilgilenmek üzere Mülteciler Yüksek Komiserliği, Mülteciler Uluslararası Nansen Ofisi, Hükümetlerarası Mülteciler Komitesi ve Birleşmiş Milletler Yardım ve Yeniden Yapılanma Yönetimi kurulmuştur⁹⁷.

1922-1946 yılları arasında Milletler Cemiyeti tarafından hazırlanan metinlerde kişinin mülteci olabilmesi için menşe ülkesi dışında bulunma ve menşe ülke korumasına sahip olmama şartlarının gerçekleşmiş olması aranmıştır⁹⁸. Bu dönemde yapılan mülteci tanımı için farklı yaklaşımların⁹⁹ etkili olduğu da söylenmiştir.

Birleşmiş Milletler döneminde ise II. Dünya Savaşı ve sonrasında yaşanan ağır insan hakları ihlalleri sebebiyle tüm dünyada gerçekleşen kapsamlı göç hareketleri mülteci hukukunu ve mülteci kavramını BM'nin en önemli gündem maddelerinden biri haline getirmiştir¹⁰⁰. Bu çerçevede İHEB yayınlamış, Uluslararası Mülteci Örgütü, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)¹⁰¹ oluşturulmuş ve mülteci hukuku için büyük öneme sahip 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü hazırlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Döneminde ilk olarak, 1947 yılında, üç yıllık görev yapmak üzere geçici nitelikteki Uluslararası Mülteci Örgütü (UMÖ) kurulmuştur. Görev alanına sadece Avrupalı mülteciler girmesine rağmen mülteci sorunuyla ilgilenen,

⁹⁵ **A.e.**, s. 15.

⁹⁶ Ergüven/ Özturanlı, **a.g.m.**, s. 1015.

⁹⁷ Odman, **Mülteciler**, s. 15.

⁹⁸ Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 16.

⁹⁹ Odman bu dönem yapılan mülteci tanımı için üç yaklaşımdan bahseder. Hukuksal yaklaşım olan ilk yaklaşım türü 1920-1935 yılları arasında etkili olmuş olup mülteci kavramını hukuki açıdan ele almıştır. İkinci yaklaşım olan sosyal yaklaşım ise 1935-1939 yılları arasında etkilerini gösterir. Bu dönem yapılan mülteci tanımlarının sosyal bir içerik taşıdığı görülmektedir. Son yaklaşım türü olan bireyci yaklaşım ise 1938-1950 yıllarında yapılan mülteci tanımlarında etkili olmuştur. Bu dönemde kendi vatanında adaletsiz veya telif edilemez bir ortamdan kaçmaya çabalayan kişiler bu yaklaşıma göre mülteci sayılmışlardır. Konuya dair ayrıntılı bilgi için bkz. Odman, **Mülteciler**, s. 20-25.

¹⁰⁰ Ergüven/ Özturanlı, **a.g.m.**, s. 1007.

¹⁰¹ BMMYK'nın oluşturulması konusu, BM Genel Kurulunun 319 (IV) Sayılı Kararı ile 3 Aralık 1950 tarihinde kabul edilmiştir. Komiserlik ve Komiserliğin Tüzüğü 14 Aralık 1950 tarihinde BM Genel Kurulunun 428 (V) kararı ile resmen kurulmuş, çalışmalarına ise 1 Ocak 1951'de başlamıştır.

teknik olarak uzmanlaşmış ilk uluslararası örgüt olması ve dağınık halde bulunan mülteci kavramını tanımlaması sebebiyle UMÖ, mülteci meselesinin çözümünde özel bir yere sahiptir¹⁰². Bu örgütün anayasasına¹⁰³ göre mülteci tanımı kategoriler halinde yapılmasına rağmen özetle “Nazi, faşist ve benzer baskıcı rejimler ile Birleşmiş Milletler’e karşı olan rejim kurbanları, İkinci Dünya Savaşı’ndan önce ırkı, dini, milliyeti veya politik görüşü sebebiyle mülteci kabul edilenler ve hâlihazırda mülteci olarak kabul edilenler” kapsama dâhil edilmiştir¹⁰⁴. UMÖ’nun mülteci tanımı, ilerleyen yıllarda hazırlanan 1951 Sözleşmesi’nde yer alan mülteci kavramı için kaynak teşkil etmiş olup, aynı yasal çizgi bu sözleşmede de korunmuştur¹⁰⁵.

Birleşmiş Milletler Döneminde yürütülen çalışmalar, en önemli meyvelerinden birini ise İHEB ile vermiştir. Bildirge doğrudan mülteciliği tanımlamasa da sığınma hakkına verdiği önem ileriki yıllarda mülteci kavramının gelişmesine katkı sağlamıştır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında ortaya çıkan mülteci sorunu Avrupa’da ciddiyetini korurken dünyanın birçok yerinde yeni mülteci problemleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş¹⁰⁶ ve komünist rejimlerin artması siyasal ve toplumsal gerginliği arttırmış beraberinde yeni mülteci akınları başlamıştır¹⁰⁷. Tüm bu gelişmeler sebebiyle, 1950’li yılların başında, İkinci Dünya Savaşıyla ateşlenen mülteci sorununun geçici olmadığı uluslararası toplum tarafından fark edilmiştir¹⁰⁸. Bu ihtiyaca binaen BM bünyesinde BMMYK kurulmuştur.

¹⁰² Mehmet Özcan, **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2006, s. 8; Öztürk, **a.g.e.**, s.78.

¹⁰³ Uluslararası Mülteci Örgütü’nün Anayasası için bkz. (Çevrimiçi), <http://global.oup.com/booksites/content/9780199207633/resources/annexe1>, 03.08.2017.

¹⁰⁴ Benzer tanımlar için bkz. Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 19; Özcan, **a.g.e.**, 8; Öztürk, **a.g.e.**, s. 79. Odman ise UMÖ Anayasası’nın mülteci tanımını, “haklı bir nedene dayanan baskı ve zulüm dahil olmak üzere ülkesine dönememek için geçerli nedeni olan kişi” şeklinde düzenlediğini belirtir. Bkz. Odman, **Mülteciler**, s. 27.

¹⁰⁵ Odman, **Mülteciler**, s. 27-28; Özcan, **a.g.e.**, s. 8.

¹⁰⁶ ABD’nin başını çektiği Batı Bloku ülkeleri ile Sovyetler Birliği’nin başını çektiği Doğu Bloku ülkeleri arasında 1947’den 1991’e kadar devam etmiş olan uluslararası siyasi ve askeri gerginliktir.

¹⁰⁷ Özcan, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁰⁸ Laura Barnett, “Global Governance and Evolution of the International Refugee Regime”, **International Journal of Refugee Law**, C. 14, S. 2-3, 2002, s. 245.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Tüzüğü'nde¹⁰⁹ Komiserliğin kapsama alanına alacağı mülteciler belirtilmiş, bir nevi mülteci tanımlaması yapılmıştır. Bu bağlamda, UMÖ Anayasası tarafından mülteci kabul edilen kişileri BMMYK yetki ve sorumluluğunda kabul etmiştir [m. 6A(i)]. Ayrıca “1 Ocak 1951 tarihinden önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırki, dini, milliyeti veya politik görüşü nedeniyle zulüm göreceğinden haklı sebeplerle korkan, vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve bu korkudan dolayı veya kişisel kolaylık dışındaki sebeplerden dolayı söz konusu ülke korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen; ya da herhangi bir ülke vatandaşı olmayan ve eskiden ikamet ettiği ülke dışında bulunan, söz konusu korku nedeniyle veya kişisel kolaylık dışındaki sebeplerle bu ülkeye dönemeyen veya dönmek istemeyen herhangi bir kişiler” kapsama alınmıştır [m. 6(ii)].

BMMYK Tüzüğü ayrıca “ırkı, dini, milliyeti veya politik düşüncesi sebebiyle zulüm göreceğinden haklı olarak korkan, vatandaşı olduğu ya da herhangi bir vatandaşlığı yoksa eskiden ikamet ettiği ülke dışında bulunan ve bu korku nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin ve ya herhangi bir vatandaşlığı yoksa önceden ikamet ettiği ülke korumasından yararlanmak istemeyen diğer kişileri” de kapsama dâhil etmektedir [m. 6(B)]. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından yapılan ve kapsamı belirleyen bu hükümler aynı zamanda mülteci tanımı olarak değerlendirilebilir. Altıncı maddenin B paragrafında yapılan tanım ileride inceleyeceğimiz 1951 Sözleşmesi'ndeki tanıma benzemesine rağmen herhangi bir coğrafi ve tarih sınırlandırması olmaması sebebiyle daha geniş kapsamlıdır¹¹⁰. Ayrıca bu durum tanıma daha evrensel bir boyut katmaktadır¹¹¹.

Tüm bu örgütlerin ve düzenlemelerin mülteci hukukuna ve mülteci tanımının gelişmesine katkısı oldukça önemli olmasına rağmen sadece mülteci özelinde bir sözleşmenin eksikliği uluslararası hukukta iyiden iyiye hissedilmeye başlamıştır. Bu eksikliği gidermek için BMMYK'nin çabalarıyla 1951 tarihli Birleşmiş Milletler

¹⁰⁹ BMMYK Tüzüğü için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3628.html>, 04.08.2017.

¹¹⁰ Odman, **Mülteciler**, 32.

¹¹¹ Çiçekli, **Yabancılar**, s. 235.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi 28 Temmuz 1951 tarihinde imzalanarak 22 Nisan 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir¹¹².

Mülteci kavramına dair tartışmasız en önemli uluslararası metin olan 1951 Sözleşmesi'nde yürürlüğe girdiği tarihte mülteci tanımı şöyle yapılmıştır:

“1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

Birden fazla tabiiyeti olan bir kişi hakkındaki "vatandaşı olduğu ülke" ifadesi, tabiiyetini haiz olduğu ülkelerden her birini kasteder ve bir kişi, haklı bir sebebe dayalı bir korku olmaksızın, vatandaşı olduğu ülkelerden birinin korumasından yararlanmıyorsa, vatandaşı olduğu ülkenin korumasından mahrum sayılmayacaktır”¹¹³.

Tanımda yer alan “1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olaylar” ifadesinden ne anlaşılacağı taraf devletlere iki seçenek sunulmuş ve bırakılmıştır. Buna göre taraf devletler isterlerse bu olayları sadece Avrupa ile sınırlayabilecekler [1B(1)(a) fıkrası] ya da herhangi bir sınırlama yapmayıp tanımı, Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olayları kapsayacak şekilde uygulayabileceklerdir [1B(1)(b) fıkrası].

¹¹² Türkiye, Sözleşmeyi 29.8.1961 tarihli 359 sayılı Yasa ile onaylayarak yürürlüğe koymuştur. Bkz. RG 05.09.1961 / 10898, Ayrıca Sözleşmenin RG metni için bkz. (Çevrimiçi), <http://resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>, 05.10.2017.

¹¹³ Sözleşme'nin I. Bölüm 1A(1) maddesinde ayrıca, “12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokol, ya da Uluslararası Mülteci Örgütü Tüzüğü'ne göre mülteci sayılan; Uluslararası Mülteci Örgütü tarafından, faaliyette bulunduğu dönem içinde alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları, bu bölümün 2. fıkrasındaki koşullara sahip olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine engel değildir” ifadelerine yer verilmiştir.

1951 Sözleşmesi'nde yapılan mülteci tanımının bireyci bir yaklaşımla yapıldığı söylenebilir¹¹⁴. Çünkü belirli bir kategoriye (belirli bir ırka veya dine mensup kişilere) verilecek bir statüden ziyade belirli durumlar içinde bulunan her bireye statünün verilmesi öngörülmüştür. Tanımda zaman ve coğrafi sınırlamanın bulunması tanımın evrensel olma niteliğine gölge düşüren bir durumdur¹¹⁵.

1951 Sözleşmesi'nde yer alan zaman sınırlamasının taraf devletlerin sorumluluklarını sınırlandırma çabalarının bir sonucu olduğu açıktır¹¹⁶. Buna rağmen yıllar geçtikçe Sözleşme bu sınırlama yüzünden uygulanamaz hale gelmiştir. Aynı koşulları taşıyan birçok insanın sırf zaman sınırlandırması sebebiyle Sözleşme kapsamında mülteci statüsünü kazanamaması uluslararası toplumda 1951 Sözleşmesi'ni tartışmaya açmıştır¹¹⁷. Bunun üzerine Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1967 Protokolü hazırlanmıştır.

1967 Protokolü ile zaman sınırlaması kaldırılmış olup Sözleşme'nin 1951 tarihinden sonraki olaylar sebebiyle de uygulanmasının önü açılmıştır. Bunun yanında 1951 Sözleşmesi'ni coğrafi çekince ile kabul eden devletlerin bu çekincelerini korumalarına izin verilmiştir¹¹⁸. Bu yönüyle 1967 Protokolü'nün zaman sınırlamasını mutlak bir şekilde kaldırdığı söylenebilirken aynı şeyi coğrafi sınırlama için söylemek mümkün değildir.

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde “mülteci” kelimesine yer verilirken, İHEB (m.14) ile Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun kabul ettiği 1967 tarihli Ülkesel Sığınma Bildirisi'nde “sığınma” kelimesi kullanılmaktadır. Bu durum zaman zaman terimlerin birbirinin yerine kullanıldığını, bazen de kavramlar arasında ayırım yapıldığını göstermektedir¹¹⁹.

Türkiye, 1951 Sözleşmesi'ne de 1967 Protokolü'ne de coğrafi çekince ile taraf olmuştur. Bunun sonucu olarak Türkiye sadece Avrupa'da meydana gelen olaylar

¹¹⁴Odman, **Mülteciler**, s. 24; Öztürk, **Tanım**, s. 937.

¹¹⁵Çiçekli, **Yabancılar**, s. 218.

¹¹⁶Ergüven/ Özturanlı, **a.g.m.**, s. 1017.

¹¹⁷Odman, **Mülteciler**, s. 41.

¹¹⁸Odman, **Mülteciler**, s. 42; Öztürk, **Tanım**, s. 938.

¹¹⁹Çiçekli, **Yabancılar**, s. 238.

sebebiyle sığınma talebinde bulunanlara bu Sözleşme’yi uygulayacaktır. Bu sınırlama sebebiyle Türk hukukundaki mülteci kavramı uluslararası hukuk mevzuatında benimsenen anlayıştan farklılık göstermektedir¹²⁰.

Bu Sözleşmeler ve Protokollerden sonra iç hukukta mülga *Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılarla ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik’i (1994 Yönetmeliği)*¹²¹ yürürlüğe girmiştir. Mülga yönetmeliğe göre, mülteci, “Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı” ifade etmekteydi (m. 3).

Mülga 1994 Yönetmeliği’nin, Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi’ne ve 1967 Protokolü’ne koyduğu coğrafi çekince doğrultusunda mülteci tanımı yaptığı ve bu sebeple de kendi içinde tutarlı olduğu söylenebilir. Fakat mülteci tanımını sınırlandırması ve bu kadar önemli bir kavramın yönetmelikle düzenlenmesi sebebiyle eleştiriye açıktır.

Türk mevzuatındaki bu eksikliği gidermek ve uluslararası örgütlerden gelen baskıları¹²² dindirmek için kanun çalışmalarına başlanmış ve sonuç olarak YUKK bütün hükümleriyle 2014 yılında yürürlüğe girmiştir.

¹²⁰ A.e., s. 242.

¹²¹ RG 30.11.1994 / 22127.

¹²² Özellikle Avrupa Birliği tarafından yapılan telkinler için bkz. İbrahim Kaya/ Esra Yılmaz Eren, **Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri**, İstanbul, Seta Yayınları, 2015, s. 23-24.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda mülteci kavramı üçüncü kısımda yer alan uluslararası koruma¹²³ başlığı altında tanımlanmıştır. Buna göre, “Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilir” (m. 61).

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda mülteci kavramı, mülga 1994 Yönetmeliği'nde olduğu gibi tanımlanmış olup herhangi bir değişikliğe uğramamıştır. YUKK ile yapılan düzenleme mülteciye dair tanımlamanın iç hukukta kanun seviyesine çıkması açısından önemlidir.

2. Sığınmacı Statüsü

Sığınmacı, sığınma talebinde bulunulması sonucunda devletlerin koruma sağladığı kişi veya kişilerdir¹²⁴. Uluslararası hukuk anlamında sığınmacı, mülteci başvurusunu yapmış fakat işlemleri tamamlanmamış kişiyi ifade etmektedir. Bu bakımdan sığınmacı hâlihazırda mülteci statüsünü kazanamamış kimsedir¹²⁵. Her sığınmacı nihai

¹²³ Uluslararası koruma kısaca bir kişinin ulusal korumadan yararlanamaması sebebiyle yerine geçecek olan ve uluslararası nitelikteki koruma şeklinde tanımlanabilir. Bahsi geçen koruma kişiye yabancı ülke tarafından sağlanacaktır. Bu koruma aynı zamanda ulusal korumanın sağlanmaması sebebiyle ortaya çıkan “ikame bir korumadır. Uluslararası koruma hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. McAdam, **a.g.e.**, s. 20; Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 421; Özkan, **a.g.e.**, s. 291-296; Çiçekli, **Yabancılar**, s. 216-220; Övünç Öztürk, **a.g.e.**, s. 27. UNHCR, **Master Glossary of Terms, Rev.1**, Genova, June 2006, s. 13, bkz. (Çevrimiçi, <http://www.refworld.org/docid/42ce7d444.html>, 13.03.2018). Kaynağını 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü ile geri gönderme yasağı ilkesinden alan uluslararası koruma tamamlayıcı korumayı da kapsayacak bir biçimde düzenlenmiştir. Uygulamada tamamlayıcı koruma ile uluslararası korumasının sağladığı hakların birbirine oldukça yakın olduğu görülmektedir. Bu durum mülteciye sağlanan korumanın tamamlayıcı koruma sayesinde 1951 Sözleşmesi'nde yer alan mülteci statüsüne sahip olamayan fakat yine de uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde bulunan bazı bireyleri de içine alacak şekilde fiilen genişletilmeye çalışıldığını göstermektedir. Bu hususta bkz. BMMYK Yürütme Kararı S. 103 (LVI), 2005, para. (s); Övünç Öztürk, **a.g.e.**, s. 30.

¹²⁴ Töre, **a.g.e.**, s. 95.

¹²⁵ Gökhan Taneri, **Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi İlkesi (Non-Refoulement) İlkesi**, Ankara, Bilge Yayınları, 2012, s. 18.

olarak mülteci kabul edilmeyebilir ama her mülteci başlangıçta sığınmacıdır¹²⁶. Mültecilik hukuki bir statünün kazanılmasından ötürü hukuki bir durumu karşılarken; sığınma ve sığınmacı olma hali ise fiili bir durum olarak, kısa süre barınma ihtiyacı şeklinde ortaya çıkar¹²⁷.

Türk hukukuna bakıldığında ise sığınmacı kavramı uluslararası hukuktan çok farklı bir şekilde kullanılmıştır. Bu durumun ortaya çıkmasına Türkiye'nin 1951 Sözleşmesine koyduğu coğrafi çekince etkili olmuştur. İlk olarak, mülga 1994 Yönetmeliği'nde tanımlanan sığınmacı, *“ırkı, dini, milliyeti, belirli bir toplumsal gruba üyeliği veya siyasi düşünceleri nedeniyle takibata uğrayacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu ülke dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin himayesinden istifade edemeyen veya korkudan dolayı istifade etmek istemeyen ya da uyruğu yoksa ve önceden ikamet ettiği ülke dışında bulunuyorsa oraya dönmeyen veya korkusundan dolayı dönmek istemeyen yabancıyı”*, ifade etmekteydi (m. 3).

Mülga 1994 Yönetmeliği'ne göre sığınmacı, 1951 Sözleşmesinde düzenlenen mülteci statüsünün şartlarını taşıyan ve fakat Avrupa dışındaki bir ülkeden Türkiye'ye sığınan kişilere verilen statü idi. Tanımda herhangi bir yer sınırlamasının bulunmaması sığınmacı statüsü için gelinen yerin önemli olmadığını göstermekle birlikte mülteci statüsünün kazanılamaması sebebi Türkiye'nin sözleşmeye koyduğu çekince¹²⁸.

Uluslararası hukukta kullanılan mülteci-sığınmacı ayrımının Türk hukukuna bakıldığında büyük bir değişime uğradığı görülmektedir. Uluslararası hukukta sığınmacının, mültecilik şartlarını taşımasının tespiti üzerine mülteci statüsünü kazanması mümkün iken¹²⁹; Türk hukukunda sığınmacı statüsüne sahip kişilerin mülteci statüsünü kazanmaları Türkiye'nin coğrafi çekincesi sebebiyle mümkün değildir¹³⁰. Öte yandan YUKK yürürlüğe girdiği zaman sığınmacı kavramı yerini şartlı

¹²⁶ United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), **An Introduction to Protection: protecting persons of concern to UNHCR (a self-study module)**, Genova, 01.08.2005, s. 13, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/3ae6bd5a0.pdf>, 31.07.2017.

¹²⁷ Odman, **Mülteciler**, s. 189; Özkan, **a.g.e.**, s. 34, 72; Taneri, **a.g.e.**, s. 18.

¹²⁸ Özkan, **a.g.e.**, s. 73; Çiçekli, **Yabancılar**, s. 242.

¹²⁹ Uluslararası hukukta, sığınmacı, fiilen mültecilik halinde bulunan fakat bu durum hukuken tanınmamış bireyler için kullanılan bir terimdir: Bkz. Çiçekli, **Yabancılar**, s. 243.

¹³⁰ **A.e.**, s. 243.

mülteci statüsüne bırakmış, Türk hukuk sisteminden sığınmacı kelimesi statü olarak çıkartılmıştır.

3. Şartlı Mülteci Statüsü

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun getirdiği yeniliklerden biri olan şartlı mülteci statüsü uluslararası koruma çeşitlerinden biridir.

Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekince sebebiyle Avrupa dışından gelen kişilerin statüleri de ayrı bir maddede düzenlenmiştir. Buna göre, *“Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir”* (m. 62).

Mülga 1994 Yönetmeliği'nde mülteci-sığınmacı şeklinde yapılan ayırım yine aynı sebeplerle YUKK'ta mülteci-şartlı mülteci şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Yönetmelik'te sığınmacı olarak ifade edilen kavram içeriği değiştirilmeden kullanılmış olup yalnızca isim değişikliğine uğramıştır.

Şartlı mülteci statüsü de mülteci statüsü gibi şahsi bir statüdür¹³¹. Bununla birlikte bünyesinde birkaç farklılığı barındırır. Şöyle ki şartlı mültecinin mülteci en büyük farkı güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilecek olmasıdır¹³². Bu yerleştirme işlemi BMMYK vasıtasıyla yapılmaktadır¹³³.

¹³¹ Ekşi, **Yabancılar**, s. 161.

¹³² Çelikel/ Öztekin Gelgel, **a.g.e.**, s. 24; Ekşi, **Yabancılar**, s. 162.

¹³³ Başvurucuların BMMYK tarafından “mülteci” olarak kabul edilecekleri güvenli üçüncü ülkelere yerleştirilmeleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 441-444.

Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne ve 1967 Protokolü'ne koyduğu çekinceler kaldırılmadıkça mülteci-şartlı mülteci ayrımı yapılmaya devam edecektir. Burada vurgulamak gerekir ki; uluslararası hukuk açısından Türkiye'nin uluslararası koruma talep eden kişilere geldikleri coğrafyaya göre farklı statü vermesinin önünde bir engel yoktur¹³⁴. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) *AG ve Diğerleri v Türkiye*¹³⁵ davasında, Avrupa'dan gelenler ile Avrupa dışından gelenlere farklı statü vermesini insan haklarına aykırı bulmamıştır. Bu ayrımın Türkiye'nin göç politikasından kaynakladığını; Türkiye'nin amacının yabancılar arasında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesinin yasakladığı anlamda soya veya ırka dayalı bir ayrım yapmak olmadığını belirtmiştir. Ayrıca AİHM, Türkiye'nin böyle bir ayrım yapmasına 1951 Sözleşmesi'nin ve 1967 Protokolü'nün izin verdiğini vurgulamıştır¹³⁶. Uluslararası koruma talep eden kişilerin sırf geldikleri coğrafya sebebiyle farklı hüküm ve statülere tabi tutuluyor olmasının hukuken alt yapısı oluşturulmuştur fakat böyle bir hukuki altyapının insani boyutu kanaatimizce tartışmaya açıktır.

4. Göçmen Statüsü

Göçmen kavramı¹³⁷ hukuki anlamı ayrı tutularak değerlendirildiğinde göç eden kimse olarak basit bir şekilde tanımlanabilir. Başka bir deyişle kendi ülkesini terk ederek yabancı bir ülkeye yerleşmek amacıyla giden kişiye “göçmen” denir¹³⁸. Türk hukukuna bakıldığında zaman göçmen, 5543 sayılı İskân Kanunu'nda¹³⁹, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelen kişiler olarak tanımlanmıştır (m. 3)¹⁴⁰.

¹³⁴ Ekşi, **Yabancılar**, s. 160.

¹³⁵ A.G. and Others v. Turkey (Application no. 40229/98) 15 June 1999, Strasbourg. Metin için bkz. (Çevrimiçi), [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"dmdocnumber":\["669016"\],"itemid":\["001-4856"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{), 26.01.2018.

¹³⁶ Kararın yorumu için bkz. Nuray Ekşi, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia- Türkiye Davası Mülteci ve Sığınma Hukuku Açısından Değerlendirme**, İstanbul, Beta Yayınları, 2010, s. 32-35.

¹³⁷ Öz Türkçeciliğin popüler olduğu dönemlerde göçmen yerine belgelerde “göçgen” ifadesi kullanılmıştır. Bkz. İpek, **a.g.m.**, s. 18.

¹³⁸ Osman Fazıl Berki, **Devletler Hususi Hukuku, Cilt I- Tabiiyet ve Yabancılar Hukuku**, 7. Baskı, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, 1970, s. 84.

¹³⁹ RG 26.9.2006 / 26301.

¹⁴⁰ 2510 sayılı mülga İskan Kanunu dönemi tanım için bkz. yuk.: s. 19.

Görüldüğü üzere kanun koyucu göçmen kavramını oldukça sınırlandırmıştır. Bu durum hem akademik çalışmalarda hem de uygulamada sıkıntılara yol açmaktadır. Göçmen gibi oldukça geniş kullanılabilir bir kavramın sadece Türk kültürüne bağlı ve Türk soyundan gelen¹⁴¹ kişilere verilecek olması kanaatimizce doğru değildir. Bu kavramın uluslararası hukuktaki karşılığı gibi tüm göç hareketlerinin öznelini kapsayacak şekilde, İskân Kanunu'nda açıklanan hukuki tanımını aşacak biçimde kullanılması daha doğru olacaktır. Bu şekilde kullanıldığı takdirde İskân Kanunu kapsamındaki Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı kişiler için başka bir kavram kullanılması daha yerinde olacaktır¹⁴².

Uluslararası mevzuat ve uygulamaya bakıldığında göçmen kavramının sùjeleri oldukça fazladır. Bu bağlamda her ne kadar turistler, öğrenciler, sağlık için ÷lkeye gelenler, yabancı işçiler, sığınma amacıyla ÷lkeye gelenler ve mülteciler göçmen olarak değerlendirilse de¹⁴³ kanaatimizce turistleri yerleşme niyeti olmadığından ötürü bu kapsamda değerlendirmem gerekir. Göçmen için ekonomik nedenlerle, daha kaliteli bir hayat standardına ulaşmak maksadıyla vatandaşı olduğu ÷lkeyi terk ederek başka bir ÷lkeye göç eden kişi tanımlaması da yapılmaktadır¹⁴⁴.

Uluslararası literatürde bu kadar geniş bir yelpazede kullanılan göçmen tabiri, daha yaygın olarak Anglo-Sakson hukuk sistemlerinde kullanılmaktadır. Kıta Avrupası'nda

¹⁴¹ Türk kültürüne bağlılık ve Türk soyundan gelme hususlarının tespiti ve tayini Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır. 5543 sayılı yeni İskân Kanunu'nun 7. maddesine göre, göçmen olarak kabul edilecek kişiler açısından Türk soyundan olmanın ve Türk kültürüne bağlılığının belirlenmesi, ilgili bakanlığın görüşü alınarak Dışişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından yapılacaktır.

¹⁴² Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu'nun Mart 2018'de yayınladığı "Göç ve Uyum" Raporu'nun değerlendirme bölümünde göçmen kavramının yabancı kavramından daha kapsayıcı bir terim olduğu vurgulanmıştır. Bu sebeple YUKK'un "Göçmen Kanunu" olarak değiştirilmesi gerektiği ve böylelikle kapsamının doğru anlaşılacağı belirtmiştir. Her ne kadar göçmen kavramının bizim de katıldığımız şekilde geniş anlamda kullanılması gerektiği Rapor tarafından vurgulansa da Göçmen kavramının hukuki karşılığı incelenmeden böyle bir önerinin yapılması kanaatimizce doğru olmamıştır. Rapor için bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, **Göç ve Uyum Raporu**, 26. Dönem 3. Yasama Yılı, Mart 2018, (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf, 13.03.2018, s. 240.

¹⁴³ Çiçekli, **Yabancılar**, s. 201-202.

¹⁴⁴ Özkan, **a.g.e.**, s. 128; Ergüven/ Özturanlı, **a.g.m.**, s. 1020; Merve Acun Mekengeç, "Ahıska Türklerinin Türk Vatandaşlığına Alınması ve Türkiye'deki Çalışma Hakları", **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 20, S. 2, 2014, 161.

ise genellikle yabancı terimi tercih edilmektedir¹⁴⁵. Yine de bu durum Türk hukukunda “göçmen” kavramının neden bu kadar dar anlamda düzenlendiğine bir cevap verememektedir.

Dünyada birçok devlet kendi hukukuna göre göçmen kavramını belirlemekte ve buna göre kişilere göçmen statüsü vermektedir. Örneğin İngiltere, Kanada ve Avustralya puantaj sistemi uygulamaktayken, ABD her yıl yaptığı kura çekimi ile 55.000 kişiye yeşil kart (green card) vermekte ve bu kişileri ülkeye göçmen olarak kabul etmektedir¹⁴⁶.

Göçmen kavramı ile yakın ilişkili olan bir kavram da yasadışı göçmen diye adlandırılan kişilerdir. Ülke mevzuatının koyduğu kurallara uymayarak ülkeye giriş yapan veya ülkeye yasal yollarla giriş yapıp kendisine tanınan ikamet süresinin sonunda ülkeyi terk etmeyen kişiler bu kapsam dâhilinde değerlendirilir. Yasadışı göçmenlerin her an sınır dışı edilme tehlikeleri vardır¹⁴⁷.

5. İkincil Koruma Statüsü

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü'nün kapsamına girmeyen fakat koruma ihtiyacı bulunan kişiler için geliştirilen tamamlayıcı koruma statüsünün bir görünümü olan ikincil koruma statüsü, kapsama alanına bu iki düzenleme dışında kalan yabancıları almaktadır¹⁴⁸. Tamamlayıcı koruma aşağıda anlatacağımız geçici korumadan farklıdır. Tamamlayıcı koruma, acil veya geçici bir araç değildir, uluslararası hukuktan doğan “geri gönderme yasağının”¹⁴⁹ etkisiyle kişiye bireysel

¹⁴⁵ Çiçekli, **Yabancılar**, s. 202.

¹⁴⁶ Acer/ Kaya/ Gümüş, **a.g.e.**, s. 12.

¹⁴⁷ **A.e.**, s. 12.

¹⁴⁸ Jane McAdam, **Complementary Protection in International Refugee Law**, Oxford, Oxford University Press, 2007, s. 2; Ekşi, **Yabancılar**, s. 52.

¹⁴⁹ “Hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tâbi tutulacağı ya da ırkı, dini, tâbiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasî fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemeyeceği” ilkesine dayanan geri gönderme yasağı YUKK’ta temel bir ilke olarak düzenlenmiştir: Bkz. Nuray Ekşi, “İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye’den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılar İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na Etkisi”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y: 5, S. 19, 2014, s. 89; Aslı Bayata Canyaş, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi”, **Hacettepe Hukuk**

olarak sağlanan korumadır¹⁵⁰. Böyle bir statünün ortaya çıkmasında kişinin menşe ülkesine gönderilmesi durumunda işkenceye, insanlık dışı ya da haysiyet ve onur kırıcı muameleye maruz kalma riski olmasına rağmen kişiye uluslararası hukuka uygun olarak mülteci statüsünün verilmemesi durumu etkili olmuştur¹⁵¹.

Tamamlayıcı koruma Türk Hukukuna ilk defa YUKK ile birlikte girmemiştir. Türkiye'nin taraf olduğu aşağıdaki sözleşmelerde de buna ilişkin hükümler bulunmaktadır.

1951 Sözleşmesi'nin 33. maddesinde geri gönderme yasağı başka bir deyişle tamamlayıcı korumayı düzenlenmiştir¹⁵². Buna göre, hiçbir akit devlet bir mülteciyi ırkı, dini, vatandaşlığı, belirli bir gruba mensup olması veya siyasi fikirleri sebebiyle hayat ve hürriyetinin tehdit edildiği ülkeye her ne şekilde olursa olsun sınır dışı veya iade edemeyecektir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS) yer alan maddelerde tamamlayıcı korumadan açıkça bahsedilmemesine rağmen AİHM verdiği kararlarda¹⁵³ geri gönderme yasağından bahsetmektedir. Değerlendirmelerini “*ışkence yasağı*” (m. 3) maddesi kapsamında yapan AİHM, yabancının işkenceye, insanlık dışı ya da onur

Fakültesi Dergisi, 5 (1), 2015, s. 75; Geri gönderme yasağının “jus cogens kuralı” olması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Taneri, **a.g.e.**, s. 30-33.

¹⁵⁰ McAdam, **a.g.e.**, s. 3; Ekşi, **Yabancılar**, s. 52-53.

¹⁵¹ BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 103 (LVI) (Conclusion on the Provision of International Protection Including Through Complementary Forms of Protection), 2005, para. (m), (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/topic.50ffbce576f.50ffbce5772.43576e292.0..EXCONC..html>, 10.11.2017.

¹⁵² Ekşi, **Yabancılar**, s. 53.

¹⁵³ Geri gönderme yasağı ile bağlantılı olarak Mamatkulov ve Askarov/ Türkiye (European Court of Human Rights Grand Chamber Case of Mamatkulov and Askarov v. Turkey, Applications Nos. 46827/99 and 46951/99, Strasbourg, 04.02.2005) ve D. ve Diğerleri/ Türkiye (European Court of Justice Case of D. and Others v. Turkey, Application No. 24245/03, Strasbourg, 22 June 2006) davaları örnek verilebilir. Bu davalar, AİHS'nin 3. maddesi geri gönderme yasağı ile de ilgilidir. İlk davada, Mamatkulov ve Askarov, Özbekistan tarafından iadesi istenmiş, bunun üzerine Türkiye işkence ve kötü muamele görmeyeceklerinin taahhüt edilmesi üzerine, Özbek yetkililere teslim etmiştir. İlgililer, Türkiye'nin, AİHS'nin 2., 3. ve 6. maddelerini ihlâl ettiğini ileri sürerek AİHM'de dava açmışlar, ancak, AİHM, Türkiye'nin 3. maddeyi ihlâl etmediği sonucuna varmıştır. D. ve Diğerleri davasında ise AD ve PS dini kurallara aykırı evlendikleri için İran'da kırbaç cezasına çarptırılmıştır. AD'ye ceza infaz edilmesine rağmen PS hamile olduğu için ceza ertelenmiş ve çift çocukları ile birlikte Türkiye'ye kaçmıştır. Türkiye çift hakkında sınır dışı kararı vermesine rağmen bunu icra etmemiştir. PS ve AD bu kararı AİHM önüne taşımış ve Mahkeme çift hakkında sınır dışı etme kararının uygulanması halinde AİHS m. 3 kapsamında ihlâl söz konusu olacağını belirtmiştir. Davalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nuray Ekşi, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye'den Sınırdışı Edilmelerini Engelleyen Haller”, **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 82, S. 6, 2008, s. 2828 -2829.

kırıcı ceza veya işlemlere maruz kalacağı ülkeye geri gönderilmesini veya sınır dışı edilmesini 3. madde ihlâli saymıştır.

Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi'nin¹⁵⁴ 3. maddesinde geri gönderme yasağından bahsedilmektedir. Maddenin 2. paragrafına göre, kendisinden iade talep edilen devlet, âdi bir suç için vâki iade talebinin bir şahsı ırk, din, milliyet veya siyasî kanaat cihetinden takip veya cezalandırmak gayesiyle yapıldığına veya bu şahsın vaziyetinin bu sebeplerden biri dolayısı ile ağırlaşabileceğine dair ciddi sebepler mevcut olduğuna kanaat hâsıl ettiği takdirde de aynı kaide tatbik edilecektir.

İkincil Koruma, YUKK'ta, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilecek bir statü olarak düzenlenmiştir. Böylece sırf şartları sağlamadığı için mülteci veya şartlı mülteci olamayan ve bu sebeple de sınır dışı veya iade işlemlerine maruz kalacak yabancılar koruma altına alınmıştır.

6. Geçici Koruma Statüsü

Uluslararası Göç Hukuku'nun göreceli olarak yeni kavramlarından biri kabul edilen geçici koruma, herhangi bir uluslararası sözleşmede tanımlanmamıştır¹⁵⁵. Bununla birlikte terim uygulamada, öngörülemeyen ve ani bir durum sebebiyle oluşan kitlesel akınlar karşısında acil koruma talep eden kişilere verilecek statü şeklinde tanımlanmaktadır¹⁵⁶. Geçici korumanın amacı kitlelerin bir an önce güvenli bir yere

¹⁵⁴ RG 26.11.1959 / 10365.

¹⁵⁵ Neva Övünç Öztürk, "Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 66, S. 1, 2017, s. 206.

¹⁵⁶ Bülent Çiçekli, **Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2009, s. 118; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 33; Alice Edward, "Temporary Protection, Derogation And

yerleştirilmelerinin sağlanması ve uluslararası hukukun tanıdığı hakların güvence altına alınmasıdır¹⁵⁷.

Geçici koruma statüsü menşe ülkeden gelen kişilerin uluslararası korumaya ihtiyaç duyup duymadığını bireysel bazda değerlendirmeye almadığı için tamamlayıcı korumadan ayrılır. Tamamlayıcı korumada bireysel ve özel değerlendirme söz konusu iken geçici korumada kitlesel bir akın söz konusudur¹⁵⁸.

Geçici koruma Avrupa’da ilk olarak 1990’lı yılların başında Eski Yugoslavya’da patlak veren çatışma ile tartışılmaya başlamıştır¹⁵⁹. Eski Yugoslavya’nın parçalanmaya başlamasıyla birlikte ortaya çıkan çatışma ve iç savaş II. Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’nın karşı karşıya kaldığı en büyük göç dalgalarına neden olmuştur¹⁶⁰. Yine, 1992 yılında Bosna Hersek’in bağımsızlığını ilân etmesiyle birlikte Doğu Bosna’daki Hırvat ve Boşnak nüfusunun yüzde 95’i evlerini terk etmek zorunda kalmıştır. Aynı yılın haziran ayı içerisinde ise evlerini terk eden kişi sayısı 1 milyona varmıştır¹⁶¹.

Avrupa’da bu kriz yaşanırken Türkiye, yanı başında patlak veren Birinci Körfez Savaşı sebebiyle Kuzey Irak’tan kitlesel olarak gelen kişilere sağlayacağı korumayı tartışmaktaydı¹⁶². Yine, 1989 yılında, 300 binden fazla Türk ve Pomak kökenli¹⁶³

The 1951 Refugee Convention”, **Melbourne Journal of International Law**, vol. 13, S. 1, 2012, s. 605-606; UNHCR, **Guidelines on Temporary Protection and Stay Arrangement**, 2014, para. 3, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/5304b71c9.pdf>, 30.01.2018; Öztürk, **a.g.e.**, s. 32.

¹⁵⁷ Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 33;

¹⁵⁸ McAdam, **a.g.e.**, s. 3; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 33; UNHCR, **Guidelines on Temporary Protection and Stay Arrangements**, para. 4.

¹⁵⁹ Karoline Kerber, “Temporary Protection in the European Union: A Chronology”, **Georgetown Immigration Law Journal**, Vol. 14/1, 1999, s. 35; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s.34; Öztürk, **Geçici Koruma**, s. 214-218.

¹⁶⁰ Özcan, **a.g.e.**, s. 102; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s.34.

¹⁶¹ Özcan, **a.g.e.**, s. 102. Bosna Hersek’teki çatışmalar 1995 yılında imzalanan Dayton anlaşmasıyla, Hırvatistan’daki karışıklıklar ise Erdut Anlaşması ile sona ermiştir. Bu anlaşmaların imzalandığı dönemde bölgedeki 3 milyondan fazla kişi yerinden edilmişti. Söz konusu kişilerin ise yaklaşık 2,2 milyonunun Bosnalı olduğu belirtilmektedir: Öztürk, **Geçici Koruma**, s. 214.

¹⁶² Çiçekli, **Mülteciler**, s. 118.

¹⁶³ Pomaklar, Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkan coğrafyasına bıraktığı önemli etnik miraslardan birisidir. Bilim adamlarınca Pomakların etnik kimliği konusunda tam olarak mutabakat sağlanamamasına rağmen bilim dünyasında en çok kabul gören tezler Pomakların Osmanlı İmparatorluğu zamanında din değiştirmiş olan slavlaşmış halktan oldukları veya müslüman Bulgarlar oldukları yönündedir: Ayrıntılı bilgi için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.pomak.eu/tr/content/pomaklar-kimdir>, 13.01.2018.

Bulgar vatandaşının Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmesi kitlesel bir sığınma hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır¹⁶⁴. Günümüzde ise yedi yıldır sürmekte olan savaş sebebiyle son zamanların en büyük göç hareketlerinden birine neden olan¹⁶⁵ Suriye krizi¹⁶⁶, “kitlesel sığınma” ve “geçici koruma” kavramlarının önemini hem uluslararası hukukta hem de iç hukukta yeniden gündeme getirmiştir.

Şartları, kapsamı ve standartları olan evrensel bir geçici koruma rejiminin bulunmaması sebebiyle ilk başlarda kendisine sığınan kişilere sağlanacak korumayı her ülke kendi iç hukuku ve ulusal ya da uluslararası toplumdaki baskılara göre şekillendirmiştir¹⁶⁷. Bu umulmadık kitlesel akın Avrupa Birliği (AB)¹⁶⁸ ülkelerinin iltica stratejisini gözden geçirmesine sebep olmuştur. Bu zamana kadar bireysel olarak değerlendirilen ve statü verildikten sonra süre sınırı olmadan ülkede kalmalarına izin verilen kişiler söz konusu iken 1990'lı yıllarda gelişen olaylardan sonra AB ülkeleri sınırlı bir süre için geçerli olacak geçici bir koruma türü arayışına geçmiştir¹⁶⁹. Bu kapsamda savaş bölgelerine yakın “güvenli bölgeler” oluşturma fikri ortaya atılmış ve benimsenmiştir. Fakat 1995 yılında Bosnalı Sırpların Srebrenica ve Zepa'daki “güvenli bölgeler”de yaptıkları katliamlar aslında buraların güvenli olmadığını gözler önüne sermiştir¹⁷⁰.

Avrupa Birliği üyesi ülkeler Avrupa'nın ortasında meydana gelen bu savaş ve yıkımdan kaçan insanlara yeterince koruma sağlayamadığı gibi gelen akını önleyebilmek için vize uygulamaya başlamıştır. Bu durum doğal olarak bir çözüm getirmemiş, insanlar sığınmak amacıyla AB ülkelerine gelmeye devam etmiştir.

¹⁶⁴ Kirişçi/Karacı, **a.g.m.**, s. 297.

¹⁶⁵ BMMYK'nın güncel verilerine göre yaklaşık 5.481.262 kişi Suriye'deki iç savaş sebebiyle ülkesini terk etmiş ve korunma ihtiyacına girmiştir: UNHCR, **Syria Regional Refugee Response**, 2018, (Çevrimiçi), <http://data.unhcr.org/syrianrefugees/regional.php>, 30.01.2018.

¹⁶⁶ 2011 yılında başlayan iç savaş sebebiyle milyonlarca insanın Türkiye'ye sığınma amacıyla gelmeleri ile başlayan süreci kastetmek için kullanılmaktadır.

¹⁶⁷ Joan Fitzpatrick, “Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime”, **The American Journal of International Law**, Vol. 94, No. 2, 2000, s. 281; Çiçekli, **Mülteciler**, s. 118; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 34; Öztürk, **Geçici Koruma**, s. 208.

¹⁶⁸ Lizbon Anlaşması'nın 01.12.2009 tarihinde yürürlüğe girmesiyle birlikte tüzel kişiliği oluşturulan Avrupa Birliği, Avrupa Topluluğu'nun yerini almıştır. Bu çalışmada da Avrupa Topluluğu yerine Avrupa Birliği ifadesi kullanılacaktır.

¹⁶⁹ Özcan, **a.g.e.**, s. 103; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 34.

¹⁷⁰ BMMYK, **Dünya Mültecilerinin Durumu 2000 İnsani Yardımın Elli Yılı**, Ankara, Başkent Matbaası, 2001, s. 168.

Ayrıca birçok ülke, iç savaştan gelen kitlelere 1951 Sözleşmesi'nin şartlarını taşımadığı için “mülteci” statüsü vermemiştir¹⁷¹. Tüm bu gelişmeler AB üyesi ülkeleri yeni bir hukuki koruma tesis etme yönünde çabalara itmiştir.

1995 yılından itibaren bu ihtiyacı gidermek için AB bünyesinde çeşitli zirveler ve Konsey Kararları hazırlanmış olmasına rağmen farklı uygulamalar devam etmiştir¹⁷². Bunun üzerine artık önemli bir seviyeye gelen bu sorunu ve farklı uygulamaları ortadan kaldırmak için 20 Temmuz 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından “*Yurdundan Ayrılmaya Zorlanmış Kimselerin Kitlesele Sığınma Durumunda Geçici Koruma Sağlamak İçin Asgari Standartlar Hakkında ve Üye Devletler Arasında Bu Tür İnsanları Ülkeye Kabul Etmesi ve Sonrasında Bunun Sonuçlarına Katlanmasına İlişkin Yönerge*” (ABGKY) kabul edilmiştir¹⁷³. ABGKY, kapsamlı ve ayrıntılı içeriğiyle doğrudan geçici korumaya ilişkin yasal bir düzenleme getirmesi ve AB üyesi devletlerin aynı doğrultuda hareket etmesini sağlayan ilk örnek olması açısından oldukça önemlidir¹⁷⁴. Ayrıca ABGKY ile birlikte AB kurumlarınca harekete geçirilen istisnai bir mekanizma oluşturulmuş ve sığınma konusunda adil yük paylaşımını amaçlayan bağlayıcı bir geçici sığınma sistemi kurulmuştur¹⁷⁵.

Geçici koruma kavramı, ABGKY'nin 2/a maddesinde, “*üçüncü ülkelerden gelen ve kendi ülkelerine geri dönemeyen menşe ülkesinden ayrılmaya zorlanmış kimselerin kitlesele sığınması ya da yakın bir kitlesele sığınma tehlikesi durumunda, özellikle de sığınma sisteminin bu akılla, etkili işleyişi olumsuz biçimde etkilenmeksizin başa çıkamayacağına dair bir riskin bulunması durumunda, ilgili kişilerin ve koruma talep*

¹⁷¹ Özcan, **a.g.e.**, s. 103.

¹⁷² 1995 yılından itibaren AB üyesi devletlerin bu ihtiyacı gidermek için yaptıkları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özcan, **a.g.e.**, s. 104-107; Çiçekli, **Mülteciler**, s. 119-123; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 35-39.

¹⁷³ 20 Temmuz 2001 tarih ve 2001/55/EC sayılı Konsey Yönergesi için bkz. Council Directive on Minimum Standard for Giving Temporary Protection in the Event of a Mass Influx of Displaced Persons and on Measures Promoting a Balance of Efforts between Member States in Receiving such and Bearing the Consequences thereof, OJ 2001 L212 07.08.2001, (Çevrimiçi), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex%3A32001L0055>, 30.01.2018.

¹⁷⁴ Öztürk, **Geçici Koruma**, s. 208; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 38.

¹⁷⁵ Nuria Arenas, “The Concept of Mass Influx of Displaced Persons in the European Directive Establishing the Temporary Protection”, **European Journal of Migration and Law**, Vol. 7, 2005, s. 437.

eden diğer kimselerin menfaatleri doğrultusunda bu tür kişilere acil ve geçici koruma sağlanması” olarak tanımlanmaktadır.

Uluslararası hukukta durum böyle iken; Türk hukukunda geçici koruma ve kitlesel sığınmaya ilişkin ilk düzenlemeler mülga 1994 Yönetmeliği’nde yer almıştır. Yönetmeliğin kapsamına; münferiden iltica etmek isteyenler, başka ülkelere iltica etmek üzere ikamet izni talep eden yabancılar, topluca iltica ve sığınma amacıyla ülke sınırlarına gelen veya ülke sınırlarını geçen yabancılar, olası nüfus hareketleri girmektedir. Görüldüğü üzere son iki kategori kitlesel sığınma ile ilgilidir.

Mülga 1994 Yönetmeliği’nin “*Sığınmak Amacıyla Topluca Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Karşı Alınacak Tedbirler*” başlığını taşıyan Üçüncü Bölümü’nün ilk maddesi oldukça dikkat çekicidir. Buna göre, uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerimiz saklı kalmak koşuluyla ve aksine bir siyasi karar alınmadıkça, nüfus hareketinin sınırdan durdurulması ve sığınmacıların sınırı geçmelerinin önlenmesinin esas olduğu vurgulanmıştır (m. 8). Her ne kadar uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülüklerin dikkate alınacağı söylene de nüfus hareketlerinin sınırdan durdurulmasının esas alınması uluslararası mülteci hukuku ile bağdaşmayacaktır¹⁷⁶. Çünkü başta “geri gönderme yasağı” olmak üzere uluslararası hukuktan kaynaklanan yükümlülükler¹⁷⁷ dikkate alındığı zaman kitlelerin ilk etapta en azından sınırı geçmeleri gerekebilmektedir.

Mülga 1994 Yönetmeliği’nde, ülke sınırlarına topluca gelen veya sınırları topluca geçen mülteci ve sığınmacıların ülkeye kabul edilmeleri halinde yapılacak işlemler ve alınacak tedbirler 4. bölümde ayrı bir şekilde düzenlenmişti.

Mülga 1994 Yönetmeliği’nin 26. maddesinde, toplu sığınma arayanların, kriz veya silahlı çatışma bittikten sonra uyruğunda buldukları devlete dönmeleri düzenlenmişti. Yine benzer bir şekilde, 28. maddede geçici oturma izni almış olanların makul bir süre içinde kendilerine üçüncü ülke bulamadıkları takdirde, oturma

¹⁷⁶ Nurcan Özgür Baklacı/ Zeynep Kıvılcım, **Sürgünde Toplumsal Cinsiyet İstanbul’da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler**, İstanbul, Derin Yayınları, 2015, s. 8.

¹⁷⁷ Bu konuda BMMYK Yürütme Kurulunun 1981 tarih 22 (XXXII) Kararı yol gösterici ilkelere içermektedir.

izinlerinin uzatılmayabileceği ve ülkeyi terk etmelerinin istenebileceği ifade edilmektedir.

Oldukça yüzeysel ve katı şekilde düzenlenen geçici koruma müessesesi ilerleyen yıllarda sorunları çözmede yetersiz kalmıştır. Özellikle 2011 yılından itibaren kitleler halinde Suriye Arap Cumhuriyeti¹⁷⁸ Devleti'nden insanların Türkiye'ye gelmesiyle birlikte geçici koruma yeniden tartışmaya açılmış ve YUKK'da düzenleme yapılmıştır. İlk defa kanun seviyesinde bir düzenleme yapılan geçici koruma ayrı bir maddede (m. 91) düzenlenerek yasal bir zemine oturtulmuştur. Maddeye göre, *“ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırımıza gelen veya sınırımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir”*. Düzenlemedeki en dikkat çekici özellik idareye verilen takdir yetkisidir. Madde metninde *“sağlanabilir”* kelimesine yer verilerek şartların varlığında dahi idareye başvuruda bulunanlara geçici koruma sağlamama seçeneği vermiştir¹⁷⁹.

Geçici koruma her ne kadar YUKK'ta tanımlansa da statüye dair usul ve esaslar ile statüyü kazananların hak ve yükümlülükleri 22.10.2014 tarihinde yürürlüğe giren “Geçici Koruma Yönetmeliği” (GKY) ile düzenlenmiştir¹⁸⁰.

7. Vatansızlık Statüsü

Siyasal, sosyal veya hukuksal bir çatışma sonucunda ortaya çıkan başta ahlaki, insani ve yasal boyutu söz konusu olan vatansızlık, uluslararası hukukun geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemli bir sorununu oluşturmaktadır¹⁸¹.

¹⁷⁸ İfade kolaylığı olsun diye tezin bundan sonraki kısmında sadece “Suriye” ifadesi kullanılacaktır.

¹⁷⁹ Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 47-48.

¹⁸⁰ 2014/6883 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 22.10.2014 tarih ve 29153 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

¹⁸¹ Mehmet Tevfik Odman, “Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika**, UNHCR, ed. Özlen Çelebi, Saime Özçürümüz, Şirin Türkay, Ankara, Anıl Reklam Matbaacılık, 2011, s. 131.

Herhangi bir devletle, o devletin iç hukukuna göre vatandaşlık statüsüne sahip olmayan kişi vatansız kabul edilir¹⁸². BMMYK göre vatansız; hiçbir Devletin ulusal kanunlarına göre vatandaşlık bağı ile bağlı olmayan bireyler ile geçmişte vatandaşlık bağı ile bağlı olmasına rağmen artık vatandaşlığı etkin olmaktan çıkmış kişilerdir¹⁸³. Vatansızlık, kanunların çatışması durumunda ortaya çıkabileceği gibi idare dışı veya iradi olarak da ortaya çıkabilmektedir. Birden fazla devletin kanununun menfi çatışmasından dolayı kişi vatansız kalabilir. Örneğin, doğum yeri ilkesini¹⁸⁴ kabul eden bir devlet vatandaşının çocuğunun, kan esaslı ilkesini¹⁸⁵ kabul eden bir devlette doğması halinde çocuk, kanunlar çatışması sebebiyle, vatansız olacaktır¹⁸⁶. Bunun dışında siyasal veya yasal nedenlere dayalı olarak, arazi terk ve ilhakı sonucu ya da devlete sadakat borcu ile bağdaşmayan fiiller gerçekleştirilmesi sebebiyle vatandaşlıktan çıkartılma halleri irade dışı vatansızlığa yol açabilmektedir¹⁸⁷. Bu noktada üzerinde durulması gereken bir husus bir vatandaşlığı olup da o ülke korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilerle burada belirtilen kişiler arasında farkın bulunduğudır. Bir vatandaşlığı bulunup da vatandaşı olduğu ülke himayesinden yoksun kişiler sığınmacı veya mülteci (ya da hangi koruma şartlarını taşıyorsa o statü) olarak kabul edilmektedir¹⁸⁸. İnsanların kendi iradeleriyle vatandaşlıktan çıkmaları da mümkündür. Genellikle izin alma veya seçme yollarını

¹⁸² Çelikel/ Öztekin Gelgel, **a.g.e.**, s. 18; Doğan, **Yabancılar**, s. 8; Ekşi, **Yabancılar**, s. 41-42; Odman, **a.g.m.**, s. 132, Safi, **a.g.e.**, s. 113; Asar, **a.g.e.**, s. 121.

¹⁸³ UNHCR: 2008 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Person, Genova 2009, s. 9, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/afr/statistics/country/4a375c426/2008-global-trends-refugees-asylum-seekers-returnees-internally-displaced.html>, 26.10.2017.

¹⁸⁴ Doğum yeri veya toprak esaslı ilkesi çocuğun, soybağına bakılmaksızın doğduğu ülkeye göre vatandaşlık kazanmasıdır. Bu ilke gereğince çocuğun ana babasının soybağı önem taşımamaktadır. Bu ilkenin geçerli olduğu ülkelere örnek olarak Arjantin, Ekvator, Şili verilebilir: Ayrıntılı bilgi için bkz. Berki, **a.g.e.**, s. 50-52; Göğer, **Tabiiyet Hukuku**, s. 47-54; Uluocak, **a.g.e.**, s. 27-29; Güngör, **a.g.e.**, s. 66-73; Erdem, **a.g.e.**, s. 111-116; Odman, **a.g.m.**, s. 133.

¹⁸⁵ Kan veya soybağı esaslı ilkesi, kişinin soybağına dayalı olarak vatandaşlığının kazanılmasıdır. Bu ilkeye göre çocuğun nerede doğduğunun bir önemi yoktur. Çocuğun ana veya babası ile soybağının bulunması ve ana veya babanın doğum anında vatandaşlığının bulunması yeterlidir. Bu ilkenin geçerli olduğu devletlere örnek olarak başta Türkiye olmak üzere, İsviçre, Norveç, Avusturya gösterilebilir: Ayrıntılı bilgi için bkz. Berki, **a.g.e.**, s. 45-50; Göğer, **Tabiiyet Hukuku**, s. 36-47; Uluocak, **a.g.e.**, s. 23-27; Güngör, **a.g.e.**, s. 56-66; Erdem, **a.g.e.**, s. 99-111; Odman, **a.g.m.**, s. 132-133.

¹⁸⁶ BMMYK, **Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım Kılavuzu**, Cenevre, y.y., 1994, s. 104; Odman, **a.g.m.**, s. 133; Nimet Özbek Hadimoğlu/ Barış Teksoy, "Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu", **TBB**, S. 107, 2013, s. 223.

¹⁸⁷ Odman, **a.g.m.**, s. 133.

¹⁸⁸ Odman, **Mülteci Hukuku**, s. 22-23.

kullanarak ya da idari yolla vatandaşlıktan çıkan kişiler -uluslararası hukuk ilkeleri vatansız kalacak şekilde vatandaşlıktan çıkmayı engellese de- vatansız kalabilmektedir. Bu şekilde oluşan vatansızlık hali iradi vatansızlık halini oluşturur¹⁸⁹.

Uluslararası hukuka bakıldığında vatansızların hukuki durumu 1951 Sözleşmesi'ne kadar mülteciler ile beraber anılmaktaydı. 1951 Sözleşmesi'nin 1A(1) maddesinde sayılan uluslararası düzenlemelerde¹⁹⁰ vatansızlar mülteci olarak kabul edilmekteydi. 1951 Sözleşmesi'nin yürürlüğe girmesiyle vatansızlık ile mülteci statüleri birbirinden ayrılmıştır. Bunun sonucunda vatansız kişilerin statülerine ve vatansızlık hallerinin tespitine ve azaltılmasına ilişkin sözleşme çalışmaları hızlanmıştır¹⁹¹. Bu kapsamda ilk olarak BM bünyesinde 26.04.1954 tarihinde "Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme" (1954 Sözleşmesi) hazırlanmıştır¹⁹². 1954 Sözleşmesi özel olarak, vatansız kişilere yönelik muamelelere ilişkin standartları belirlemeye yönelik hazırlanan tek uluslararası anlaşma olması sebebiyle oldukça önemlidir¹⁹³. Sözleşme'nin 1. maddesine göre vatansız kişi, kendi yasaları çerçevesinde hiçbir devlet tarafından vatandaş olarak kabul edilmeyen kişiyi ifade etmektedir. 3. maddesinde vatansızlar arasında ayırım yapılmaması gerektiği, 4. maddesinde akit devletlerin ibadet ve din özgürlüğü noktasında vatansızlara vatandaşlarıyla aynı muamelede bulunması, 7. maddesinde yabancılara gösterilen muamelenin aynısının vatansızlara da uygulanması öngörülmüştür. Sözleşme her ne kadar vatansızları yabancılarla eşit tutmak istese de uygulamada durum bu şekilde olmamaktadır. Çünkü devletler yaptıkları iki taraflı veya çok taraflı sözleşmelerle yabancılara karşılıklı olarak çeşitli haklardan yararlanma fırsatı sunmaktadırlar.

¹⁸⁹ Odman, **a.g.m.**, 135-136.

¹⁹⁰ "12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri ile 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokolü" sayılan düzenlemelerdir.

¹⁹¹ Odman, **a.g.m.**, s. 136.

¹⁹² Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme 06.06.1960 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'yi 6549 sayılı Kanun ile onaylamıştır: Bkz. RG 29058, T. 10.07.2014. Ayrıca 30.09.2014 tarih ve 2014/6866 sayılı "Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmeye Katılmamız Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı" ile taraf olmuştur: Bkz. RG 25.10.2014 / 29156.

¹⁹³ UNHCR, **Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı-Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında**, Cenevre, 2014, para, 3, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66844>, 25.03.2018; UNHCR, **Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler No. 1; Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi Madde 1(1)'e göre "Vatansız Kişi" Tanımı**, 20.02.2012, para. 1, (Çevrimiçi), www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa63cf4, 11.01.2018.

Vatansız kişiler ise hiçbir devletin vatandaşı olmadığı için bu haklardan yararlanamayacaktır¹⁹⁴.

Vatansızlığı önlemek veya en azından azaltmak amacıyla BM nezdinde çalışmalar devam etmiş ve 30.08.1961 tarihinde “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme” (1961 Sözleşmesi) hazırlanmıştır¹⁹⁵. Taraf devletler, uluslararası toplumda baş gösteren vatansızlığı azaltmaya katkıda bulunmayı taahhüt ettiği için, 1961 Sözleşmesi herkese karşı ileri sürülme özelliğine sahiptir¹⁹⁶. 1961 Sözleşmesi, aynı zamanda ortaya çıkabilecek tüm vatansızlık hallerini ortadan kaldırmayı ve her kişiye bir vatandaşlık sağlamayı hedeflemektedir¹⁹⁷. Bu kapsamda 1. maddesinde taraf devletlerden kendi ülkelerinde doğmuş ve aksi takdirde vatansız duruma düşecek kişilere vatandaşlık hakkını tanımamasını istemektedir. Böylece soybağı esasına göre doğum anında vatandaşlık kazanamayan çocukların vatansız kalmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır¹⁹⁸.

Avrupa Konseyi Vatandaşlık Statüsüne İlişkin Uluslararası Komisyon tarafından 13.09.1973 tarihinde “Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme”¹⁹⁹ kabul edilmiş olup Sözleşme kapsamında doğumla meydana gelen vatansızlık hallerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır²⁰⁰.

Türk hukukunda vatansızları düzenleyen özel hükümler ilk defa YUKK ile beraber gelmiştir. YUKK’ta vatansız, hiçbir devletle vatandaşlık bağı olmayan kişi şeklinde düzenlenmiştir (m. 3/ ş bendi). Bunun yanında kimin vatansız sayılacağına tespiti de

¹⁹⁴ Çelikel/ Öztekin Gelgel, **a.g.e.**, s. 19; Odman, **a.g.m.**, s. 137, 139.

¹⁹⁵ Sözleşme, 18. maddesi gereğince 13.12.1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin hazırlık çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz Altuğ, “Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”, **İÜHFMD**, C. 29, S. 1-2, 1963, s. 201 vd.

¹⁹⁶ Gülin Güngör, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi”, **AÜHFMD**, C. 63 S. 3, 2014, s. 480.

¹⁹⁷ Odman, **a.g.m.**, s. 141; Güngör, **a.g.m.**, s. 480.

¹⁹⁸ Bu hüküm Türk Vatandaşlık Kanunu (TVK) m. 8 ile de uyumludur. TVK 8’e göre, “*Türkiye’de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır.*”: TVK için bkz. RG 12.06.2009 / 27256.

¹⁹⁹ Sözleşme 7. maddesi uyarınca 31.07.1977 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme’yi 17.04.1975 tarih ve 1883 sayılı Kanun ile uygun bulmuş ve taraf olmuştur: bkz. RG 04.05.1975 /15226.

²⁰⁰ Sözleşme’nin ilk maddesine göre, annesi sözleşmecî Devletlerden birinin vatandaşı olan çocuk, aksi takdirde vatansız olacaksa, doğumla annesinin vatandaşlığını kazanır. (m. 1/ ilk paragraf): bkz. Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 79; Odman, **a.g.m.**, s. 144; Özbek Hadimoğlu/ Teksoy, **a.g.m.**, s. 226.

YUKK ile yetkilendirilen Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne bırakılmıştır (m. 50/1). 50. ve 51. maddelerde ayrıca vatansızlara verilecek kimlik belgesi, vatansızlara tanınan haklar ve güvenceler düzenlenmiştir.

C. Göç Hareketlerinin Unsuru Olarak Ülke

1. Menşe (Kaynak) Ülkesi

Düzenli veya düzensiz göç akınlarının kaynağı olan ülkeye menşe ülkesi denmektedir²⁰¹. Ayrıca göç eden kişilerin ilk çıktığı ülke olarak da ifade edilmektedir²⁰². Uygulamada kimi zaman menşe ülke terimi, sadece sığınma amacıyla göç eden kişilerin vatandaşlığını taşıdığı ülkeyi işaret etmek amacıyla kullanılabilir. Buna karşın bu kavramın göçün zorunlu şekilde yapıldığı ülkeyi kastedecek biçimde, vatansızların sığınma ülkesine gelmeden önce mutaden mesken tuttıkları ülkeyi de kapsayacak şekilde kullanılması daha uygun olacaktır²⁰³. Bu durum yukarıda ifade edilen tanımlarla da uyum gösterecektir.

Bununla birlikte güvenli menşe ülke kavramı da bulunmaktadır. Hiçbir zaman veya genel olarak mülteci yaratmayan bir ülke güvenli menşe ülke sayılmaktadır. Bu ülkelerden başka ülkelere yapılan sığınma başvuruları seri bir şekilde (esasa ilişkin inceleme yapmadan) güvenli menşe ülke kavramına dayanarak reddedebilmektedirler²⁰⁴.

Herhangi bir devlet birçok sebepten ötürü kaynak ülkesi konumuna gelebilir. Bu nedenlerden en çok rastlanılan iç karışıklıklar, ekonomik sıkıntılar, sağlık problemleridir. Dünyada çatışma ve zulüm nedeniyle dışarıya göç veren başlıca üç

²⁰¹ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), **a.g.e.**, s. 63.

²⁰² Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 7.

²⁰³ Öztürk, **a.g.e.**, s. 197, dp. 686.

²⁰⁴ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), **a.g.e.**, s. 39.

ülke vardır. Bunlar; Suriye, Afganistan ve Somali'dir²⁰⁵. Bu ülkelerde yıllardır süren iç savaş ülkelerin göç için birer kaynak ülkesi olmasına sebebiyet vermektedir.

Türkiye, özellikle 1960'lı yıllarda Avrupalı devletlerle yaptığı işçi anlaşmalarıyla Avrupa'ya yapılacak işçi göçü için bir kaynak ülkesi olmuştur²⁰⁶.

2. Hedef (Varış) Ülkesi

Düzenli veya düzensiz göç hareketlerinde varılacak ülkeye hedef ülkesi denilmektedir²⁰⁷.

Dünyada yapılan göç hareketleri genel olarak doğudan batıya, güneyden kuzeye doğru yapılmaktadır. Bu durum Avrupa ülkelerini, Amerika Birleşik Devletleri'ni ve Kanada gibi ülkeleri birer hedef ülkesi yapmaktadır. Ayrıca bu ülkelerin kaynak ülkesi olması gelişmişlik seviyelerinin yüksek olmasıyla da ilişkilidir.

Türkiye'nin ise son yıllarda göç edenler için artık hedef ülkesi olduğu açıktır. Bu duruma 3,5 milyonu Suriyeli²⁰⁸ olmak üzere yaklaşık 3,9 milyon kişiye ev sahipliği yapması delil gösterilebilir²⁰⁹.

²⁰⁵ BMMYK 2015 Küresel Eğilimler Raporu, 2016, (Çevrimiçi), <https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2016/2016-06-20-global-trends/2016-06-14-Global-Trends-2015.pdf>, 27.02.2018. Metnin Türkçe özeti için bkz. (Çevrimiçi), [http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/2015_k%C3%BCresel_e%C4%9Ffilimler_raporu_bas%C4%B1n_bildirisi_-_tr\(1\).pdf](http://www.unhcr.org/turkey/uploads/root/2015_k%C3%BCresel_e%C4%9Ffilimler_raporu_bas%C4%B1n_bildirisi_-_tr(1).pdf), 26.07.2017.

²⁰⁶ Abadan-Unat, **Emek Göçü**, s. 263; Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 65.

²⁰⁷ Uluslararası Göç Örgütü (IOM), **a.g.e.**, s. 41.

²⁰⁸ İç İşleri Bakanı Süleyman Soylu yaptığı açıklamada Türkiye'de göçmen, mülteci olarak bulunan insan sayısını 3.551.78 olarak belirtmiştir. Bkz. (Çevrimiçi), http://www.goc.gov.tr/icerik6/goc-politikalari-kurulu-toplandi_350_361_10534_icerik, 04.10.2017. Ayrıca Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 12.04.2018 tarihli verilerine göre, Türkiye'de 3.578.246 Suriyeli geçici koruma altında bulunmaktadır. Bkz. (Çevrimiçi), http://www.goc.gov.tr/icerik3/gecici-koruma_363_378_4713, 24.04.2018. Bu rakamlar kayıtlı Suriyelilere ilişkindir. Kayıt altına alınmamışlar da düşünüldüğünde sayı daha da artacaktır. Ayrıca International Organization for Migration (IOM) verilerine göre ise 15.06.2017 itibarıyla Suriyeli sayısı 3 milyondur. Bkz. (Çevrimiçi), https://www.iom.int/sites/default/files/situation_reports/file/IOM_Regional_Response_to_the_Syria_Crisis_Sitrep_June_2017.pdf, 20.02.2018.

²⁰⁹ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü verilerine göre uluslararası koruma başvurusu sayısı yaklaşık 300 bindir. Bkz. (Çevrimiçi), http://www.goc.gov.tr/icerik3/uluslararası-koruma_363_378_4712, 12.03.2018. Ayrıca M. Murat Erdoğan, Türkiye'de Suriyeli olmayan ve Afganistan, Irak, İran ve bazı Afrika ülkelerinden gelen yaklaşık 300 bin kişinin olduğunu söylemektedir. (Çevrimiçi), <http://www.dw.com/tr/t%C3%BCrkiyede-m%C3%BClteci-say%C4%B1s%C4%B1-tahmin-edilenden-y%C3%BCksek/a-39323369>, 20.02.2018.

3. Transit Ülke

Kaynak ülkesinden çıkıp varış ülkesine giderken kişilerin geçtikleri ve bir süre kaldıkları ülkeye transit ülke denilmektedir²¹⁰. Transit göçün, kişilerin nihai ülkeye varmak için gerekli parayı biriktirinceye kadar veya sınırı geçmek için gerekli şartların (hava durumunun uygunluğu, belgelerin hazırlanması, güvenlik şartlarının hazırlanması) sağlanılmasına kadar sürmesi sebebiyle transit ülkeye etkileri sınırlı olmaktadır²¹¹. Her ne kadar kişiler hedef ülkeye gitmek için yola çıksalar da birçoğu transit ülkede sıkışıp kalabilmekte, hayatlarını orada geçirmektedirler.

Transit ülkeye verilebilecek en güzel örnek Türkiye'dir. Bu duruma binlerce Asyalı, Afrikalı ve son yıllarda Suriyeliyi Avrupa'ya sürükleyen ve geçiş güzargahı olarak Türkiye'yi kullanan göç hareketleri sebep olmuştur²¹². Bununla birlikte Türkiye'de şartlı mülteci statüsü sahibi kişilerin güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar ülkede kalmaları da Türkiye'yi transit bir ülke konumuna getirmektedir.

III. TÜRKİYE'DEKİ GÖÇ HAREKETLERİ

Birçok göç hareketinin merkezinde yer alan Türkiye ile bağlantılı göç hareketleri incelendiğinde Türkiye'ye yapılan göç hareketlerinin son on yıl ayrı tutulduğunda çoğunlukla ulusal nedenlere dayalı bir "soydaş" göçü olduğu, buna karşılık Türkiye'den başka ülkelere yapılan göç hareketlerinin ise yine çoğunlukla ekonomik nedenlere dayandığı söylenebilir²¹³. Bununla birlikte bu nedenler dönem dönem ve özellikle son yıllarda değişiklik göstermiştir.

²¹⁰ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 7.

²¹¹ Yılmaz, **a.g.m.**, s. 1697.

²¹² İçduygu / Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 249.

²¹³ **A.e.**, s. 249.

A. Türkiye'ye Yönelik Göç Hareketleri

1. Genel Bilgi

Günümüzde göç hareketleri genellikle gelişmiş Batı ülkelerine doğru yapıldığı bilinmekle birlikte Türkiye de bu hareketlerden nasibini almaktadır. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarından itibaren Türkiye birçok göç hareketiyle karşılaşmış ve sayısı milyonu bulan insanlara ev sahipliği yapmıştır ve hâlen yapmaktadır²¹⁴.

Türkiye'ye yönelik göçlere bakıldığında öncelikle yapılabilecek ayırım düzenli ve düzensiz göç şeklinde olabilecektir. Düzenli göçler, Türkiye'de yürürlükte olan yasal prosedüre uyarak ülkeye giriş yapan ve ülkede bu yasaların sağladığı ölçü ve şekilde kalan kişilerin oluşturduğu göç hareketidir. Düzensiz göçler ise yasalara uymadan, yasa dışı yollarla Türkiye'ye giriş yapan veya yasal yollarla giriş yapmasına rağmen yasanın verdiği izin ve süreyi aşan kişilerin oluşturduğu göç hareketidir²¹⁵.

Türkiye, jeopolitik konumu sebebiyle de uluslararası düzensiz göç hareketinin merkezlerinden biri olmuştur. Gerek Avrupa ülkeleri ile sınır komşusu olması gerek Asya ve Afrika ülkelerine yakın oluşu Türkiye'yi cazibe merkezi haline getirmiştir²¹⁶. Bu kapsamda dünyadaki transit göç güzergâhlarından biri Türkiye üzerinden geçmektedir.

Önceleri transit ülke konumunda olan ve göçmenlerin yalnızca bir köprü olarak kullandığı Türkiye, son yıllarda çeşitli sebeplerden ötürü artık varış ülkesi konumuna gelmiştir.

2. Düzenli Göçler

Türkiye tarihine bakıldığında Osmanlı Devleti'nin yıkılması ile birlikte yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde ulus-devlet anlayışı önem kazanmaya başlamış ve

²¹⁴ Yılmaz Demirhan/ Seyfettin Aslan, "Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi", **Birey ve Toplum**, C. 5, S. 9, Bahar 2015, s.34.

²¹⁵ İçduydu/ Erder/ Gençkaya, **a.g.e.**, s. 223; Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 77; Dönmez Kara, **a.g.e.**, s. 149

²¹⁶ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 78.

bu sebeple bazı yabancıların ülkeyi terk ettiği görülmüştür²¹⁷. Bunun yanında Osmanlı topraklarında-özellikle Balkanlarda- kalan Türk soylu kişilerin ülkeye dönmelerine sıcak bakılmıştır. Türkiye'ye göçün ilk dönemi denilebilecek bu dönemde yeni kurulan Türkiye devleti toprakları dışında kalmış Müslüman ve çoğunlukla Türk kökenli insanlar Anadolu'ya göç etmiştir²¹⁸.

Türkiye, ulus-devlet inşası için birçok ülke ile görüşmeler yapmıştır. Bu hususta yapılan en önemli adım Yunanistan ile nüfus mübadelesi anlaşmasının imzalanmasıdır²¹⁹. Yunanistan ile yapılan nüfus mübadelesinin etnik kimliğe göre değil de din esasına göre yapılmış olması ve zorunlu tutulması dikkat çekicidir²²⁰. Bununla birlikte Bulgaristan ve Romanya ile anlaşmalar²²¹ yapılarak etnik köken ve kültür olarak Türk olanların Türkiye'ye göçmeleri sağlanmıştır. Daha da ileri giderek göçleri cazip hale getirmek için, göçmenlere askerlik ve vergi gibi konularda bir takım imtiyazlar sağlanmıştır²²².

Türkiye'ye göçün ikinci dönemi denilebilecek 1945'ten 1980'lere uzanan sürece Bulgaristan'dan yapılan göçler damgasını vurmuştur. 1950-1951 ve 1969-1978 yılları arasında olmak üzere iki parti göç dalgası yaşanmıştır. İlk parti II. Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'da komünist bir rejimin kurulması ile birlikte gerçekleşmiştir. Bulgar hükümeti, önce Türkiye'den 250 bin Türk'ü ülkelerine

²¹⁷ Birinci Dünya Savaşı başladığında bugünkü Türkiye coğrafyasında yaklaşık 16 milyon kişinin yaşadığı ve bunların yaklaşık 3 milyonunun gayrimüslim olduğu tahmin edilmektedir. Bkz. Youssef Courbage/ Philippe Fargues, **Christians and Jews Under Islam**, New York, I. B. Tauris, 1998, s. 128; Bu rakamların yansıttığı şudur ki, 1914 yılında bugünkü Osmanlı coğrafyasında her beş kişiden biri Türk ve Müslüman olmayan Osmanlı tebaası idi. Fakat tarihler 1927'ye geldiğinde Türkiye nüfusu yaklaşık 13 milyon olmasına rağmen Müslüman olmayan nüfus yüzde 3'ün altındaydı. Bkz. İçduygu, **Ulus-Devlet**, s. 25.

²¹⁸ İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 259; Bayındır Goularas/ Sunata, **a.g.m.**, s. 18; Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 80.

²¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan arasındaki nüfus mübadelesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Elçin Macar, "Yunanistan'dan Anadolu'ya Göç: Nüfus Mübadelesi", **Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, der. M. Murat Erdoğan/Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 171-190.

²²⁰ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 81. Mübadele ile yaklaşık yarım milyon Müslüman Türk Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.

²²¹ Türkiye ile Bulgaristan arasında 18.10.1925 tarihinde Ankara'da imzalanan "Türkiye-Bulgaristan Dostluk Anlaşması" ve buna bağlı ek protokoller sayesinde Bulgar nüfusunun ülkeye gelişi hızlanmıştır: Ayrıntılı bilgi için bkz. Yılmaz Altuğ, "Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçlerin Mahiyeti", **İÜHFİM**, C. 32, S. 2-4, 1966, s. 848-851.

²²² Karpat, **Önsöz**, s. xxxiii.

almasını istemiş sonrasında ise 154 bin Türk'ü topraklarından sürerek Türkiye'ye göndermiştir. İkinci dalga ise "Bulgarlaştırma" politikası sebebiyle kendi istekleriyle Türkiye'ye gelen kişilerden oluşmaktadır. Sayıları 117 bini bulan Türk kökenli soydaş Türk hükümeti tarafından kabul edilmiştir²²³.

Bu dönemde meydana gelen başka bir göç dalgası Yugoslavya üzerinden gerçekleşmiştir. İki ülke arasında imzalanan anlaşma²²⁴ ile 185 bin kişi Türkiye'ye gönderilmiştir²²⁵.

Göçün üçüncü dönemi olarak 1980 sonrası süreç dikkate alındığında öncelikle olarak Afganların Türkiye'ye göçü dikkat çekicidir. 1978 yılında başlayan Afgan iç savaşından 7 bin kişi 1982 yılında Türkiye'ye sığınmıştır²²⁶.

1980'lerin en önemli göç hareketi ise yine Bulgaristan Türklerinin gelişidir. 1989 yılı mayıs ayında Bulgaristan hükümetinin baskısı ve çağrısı ile Türkler göçe zorlanmıştır. Sınır kapılarını açan Türkiye'ye üç ay gibi kısa bir süre içinde 227 bin kişi giriş yapmıştır²²⁷. Aralıklarla devam eden göç ile gelenlerin sayısı yaklaşık olarak 320 bin kişiyi bulmuştur²²⁸.

Türkiye, ülkelerindeki kargaşa ve çatışmadan kaçan çoğunluğu Müslüman olan kitle hareketlerine de ev sahipliği yapmıştır. Bu hususa transit göç ile yakından bağlantısı sebebiyle o başlık altında değinilecektir.

²²³ İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 264; Kemal Kirişçi/Sema Karaca, "Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011'de Türkiye'ye Yönelen Kitleli Mülteci Akınları", **Türkiye'nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, der. M. Murat Erdoğan/Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 301-302.

²²⁴ 11 Temmuz 1938'de imzalanan ve toplam 200 bin kişinin göç etmesi hedeflenen nüfus mübadelesi anlaşmasının detayları hakkında bkz. Murat Mufit Aliu, "Zorunlu Göç Perspektifinden 1938'de Türkiye Yugoslavya Nüfus Mübadelesi Üzerine Bir İnceleme", **Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 2, 2015, s. 29-44.

²²⁵ İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 264.

²²⁶ **A.e.**, s. 264.

²²⁷ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 82.

²²⁸ 1989 yılının Kasım ayında baskıcı hükümetinin yıkılması ve bazı reformların yapılması ile yaklaşık 125 bin kişinin geri döndüğünü belirtmekte fayda vardır. Ayrıntılı bilgi için bkz. İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 265; Kirişçi / Karaca, **a.g.m.**, s. 301.

Türkiye'ye yapılan göç akınlarından bahsedilirken değinilen üçlü zaman ayırımına²²⁹ 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ile yeni bir boyut kazandırmak şart olmuştur. Gerek göç dalgasının kitlesel olması gerekse de gelenlerin 3,5 milyon gibi ciddi bir sayıyı aşmış olması bu hususun ayrı bir şekilde incelenmesi gerekliliğini doğurmuştur.

3. Düzensiz Göçler

Türkiye'ye yönelik göç hareketleri, kuruluşundan 1980'lere kadar daha çok Türk ve Müslüman ağırlıklı ulus-devlet inşasına yönelik olmuştur. Bu tarihten sonra ise Türkiye ilk defa Müslüman ve Türk olmayan kişilerin de göç ettiği ülke olmaya başlamıştır. Bu göç hareketlerinin büyük çoğunluğu da düzensiz göç şeklinde gerçekleşmiştir²³⁰.

Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında bulunan Türkiye, coğrafi konumu nedeniyle dünya göç trafiğinin yoğun yaşandığı yerlerden biridir²³¹. Türkiye, bu yönüyle birçok göç eden kişi için hedef veya transit ülke konumunda bulunmaktadır.

Vize muafiyetindeki anlaşmaları ve gümrükte vize kolaylığının bulunması sebebiyle birçok Asya ve Afrika vatandaşı Türkiye'ye yasal yollarla girip kaçak şekilde çalışmakta ve düzensiz göçün bir parçası olmaktadır. Ülkeye gelen kişilerin kimisi insan ticareti mağduru olurken, kimisi seks işçisi olarak çalıştırılmaktadır²³².

Afganistan, Irak gibi çatışma ülkelerinden kaçıp bir şekilde Türkiye'ye giren kişiler ülkeye girişte yasal prosedüre uymadıkları için geri gönderilme riski ile karşı karşıya kalmaktadırlar.

²²⁹ 1923-1945, 1945-1980, 1980 ve sonrası ayrımı için bkz. İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 259 vd.; Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 78-82.

²³⁰ İçduydu/ Erder/ Gençkaya, **a.g.e.**, s. 58.

²³¹ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 84.

²³² **A.e.**, s. 85.

4. Transit Göçler

Türkiye'ye yapılan göç hareketlerin birini de hedeflenen üçüncü ülkeye geçmekte başarısız olmuş ve Türkiye'de kalan düzensiz transit kişiler oluşturmaktadır²³³.

Türkiye, Avrupa ülkelerine gitmek isteyen birçok kişi için gözde bir geçiş ülkesidir. Bu durumun ortaya çıkmasında Orta Akdeniz yolunun tehlikesi ve Karadeniz üzerinden yapılacak yolcuğunun çok fazla sınır geçmeyi gerektirmesi ve masraflı olması etkili olmuştur²³⁴.

1970'li yılların sonundan ve 1990'lı yılları kapsayan süreçte Türkiye, Avrupa'ya veya başka bir üçüncü ülkeye sığınmak için gidecek bir çok kişiye ev sahipliği yapmıştır. Bu kapsamda ilk büyük kitle 1979 yılında İslam Devrimi'nin gerçekleştiği İran'dan gelmiştir. Yaklaşık 1,5 milyon İranlı Avrupa ülkelerine ulaşabilmek için Türkiye'yi transit olarak kullanmıştır²³⁵.

1988-1991 yılları arasında yaklaşık yarım milyon Iraklı Kürt, Irak ordusundan kaçıp dağlık bölgelerden Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'ye gelenlerin kimisi Avrupa ülkelerine ulaşmak için Türkiye'yi geçiş ülkesi olarak kullanmıştır. Kürt göçü olarak bilinen bu göç hareketinin içinde Süryaniler, Araplar ve Türkmenler de yer almaktaydı²³⁶.

B. Türkiye'den Dışarıya Göç Hareketleri

Türkiye, kuruluşundan itibaren çeşitli sebeplerle dışarıya göç vermiştir. Bunlar kimi zaman kültürel, ırksal ve dinsel sebeplere dayanırken kimi zaman ise siyasal sebeplere dayanmıştır.

Cumhuriyetin kurulmasından 1960'lı yıllara varıncaya kadar Türkiye'den yurtdışına yönelik göçler ağırlıklı olarak gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Bu

²³³ Kirişçi/ Karaca, **a.g.m.**, s. 297.

²³⁴ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 87.

²³⁵ İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 265.

²³⁶ İçduygu/ Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 265; Kirişçi/Karacı, **a.g.m.**, s. 304-305.

durumun ortaya çıkmasında ilk olarak “mübadele” etkili olmuştur²³⁷. Yine, yaklaşık 35 bin Musevi’nin, İsrail Devleti’nin kurulmasıyla Türkiye’den göç etmesi önemli bir istatistiktir²³⁸.

1942-43 Varlık Vergisi²³⁹, 6-7 Eylül (1955) olayları²⁴⁰, Kıbrıs’ta meydana gelen çalışmalar nedeniyle Türkiye’deki Rumlar çeşitli yerlere göç etmişlerdir. 1925’te 100 bine düşen İstanbul’daki Rum nüfus, 1955’te 80 bine, 1960’ta ise 65 bine, 1965’te 48 bine düşmüştür²⁴¹.

1960’ların başından itibaren ise Avrupalı devletlerle yapılan işgücü anlaşmalarıyla²⁴² yüzbinlerce Türk vatandaşı Avrupa ülkelerine göç etmeye başlamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra Avrupa’nın yeniden inşası çalışmaları kapsamında ucuz işgücüne ihtiyaç duyulması etkili olmuştur. Türkiye ilk olarak 1961 yılında Almanya ile işgücü anlaşması yapmıştır. Bu tarihten sonra birçok Batı Avrupa ülkesi²⁴³ ile ikili anlaşmalar imzalayarak, Avrupa’daki işgücü açığını kapatan önemli bir kaynak ülkesi

²³⁷ Lozan Anlaşması temeline dayanan bu göç hareketinde yaklaşık bir milyon Yunan kökenli Ortodoks Türkiye’yi terk etmek zorunda kalmıştır. Bkz. İçduygu / Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 254.

²³⁸ **A.e.**, s. 254.

²³⁹ Varlık Vergisi Yasası 9 Kasım 1942 tarihinde Başbakanlık tarafından TBMM’ye sunulmuş mecliste, kamuoyunda ve basında herhangi bir tartışma olmaksızın 11 Kasım 1942’de yasalaşarak yürürlüğe konulmuştur. Devlet bu vergiyle savaş zenginlerini vergilendirmek suretiyle, savaşın getirdiği ekonomik sıkıntıları toplum genelinde dengeli ve adil şekilde paylaştıracaktı. Bu amaçla yola çıkılmasına rağmen uygulamada kişilerin din ve milliyetlerine göre vergi matrahları çıkarılmıştır. Böyle olunca da gayrimüslim halk çok büyük meblağlar ödemek zorunda kalmış ve birçok gayrimüslim şirket iflas etmiştir. Gayrimüslimler, Türk ve Müslümanların 10 katı kadar vergi ödemişlerdir. Varlık Vergisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Fatih Akın, **Türkiye’de Azınlık Politikaları & 6-7 Eylül Olayları**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2006, s. 101-105.

²⁴⁰ Selanik’te Atatürk’ün doğduğu eve ve hemen yanında bulunan Türk Konsolosluğu arasındaki bahçeye iki bomba konulduğu ve bunlardan birinin patlamasıyla evin camlarının kırıldığı haberinin Türk basınında duyulmasıyla başlayan ve birçok Rum ev ve iş yerinin yıkılıp yağmalanmasına kadar giden olaylar silsilesidir. Olayın asıl nedenleri ve konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Akın, **a.g.e.**, s. 117-190.

²⁴¹ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 65.

²⁴² Türkiye’nin Avrupa ülkeleriyle yaptıkları bu işgücü anlaşmalarının bir sebebi de 1961 Anayasasının kabul edilmesinden sonra yürürlüğe giren 5 yıllık kalkınma planında (1962-1967) işgücü ihracatını, işsizliği azaltma ve işçilerin ülkeye getirecekleri döviz akışını sağlayarak gelişme politikası olarak değerlendirmesidir. Bkz. İçduygu / Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 255.

²⁴³ Avusturya, Hollanda ve Belçika ile 1964’te; Fransa ile 1965’te; İsveç ve Avusturalya ile 1967’de anlaşmalar imzalandı. Daha dar kapsamlı anlaşmalar olmak üzere İngiltere ile 1961’de; İsviçre ile 1971’de; Danimarka ile 1973’te ve Norveç’le 1981’de imzalandı. Bkz. Abadan-Unat, **Bitmeyen Göç**, s. 7; İçduygu / Sirkeci, **Göç Hareketleri**, s. 255.

olmuştur²⁴⁴. İlk etapta her iki ülke için geçici bir nitelik taşıyan bu işçi göçüne göre işçiler bir yıl istihdam edilip yurtlarına geri gönderilecekti. Buna karşın bu durum hiçbir zaman uygulanmamıştır²⁴⁵.

1961 yılından 1973 yılındaki enerji krizine kadar başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine işçi göçü yoğun şekilde devam etmiştir. Genellikle erkeklerin yalnız başlarına alındığı göç dalgası 1973 yılında durdurulmasına rağmen bu sefer bir insan hakkı olan “aile birleşimi” kapsamında ülkelerinde kalan eş ve çocuklar Avrupa ülkelerine gelmeye başlamıştır²⁴⁶. Özellikle Türkiye’den gelen çocukların eğitimi ve genel olarak vatandaşlık durumları gittikleri ülkelerde tartışmalara sebep olmuştur. Almanya’da çocukların Almanca diline hâkim olmaması ve Türkçe eğitim alıp almayacağı hususu, eyaletler arasında farklı şekilde incelenip farklı şekilde çözümlenmeye çalışılmıştır²⁴⁷.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren darbelerden kaynaklı olarak Türkiye’de oluşan baskıcı ortam, dışa göç hareketlerine yeni bir neden olarak “siyasal sebepleri” eklemiştir. Siyasal ve etnik sebeplerle başta Avrupa ülkelerine olmak üzere çeşitli ülkelere yoğun şekilde sığınma başvuruları olmuştur²⁴⁸. 1976 yılında siyasi baskılardan bunalıp Almanya’ya sığınma başvurusunda bulunanların sayısı sadece 809 iken, 1980’de bu sayı 57.913’e yükselmiştir²⁴⁹.

Tüm bu başlıklar ve içerikler göstermektedir ki Türkiye gerek coğrafi konumu gerekse de bünyesinde barındırdığı farklı milletten, ırktan ve dinden insan toplulukları sebebiyle göç hareketlerinin merkezinde olmuş ve hâlihazırda da olmaya devam edecektir.

²⁴⁴ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 65.

²⁴⁵ Abadan-Unat, **Emek Göçü**, s. 264; Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 68.

²⁴⁶ Abadan-Unat, **Emek Göçü**, s. 265.

²⁴⁷ Abadan-Unat, **Bitmeyen Göç**, s. 194-195.

²⁴⁸ Adıgüzel, **a.g.e.**, s. 72.

²⁴⁹ Nermin Abadan-Unat, “Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950’li Yıllardan 2000’li Yıllara”, **Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri**, der: Ayhan Kaya/ Bahar Şahin, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 8.

İKİNCİ BÖLÜM

GÖÇ EDEN ÇOCUK İLE İLGİLİ ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

I. ÇOCUK KAVRAMI

A. Genel Bilgi

İnsan hayatının ilk yıllarını ifade eden çocukluk dönemi, çocuğun hem zihinsel hem de bedensel gelişiminin tamamlanmamasından ötürü üzerinde hassasça durulması gereken bir dönemdir. Sosyal ve doğal bir süreç olan bu dönemde çocuğun hayatta kalabilmek ve kendini geliştirebilmesi için yardım alması şarttır²⁵⁰. TDK anlamına bakıldığında “*bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız*” ya da “*soy bakımından oğul veya kız, evlat*”²⁵¹ anlamlarına gelen çocuk kavramının hukuk literatürü tarafından nasıl anlaşıldığı çocukları ilgilendiren düzenlemeler bakımından önem teşkil etmektedir. Bir kişinin çocuk olup olmadığı ve ilgili düzenlemelerden yararlanıp yararlanamayacağı ancak çocuk kavramının içinin doldurulmasıyla anlaşılabilir.

Çocuğa ilişkin hukuk tarafından yapılacak tanımda dikkat edilmesi gereken husus bir insanın hangi yaştan itibaren korumaya muhtaç olduğu ve hangi yaşa kadar bu korunmanın devam edeceği²⁵². Bunun tespitinden sonra ortaya çıkan yaş aralığındaki insanlar çocukları oluşturacaktır. Bu yaş aralığının belirlenmesi ise her çocuğun biyolojik ve zihinsel gelişmesinin farklı olması sebebiyle kolay değildir.

²⁵⁰ Sevgi Usta, **Çocuk Hakları ve Velayet**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2012, s. 1; Nihat Bulut, **Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2009, s. 235.

²⁵¹ Çocuk kavramının TDK anlamı için bkz. (Çevrimiçi), http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a8ae6bd0a8d53.78487944, 19.02.2018.

²⁵² Ali Naim İnan, **Çocuk Hukuku**, İstanbul, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968, s. 10.

Çocuk kavramı, kullanıldığı disipline göre farklı yaş aralıklarını kapsayabilmektedir²⁵³. Disiplinler, ortak bir şekilde çocukluğun başlangıcını doğum anı olarak kabul etmekte; fakat bitişi noktasında uzlaşma sağlayamamaktadır²⁵⁴.

Çocukların karşılaştıkları olumsuz durumlardan diğer insan gruplarına nazaran çok daha fazla etkilenmeleri ve bu etkilerin hayatlarına yansması kaçınılmazdır. Fıtratları gereği hassas ve kırılabilir olan çocuklar, duygusal yıpranmalar ve fiziksel acılar gibi negatif durumlar karşısında desteklenmeye hatta kimi zaman korunmaya ihtiyaç duyabilmektedir²⁵⁵. Bunun yanında çocuğun bir birey olarak şahsiyetinin söz konusu olması ve aynı zamanda içinde bulunduğu toplumun ayrılmaz bir parçasını oluşturması onun korunması gerekliliğini doğurmaktadır²⁵⁶. Dolayısıyla çocukların, yaşadığı topluma göre fiziksel, ekonomik, sosyal ve psikolojik yönden güçsüz konumda bulunan ve bu sebeplerden ötürü korunması gereken kişiler olduğu söylenebilir²⁵⁷.

Çocuğun gerek yaş küçüklüğünden gerekse de zihinsel gelişimini tam tamamlamamasından ötürü haklarını kullanamayacağı düşünülebilir. Sırf bu sebeple dahi korunması gereken çocuğun yetişkinler tarafından baskı altında kalmamaları da gerekmektedir. Bu dengenin sağlanmasında devletlere büyük işler düşmektedir. Türk hukukunda, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (AY)²⁵⁸ 41. maddesine 2010 yılında eklenen 4. fıkra ile devlete “*her türlü istismara ve şiddete karşı çocuklara dair koruyucu tedbirler alma*” ödevi yüklenmiştir. Yine, AY’nin 62. maddesinde özel olarak korunacak kişiler arasında çocuklar sayılarak, devletin koruma ödevi düzenlenmiştir. Bunun yanında AY m. 10’a 2010 tarihinde eklenen fıkra ile çocuklara ilişkin alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı belirtilmiştir²⁵⁹.

²⁵³ Psikoloji, tıp ve günlük dilde çocuk kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Emine Akyüz, **Çocuk Hukuku**, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, 2016, s. 96-99.

²⁵⁴ Emine Akyüz, **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 2000, s. 59; Usta, **a.g.e.**, s.7.

²⁵⁵ Beter, **a.g.e.**, s. 2-3; Rona Serozan, **Çocuk Hukuku**, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2005, s. 4; Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 30; Sevgi Usta, “Türkiye’de Çocuğun Korunması”, **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 69, S. 1-2, 1995, s. 86; Bulut, **a.g.e.**, s. 235.

²⁵⁶ İnan, **a.g.e.**, s. 9; Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 1.

²⁵⁷ Mehmet Tevfik Odman, **Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler**, Mersin, Çağ Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 1.

²⁵⁸ RG 09.11.1982 / 17863 Mükerrer.

²⁵⁹ Anayasa’nın 10. maddesine eklenen bu hükmün gerekçesi şöyle ifade edilmiştir: “(...)Devletin, tüm toplum kesimleri arasında bir yandan eşitliği sağlamaya, diğer yandan da korunması gerekenleri

Anayasa'nın 41. maddesinde yapılan değişiklik gerekçesinde ise “*tarafı olduğumuz Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ile diğer uluslararası belgelerde yer alan ve çocuk haklarıyla ilgili kabul gören evrensel ilkeler, Anayasa metnine dâhil edilmekte (...)*” olduğu vurgulanmıştır²⁶⁰. Böylece uluslararası çocuk anlaşmaları ile anayasal bir bağ kurulmuştur²⁶¹.

B. Tarihsel Gelişim

Çocuk olarak geçirilen dönemi ifade eden çocukluk her bireyin yaşadığı, yaşam döngüsünün değişmez parçalarından biridir. Somut bir şekilde sınırlarının çizilmesi pek mümkün olmadığı için çocukluk, kültürel ve sosyolojik bir kavram olduğu söylenebilir. Bu nedenle de kısmen göreceli bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır²⁶².

İlk insandan günümüze kadar çocuk ve çocukluk kavramı büyük değişimler yaşamıştır. Bu gelişimi görebilmek için eski dönem toplumlarında çocukluğun yaşamın farklı bir dönemini oluşturduğuna inanılmadığı bilgisi verilebilir²⁶³.

Antik dönemde çocuk kavramı ve çocukluğa ilişkin bilgiler az ve kısıtlıdır. Eski Yunanistan'da, özel bir yaş aralığını kapsayacak şekilde çocukluğa ilgi oldukça sınırlı olmuştur. Bu sebeple de bu döneme dair kesin bir çocuk tanımı yapılamamış, bebeklik ve yaşlılık arasında kalan her dönemi içerebilen muğlak ifadeler kullanılmıştır²⁶⁴.

korumaya yönelik özel tedbirler alabilmesinin önü açılmakta ve bu amaçla yapılan düzenlemelerin eşitlik ilkesine aykırı kabul edilemeyeceği anayasal güvenceye kavuşturulmaktadır”.

²⁶⁰ 07.11.1982 tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi ve Anayasa Komisyonu Raporu'nun 4. maddesinde yer alan gerekçe için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss497.pdf>, 20.02.2018.

²⁶¹ Usta, **a.g.e.**, s. 4.

²⁶² İnan, **a.g.e.**, s. 3; Akyüz, **Çocuğun Korunması**, s. 59; Betül Onursal, “Çağdaş Çocuk Hakları Sisteminde Türkiye'nin Konumu”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S. 22, 1998, s. 1146.

²⁶³ Marry J. Gander/ Harry W. Gandiner, **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, Haz. Bekir Onur, çev. Ali Dönmez/ H. Nermin Çelen, 8. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi, 2015, s. 25.

²⁶⁴ Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 91.

İslam ve Roma hukukunda ise bedeni olgunluğun cinsi olgunluğa erişmek ile sağlanacağı kabul edilip bu şekilde çocukluktan çıkılacağı belirtilerek çocukluk tanımı cinsi olgunluğa erişmemiş kişi şeklinde yapılmıştır²⁶⁵.

Doktrinde modern anlamda çocuk ve çocukluk kavramlarının Ortaçağ boyunca incelenmediği dile getirilmiştir²⁶⁶. Bu görüş, çocukluğun değişmez bir olgu olduğu konusundaki geleneksel fikri eleştirmekte ve Ortaçağ Batı toplumlarında modern bir çocukluk kavramının bulunmadığını resim ve edebiyat sanatına dayanarak ileri sürmektedir. Yine bu görüşe göre, çocukluğun keşfi 13. yüzyılda başlamış olup sanat tarihine yansımaları 14. ve 15. yüzyılda olmuştur. Bu duruma Meryem'in kollarındaki küçük İsa tasvirleri örnek gösterilmiştir. Bu resimler ile birlikte çocuk, modern kavramına uygun şekilde tasvir edilmeye başlamıştır²⁶⁷.

Ortaçağ'da çocuk ve çocukluk kavramının gelişmemiş olması çocukların ihmal edildiği, hor görüldüğü anlamına gelmemekteydi. Bu çağdaki eksiklik çocuk kavramının, çocuğun kendine has özellikleri olması sebebiyle yetişkinlerden ayrılması gerektiğine dair bilinç noktasında ortaya çıkıyordu. Ortaçağ toplumlarında bu bilinç oluşmamıştı²⁶⁸.

Rönesans ile birlikte toplumda başlayan kültürel ve düşünsel değişim çocuk kavramına da yansımaya başlamıştır. Çocukların yetişkinlerden farklı olduğu yönündeki bilincin oluşması çocuğun savaşımlardan, göçlerden, olumsuz şartlardan korunması gerektiği fikrini de ortaya çıkarmıştır²⁶⁹. Çocukluk kavramı bu dönemde iki farklı boyutta gelişmiştir. İlk çocuğu "üzerine titrenen" olarak kategorize ediyor ve

²⁶⁵ İnan, **a.g.e.**, s. 11.

²⁶⁶ Bu görüşü ilk ortaya atan, edebiyat ve resim sanatıyla kendi savını kanıtlamaya çalışan nüfus bilimci ve sosyal tarihçi Philippe Aries'tir. Eseri "L'Enfant et la vie familiale sous l'Ancien Regime" 1960 yılında Fransızca şekilde yayınlanmıştır. Bundan iki yıl sonra eser "Centuries of Childhood A Social History of Family Life" adıyla İngilizce'ye çevrilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Philippe Aries, **Centuries of Childhood A Social History of Family Life**, çev. Robert Baldick, New York, Alfred A. Knopf, 1962, s. 33 vd.

²⁶⁷ Aries, **a.g.e.**, s. 47; Mine Tan, "Çocukluk: Dün ve Bugün", **Toplumsal Tarihte Çocuk**, Haz. Bekir Onur, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 18; Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 92-93.

²⁶⁸ Çocuklara ilişkin bu bilinçsizliğin nedeninin Ortaçağ demografik yapısından kaynaklandığı söylenmektedir. Çocuk ölümlerinin ve bunun sonucu olarak da doğurganlığın yüksek olduğu toplumda çocuklara "olası bir kayıp" gözüyle bakılmasından ötürü fazla bağlılık gösterilmiyordu: Aries, **a.g.e.**, Tan, **a.g.m.**, s. 18; Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 93.

²⁶⁹ Mine Tan, "Çağlar Boyunca Çocukluk", **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 22(1), 1989, s. 82; Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 93-94.

çocuğun aile tarafından sevilip okşanacak biri olarak kabul ediyordu. Aile dışındaki çevreler ise çocukluk kavramının gelişmesindeki ikinci boyutu oluşturmuştu. Bunlar 16. yüzyılda sayıları oldukça az olan din adamları ve 17. yüzyılda bunlara katılan bazı hukukçu ve ahlakçılardı. Amaçları disiplinli ve akılcı hareketleri sağlama almak olan bu kişiler çocuğu öncekiler gibi ilgi çekici bir oyuncak olarak görmeyi reddediyorlar, çocukları Tanrı'nın koruması ve düzeltilmesi gereken kırılğan bir yaratığı olarak görüyorlardı ve bu görüş zamanla aile yaşamına da yansımıştı²⁷⁰.

18. yüzyıla gelindiği zaman ise çocuk sadece geleceği ile değil kendi varlığı ile de ilgi odağı olmaya başlamış, ailenin merkezindeki yerini almıştı²⁷¹. 19. yüzyılda çocuğun yetişkinlerden ayrı bir sınıf olduğu anlayışı iyice pekişmiştir²⁷².

20. yüzyıla gelindiğinde çocuk artık toplum ve devlet nezdinde gerekli öneme sahip olmuş başta hukukçular olmak üzere eğitimciler, sosyologlar, psikologlar çocuk ve kavramına dair fikirler üretmeye başlamıştır. Bu sebeple de bu yüzyıla “çocuk yüzyılı” denilmiştir²⁷³.

C. Ulusal ve Uluslararası Düzenlemelerde Çocuk Kavramı

Çocuk ve çocuk haklarını ilgilendiren tüm ulusal ve uluslararası düzenlemelerde hiç şüphesiz çocuk tanımı yapılmıştır. Bunun yanında çocuk kavramı anlatılırken “çocuk” teriminin yanında “genç”, “yetişkin”, “küçük” veya “ergen” terimleri ile de karşılaşılabilir. Bu terimler arasındaki farkı anlamak kavram karışıklığını önleyebilmek açısından önem arz eder.

Hukuk biliminin çocuk kavramına ilk bakışı hısımlık bağlamında olmaktadır. Buna göre çocuk belirli bir ana ve babadan türeyen evlat anlamına gelmektedir²⁷⁴.

²⁷⁰ Aries, **a.g.e.**, s. 132-133; Tan, **Çağlar Boyunca Çocukluk**, s. 78.

²⁷¹ Aries, **a.g.e.**, s. 133; Tan, **Çocukluk**, s. 19. Yukarıda açıklanan görüşlere kısmen veya tamamen karşı çıkan yazarlar da bulunmaktadır. L. Pollack, Aries'i rastgele ve eleştirisi yapmadan veri kullanmakla suçlamıştır. N. Postman ise Aries'in Ortaçağ ile ilgili yaptığı tespitleri eleştirmiştir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Tan, **Çocukluk**, s. 22-23.

²⁷² Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 93.

²⁷³ Gander/ Gandiner, **a.g.e.**, s. 30; Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 94.

²⁷⁴ Serozan, **a.g.e.**, s. 3, 10. Yazarın “hısım çocuk” olarak adlandırdığı her insanın aynı zamanda bir çocuk olduğu görüşü soybağı, nafaka, miras gibi hukuki konularda karşılaşılabilen bir durumdur.

Anayasa'nın 66/2 hükmünde çocuk kavramı bu anlama gelecek şekilde şöyle kullanılmıştır: “*Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür.*” Bununla birlikte hukuken çocuk, süresiz bir kavramdan ziyade her insanda belirli bir dönemi kapsayan sınırlı bir kavramdır. Hukuk bilimi bu sınırı, belirlediği yaş aralığı ile yapmaktadır. Bu yaş aralıkları belirlenirken bedensel ve cinsel olgunluktan ziyade zihinsel olgunluk kıstası dikkate alınmaktadır²⁷⁵.

Hukuk belgeleri genellikle 18 yaşına kadar her insanı çocuk olarak kabul etmektedir. Doktrinde bu süre zarfında çocuğa “küçük” denildiği ve uzun bir dönemi kapsayan bu aralıkta kişilerin son derece farklı yetenekleri, ihtiyaçları olması sebebiyle “çocuk” ve “genç” ayrımı yapılması gerektiği söylene de²⁷⁶ bu görüşler benimsenmemiştir²⁷⁷.

1. Uluslararası Düzenlemelerde Çocuk Kavramı

Çocuk ve hakları uluslararası alanda en geniş şekilde Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de (ÇHS)²⁷⁸ düzenlenmiştir²⁷⁹. Bu sözleşme öncesinde Milletler Cemiyeti tarafından “Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi”²⁸⁰ ve Birleşmiş Milletler tarafından “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları

²⁷⁵ Serozan, **a.g.e.**, s. 10.

²⁷⁶ Kadriye Bakırcı, **Çocuk ve Genç İşçilerin Haklarının Korunması Uluslararası, Bölgesel ve Türk Hukuku Açısından**, İstanbul, Beta Yayınları, 2004, s. 81.

²⁷⁷ Serozan, **a.g.e.**, s. 10.

²⁷⁸ BM Genel Kurulu'nun 20.11.1989 tarih ve 44/25 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 02.09.1990 tarihinde yürürlüğe girmiş olan Sözleşme'yi Türkiye 14.09.1990 tarihinde imzalamıştır. 09.12.1994 tarih ve 4058 sayılı “Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun” çıkartılmıştır: Bkz. RG 11.12.1994 / 22138. Bakanlar Kurulu 23.12.1994 tarih ve 94/6423 sayılı kararı ile Sözleşme'nin onaylanmasını kararlaştırmıştır: Bkz. RG 27.01.1995 / 22184. Türkiye, bu Sözleşme'nin onay belgesini 04.04.1995 tarihinde depo etmiş ve Sözleşme Türkiye bakımından 04.05.1995 tarihinden itibaren yürürlük kazanmıştır.

²⁷⁹ Serozan, **a.g.e.**, s. 1; Odman, **Mülteci Çocuklar**, s. 7; Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 4; Bulut, **a.g.e.**, s. 240; Hayrunnisa Özdemir/ Ahmet Cemal Ruhi, **Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2016, s. 3.

²⁸⁰ 1923 yılında kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, bir önsöz ve beş ilkeden oluşmaktadır. Dünyadaki tüm çocuklara asgari bir özen gösterilmesi gerektiğini savunan Bildirge bu alanda hazırlanan ilk uluslararası belge olması açısından oldukça önemlidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İnan, **a.g.e.**, s. 80 vd.; Bilgin Tiryakioğlu, **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991, s. 5; Akyüz, **Çocuğun Korunması**, s. 12-13.

Bildirgesi”²⁸¹ kabul edildiyse de bu düzenlemeler beklenen ilgiyi görmemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında bu bildirilerin devletler bakımından bağlayıcı olmayan, genel nitelikli ilkelerden oluşması etkili olmuştur. Yine herhangi bir hukuksal yaptırımın olmaması bu bildirileri işlevsiz bırakmıştır²⁸².

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin yaptığı çocuk tanımı, çocuğa dair en önemli uluslararası sözleşme olması sebebiyle oldukça önemlidir. Sözleşme’nin 1. maddesine göre, “*bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır*”. ÇHS amaçları açısından 18 yaşından küçük herkesi çocuk olarak tanımlamıştır²⁸³. Bu düzenleme ile Sözleşme çocuk tanımının sınırlarını çizmeye çalışırken çocukluğun sonunu 18. yaş günü olarak belirlemiş, başlangıcı konusunda ise bir açıklama yapmamıştır. Sözleşme’yi hazırlayanların Sözleşme’de çocukluğun başlangıcına dair herhangi bir ifadeye yer vermemelerinin amacı kürtaj gibi doğum öncesini ilgilendiren konularda bir tavır almaktan kaçınmaları olmuştur²⁸⁴. Aksi takdirde, Sözleşme’nin tüm ülkelerce kabul edilmesi tehlikeye düşebilecekti²⁸⁵.

Sözleşme’nin maddelerinin çoğunun, çocuklara ancak doğduktan sonra uygulanabileceği ve anlam ifade edeceği açıktır. Bununla birlikte çeşitli ülkeler henüz dünyaya gelmemiş çocuk konusunda kendi özel yasalarını belirten açıklamalar yapmış ve çekinceler koyma ihtiyacı hissetmiştir. Bu çekince ve açıklamalar, özellikle, çocuğun “edinilmiş yaşam hakkına” ve 6. maddede yer alan devletin “çocuğun

²⁸¹ 20.11.1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda kabul edilen Bildirge, her ne kadar bağlayıcı kurallar içermese de çocukların hak sahibi olduğuna yaptığı vurgu açısından oldukça önemlidir. Çocuk haklarına dair gelecekte kaydedilen ilerlemenin bu Bildirge’den gücünü aldığı söylenebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Tiryakioğlu, **a.g.e.**, s. 6, 50; Akyüz, **Çocuğun Korunması**, s. 14-15.

²⁸² Ali Naim İnan, “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, **AÜHFD**, C. 44, S. 1-4, 1995, s. 765; Bulut, **a.g.e.**, s. 238.

²⁸³ Bakırcı, 18 yaşının altındaki herkesin çocuk olarak tanımlanmasını doğru bulmamaktadır. Yazara göre, 15-18 yaşındaki kimse, kendini çocuk olarak nitelemediği gibi; 15 yaş ve üzerindeki 15 yaşının altında olanlardan kapasite, beceri ve ihtiyaç açısından farklı oldukları Sözleşme tarafından kabul edilip onlara hukuken bazı haklar tanınmıştır. Bkz. Bakırcı, **a.g.e.**, s. 82.

²⁸⁴ Bu konu ile ilgili olarak İnsan Hakları Komisyonu’nun Sözleşme’nin kabulü sırasındaki (45. dönem) başkanı Marc Bossuyt, Sözleşme’nin en tartışmalı konusunun çocuğa sağlanan hukuki korumanın doğum öncesini de içerip içermeyeceği hususu olduğunu belirtmiştir: Tekin Akıllıoğlu, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Ankara, AÜ. SBF. İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 13, 1995, s. 4.

²⁸⁵ UNICEF, **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı**, Tamamı Gözden Geçirilmiş 2. baskı, Haz. Rachel Hodgkin / Peter Newell, çev. Şebnem Akipek, 2003, s. 3, (Çevrimiçi), <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Uygulama%20Elkitabi%20TR.pdf>, 25.03.2018.

yaşamını ve gelişimini mümkün olan azami ölçüde güvenceye alma” yükümlülüğüne ilişkin olmuştur²⁸⁶.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin amaçları gereğince “*çocuğa uygulanabilir yasa*²⁸⁷ daha önce reşit olunduğunu belirtmediği sürece” çocukluk dönemini 18. yaş günü ile sona erdirmektedir. Bu konuda çocukluğun başlangıcına göre daha net olan Sözleşme hükmü bu hususu da katı bir şekilde düzenlememiştir²⁸⁸.

Çocuk Hakları Komitesi²⁸⁹, rüşt yaşı 18’den küçük olan devletleri, bu yaşı gözden geçirmeleri ve yükseltmeleri konusunda teşvik etmektedir. Komite, çeşitli raporlarında²⁹⁰ 16 olan rüşt yaşının yükseltilmesine ve yükseltilmemesi durumunda 16-18 yaş aralığındaki çocukların durumunun net olmayacağını endişeyle belirtmiştir.

²⁸⁶ Arjantin tarafından yapılan açıklama şöyledir: “*Arjantin Cumhuriyeti, Sözleşme’nin 1. maddesine ilişkin olarak, bu maddenin, rahme düşme anından başlayarak 18 yaşına kadar her insanın çocuk sayılması biçiminde yorumlanması gerektiğini ilân etmektedir*”. Papalık tarafından yapılan açıklamada ise şöyle denilmektedir: “*Papalık, Sözleşme’nin Birleşmiş Milletler tarafından daha önce benimsenen ilkelerin yaşama geçirilmesi anlamına geldiğini; bu belge onaylanarak yürürlüğe girdiğinde ise, Çocuk Hakları Bildirgesi’nde açıkça teyit edildiği ve Sözleşme’nin Önsöz’ünün dokuzuncu paragrafında bir kez daha yinlendiği gibi çocukların haklarını hem doğum öncesinde hem de sonrasında koruyacağını kabul etmektedir*”. Buna karşılık Birleşik Krallık Sözleşme’yi ancak canlı doğumdan sonra uygulayacağını açıklamıştır. Yine Çin tarafından öne sürülen çekince şöyledir: “*Çin Halk Cumhuriyeti, Sözleşme’nin 6. maddesi kapsamında üzerine düşen yükümlülükleri, bu Sözleşme hükümlerinin Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası’nın 25. maddesinde yer alan aile planlamasıyla ilgili hükümlerle ve Çin Halk Cumhuriyeti Küçük Çocuklar Yasası’nın 2. maddesinde yer alan hükümlerle çelişmediği ölçüde yerine getirecektir.*” : Bkz. UNICEF, **El Kitabı**, s. 3-4.

²⁸⁷ Bir çocuğun daha erken reşit olup olmayacağını tespiti şahsi bir statü tespitidir. Bu sebepten ötürü Türk mahkemeleri önüne gelecek bir ihtilafta Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Kanunu (MÖHUK) 9/1 hükmü gereğince kişinin milli hukukuna bakılacaktır. Bu düzenleme aynı zamanda 1951 Sözleşmesi’nin 12/1 hükmü ile de uyum içindedir. Buna göre, her mültecinin şahsi statüsü ikametgâhı memleketinin kanununa, ikameti yoksa bulunduğu memleketin kanununa tabi olacaktır: Aynı görüş için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 433.

²⁸⁸ UNICEF, **El Kitabı**, s. 4.

²⁸⁹ Taraf devletlerin Çocuk Haklarına Dair Sözleşme hükümlerinden doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini incelemek için ÇHS’nin 43. maddesi uyarınca bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur. Komite’nin herhangi bir yargısal görevi bulunmamaktadır. İnceleme şeklinde dile getirilen görevi, sonuçları itibarıyla tamamen, ülkelerin siyasi sorumlulukları açısından değerlendirilebilir. Bu bağlamda Taraf Devletlerin Sözleşme’nin yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıl içinde, daha sonraki dönemlerde ise beş yılda bir aldıkları önlemlere ve haklardan yararlanma noktasında gerçekleştirdikleri ilerlemelere dair raporlarını Komite’ye sunmalarını taahhüt etmeleri beklenir. Komitenin görevleri ve faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UNICEF, **El Kitabı**, s. 625-630; Odman, **Mülteci Çocuklar**, s. 11-15.

²⁹⁰ Bkz. Maldivler, IRSG/Add. 91, paras. 13, 36; Barbados, IRSG/Add. 103, para. 14.

Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin²⁹¹ (MSHS) 24. maddesinde her çocuğun herhangi bir ayrıma tutulmadan, “küçük” biri olarak gerekli korumayı ailesinden, toplumdan ve Devlet'ten görme hakkı olduğunu düzenlemiştir. Sözleşme'de “küçük” kavramının tanımı yapılmadığı gibi çocukluğun ne zaman sona ereceği de belirtilmemiştir. Bu konuda İnsan Hakları Komitesi'nin²⁹² 1989 tarihli Genel Yorumu'nda şu ifadeler kullanılmıştır: “*Bu husus, her devlet tarafından kendi sosyal ve kültürel şartları ışığında belirlenecektir. Bu bağlamda, taraf devletler raporlarında çocuğun hangi yaşta fiil ehliyetine ve ceza ehliyetine sahip olacağını belirtmelidir. Devletler ayrıca, çocuğun yasal olarak hangi yaşta çalışmaya başlayabileceğini ve iş hukukuna göre hangi yaşta yetişkin olarak kabul edileceğini de belirtmelidir. Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. ve 3. paragraflarının da (suç işleyen çocuklar için ayrı muameleyi öngören hükümler) uygulanabilmesi açısından çocuğun hangi yaşta yetişkin olarak kabul edileceği belirtilmelidir. Ancak, Komite belirtilen bütün bu nedenlerden dolayı yaş sınırının makul olmayacak şekilde düşük tutulmaması gerektiğini ve her halde taraf devletlerin 18 yaşın altındakilere ilişkin sorumluluklarının devam edeceğini belirtmek istemektedir*”²⁹³.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, taraf devletlere, kendi iç hukuk kuralları uyarınca çocuğa 18 yaşından önce reşit sayabilme imkânını özel amaçlar açısından mümkün kılmıştır. Ancak bu amaçların Sözleşme'nin bütününe ve özel olarak da genel ilkelerine uygun olması zorunludur²⁹⁴. Bu noktada Çocuk Hakları Komitesi, kızlar ile erkekler arasında evlilik, cinsel ilişkiye rıza gibi konularda farklı yaş belirlenmesini

²⁹¹ BM Genel Kurulu'nun 16.12.1966 tarih ve 2200 A (XXI) sayılı kararıyla kabul edilmiş ve 23.03.1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşmeyi 18.08.2000 tarihinde imzalamıştır. Onaylamak üzere ise 04.06.2003 tarih ve 4868 sayılı “Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”u çıkartmıştır. Bkz. RG 25142, T. 18.06.2003. Ayrıca Sözleşme'nin orijinal metni ve Türkçe çevirisi için bkz. RG 25175, T. 21.07.2003. Türkiye, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nin onay belgesini 15.09.2003 tarihinde depo etmiştir. Sözleşme, Türkiye açısından düzenlemenin m. 49/2 uyarınca 15.12.2003 tarihinden itibaren hüküm doğurmaya başlamıştır.

²⁹² Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşme'nin taraf devletlerce uygulanmasını izlemek ve denetlemek amacıyla, aynı Sözleşme'nin 28. maddesi uyarınca oluşturulmuş denetim organıdır.

²⁹³ UN Human Right Committee, **General Comment No: 17 Article: 24 (Rights of the Child)**, 1989, para. 4, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/45139b464.html>, 16.01.2018; İnsan Hakları Komitesi'nin Genel Yorumlarının Türkçe tercümesi için bkz. Lema Uyar, **Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 145, 2006, s. 39.

²⁹⁴ UNICEF, **El Kitabı**, s. 5.

hoş karşılamamaktadır. Özellikle evlenme ile çocuğun reşit sayıldığı ülkelerde kız ve erkeğe farklı yaş ölçütlerinin konulması ÇHS'nin 2. maddesi kapsamında ayırım gözetmeme ilkesi²⁹⁵ ihlâli oluşturacak, aynı zamanda kız çocukları evlenme ile reşit kılınacağı için Sözleşme korumasından mahrum kalacaklardır²⁹⁶.

Çocuk Hakları Komitesi, fiziksel gelişimin çocukluk evresinden yetişkinlik evresine geçişte dikkate alınması gereken, güvenilir bir ölçüt olamayacağını vurgulamaktadır²⁹⁷.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 38. maddesi silahlı çatışmalara katılma ve askerlik hizmetine başlama asgari yaş sınırını 15 olarak belirlemiştir. Bu düzenlemenin 1. maddede tanımlanan çocuk kavramının sınırlarının çizilmesine zarar verdiği söylenebilir²⁹⁸.

Sözleşme'de yapılan çocuk tanımının evrensel bir standart oluşturma gayesi taşıdığından oldukça basit düzenlendiği söylenebilir. Bunun yanında, çocuk tanımının bu kadar basit şekilde düzenlenmesinin tarihsel ve kültürel pratiklerin göz önüne alınmadığının göstergesi olduğu iddia edilse de²⁹⁹ kanaatimizce net bir çocuk tanımı yapılabilmesi oldukça önemlidir. Aynı zamanda bu tanımın tüm dünya ülkeleri tarafından kabul edilmesinin sağlanması için böyle bir düzenleme yerinde olmuştur.

Bu sözleşmeler dışında çocuğun tanımlandığı başka uluslararası sözleşmeler de bulunmaktadır. Bunlar arasında çocuk kavramına getirdiği farklı bakış açısı sebebiyle Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı'nın³⁰⁰ kabul ettiği sözleşmelerden "Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme" (1956)³⁰¹, "Nafaka Yükümlülüğüne Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme" (1973)³⁰², "Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşme" (1980)³⁰³ ve

²⁹⁵ Ayırım gözetmeme ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UNICEF, **El Kitabı**, s. 19-41.

²⁹⁶ **A.e.**, s. 7.

²⁹⁷ **A.e.**, s. 7, 9, 12.

²⁹⁸ Kadriye Bakırcı, "Child Labour and Legislation in Turkey", **The International Journal of Children's Right**, Vol. 10, No. 1, 2002, s. 57.

²⁹⁹ Bakırcı, **a.g.e.**, s. 82.

³⁰⁰ Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansının çocuk hukuku alanında gerçekleştirdiği sözleşmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tiryakioğlu, **a.g.e.**, s. 15 vd.

³⁰¹ Onay Kanunu RG 17.09.1971 / 13959.

³⁰² Onay Kanunu RG 05.11.1980 / 17150.

³⁰³ Onay Kanunu RG 11.11.1999 / 23873.

“Çocuk Nafakası ve Diğer Aile Nafaka Türlerinin Uluslararası Tahsiline İlişkin Sözleşme” (2007)³⁰⁴ dikkat çekicidir.

Çocuklara Karşı Nafaka Mükellefiyetine Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme'nin 1. maddesinde çocuk, “*bu Sözleşme mucibince, nesebi sahih, nesebi gayrisahih veya evlat edilmiş evli olmayan ve 21 yaşını doldurmamış bütün çocuklar anlaşılır*” şeklinde tanımlanmış, çocuk kavramı genişletilmiştir. Yine, Nafaka Yükümlülüğüne Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşme, Nafaka Mükellefiyetine Uygulanacak Kanuna Dair Sözleşmesi'ne uygun olarak 13. maddesinde sözleşme kapsamına 21 yaşından küçük ve evlenmemiş kimseleri olarak çocuk kavramını bir ölçüde 21 yaş altı olarak belirlemiştir. Çocuk Nafakası ve Diğer Aile Nafaka Türlerinin Uluslararası Tahsiline İlişkin Sözleşme'nin kapsamını düzenleyen 2. maddesinde de 21 yaşın altındaki kişiler belirtilmiştir. Böylelikle çocuk kavramı bir kez daha genişletilerek 21 yaşın altı için yapılmıştır. Buna karşın Uluslararası Çocuk Kaçırmanın Hukuki Veçhelerine Dair Sözleşmesi'nin 4. maddesinde, sözleşme kapsamına 16 yaşından küçük çocuklar alınmış, 16 yaşına gelinmesiyle çocuğun Sözleşme kapsamından çıkacağı belirtilmiştir. Böylece çocuk kavramı daraltılarak 16 yaşından küçükler şeklinde sınırlandırılmıştır. Bunun yanında Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı'nın kabul ettiği bu sözleşmelerde esasen sözleşmelerin kapsamına girecek çocukların düzenlediği gözden kaçmamalıdır. Başka bir ifadeyle aslında sözleşmeler çocuk tanımı yapmamaktadır fakat getirdikleri sınırlandırma veya genişletmelerle çocuk kavramına farklı bir boyut katılmıştır.

Görülmektedir ki sözleşmenin içeriğine göre sözleşmeyi hazırlayanlar çocuğa farklı anlamlar yüklemiştir. Türk hukuku açısından önem arz eden nokta ise yukarıda açıklanan tüm uluslararası sözleşmelere Türkiye'nin taraf olduğudur. AY m. 90/5³⁰⁵ sebebiyle bu sözleşmelerin iç hukukta kanun düzeyinde bağlayıcılığı vardır.

³⁰⁴ Onay Kanunu RG 22.05.2016 / 8846.

³⁰⁵ Anayasa m. 90/5: *Usulüne göre yürürlüğe konulmuş Milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 m.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.*

Avrupa Birliği düzenlemelerine bakıldığı zaman “Gençlerin İşyerinde Korunması” ile ilgili çıkartılan 94/33/EC sayılı Yönerge³⁰⁶ önem taşımaktadır. Yönerge’de genç kişi, çocuk ve ergen kavramları tanımlanmıştır. Buna göre genç kişi, 18 yaşın altındaki herkes; çocuk, 15 yaşın altındaki veya ulusal mevzuat uyarında halen zorunlu tam zamanlı eğitime tabi her genç kimse; ergen, asgari 15 yaşında olup 18 yaşından küçük, ulusal mevzuatça artık zorunlu tam zamanlı eğitime tabi olmayan her genç kişidir (m. 3). AİHS’ye bakıldığında ise küçük anlamına gelen “*minor*” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir (AİHS m. 5/I d bendi).

Afrika Gençlik Şartı³⁰⁷, Afrika ülkelerinin bakış açısını öğrenmek ve “küçük” ve “genç” kavramlarına getirdiği tanımlar ile oldukça önemlidir. Göreceli olarak yakın tarihli bir Şart diyebileceğimiz bu düzenlemeye göre³⁰⁸ küçük, 15 ile 17 yaş aralığındaki genç kişileri kapsamaktadır. Genç kişi ise 15 ile 35 arasındaki tüm insanları ifade etmektedir.

2. Ulusal Düzenlemelerde Çocuk Kavramı

Türk hukukunda çocukluk dönemine dair birçok yasal düzenleme yer almaktadır. Bu düzenlemelerde yasa koyucu çocukluğu ifade etmek için farklı terimler kullanmıştır. Kanun koyucu yetişkin olmayanları anlatmak için “küçük”, “çocuk”, “genç” terimlerini kullanmaktadır. Bu terimlerin tam olarak farkını tespit etmek ise oldukça zordur³⁰⁹. Anayasa’da küçük (m. 24/IV, m. 50/II, 141/II); çocuk (m. 10/III, 41, 61/IV, 62, 66/2) ve genç (m. 58, geçici madde 2 f.4 bent b) terimleri kullanılmıştır. Türk Medeni Kanun’da (TMK)³¹⁰ ise 12., 14., 16., 118., 126., 128., 136., 153., 204., 295., 305., 308., 309., 310., 311., 312., 313., 314., 315., 317., 320., 329., 337., 369., 403., 404., 411., 426., 445., 446., 463., 470. maddelerinde küçük terimi kullanılmıştır.

³⁰⁶ Council Directive 94/33/EC of 22 June 1994 on the protection of young people at work, L 216/12. Metin için bkz. (Çevrimiçi), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:31994L0033>, 25.03.2018.

³⁰⁷ Afrika Birliği Meclisi’nin Banjul/Gambiya’da toplanan 7. Olağan Oturumunda 02.07.2006 tarihinde kabul edilen Şart 08.08.2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁰⁸ Şart’ın Türkçe çevirisi için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri I. Cilt Bölgesel Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011, s. 1101-1129.

³⁰⁹ Usta, **a.g.e.**, s. 5.

³¹⁰ RG 8.12.2001 / 24607.

Bununla birlikte yine TMK’da özellikle velayet ve soybağı düzenlemelerinde sıkça “çocuk” tabiri kullanılmıştır.

Türk Ceza Kanunu’na³¹¹ bakıldığında ise sadece “çocuk” teriminin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Kanun’un tanımlar kısmında çocuk, *henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi* şeklinde açıklanmıştır (m. 6/I b bendi). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun³¹² (m. 1, 5, 11, 16, 20), Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname³¹³ (m. 2, 8, 14, 22, 35 ek m. 4) gibi çocuğu ilgilendiren kanunlarda da “çocuk” kavramı kullanılmıştır. İş Kanunu’na³¹⁴ bakıldığında ise (m. 71, 73, 104) “çocuk” ve “genç” kavramlarının beraber kullanıldığı görülmektedir.

Bunun yanında iç hukukta en önemli çocuk mevzuatından birisi kabul edilen Çocuk Koruma Kanunu’nda (ÇKK)³¹⁵ da sadece “çocuk” tabiri kullanılmış ve çocuk, *daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi* ifade edecek şekilde tanımlanmıştır (m. 3/I a bendi). Bu düzenleme, 18 yaşından önce ergin kılınan kişilerin hâlâ çocuk değerlendirileceğinin vurgulanması açısından önemlidir³¹⁶.

Çocuklara dair statülerin düzenlendiği kanun olması açısından oldukça önemli olan YUKK’ta çocuk henüz “*on sekiz yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişiyi*” tanımlayacak şekilde kullanılmıştır (m. 3/1 e bendi). Burada kanun koyucunun “ve” bağlacını kullanması ancak iki halin de bulunması durumunda kişinin çocuk olabileceğini göstermektedir. Bu düzenlemeden çıkan sonuç on sekiz yaşından önce ergin kılınan kişilerin bu kanun kapsamında çocuk olamayacağıdır. GKY’de de çocuk tanımı aynı şekilde yapılmıştır (m. 3/1 d bendi).

³¹¹ RG 12.10.2004 / 25611.

³¹² RG 20.03.2012 / 28239.

³¹³ RG 08.06.2011 / 27958 Mükerrer.

³¹⁴ RG 10.06.2003 / 25134.

³¹⁵ RG 15.07.2005 / 25876.

³¹⁶ Çalışmada kavram birliğinin sağlanması için “çocuk” terimi kullanılacaktır. Bu kavramın tercih edilmesinde çocuk mevzuatının temel öznesinin “çocuk” terimi olması etkili olmuştur.

a. Çocukluğun Başlangıcı

Türk hukukunda çocukluğun başlangıcı TMK'da kişiliğin başlangıcı bağlamında düzenlenmiştir. Buna göre kişilik, çocuğun sağ olarak tamamıyla doğduğu anda başlayacaktır (m. 28). Başlangıcın tespit edilmesi çocuğun ne zamandan itibaren hukuken korunacağını belirlemede önem taşımaktadır³¹⁷.

Görüldüğü üzere çocukluğun başlangıcı için tam doğum ve sağ doğum şartları aranmaktadır³¹⁸. Tam doğum çocuğun bütün uzuvlarıyla anadan ayrılması ile gerçekleşir³¹⁹. Ağırlıklı görüş tam doğumun gerçekleşmesi için göbek kordonunun kesilmiş olmasının gerekmediğidir³²⁰. Sağ doğum ise kısa bir süre dahi olsa çocuğun anadan bağımsız olarak yaşamış olması şeklinde tanımlanabilir³²¹. Yaşam belirtilerinin neler olduğu ise tıp biliminin konusu olup bu konuda tıp biliminin kabul ettiği herhangi bir yaşam işaretinin sağ doğum için yeterli olduğu kabul edilir³²².

b. Çocukluğun Sona Ermesi

Çocukluğun sona ermesi için bedensel ve cinsel olgunluğun tamamlanmasını kabul eden dönemler olmuştur. Böyle dönemlerde her çocuğun farklı olan biyolojik gelişimi sebebiyle çeşitli yaş grupları ortaya çıkmıştır³²³. Günümüz modern hukuk sisteminde

³¹⁷ Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 100.

³¹⁸ Kemal Oğuzman/ Özer Seliçi/ Saibe Oktay Özdemir, **Kişiler Hukuku Gerçek ve Tüzel Kişiler**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 16. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2016, s. 10; Mustafa Dural/ Tufan Öğüz, **Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku**, 18. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2017, s. 17; Aytekin Ataay, **Şahıslar Hukuku Giriş Hakiki Şahıslar**, 2. Bası, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1969, s. 29; Hüseyin Hatemi/ Burcu Kalkan Oğuztürk, **Kişiler Hukuku Gerçek ve Tüzel Kişiler**, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2013, s. 10; Aydın Zevkliler, **Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler**, Ankara, Olgaç Matbaası, 1981, 17; Abdülkadir Arpacı, **Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993, s. 4; Akyüz; **Çocuk Hukuku**, s. 100.

³¹⁹ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay Özdemir, **a.g.e.**, s. 10; Dural/ Öğüz, **a.g.e.**, s. 17; Ataay, **a.g.e.**, s. 29; Arpacı, **a.g.e.**, s. 4; Hatemi/ Kalkan Oğuztürk, **a.g.e.**, s. 12; Zevkliler, **a.g.e.**, s. 17;

³²⁰ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay Özdemir, **a.g.e.**, s. 10; Dural/ Öğüz, **a.g.e.**, s. 17; Ataay, **a.g.e.**, s. 30; Zevkliler, **a.g.e.**, s. 17; Arpacı, **a.g.e.**, s. 4. Doğumun tamamlanması için göbek bağının kesilmiş olmasını arayan görüş için bkz. Mustafa Reşit Belgesay, **Türk Kanunu Medenisi Şerhi Başlangıç I. Kitap: Şahsın Hukuku**, İstanbul, Ahmet Kamil Matbaası, 1929, s. 178; Esat Arsebük, **Medeni Hukuk Başlangıç Şahsın Hukuku**, İstanbul, Tan Matbaası, 1938, s. 174.

³²¹ Oğuzman/ Seliçi/ Oktay Özdemir, **a.g.e.**, s. 11; Dural/ Öğüz, **a.g.e.**, s. 17-18; Ataay, **a.g.e.**, s. 29; Arpacı, **a.g.e.**, s. 5; Hatemi/ Kalkan Oğuztürk, **a.g.e.**, s. 12; Zevkliler, **a.g.e.**, s. 18;

³²² Arpacı, **a.g.e.**, s. 4-5; Akyüz, **Çocuk Hukuku**, s. 101.

³²³ İnan, **a.g.e.**, s. 11.

ise çocukluğun sona ermesi için zihinsel olgunluğa önem verilmektedir. Bu zihinsel olgunluk ise kız ve erkekler için kural olarak 18 yaşın tamamlanmasıdır³²⁴. TMK'ya göre erginlik, 18 yaşın doldurulmasıyla başlar (m. 11). Akli olgunluk başka deyişle erginlik kanun koyucunun belirlediği bu yaş kriterinin yanında başkaca düzenlemeler ile de tespit edilmektedir. TMK'da evlenme (m. 11/2) veya hâkim kararıyla (m. 12) bu yaştan önce ergin kılınma imkânı tanımıştır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme her ne kadar kural olarak 18 yaşına kadar her kişiyi çocuk kabul etse de, devletlerin iç hukukuna gönderme yaparak “*çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç...*” ifadesine yer vermiştir. Düzenleme gösteriyor ki bir çocuk 18 yaşından önce kendi iç hukuk düzenlemelerine uygun şekilde reşit oluyor ise ÇHS korumasından çıkacaktır. Bu durum TMK'daki düzenlemelere göre çocuğun 18 yaşından önce evlenme³²⁵ veya hâkim kararı³²⁶ ile ergin kılındığında ne olacağını gündeme getirecektir. Kanaatimizce 18 yaşa ulaşana kadar kişi çocuk kalmaya devam etmelidir. ÇKK'da da bu hususa dikkat çekerek “*daha erken yaşta ergin kılınsa dahi*” kişiyi 18 yaşına kadar çocuk kabul etmektedir. MSHS'nin 24. maddesine³²⁷ istinaden İnsan Hakları Komitesi³²⁸ tarafından hazırlanan 17. Genel Yorum'a göre çocuğun hangi yaş arasında reşit olacağına taraf Devletler iç hukukunda karar verebilirler fakat Komite, Devletlerin makul olmayan yaşları reşit olma yaşı olarak kabul edebilmeleri olasılığını da dikkate alarak taraf devletlerin 18 yaşın altındakilere ilişkin sorumluluklarının her şeye rağmen devam edeceğini belirtmiştir³²⁹.

³²⁴ Serozan, **a.g.e.**, s. 10.

³²⁵ Evlenmenin kişiyi ergin kılacağına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman/ Seliçi/ Oktay Özdemir, **a.g.e.**, s. 67-68; Dural/ Ögüz, **a.g.e.**, s. 53-55; Ataay, **a.g.e.**, s. 55-56; Arpacı, **a.g.e.**, s. 26-27; Hatemi/ Kalkan Oğuztürk, **a.g.e.**, s. 20; Zevkliler, **a.g.e.**, s. 73-77;

³²⁶ Hakim kararı ile ergin kılınmaya dair ayrıntılı bilgi için bkz. Oğuzman/ Seliçi/ Oktay Özdemir, **a.g.e.**, s. 68-71; Dural/ Ögüz, **a.g.e.**, s. 55-57; Ataay, **a.g.e.**, s. 56-60; Arpacı, **a.g.e.**, s. 28-30; Hatemi/ Kalkan Oğuztürk, **a.g.e.**, s. 20; Zevkliler, **a.g.e.**, s. 77-87;

³²⁷ Madde 24: “1. Her çocuk ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum bakımından hiçbir ayırım yapılmaksızın, bir küçük olarak statüsünün gerektirdiği koruma önlemlerinin ailesi, toplum ve Devlet tarafından alınması hakkına sahip olacaktır.

2. Her çocuk doğumundan hemen sonra nüfus kütüğüne kaydedilecek ve bir isme sahip olacaktır.

3. Her çocuğun bir vatandaşlık kazanma hakkı vardır.”

³²⁸ Bkz. yuk. s. 61, dp. 292.

³²⁹ UN Human Right Committee, **Rights of the Child**, para. 4.

II. ÇOCUK HAKLARINA DAİR TEMEL ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Özelde sığınma amacıyla göç eden çocukların genelde ise bütün çocukların sahip olduğu hakları düzenleyen uluslararası düzenlemeler bulunmaktadır. Bu kapsamda sığınan çocukların insan hak ve özgürlüklerinden eşit ve ayrıma tabi tutulmadan yararlanabilmeleri oldukça önemlidir³³⁰.

Çocukların temel hak ve özgürlüklerinin tam manasıyla belirlendiği en önemli anlaşma yukarıda da değinildiği üzere ÇHS'dir. Bu Sözleşme özel olarak mülteci veya diğer sığınan çocuklara ilişkin bir sözleşme olmamasına rağmen, tüm çocuklara ilişkin haklar içerdiğinden ve ayrıca mülteci çocuklara ilişkin hükümlere (m. 22) yer verildiğinden sığınan çocuklara uygulanma imkânı bulunmaktadır. Zira Sözleşme, 1. ve 2. maddeleri ile içeriğinde barındırdığı bütün hak ve özgürlükleri 18 yaşından küçük tüm çocuklara herhangi bir ayırım gözetmeksizin tanımak suretiyle, sığınan çocuklara bu haklardan yararlanma fırsatı vermiştir³³¹. Yine Sözleşme, eğitim, sağlık, sosyal ve siyasal haklar olmak üzere geniş bir hak yelpazesine sahip olmakla beraber çocuğa ilişkin birçok konuyu düzenlemektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin dünyada bulunan ülkelerin çok büyük bir çoğunluğu³³² tarafından kabul edilmiş olması, çocukların haklarının tesisi ve korunması açısından büyük önem taşımaktadır. Şöyle ki Sözleşme'ye taraf olan bir devlet bölgesel veya genel bir mültecilik ya da başkaca bir sığınma sözleşmesine taraf değilse, sığınan çocuğun korunması ÇHS çerçevesinde mümkün olabilecektir³³³. Bunun yanında bir devlet ÇHS'ye taraf olmasa dahi günümüzde milletlerarası örf ve adet kuralı³³⁴ haline geldiği söylenebilecek olan temel hak ve özgürlükleri sığınan çocuğa sağlamalıdır.

³³⁰ Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 7.

³³¹ Beter, **a.g.e.**, s.51; Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 7.

³³² Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye hâlihazırda 196 devlet tarafıdır. Taraf devletlerin listesi ve çekinceleri için bkz. (Çevrimiçi), https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en, 18.01.2018.

³³³ Odman, **Mülteci Çocuklar**, s. 8.

³³⁴ Bkz.: yuk. s. 16, dp. 76.

1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü yetişkinlerin yanında çocuklara dair de geçerli olacak standartları belirlemiştir. Sözleşme veya Protokol kapsamında tanınan ve korunan haklar yetişkin-çocuk ayrımı yapmaksızın tüm mültecilere uygulanacaktır³³⁵. Bununla birlikte bu başlık altında bahsedilecek düzenlemeler mülteci statüsünü kazanamamış veya sığınılan devlet tarafından başkaca bir statü verilen çocukların en nihayetinde elde etmesi gereken hakları belirleme noktasında büyük önem taşımaktadır.

A. Çocuk Haklarına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuklara yönelik tutum ve davranışları ilişkin evrensel standartları derleyip tek çatı toplayan ve bağlayıcı olan ilk hukuki belge olma özelliğine sahiptir³³⁶. Ayrıca çocuklara özel bir sözleşme olması ve çocuklara ilişkin birçok hak ve hürriyeti düzenlemiş olması dolayısıyla oldukça önemlidir. Sözleşme sayesinde, çocuklar uluslararası düzeyde hak ettikleri değeri görmekte ve yasal hakları sahip birey olarak karşımıza çıkmaktadır³³⁷.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin önsözünde insan hakları anlaşmaları ve bildirgelerinden bahsedilmekle birlikte çocukların özel ihtiyaçları olduğu vurgulanıp özel korumaya muhtaç olduklarına dikkat çekilmektedir. ÇHS, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Sözleşme çocuğa dair hemen hemen her alanı kapsamına rağmen Sözleşme'nin üç temel ayağı olduğu söylenebilir. Bunlar, “çocuğun yüksek yararı”³³⁸, “ayrım gözetmeme kuralı” ve “katılım hakkı”dır. Buna haklar üçgeni denilmektedir. Bu haklar çocuğun hayatta kalması ve gelişebilmesi açısından oldukça önemlidir³³⁹.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 3. maddesinde düzenlenen “çocuğun yüksek yararı ilkesi”ne göre çocuğu ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yüksek yararı

³³⁵ A.e., s. 9.

³³⁶ Tiryakioğlu, a.g.e., s. 53.

³³⁷ BMMYK, **Mülteci Çocukları Koruma ve Bakım Kılavuzu**, s. 20; Beter, a.g.e., s. 46; Odman, **Mülteci Çocuklar**, s. 10.

³³⁸ Sığınma usulleri ve çocuğun yüksek yararının belirlenmesi konusunda bkz. UNCHR, Çocukların Yüksek Yararının Tespitine İlişkin BMMYK Kılavuz İlkeleri, 2008, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/48480c342.html>, 25.03.2018.

³³⁹ BMMYK, **Mülteci Çocukları Koruma ve Bakım Kılavuzu**, s. 20; Beter, a.g.e., s. 48; Odman, **Mülteci Çocuklar**, s. 10.

temel düşünce olmalıdır³⁴⁰. Bu kapsamda kuralın iki ana uygulaması ortaya çıkabilir. İlki, devletlerin çocuklara dair politika belirlemesi sırasında oluşacak kararlar, ikincisi ise çocuklarla ilgili bireysel işlem yapma sırasında oluşacak kararlardır³⁴¹. Taraf devletlere çocuklarla ilgili politik karar alınacağı zaman veya çocuğa dair tekil bir işlem yapılacağı zaman çocuğun yüksek yararını gözetmeyi sorumlu tutmaktadır. Bu madde, devletlerin çocuğa dair bir işlem veya düzenlemede ikileme düşmeleri durumunda her zaman çocuğun menfaatinin düşünülmesi gerektiğini belirtir³⁴². Çocuğun yararı, uluslararası hukukta tartışmamız olarak en yüksek derecede korunana menfaattir³⁴³. Konumuz açısından bakıldığında taraf devletler, sığınma amacıyla ülkeye gelen çocuklarla ilgili yapacakları politik düzenlemelerde veya çocuklara dair birel işlemlerde çocukların yüksek yararını dikkate almak durumunda kalacaktır³⁴⁴.

Yine Sözleşme, devletlere kendi hâkimiyeti altında bulunan tüm çocuklara eşit davranmalarını, çocukların sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken veya diğer statüleri nedeniyle hiçbir ayrıma tabi tutmamalarını söylemektedir (m. 2). Bu madde de sığınan çocuklar için büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu düzenleme sayesinde çocuklar uluslararası ilkeler çerçevesinde sığındığı ülkeden ÇHS'de düzenlenen tüm hakların kendilerine de uygulanmasını isteyebilecektir³⁴⁵.

Haklar üçgeninin son ayağı ise katılım hakkıdır ki bu hak da çocuğun kendisini ilgilendiren konuda görüşlerini serbestçe ifade edebilmesini, kendi düşüncelerini dile getirmesini güvence altına almaktadır³⁴⁶. Bu düzenleme, sığınan çocuğun özellikle bir

³⁴⁰ Çocuğun yüksek yararı ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UNICEF, **El Kitabı**, s. 41-56. Çocuğun yüksek yararı ilkesi Türk hukukunda 2010 yılında yapılan değişiklikle Anayasa'nın 41. maddesine eklenen 3. fıkra ile güvence altına alınmıştır. Ayrıntılı bilgi ve özellikle velayet hakkında çocuğun yüksek yararı ile ilgili bkz. Serozan, **a.g.e.**, s. 65-67; Günseli Gelgel, **Devletler Özel Hukukunda Çocuk Hukukundan Doğan Problemler Ders Notları**, İstanbul, Beta Yayınları, 2012, s. 29-35.

³⁴¹ BMMYK, **Mülteci Çocukları Koruma ve Bakım Kılavuzu**, s. 21.

³⁴² BMMYK, **Mülteci Çocukları Koruma ve Bakım Kılavuzu**, s. 21; Beter, **a.g.e.**, s. 49.

³⁴³ Güngör, **a.g.e.**, s. 23.

³⁴⁴ Çocuğun yararının tespitinde çocuktan yana pozitif bir ayrımcılığın yapılması gerektiği görüşü için bkz. Serozan, **a.g.e.**, s. 5-6.

³⁴⁵ BMMYK, **Mülteci Çocukları Koruma ve Bakım Kılavuzu**, s. 23.

³⁴⁶ Beter, **a.g.e.**, s. 49.

koruma kapsamına alınıp, kendisine statü verilmesi sürecinde fikir ve görüşlerini ifade edebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 22. maddesi “Mülteci Çocuklar” başlığını taşımaktadır. Bu düzenlemenin ilk fıkrasına göre, “*Taraf devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu devletlerin taraf oldukları diğer uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.*” Görülmektedir ki Sözleşme, taraf devletlerden mülteci olan veya olmaya çalışan çocukların tümünü korumasını istemektedir. Bunun yanında maddenin daha önceki taslaklarında mülteci çocuğun “özel korunmaya ve yardıma gereksinim duyduğu” vurgulanıyordu. Buna karşın bu düzenleme mülteci çocukların gereksinimlerinin Sözleşme hükümlerinin uygulanması durumunda karşılanacağını anlaşılması ve devletlerin mali olarak külfete girmek istememelerinden dolayı yumuşatılmıştır³⁴⁷.

Sözleşme'nin bu maddesi uygulama alanı olarak “mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan her çocuğu” kabul etmektedir. Böylece mülteci statüsünü elde edememiş fakat menşe ülkesi dışında bulunan ve sığınma talep eden her çocuk bu maddeden yararlanacaktır. Yine bu madde kapsamında mülteci statüsünü kazanmış çocuk ile sığınma talebinde bulunmuş çocuk arasında herhangi bir ayırım yapılmayacaktır. Zira Sözleşme'nin hükümleri, her durumda belirli bir ülkenin yetki alanı içindeki bütün çocukları kapsayacaktır (m. 2). Dolayısıyla, ülkede bulunan fakat statü elde edememiş çocuklara dahi ÇHS kapsamında tüm haklar devlet tarafından tanınmalı ve çocuk korunmalıdır³⁴⁸.

³⁴⁷ UNİCEF, **El Kitabı**, s. 311.

³⁴⁸ Çocuk Hakları Komitesi'nin bu hususa dikkat çektiği Belçika Raporu'nda şunları belirtmiştir: “Komite mülteci statüsü için yaptıkları başvuruyu reddedilen, ancak 18 yaşına gelinceye kadar ülkede kalabilecek olan çocukların kimliklerinden yoksun bırakılmaları, sağlık ve eğitim dâhil çeşitli haklardan tam olarak yararlandırılmamaları konusunda endişelidir. Komite'nin görüşüne göre, böyle

Sözleşme'nin 22. maddesi, mülteci konumunda olan veya sığınma talebinde bulunan çocuğun “özel koruma ve yardım” gereksiniminin olduğunu kabul etmesi açısından önemlidir. Bu hususta BMMYK Yürütme Kurulu da çeşitli kararlar³⁴⁹ almıştır³⁵⁰.

Taraf devletlerin bu sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini incelemek için ÇHS'nın 43. maddesi uyarınca bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur. Bu Komite, Sözleşme'nin en büyük eksiği olarak görülen yaptırım gücünün olmaması durumunu en azından siyasal açıdan gidermeye çalışmaktadır³⁵¹.

B. Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi

Avrupa Konseyi'ne üye devletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 4. maddesi³⁵² ve Avrupa Parlamenter Meclisi'nin çocuk haklarına ilişkin 1121 (1990) sayılı Tavsiye Kararı³⁵³ uyarınca çocuk haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ni kabul etmişlerdir³⁵⁴. Türkiye, Sözleşme'yi 9 Haziran 1999 tarihinde bir beyan³⁵⁵ ekleyerek

*bir durumun Sözleşme'nin 2. ve 3. maddeleri ile uygunluğu kuşkuludur.”: Aynı yönde daha fazla Komisyon raporu için UNICEF, **El Kitabı**, s. 319.*

³⁴⁹ BMMYK Yürütme Kurulu Kararı, S. 47 (XXXVIII) (Refugee Children), 1987, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c432c/refugee-children.html>, 20.01.2018; BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 59 (XL) (Refugee Children), 1989, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/3ae68c4398.html>, 20.01.2018; BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 84 (XLVIII) (Refugee Children and Adolescents/Refugee Children and Adolescents), 1997, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c68c/refugee-children-adolescents.html>, 10.01.2018.

³⁵⁰ UNICEF, **EL Kitabı**, s. 311.

³⁵¹ UNICEF, **EL Kitabı**, s. 625-630; Odman, **Mülteci Çocuklar**, s. 11-15.

³⁵² ÇHS m. 4: *Taraf Devletler, bu Sözleşme'de tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemler alırlar.”*

³⁵³ Avrupa Parlamenter Meclisi'nin çocuk haklarına ilişkin 1121 (1990) Tavsiye Kararı için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15155&lang=en>, 20.01.2018; Ayrıca kararın Türkçesi için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, **Çocuk ve Genç Haklarına İlişkin Uluslararası Belgeler (Bölgesel Sistemler)**, İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2002, s. 135-139.

³⁵⁴ Sözleşme 25 Ocak 1996 tarihinde Strasbourg'da imzalanmış ve 21. maddeye uygun olarak 1 Temmuz 2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁵⁵ Söz konusu beyan, “*Türkiye Cumhuriyeti, Sözleşme'nin 1. Maddesinin 4. Paragrafı uyarınca, Sözleşme'nin adli bir makam önünde aşağıdaki kategori aile hukuku davalarında uygulanacağını beyan eder. 1. Boşanma davaları, 2. Ayrılık davaları, 3. Çocukların velayetine ilişkin davalar, 4. Ebeveynle*

imzalamıştır. 4620 sayılı Kanun ile Sözleşme uygun bulunmuş ve daha sonra Bakanlar Kurulu'nun 13 Mart 2002 tarihli 2002/3910 sayılı kararı ile Sözleşme'nin onaylanması sağlanarak Resmi Gazete'de yayınlanmıştır³⁵⁶.

Sözleşme'nin Önsözü'nde ÇHS ve Parlamenter Meclisi'nin aldığı 1121 (1990) sayılı Tavsiye Kararı'na gönderme yapılarak çocukların haklarının ve yüksek çıkarlarının gelişmesinin önemi vurgulanmıştır. Bunun yanında çocukların kendilerini ilgilendiren meselelerde görüşlerinin alınması gerektiği belirtilmiştir.

Sözleşme 26 maddeden oluşmakta olup, ilk bölümünde Sözleşmenin uygulanma alanı, amacı ve tanımlar düzenlenmiştir. Buna göre Sözleşme 18 yaşına ulaşmamış çocuklara uygulanacaktır (m. 1/1). Sözleşme'nin amacı ise çocukların yüksek çıkarını sağlamak amacıyla haklarını geliştirmek olarak belirtilmiştir (m. 1/2). Sözleşme'de çocukların haklarını geliştirmek gayesiyle haklarının kullanılmasına ilişkin usule yönelik önlemler düzenlenmiştir. Ayrıca adli makamlar önünde çocukların kendilerini ilgilendiren konularda kimi usuli işlemleri yapabilmelerini sağlayacak hükümlere yer verilmiştir. Görülmektedir ki, Sözleşme'de ÇHS'de olduğu gibi çocuklara ilişkin temel hak ve özgürlükler tek tek düzenlenmemiştir³⁵⁷.

Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi hükümlerinde genellikle çocuk haklarının kullanılmasına dair usuli işlemlere yer vermiştir. Bununla birlikte özellikle devletlerin çocuk ile ilgili karar alma sürecinde çocuğun fikirlerine danışılması gerektiğini belirterek (m. 6), sığınma amacıyla Avrupa Konseyi üyesi devletlere gelen çocukların görüşlerine başvurulmasını güvence altına almıştır.

Çocuk arasında kişisel ilişki kurulması, 5. Babalığın mahkeme kararı ile kurulmasına ilişkin davalar” şeklindedir.

³⁵⁶ 4620 sayılı Kanun için bkz. RG 01.02.2001 / 24305. Bakanlar Kurulu Kararı ve Sözleşme metni için bkz. RG 24743, T. 02.05.2002. Sözleşme Türkiye açısından onay belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği'ne 10.06.2002 tarihinde depo ed ilmesinin ardından Sözleşme'nin 21/4 hükmü uyarınca üç ay sonra, 01.10.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

³⁵⁷ Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 17.

C. Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı

Afrika Birliği Örgütü³⁵⁸ bünyesinde yer alan devletler için bağlayıcı olacak şekilde sığınma amacıyla yapılan göç hareketleri ve çocuk haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmeler düzenlemiştir. Bunlardan ikisi Afrika'daki Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi³⁵⁹ ve Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı'dır³⁶⁰. Mülteci sorunlarına dair hazırlanan Sözleşme'de 1951 Sözleşmesi'nde olduğu gibi çocuk mülteci veya sığınmacılara dair bir hüküm yer almamaktadır.

Afrika Birliği Örgütü'nün hazırladığı Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı, ÇHS'ye benzetmekle birlikte çocuk mülteciler özelinde sığınan çocuklara dair hüküm içermesinden dolayı oldukça önemlidir. ÇHS m. 22'de yer alan "Mülteci çocuklar" hükmünden daha geniş bir şekilde sığınan çocukları düzenlediği için bu hususta eşsizdir³⁶¹.

Şart'ın "Mülteci Çocuklar" başlıklı dört fıkradan oluşan bir maddesi bulunmaktadır (m. 23). Bu maddenin ilk fıkrasında, taraf devletlerin mülteci statüsü talep eden veya uygulanabilir yahut iç hukuk uyarınca mülteci mütalaa edilen bir çocuğun, ebeveynlerinin, yasal temsilcilerinin yahut yakın akrabalarının çocuğa eşlik ediyor olsun veya olmasın, bu Şart'ta ve devletlerin taraf olduğu diğer uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk belgelerinde düzenlenen haklardan gereği gibi

³⁵⁸ Afrika'daki bağımsız birkaç devletin yanında, eski sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmaları ile Afrika kıtasında yer alan devletlerin teşkilatlanma hareketleri özellikle 1962-63 yıllarında kuvvet kazanmaya başlamıştır. Bu hareketler, 25.05.1963 tarihinde Addis Ababa'da Afrika'nın 32 bağımsız Devletin temsilcileri tarafından imzalanan Afrika Birliği Teşkilatı Yasası ile sonuçlanmış, Afrika Birliği Örgütü kurulmuştur. Örgütün kuruluşuna dair bkz. Seha L. Meray, **Devletler Hukukuna Giriş**, C. 2, Gözden Geçirilmiş 3. Bası, Ankara, AÜSBF Yayınları No. 195-177, 1965, s. 262-264.

³⁵⁹ 10.09.1969 tarihinde Afrika Birliği Örgütü Devlet ve Hükümet Başkanları Kurulu tarafından Addis Ababa'da kabul edilip ve 20.06.1974 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme metni için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.igamder.org/wp-content/uploads/2015/03/afrika-birli%C4%9Fi-%C3%B6rg%C3%BCt%C3%BC-m%C3%BClteci-haklar%C4%B1-s%C3%B6zle%C5%9Fmesi.pdf>, 15.10.2017; Ayrıca bkz. Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 7. Bası, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2010, s. 1317-1321.

³⁶⁰ Şart, 11.07.1990 tarihinde Addis Ababa'da kabul edilmiş ve 29.11.1999'da yürürlüğe girmiştir. Şart metni için bkz. (Çevrimiçi), http://www.achpr.org/files/instruments/child/achpr_instr_charterchild_eng.pdf, 15.10.2017. Ayrıca Türkçe metin için bkz. Gemalmaz, **Çocuk ve Genç Hakları**, s. 408-426.

³⁶¹ Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 18.

yararlanmasını ve insani yardım almasını sağlamak üzere, uygun bütün önlemleri almaları öngörülmektedir.

Düzenlemenin ikinci fıkrasında, taraf devletlerden mülteciyi koruyan ve yardım eden mevcut uluslararası örgütlerle işbirliği yapılması istenmiştir. Bu işbirliği bir mülteci çocuğun korunması ve ona yardım edilmesi ya da ailesinin yeniden birleştirilmesi için, gereken bilgilerin temin edilmesi amacıyla mülteci çocuğa eşlik etmeyen ebeveynlerin veya yakın akrabaların takip edilip bulunması çabaları sırasında olacaktır.

Düzenlemenin üçüncü fıkrası ise, refakatsiz çocuklarla³⁶² ilgilidir. Buna göre, ebeveynlerinin, yasal olarak korumakla yükümlü kişilerin veya yakın akrabaların bulunmaması halinde, çocuğa, herhangi bir sebeple aile çevresinden sürekli veya geçici olarak yoksun kalan çocuğa sağlanan korumaya eş değer koruma sağlanacaktır.

Söz konusu maddenin dördüncü fıkrası yerinden edilmiş çocuklarla ilgilidir. Buna göre, yapılacak olan gerekli değişiklikler de dâhil olmak üzere, bu maddedeki tüm hükümlerin, doğal afet, iç silahlı çatışma, ayaklanma, ekonomik veya sosyal düzenin bozulması nedeniyle yahut her ne sebeple olursa olsun, ülke içinde yerinden edilmiş çocuklara da aynen uygulanacağını belirtmektedir. Doktrinde hâlen mülteci kapsamına alınıp alınmaması tartışılmakta olan yerinden edilmiş kişiler bu Şart kapsamında mülteci kapsamına alınmıştır. Ayrıca Şart, mülteci kavramını geniş bir şekilde yorumlayarak mülteci statüsü için aranan yabancı olma koşulunu kimi durumlarda çocuklar özelinde aramamıştır³⁶³. Bu düzenleme ışığında -Şart kapsamında- mülteci çocuklar kavramının içine doğal afet, iç savaş, ayaklanma, ekonomik veya sosyal düzenin bozulması nedeniyle yahut herhangi bir nedenle ülke içinde yerinden edilmiş çocukların da girdiği söylenebilir.

³⁶² Türk hukukunda YUKK ve GKY’de aynı şekilde tanımlanan refakatsiz çocuk, “*sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu*” ifade etmektedir [YUKK m. 3/1(m)].

³⁶³ Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 19.

III. SİLAHLI ÇATIŞMALARDA ÇOCUĞUN DURUMUNA DAİR TEMEL ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Silahlı çatışmalardan en çok etkilenen grup hiç şüphesiz çocuklar olmaktadır. Fiziksel ve ruhsal olarak gelişmekte olan çocukların erken yaşlarda silahlı çatışmalarla karşı karşıya kalması -sağ kalmaları halinde- hayat boyu sürecek ağır hasarlar bırakabilmektedir. Bunun yanında BM Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar başlıklı yıllık Raporu'na³⁶⁴ göre 2015 yılında dünya çapında 8.000'den fazla çocuk silahlı çatışmalarda yaşamını yitirmiş veya yaralanmıştır. Raporda, yaşanan ölümlerin yüzde 40'ının Afganistan'da gerçekleştiği belirtilmiştir. Bunun yanında en çok ölüm ve yaralanma sırasıyla Afganistan, Yemen ve Suriye'de gerçekleşmiştir. Yine Raporda, yüzlerce çocuğun eline silah verilip savaştırıldığı, cinsel şiddete maruz kaldığı veya okullara yapılan saldırılarda hedef alındığı ifade edilmiştir.

Suriyeli çocuklarla ilgili Mart 2017'de Rapor³⁶⁵ yayınlayan UNICEF, 2016 yılında en az 652 çocuğun silahlı çatışmalarda öldürüldüğünü belirtmiştir. Çocuk ölümlerinin 2015 yılına göre yüzde 20 arttığını belirten rapor 2016 yılının Suriyeli çocuklar için en kötü yıl olduğunu ifade etmektedir. Yine, BM'nin yakın tarihli "Çocuklar ve Silahlı Çatışmalar" başlıklı raporuna göre 2016 yılında başta Afganistan olmak üzere Yemen, Suriye, Irak ve Demokratik Kongo'da silahlı çatışmalar sebebiyle 7.500'un üzerinde çocuk yaşamını yitirmiştir³⁶⁶.

Tüm bu veriler göstermektedir ki, başta sığınan çocuklar olmak üzere, tüm çocuklar açısından, silahlı çatışmalar dikkat edilmesi ve kaçınılması gereken hallerdendir. Zira silahlı çatışma ortamları çocukların yaşam haklarını ortadan kaldırdığı gibi, birçok yönden yıkıcı etkilere yol açmaktadır³⁶⁷. Bunun yanında

³⁶⁴ Bahsi geçen rapor için bkz. UN General Assembly Security Council, **Children and Armed Conflict**, 2016, (Çevrimiçi), http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=s/2016/360&referer=/english/&Lang=E, 25.03.2018.

³⁶⁵ Bahsi geçen rapor için bkz. UNICEF, **2016 Suriyeli Çocuklar İçin Neden En Kötü Yıl Oldu**, 2017, (Çevrimiçi), <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/SYRIA-Report%20TR.pdf>, 20.01.2018.

³⁶⁶ Bkz. UN General Assembly Security Council, **Children and Armed Conflict**, 2017, para. 6, (Çevrimiçi), <http://undocs.org/en/S/2017/821>, 25.03.2018.

³⁶⁷ Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 22.

silahlı çatışma hali, çocukların başka ülkelere sığınma başvurusunda bulunmalarının önemli bir sebebidir³⁶⁸.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 38. maddesinde bu konu üzerinde durmuştur. Düzenleme gereğince, taraf devletler, silahlı çatışma halinde uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstleneceklerdir. Ayrıca taraf devletler on beş yaşından küçüklerin çatışmalarda doğrudan kullanılmaması için uygun olan tüm önlemleri alacaklardır. Yine bu madde uyarınca, taraf devletler, özellikle on beş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınacaklar, on beş ile on sekiz yaş arasındaki çocukların silahaltına alınmaları gereken durumlarda ise önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba göstereceklerdir. Son olarak da silahlı çatışmada sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları, silahlı çatışmadan etkilenen çocukların korunması ve bakımı amacıyla da uygulanacaktır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 38. maddesinde yer alan düzenleme, çocukların silahlı çatışmadan korunması amacını taşımasından ötürü oldukça önemli olmasına rağmen dolaylı da olsa 15-18 yaş arasındaki çocukların askere alınabilmesine imkân sağladığı için eksik olduğu söylenebilir³⁶⁹.

Çocuk Hakları Komitesi, silahlı çatışma hallerinde çocuklara dair hakların küçümsenmemesini ve dikkate alınmasına özen gösterilmesini istemektedir. Bunun yanında özel olarak, çocuk tanımı ve çocuğun yüksek yararı ilkesi ışığında, 18 yaş altındaki hiçbir çocuğun çatışmalara doğrudan veya dolaylı şekilde katılmaması ve 18 yaş altı hiçbir çocuğun normal veya gönüllü şekilde askere alınmaması gerektiğini vurgulamaktadır³⁷⁰. Türkiye Komite'ye sunduğu ilk raporda, Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu'na³⁷¹ göre 15 yaşından küçük hiçbir çocuğun askere

³⁶⁸ BMMYK, **Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım Kılavuzu**, s. 80; Odman **Çocuk Mülteciler**, s. 23.

³⁶⁹ Çocuk Asker Kullanımının Durdurulması İçin Koalisyon'nun hazırladığı 2001 tarihli rapor için bkz. Coalition to Stop The Use of Child Soldiers, **Global Report on Child Soldiers**, 2001, (Çevrimiçi), <https://www.child-soldiers.org/Handlers/Download.ashx?IDMF=adc88bff-1916-4317-b184-d9079e7b0bb8>, 25.03.2018.

³⁷⁰ UNICEF, **El Kitabı**, s. 569; Ayrıca Komite'nin ülkelere dair bu konuda yaptığı açıklamalar için bkz. **a.e.**, s. 578.

³⁷¹ RG 16.06.1939 / 4234.

alınmadığını belirtmiştir³⁷². 2012 yılında ise Milli Müdafaa Mükellefiyeti Kanunu'nda yapılan değişiklikle 15 olan yaş ölçütü 18'e çıkarılmıştır³⁷³ (m. 10).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)³⁷⁴ tarafından hazırlanan “Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi”nde³⁷⁵, “çocuk işçiliğinin en kötü biçimleri” arasında çocukların silahlı çatışmalarda kullanılmak üzere zorla ya da zorunlu olarak silah altına alınmaları hali de sayılmıştır (m. 3).

Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şart'ının 22. maddesi “*Silahlı Çatışma*” başlığı taşımakla birlikte silahlı çatışma hallerinde çocukların durumunu düzenlemiştir. Buna göre, taraf devletler, çocuklar üzerinde etki doğuran silahlı çatışmalarda uygulanabilir Uluslararası İnsancıl Hukuk Kuralları'na³⁷⁶ saygı göstermeyi ve saygı gösterilmesini temin etmeyi üstlenmektedir. Ayrıca maddede taraf devletlerin, hiçbir çocuğun düşmanlık içinde yer almaması ve özellikle çocuğun silah altına alınmamasını temin etmek üzere, gerekli tüm önlemleri almaları vurgulanmıştır. Yine, söz konusu düzenlemede taraf devletlerin Uluslararası İnsancıl Hukuk çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olarak, silahlı çatışmalarda sivil halkı korumaları ve bakım görmelerini temin etmek üzere öngörülebilir tüm önlemleri almaları belirtilmiştir. Ayrıca bu kuralların iç silahlı çatışma, gerilim ve ayaklanma

³⁷² Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Ulusal İlk Rapor**, Ankara, y.y., 1999, s. 57.

³⁷³ RG 26.06.2012 / 6336.

³⁷⁴ 1946 yılında BM'nin çalışma ve sosyal sorunlar konusunda uzmanlık göstermesi amacıyla faaliyete başlayan ILO, düzenlediği normlar aracılığıyla çalışma hayatına ilişkin evrensel kuralların konulmasını hedeflemektedir. Dünyada sosyal adaletin sağlanması ve uluslararası insan ve çalışma haklarının geliştirilmesine dair politikalar yürütmektedir. ILO hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Selvi, **Uluslararası Kuruluşların Türkiye'de Sosyal Güvenlik Mevzuatının Oluşumuna Etkileri**, İstanbul, Legal Yayınları, 2014, s. 8-11. Ayrıca ILO tarihçesi ve kuruluş aşaması için bkz. Kamil Ateşoğlu, **Uluslararası Çalışma Örgütü ve Türkiye**, İstanbul, Petrol-İş Yayınları, 1997, s. 11-19.

³⁷⁵ Sözleşme 17.06.1999 tarihinde kabul edilmiştir. Türkiye Sözleşme'ye taraf olmuştur. Bkz. RG 27.06.2001 / 24445.

³⁷⁶ İnsancıl hukuk, savaş veya silahlı çatışma durumlarının etkilerini sınırlandırmak amacıyla insanlara yapılması gerekli olan asgari davranış ve yardıma dair kuralların bütünüdür. Tanım ve kavram hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hüseyin Pazarcı, **Uluslararası Hukuk**, Gözden Geçirilmiş 16. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2017, s. 533-534; Ayşe Nur Tütüncü, **İnsancıl Hukuka Giriş**, 2. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2012, s. 1-12; Saeed Bagheri, **Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Nükleer Silahlar**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015, s. 9-20.

hallerinde de çocuklara uygulanacağı öngörülme suretiyle madde kapsamı çocuklar lehine genişletilmiştir³⁷⁷.

Silahlı çatışma ortamının çocuklar üzerindeki yıkıcı etkisine dikkat çeken BMMYK Yürütme Kurulu, 1997 Tarihli ve 84 sayılı Kararı ile Silahlı Çatışmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi Üzerine Birleşmiş Milletler Araştırması'nı ("Machel Çalışması") ve Silahlı Çatışmanın Çocuklar Üzerindeki Etkisi Konusunda Genel Sekreter Özel Temsilcisi'nin atanmasını memnuniyetle karşıladığını belirtmiştir³⁷⁸. Yine aynı Kararda, çocuk mültecilerin yaralanma, suistimale uğrama ve silahlı çatışmaya bağlı olarak ölüm tehlikelerine zorla maruz bırakılma konusunda özellikle hassas oldukları düşünülerek, çocukların silahlı çatışmaya karşı koruma ve özel muamele görme hakları olduğunu ifade ederek, devletleri ve ilgili tarafları, diğerlerinin yanısıra, çocuk mültecileri korumak için olası tüm önlemleri almaya çağırmıştır³⁷⁹.

A. Cenevre İnsancıl Hukuk Sözleşmeleri

Gerek ÇHS'nin 38/4 maddesinde gerek Çocuk Hakları ve Esenliği Hakkında Afrika Şartı'nın 22. maddesinde silahlı çatışmalarda çocuklar için her türlü önlemin alınması gerektiği taraf devletlere telkin edilmiştir. Bu kapsamda devletler, çatışma hallerinde devreye giren insancıl hukuk kurallarının tamamını çocuklar bakımından dikkate almak zorundadır³⁸⁰.

Günümüzde uluslararası veya uluslararası olmayan silahlı çatışmalarda uygulanması gereken en önemli kurallar, 12 Ağustos 1949 tarihli Harp Halindeki Silahlı Kuvvetlerin Hasta ve Yaralılarının Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi³⁸¹, Silahlı Kuvvetlerin Denizdeki Hasta, Yaralı ve Kazazedelerinin Vaziyetlerinin Islahı Hakkında Cenevre Sözleşmesi³⁸², Harp Esirlerine Yapılacak Muamele ile ilgili Cenevre Sözleşmesi³⁸³ ve Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına

³⁷⁷ Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 23.

³⁷⁸ BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 84 (XLVIII).

³⁷⁹ BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 84 (XLVIII), paras. (a), (b).

³⁸⁰ Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 24.

³⁸¹ Söz konusu Sözleşme, 21.01.1953'te 6020 sayılı Kanunla onaylanmıştır. Bkz. RG 30.01.1953 / 8322.

³⁸² Söz konusu Sözleşme, 21.01.1953'te 6020 sayılı Kanunla onaylanmıştır. Bkz. RG 30.01.1953 / 8322.

³⁸³ Söz konusu Sözleşme, 21.01.1953'te 6020 sayılı Kanunla onaylanmıştır. Bkz. RG 30.01.1953 / 8322.

İlişkin Cenevre Sözleşmesi'nde³⁸⁴ belirtilmiştir. Dört farklı sözleşmenin de ortak 3. maddesinde, taraf devletlerin birinin topraklarında meydana gelen uluslararası mahiyette olmayan silahlı çatışmalarda uymaları gereken minimum sınır çizilmiştir. Buna göre, çatışmalarda doğrudan rol almayan kişilere karşı her durumda insani muamele yapılması, yaşama ve kişiye yönelik şiddet ve işkenceden, küçük düşürücü ve onur kırıcı davranışlardan kaçınılması, sakatlama ve vahşice muamelelerde bulunulmaması gerekmektedir.

Cenevre Sözleşmeleri savaşa katılacak çocuklara ilişkin herhangi bir asgari yaş sınırı düzenlenmemiştir. Buna karşın yukarıda ifade edilen sözleşmelerden Harp Zamanında Sivillerin Korunmasına Dair Cenevre Sözleşmesi, doğrudan savaşa katılmayan kişilere başka bir ifadeyle sivillere ilişkin kurallardan oluştuğu için çocuklar açısından önemli düzenlemeler içermektedir. Sözleşmenin 14. maddesi, yaralı ve hastaların, malullerin, yaşlı kimselerin, 15 yaşından küçük çocukların, gebe kadınların ve 7 yaşından küçük çocukların annelerinin güvenli mıntikalara götürülmelerini, 17. maddesi etrafı çevrilmiş mıntikadan yaralıların, hastaların, malullerin, ihtiyarların, çocukların ve hamile kadınların tahliyesini, 23. maddesi 15 yaşından küçük çocuklara ve hamile kadınlara zaruri olan yiyecek, giyecek ve kuvvet verici maddelerin serbestçe verilmesini düzenlemiştir. Sözleşmenin 24. maddesi ise refakatsiz çocuklara ilişkin hüküm içermektedir. Buna göre, taraflar harp yüzünden öksüz kalan veya ailelerinden ayrı düşen 15 yaşından küçük çocukları başıboş bırakmayacak ve her türlü korumayı sağlayacaktır. Ayrıca 12 yaşından küçük refakatsiz çocukların kimliğinin belirlenebilmesi için gayret sarf edeceklerdir. Sözleşmenin 38. maddesi, 15 yaşından küçük çocuklar ile hamile kadınlar ve 7 yaşından küçük çocukların annelerine ilgili devletin vatandaşları nispetinde her türlü öncelikli muameleyi tanımlarını düzenlenmiştir. 50. madde ise işgalci devletin, çocukların bakımına, eğitim ve öğretimine tahsis edilecek kurumların iyi işletilmesini ulusal ve yerel makamlar aracılığıyla kolaylaştıracağını, ayrıca çocukların teşhisini ve neseplerin kaydını kolaylaştıracak tedbirleri almalarını, eğer çocuğa bakacak yakın bir

³⁸⁴ Söz konusu Sözleşme, 21.01.1953'te 6020 sayılı Kanunla onaylanmıştır. Bkz. RG 30.01.1953 / 8322.

akraba veya dost bulunamazsa bakımlarını, eğitim ve öğretimini temin etmek için gerekli tedbirleri almalarını öngörmektedir.

1977 yılında söz konusu Cenevre Sözleşmelerine, iki protokol eklenmiştir. Bunlar, Milletlerarası Nitelikte Olan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına Dair Protokol ve Milletlerarası Nitelikte Olmayan Silahlı Çatışmalarda Mağdurların Korunmasına Dair Protokol'dur³⁸⁵. 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri ile 1977 tarihli Protokoller yaklaşık 600 madde içermekte olup bu düzenlemeler Uluslararası İnsancıl Hukuk'un ana belgelerini oluşturmaktadır³⁸⁶.

Yukarıda bahsi geçen Protokollerden ilki, savaşan tarafları her zaman savaşan ve savaşmayan başka bir ifadeyle siviller olarak ikiye ayırıp sivillerin hedef olarak alınmaması gerektiğini belirtmiştir (m. 1). Protokol'ün 70. maddesi yardım malzemelerinin dağıtılmasında çocuklara öncelik verilmesini düzenlemiştir. Bunun dışında Protokol kadın ve çocukların lehine tedbirleri ayrı bir alt bölüm şeklinde düzenlemiştir. Salt çocukların korunması hususu 77. maddede yer almaktadır.

İlgili maddenin ilk fıkrasına göre, çocuklar her türlü saygıya konu olmalı ve her türlü saldırıdan korunmalı, çatışma halindeki taraflar çocuklara özgü bakım ve yardımı sağlamalıdır. İkinci fıkraya göre taraflar, 15 yaşından küçük çocukların savaşa katılmaması için önlemler almalı, 15 ile 18 yaş arasındaki kişilerin askere alınmasına ilişkin önceliği en yaşlılara vermeye özen göstermelidir. Üçüncü fıkraya göre ise her nasılsa 15 yaşından küçükler çatışmalarda yer almışsa ve esir düşmüşlerse de bu madde uyarınca özel korumadan yararlanmaya devam etmelidirler. Söz konusu maddenin dördüncü fıkrasında, çocukların silahlı çatışmadan ötürü tutuklanma ve gözaltına alınma durumlarında ailelerin aile birimi olarak yerleştirilmesi durumu hariç, yetişkinlerin kaldıkları yerden ayrı bir yerde tutulmaları gerektiği düzenlenmiştir. Son

³⁸⁵ Protokoller, 8 Haziran 1977 tarihinde imzalanıp 7 Aralık 1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu çalışmanın hazırlandığı Nisan 2018 itibariyle Türkiye Cumhuriyeti 1977 Protokollerine taraf değildir. Protokoller için bkz. Melike Batur Yamaner/ A. Emre Öktem/ Bleda Kurtdarcan/ Mehmet C. Uzun, **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42, t.y., s. 179-276.

³⁸⁶ Türk Kızılayı/ Uluslararası Kızılhaç Komitesi, **Uluslararası İnsancıl Hukuk Sorularınıza Cevaplar**, 2. Baskı, 2004, s. 15, (Çevrimiçi), https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/82543505_77468056_uluslararasi-insancil-hukuk.pdf, 20.01.2018.

fıkra ise silahlı çatışmaya ilişkin bir suçtan dolayı öngörülen idam cezasının, suçun işlendiği sırada 18 yaşını doldurmamış kişi hakkında uygulanmaması gerektiği belirtilmiştir.

Protokol'ün 78. maddesi zorunlu hallerde çocukların tahliyelerine ilişkin hükümler içermektedir. Kural çocukların başka ülkeye tahliye edilmemesi iken zorlayıcı sebeplerin varlığında taraflar hükmün verdiği sınırlar içinde çocukları tahliye edebilirler.

Ek Protokollerden ikincisi, uluslararası olmayan silahlı çatışmaları başka bir ifadeyle iç savaş ve iç çatışmayı düzenlemektedir. Protokol'ün 4. maddesi, çocukların korunmasına ilişkin düzenlemeler içermektedir. Buna göre, çocuklara gereksinim duydukları bakım ve yardım sağlanmalıdır. Özel olarak ise çocukların aileleri veya ailelerinin yokluğunda kendilerine bakmakla sorumlu olan kişilerin istekleri doğrultusunda din ve ahlâk eğitimi verilebileceği, geçici olarak ailesinden ayrılmış çocukların aileleri ile birleştirilebilmeleri için tüm gayretin sarf edilmesi gerekliliği, 15 yaşından küçük çocukların ne askeri kuvvetlerde ne de fiili çatışmalarda görevlendirilmemeleri gerektiği düzenlenmiştir.

Tüm bu Sözleşmeler ve Protokoller çocuklara ilişkin düzenlemelerde özellikle çocuğun savaşa katılması noktasında asgari yaş ölçütünü 18'e yükseltmemiştir. Bu durum 18 yaşından küçük sivil çocuk sığınmacılara ek olarak silahaltına alınmış 18 yaşından küçük çocukların da sığınma amacıyla sınırlara gelmesine yol açabilecektir³⁸⁷.

³⁸⁷ Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği, her yıl, silahlı kuvvetlerine çocuk alan devletleri ve devlet dışı silahlı gruplarından çocukları işe alanları gösteren bir utanç listesi yayınlamaktadır. 2017 listesinde 7 ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler, Afganistan, Myanmar, Somali, Güney Sudan, Sudan, Suriye ve Yemen'dir. BM Genel Sekreterliğinin utanç listesi için bkz. (Çevrimiçi), <https://childrenandarmedconflict.un.org/virtual-library/>, 21.01.2018.

B. Olağanüstü Durumlarda ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri

Her ne kadar Cenevre Sözleşmeleri'nde çocukların silahlı çatışmalarda korunmasına ilişkin kurallar bulunsa da konunun oldukça hassas olması BM nezdinde de düzenleme yapılma gereğini doğurmuştur. Bunun üzerine BM Genel Kurulu 14 Aralık 1974 tarihli 3318 (XXIX) sayılı kararı ile Olağanüstü Durumlarda ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri hazırlanmıştır³⁸⁸.

Bildirinin Giriş bölümünde; Genel Kurul, barış, kendi kaderini tayin etme, ulusal kurtuluş ve bağımsızlık için mücadele edilen olağanüstü durum ve silahlı çatışma hallerinde sıklıkla insanlık dışı muameleye uğrayan sivil halkın bir parçası olan kadın ve çocukların çektikleri acılardan dolayı derin kaygı duyduklarını belirtmektedir. Bunun yanında kadın ve çocuklara yönelik mağduriyetin hâlâ devam etmesinden duyulan üzüntü dile getirilerek kadın ve çocukların özel korunmasını sağlamak için devletlerden gerekli özeni göstermeleri istenmektedir. Ayrıca Genel Kurul, devletlerin Bildiri'de sayılan ilkelere kesinlikle uymalarını tavsiye etmektedir.

Bildiri öncelikle sivil halka yönelik bombardımanı ve saldırıyı yasaklamakla birlikte biyolojik ve kimyasal silah kullanmayı insancıl hukuk kurallarının açık bir ihlâli olarak gördüğünü belirtmiştir³⁸⁹. Ardından bütün devletlerin başta Cenevre Sözleşmeleri olmak üzere diğer insancıl hukuk kurallarına tam uymaları gerektiğini, kadın ve çocukların savaşın yıkıcı etkilerinden korunması için gerekli her türlü önlemin alınmasını, kadın ve çocuklara yönelik her türlü baskı ve zalimane ve insanlık dışı muamelenin suç olarak görüleceğini, olağanüstü koşullarda ve silahlı çatışma ortamında bulunan kadın ve çocuklara Uluslararası Hukuk belgelerinin sağladığı

³⁸⁸ UN General Assembly, **Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict**, 1974, (Çevrimiçi), http://www.un.org/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.19_declaration%20protection%20women%20armed%20conflict.pdf, 25.03.2018.

³⁸⁹ UN General Assembly, **Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict**, paras. 1-2.

barınma, yiyecek, tıbbi yardım ve diğer vazgeçilmez haklarının sağlanması gerektiğini vurgulamıştır³⁹⁰.

C. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Alması Hakkında Seçmeli Protokolü

Çocukların savaş ortamından korunmalarına dair çalışmalar özellikle çocukların silahaltına alınması özelinde çeşitli uluslararası toplantılarda dile getirilmeye başlanmıştır. Özellikle ÇHS'nin yürürlüğe girmesi ile beraber faaliyete geçen Çocuk Hakları Komitesi bu mesele üzerinde ısrarla durmuştur.

Çocuk Hakları Komitesi'nin 1991 Eylül-Ekim aylarında yaptığı ilk oturumunda Komite, ÇHS'nin 38. maddesi ve Sözleşme'nin silahlı çatışmayla ilgili kısmını yorumlamak üzere İlk Genel Tartışması'nı düzenlemeye karar vermiştir. İkinci oturumda ise son yıllarda özellikle çocukları etkileyen gelişmiş ve acımasız silahlar ve savaş yöntemlerin kullanıldığı belirtilerek, taraf devletlerden 18 yaşından küçüklerin silahlı çatışmalarda yer almaması için gerekli çalışmaların ve özenin gösterilmesi istenmiştir³⁹¹.

1994 yılında Çocuk Hakları Komitesi'nin teşvikiyle İnsan Hakları Komisyonu, küçük çocukların silahlı çatışmalara katılmaması ve silahlı kuvvetlere alınma asgari yaşını 18'e yükseltmek amacıyla, Sözleşme'ye bir İsteğe Bağlı Protokol hazırlamak üzere çalışma grubu kurmuştur³⁹². Bu çerçevede yapılan uzun soluklu çalışmalar sonunda BM Genel Kurulu'nun, 25.05.2000 tarih 54/263 sayılı kararıyla Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Çocukların Silahlı Çatışmalarda Yer Alması Hakkında Seçmeli Protokolü kabul edilerek imza ve onaya açılmıştır³⁹³.

³⁹⁰ A.e., para. 6.

³⁹¹ UNICEF, *El Kitabı*, s. 574-575; Odman, *Çocuk Hukuku*, s. 29.

³⁹² UNICEF, *El Kitabı*, s. 569-570.

³⁹³ Protokol, m. 10/1 hükmü uyarınca onuncu onay ya da katılım belgesinin depo edilmesiyle 12.02.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Protokol'ün orijinal metni için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPACCRC.aspx>, 21.10.2017.

Türkiye bu Protokole 08.09.2000 tarihinde imza koymuştur. Türkiye bu Protokole ilişkin 16/10/2003 tarih 4991 sayılı "Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalarda Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun"u çıkartmıştır. Bkz. RG 25266, T. 21.10.2003. Bunun ardından Bakanlar Kurulunun 02.03.2004 tarih ve 2003/6938

Bahsi geçen Protokol, ÇHS'nin 38. maddesi ve Olağanüstü Durumlarda ve Silahlı Çatışma Hallerinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına Dair Bildiri hükümlerine benzer düzenlemeler içermesine rağmen bünyesinde farklılıklar da barındırmaktadır.

Protokol'ün Giriş bölümünde çocukların haklarının özel koruma gerektirdiği vurgulanarak hiçbir farklılık gözetilmeden tüm çocukların durumunun sürekli iyileştirilmesi gerektiği belirtilmiştir³⁹⁴. Bunun yanında 15 yaşından küçük çocukların askere alınmasının savaş suçu olduğu not edilmiştir³⁹⁵. Ayrıca kişilerin silahlı kuvvetlere alınabilme ve çatışmalara katılma bakımından yaş sınırını yükselten bir seçmeli protokolünün yapılmasının, çocukları ilgilendiren bütün eylemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesinin etkin bir şekilde korunmasına katkıda bulunacağına işaret edilmiştir. Bu kapsamda Protokol taraf devletlere 18 yaşından küçük çocukların çatışmalara katılmamalarını temin etmek üzere mümkün ve makul her adımı atmalarını tavsiye etmiştir.

Yine Protokol, giriş bölümünde taraf devletlere Ulusal İnsancıl Hukuk kurallarına uymakla yükümlü olduklarını hatırlatarak insan hakları belgelerine riayet etmelerini vurgulamıştır.

Protokolün 1. ve 2. maddesinde, devletlere 18 yaşından küçükleri silahlı almamaları için mümkün ve makul tüm önlemleri almaları telkin edilmiştir. 3. maddede ise ÇHS m. 38/3 hükmünde³⁹⁶ yer alan ulusal silahlı kuvvetlerinde gönüllü

sayılı Kararı ile bu Protokolün beyanlar ekleyerek onaylanmasına karar verilmiş ve Bakanlar Kurulu kararına ekli olarak Protokolün Türkçe resmi çevirisi ve İngilizce metni yayımlanmıştır. Bkz. RG 25406, T. 18.03.2004. Türkiye onay belgesini 04.05.2004 tarihinde depo etmiş ve bu Protokol Türkiye bakımından 04.06.2004 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Resmi çeviri ile İngilizce metin arasındaki farklılıklara dair açıklama ve eleştiriler için bkz. Mehmet Semih Gemalmaz, **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri II. Cilt Uluslararası Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011, s. 629-643.

³⁹⁴ Protokolün gerek önsözünde gerekse de içeriğinde herhangi bir cinsiyet ayrımı yapmaması oldukça yerindedir. Çocuk Hakları Komitesi'nin raporlarında da belirtildiği üzere askere alınanlar sadece erkek çocuklar değildir. Kız çocukları da aşçılık, hamallık, haberci, casusluk gibi vazifeler için askere alınmaktadır: UNICEF, **El Kitabı**, s. 578.

³⁹⁵ 17.07.1998 tarihinde Roma'da kabul edilen Uluslararası Ceza Mahkemesi Roma Statüsü'nün "Savaş Suçları" kenar başlıklı (m. 8/2, b,xxvi) hükmüne göre, 15 yaşın altındaki çocukların, ulusal silahlı kuvvetlere çağırılması, askere alınması veya çatışmalarda aktif olarak kullanılması "savaş suçu" olarak kabul edilmiştir. Bu düzenleme ÇHS'nin 38. maddesi hükmünü destekler nitelikte olup, sorumluların aynı zamanda cezai soruşturma ve kovuşturmayaya tabi tutulacağına yol açacağından oldukça önemlidir.

³⁹⁶ Bildirinin göndermede bulunduğu ÇHS'nin m. 38/3 hükmü şöyledir: "*Taraf Devletler, özellikle onbeş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, onbeş ile onsekiz yaş*

olarak silahaltına alınacak kişiler bakımından 15 olan asgari yaş sınırının yıllar içerisinde yükseltilmesi düzenlenmiştir.

Protokolün 9. maddesinin 2. fıkrasında yer alan düzenleme oldukça dikkat çekicidir. İlgili maddeye göre, “*Bu Protokol, onaya tabidir ve herhangi bir devletin katılmasına açıktır. Onay ya da katılma belgeleri BM Genel Sekreterine depo edilecektir.*” Görülmektedir ki Protokol, bu hüküm ile birlikte ÇHS’ye taraf olmayan devletlere de açık hale gelmiştir. Kural olarak Protokoller, belirli bir sözleşmeye bağlı olarak yapılır ve ancak bu Sözleşmeyi imzalamış veya onaylamış devletlerin onay ya da katılımına açık tutulur. Bu Protokolde ise genel kuraldan sapılmıştır. Konunun hassasiyeti dikkate alınarak ve daha çok katılımın sağlanması için, Sözleşme tarafı olmayan devletlerin de Protokol ile bağlanabilme imkânı sağlanmıştır³⁹⁷.

IV. VATANSIZ ÇOCUĞUN DURUMUNA DAİR TEMEL ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

Vatansızlık özellikle sığınmak isteyen çocuklar bakımından oldukça olumsuz bir durumdur. İrade dışı bir nedenle bulunduğu yeri terk etmek zorunda kalan çocuğa, vatansız olması durumunda, hiçbir devlet tarafından ulusal bir koruma sağlanmamış olacaktır. Ayrıca savaş ve çatışma ortamından kaçan ailelerin kaçış sırasında yanında bulunan çocuklarının veya kaçıkları yabancı ülkelerde doğan çocuklarının hukuki durumu vatansız olmaya oldukça müsaittir³⁹⁸. Bununla birlikte TBMM’nin hazırladığı “Göç ve Uyum” verilerine göre Türkiye topraklarında 250 bin Suriyeli anne ve

arasındaki çocukların silahaltına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.”

³⁹⁷ Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 638 dp. 20.

³⁹⁸ BMMYK’nın yedi ülkede 250’den fazla çocuk ve aileleri ile görüşerek hazırladığı “Vatansız Çocuklar” raporuna göre, her 10 dakikada bir vatansız çocuk doğmakta; her yıl yaklaşık 70 bin yeni vatansız çocuk dünyaya gelmektedir. Rapor için bkz. UNHCR, **I Am Here, I Belong The Urgent Need To End Childhood Statelessness**, 2015, s. 1 vd., (Çevrimiçi), http://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/2015-10-StatelessReport_ENG15-web.pdf, 11.01.2018.

babadan doğan çocuk söz konusudur³⁹⁹. Bu bebeklerin vatansız olup olmadığı veya statülerinin ne olacağı oldukça önemlidir.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği Yürütme Kurulu, 2002 yılında onayladığı ve BM Genel Kurulu tarafından da memnuniyetle karşılanan “Koruma Gündemi”nde⁴⁰⁰ mülteci ve yerinden edilme akımlarının temel nedenlerinden biri olarak vatansızlık halleri kabul edilmiştir. Tüm bu sebepler vatansızlık halinin çocuklar açısından irdelenmesi gerektiği sonucunu doğurmaktadır.

Vatansızlık halinin önlenmesi veya azaltılması amacıyla çeşitli uluslararası sözleşmelerde hükümler yer almaktadır. Bunlardan ilk olması sebebiyle en önemlilerinden biri diyebileceğimiz İHEB’in 15. maddesinde, her ferdin bir vatandaşlığa sahip olma hakkı düzenlenmiştir. Diğer önemli hüküm MSHS’nin 24/3 maddesidir. Buna göre, her çocuğun bir vatandaşlığa sahip olma hakkı vardır. Diğer bir düzenleme ÇHS’de yapılmıştır. İlgili maddeye göre, “*çocuk doğumdan hemen sonra.., bir vatandaşlık kazanma hakkına... sahip olacaktır*” (m. 7/1). Devam eden fıkrada ise Sözleşme, taraf devletlerden özellikle çocuğun vatansız kalması durumunda kendi ulusal hukukları ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt etmelerini istemektedir. Bu düzenleme uyarınca, taraf devletler gerek tek başlarına gerekse de diğer ülkeler veya uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak, doğan her çocuğa bir vatandaşlık tanımak için gerekli tüm önlemleri almaları öngörülmüştür⁴⁰¹. Bunlara ek olarak Çocuk Hakları ve Esenliği Afrika Sözleşmesi de her çocuğun bir vatandaşlık edinme hakkının olduğunu hüküm altına almıştır (m. 6/3).

³⁹⁹ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, **Göç ve Uyum Raporu**, s. 265. Raporun ilgili verisinin üzerinden geçen aylar dikkate alındığında Ocak 2018 itibarıyla bu sayının 311 bin olduğu belirtilmektedir. Bkz. (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/311-bin-vatansiz-bebek-40765942>, 13.03.2018.

⁴⁰⁰ BMMYK Yürütme Kurulu, S. 93 (LIII) (General Conclusion on International Protection), 2002, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/excom/exconc/3dafdce27/general-conclusion-international-protection.html>, 08.01.2018.

⁴⁰¹ Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 76-77.

Evlilik dışı doğan çocukların vatansız kalma durumunu önlemek amacıyla “Evlilik Dışı Doğan Çocukların Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi”nin⁴⁰² 2. ve 3. maddeleri önemlidir. İkinci maddeye göre, evlilik dışı doğan çocukların annesi ile soybağı, çocuğun doğumu ile kurulacaktır. Bununla birlikte, evlilik dışında doğan çocuğun babası ile soybağının ise tanıma veya yargı yolu ile kurulacağı 3. maddede belirtilmiştir.

Yukarıda belirtilen bu sözleşmeler ve ilgili maddeleri dışında özel olarak vatansızlığı düzenleyen uluslararası sözleşmeler de bulunmaktadır. Bu sözleşmelerden BM çatısı altında yapılan iki sözleşme konu açısından önemli olup anlatılmasında kanaatimizce yarar vardır.

A. Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme

Vatansız kişilerin hukuki statüsünün 1951 Sözleşmesi kapsamını aştığı konusunda mutabık kalan ülkeler, bağımsız bir sözleşme hazırlama çalışmalarına başlamış ve ilk olarak Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’yi kabul etmişlerdir⁴⁰³.

Sözleşmenin giriş bölümünde, vatansız kişilerle ilgili duyulan derin kaygıdan bahsedilerek bu kişilerin temel hak ve özgürlüklerinin en geniş şekilde güvence altına alınması gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca 1951 Sözleşmesi’nin kapsamadığı birçok vatansız kişinin olduğu da göz önünde bulundurularak vatansız kişilerin statüsünün uluslararası bir sözleşme ile belirlenmesinde fayda görüldüğü belirtilmiştir.

Sözleşmenin 4. maddesinde çocukların dini eğitim özgürlüğünden bahsedilmiş, taraf devletlerin vatansız kişilere de kendi vatandaşlarına gösterdikleri muameleyi göstermeleri istenmiştir.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği tarafından hazırlanan “Vatansız Kişilerin Korunmasına Dair El Kitabı”nda belirtildiği üzere vatansızlık belirleme

⁴⁰² Avrupa Konseyi tarafından hazırlanarak 15.10.1975 tarihinde imza ve onaya açılan Sözleşme, 11.08.1978 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme metni için bkz. Gemalmaz, **Çocuk ve Genç Hakları**, s. 338-342.

⁴⁰³ BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi, 3 çekimser oya karşılık 12 olumlu oyla vatansız kişilerin hukuki statüleri için 1951 Sözleşmesi’ne bir protokol eklemek yerine bağımsız yeni bir sözleşme hazırlanmasına karar kıldı: Bkz. Altuğ, **Vatansızlar**, s. 206.

sürecinde ailelerin çocukların yerine de başvuru yapabilmesi ve refakatsiz çocuklar için usule ilişkin güvencelerin devletler tarafından sağlanması ve fikir belirtme kapasitesi olan çocukların dinlenmesi teşvik edilmektedir⁴⁰⁴. Ayrıca vatansızın gözaltına alınması söz konusu olacaksa bu işlemin çocuklara uygulanmaması gerektiği vurgulanmıştır⁴⁰⁵. Bunun yanında çocukların özellikle de refakatsiz çocukların vatandaşlıkları ile ilgili bilgileri anlatırken ciddi zorluklar yaşayabileceği bu sebeple de vatandaşlık statüleri belirlenirken ve vatansızlık koruma gereksinimleri değerlendirilirken çocuğun yüksek yararı ilkesinin⁴⁰⁶ göz önüne alınması tavsiye edilmiştir⁴⁰⁷.

B. Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme

Vatansızlığın dünya çapında azaltılmasına yönelik çalışmalar 1961 tarihinde yeni bir sözleşmenin yapılmasına sebebiyet vermiştir. Bu sözleşme kendinden önce hazırlanan ve doğumla ortaya çıkan vatansızlık hallerinin önlenmesini yönelik hükümler içeren 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'den farklı olarak sonradan ortaya çıkan vatansızlık hallerinin önlenmesine yönelik de hükümler içermektedir. Yine, Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme yukarıda belirttiğimiz Sözleşme'den farklı olarak vatansızlık statüsünün oluşmasını engellemeye gayret etmiştir⁴⁰⁸.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan “Vatansızlık Hakkında Kılavuz İlkeler No:4”te belirtildiği üzere 1961 Sözleşmesi'nin 1-4 maddeleri vasıtasıyla her çocuğun bir vatandaşlık edinme hakkının sağlanması amaçlanmıştır⁴⁰⁹. 1961 Sözleşmesi'nin

⁴⁰⁴ UNHCR, **Vatansız Kişiler**, s. 28.

⁴⁰⁵ **A.e.**, s. 42.

⁴⁰⁶ UNCHR, **Çocukların Yüksek Yararı**, s. 1 vd.

⁴⁰⁷ UNHCR, **Vatansız Kişiler**, s. 43.

⁴⁰⁸ 1961 Sözleşmesi, öncelikle ulusal kanunlardaki teminatlarla vatansızlığın önlenmesi ve böylelikle zaman içinde söz konusu olgunun azaltılması ile ilgilidir: Bkz. UNHCR, **Vatansız Kişiler**, s. 3 dp. 2; Özbek Hadimoğlu/ Teksoy, **a.g.m.**, s. 226.

⁴⁰⁹ UNHCR, **Vatansızlık Hakkında Kılavuz İlkeler No:4: Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi'nin 1-4 Maddeleri Vasıtasıyla Her Çocuğa Bir Vatandaşlık Edinme Hakkının Sağlanması**, 2012, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa64904>, 23.01.2018.

1-4 maddelerinin ÇHS'ye ve özellikle her çocuğun vatandaşlık edinme hakkını düzenleyen 8. maddesine göre yorumlanması gerekmektedir⁴¹⁰.

Sözleşme doğum yoluyla kişinin vatansız kalmasını önlemeye yönelik düzenlemeler yapmıştır. Buna göre, taraf devletler kendi ülkesinde doğmuş olan ve aksi takdirde vatansız duruma düşecek olan bir kişiye vatandaşlık hakkı tanıyacaktır. Bu vatandaşlık hakkı tanıma ya kanuni olarak doğumla ya da ilgili kişi tarafından veya adına, ulusal hukukta belirtildiği şekilde, gerekli mercilere yapılan başvuru biçimlerinde sağlanacaktır (m. 1/1). Ayrıca Sözleşme'ye taraf devletler vatandaşlık hakkını, ulusal hukuk tarafından öngörülen belirli bir yaş sınırı ve diğer şartlara bağlı olarak da tanıyabilirler (m. 1/2). Böylece taraf devlet topraklarında doğum yoluyla vatansız olan çocuğun bu durumu ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.

Sözleşme'nin 2. maddesine göre, Sözleşme'ye taraf devletlerin birinin ülkesinde bulunan kimsesiz çocuk, aksi ispat edilmedikçe, o devlet vatandaşlığına haiz ana ve babadan doğmuş kabul edilecektir⁴¹¹. Bu düzenleme "toprak esasına göre vatandaşlık" kazanmaya bir örnek teşkil etmektedir. Sözleşmenin bu hükmü TVK 8/2 hükmü ile de örtüşmektedir⁴¹². İlgili hükme göre, Türkiye'de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye'de doğmuş sayılır. Bu maddenin düzenlenme amacı da vatansızlığın azaltılmasıdır⁴¹³.

Sözleşme'nin 3. maddesinde, sözleşmecî devletlerin bu Sözleşme'ye göre yükümlülüklerini belirlemek amacıyla, olası durumlarda, deniz gemileri ve hava araçlarında doğan çocukların, deniz gemisinin bayrağı altında seyrettiği, hava aracının

⁴¹⁰ UNHCR, **Vatansızlık Hakkında Kılavuz İlkeler No:4**, para. 9; Güngör, **a.g.m.**, s. 488.

⁴¹¹ Sözleşme'nin 2. maddesi Dışişleri Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulu'nun 03.06.2010 tarihinde kararlaştırılan "Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmeye Katılmamıza Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı"nda yanlış anlaşılmalara mahal verecek şekilde çevrilmiştir. Söz konusu çeviri şu şekildedir: *Sözleşmecî Devletin topraklarında bulunan kimsesiz bir çocuk, aksi kanıtların yokluğu durumunda, ebeveynlerinin yurttaşı olduğu devletin toprakları içinde doğmuş olarak kabul edilir.* Bu çeviri anlam düşüklüğü sebebiyle sanki kimsesiz çocuğun ebeveynlerin vatandaşlığını alacağı gibi anlaşılabilir. Fakat burada böyle bir anlam söz konusu değildir.

⁴¹² Altuğ, **Vatansızlar**, s. 215; Özbek Hadimoğlu/ Teksoy, **a.g.m.**, s. 228.

⁴¹³ Kanunun gerekçesinde de bu duruma dikkat çekilmiş ve vatansızlığın azaltılması amacıyla düzenlemenin yapıldığı şöyle vurgulanmıştır: "...*Vatansızlığı önlemek amacı ile Türkiye'de doğan ve ne anadan ne de babadan dolayı vatandaşlık kazanamayan çocuklar ile Türkiye'de bulunmuş çocukların Türkiye'de doğdukları karine kabul edilerek "toprak esasına" göre aksi sabit oluncaya kadar Türk vatandaşlığını kazanmalarına imkân tanınmıştır.*" Kanun gerekçesi için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss90.pdf>, 13.02.1018.

ise, kayıtlı olduğu devletin ülkesinde doğmuş sayılacağı kabul edilmiştir. Çocukların vatansız kalmasını önleme amacını taşıyan bu düzenleme Türkiye bakımından - Sözleşme'nin onaylanması ihtimalinde- TVK'da düzenleme yapılmasını gerektirebilecektir⁴¹⁴. Öncelikle Sözleşme hükmünün “devletin ülkesi” kapsamına sivil deniz gemilerini ve hava araçlarını alması dikkat çekilmesi gereken bir durumdur. Çünkü Türk hukukuna göre “Türkiye’de doğmak” ifadesinden göller ve nehirler dâhil kara ülkesi, karasuları ve bunların üzerindeki hava sahası anlaşılmaktadır⁴¹⁵. Bununla birlikte Türk deniz ve hava limanları da bu kapsamdadır. Bu sınırlar içerisinde doğan her çocuk Türkiye’de doğmuş sayılmaktadır. Yine, Türk Silahlı Kuvvetlerine ait deniz gemileri ve hava araçlarında doğan çocuklar da bu gemi ve hava araçlarının Türkiye Devletinin bağımsızlığını ve egemenliğini ifade ettiğinden ötürü doğum anında gemi veya hava aracının nerede olduğuna bakılmaksızın Türkiye’de doğmuş sayılacaklardır⁴¹⁶. Sözleşme hükmü ise yaptığı düzenleme ile iç hukukta “ülkesinde doğmak” ifadesini genişletmektedir⁴¹⁷.

Sözleşme'nin 6. maddesinde ise bir kişinin vatandaşlığının sona ermesi veya elinden alınması durumunda, kişinin eşinin ve çocuğunun da vatandaşlığı sona erecekse vatandaşlığın ancak başka bir devletin vatandaşlığının hâlihazırda bulunması veya kazanılacak olması şartına bağlı olarak sona erdirilebileceği düzenlemiştir. Böylece Sözleşme ana veya babasının vatansız kalması durumunda çocuğun da vatansız kalma ihtimalini ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Bu düzenlemenin karşılığı denebilecek TVK 32/1'e göre ise “*İptal kararı, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder. İptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar hakkında da uygulanır.*” Görülmektedir ki Türk hukukunda eş ve çocuğun

⁴¹⁴ Güngör, **a.g.m.**, s. 485-493. Yazara göre, Sözleşme iç hukukta usulüne göre yürürlüğe girse dahi kendiliğinden uygulama alanı bulmayacaktır. Yapılması gereken iç hukukun Sözleşmeye göre yeniden düzenlenmesi olacaktır: Bkz. **A.e.**, s. 481-484.

⁴¹⁵ Edip F. Çelik, **Milletlerarası Hukuk C. 2**, Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977, s. 7.

⁴¹⁶ Kemalettin Birsen, Devletler Hususi Hukuku C. 1 (Tabiiyet-Yabancıların Hukuku), İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları No.7, s. 31, Nomer, **a.g.e.**, s. 72; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 55-56; Güngör, **a.g.e.**, s. 70; Güngör, **a.g.m.**, s. 485.

⁴¹⁷ Güngör, Sözleşme'nin iç hukukta yürürlüğe girmesi ihtimalinde TVK 8'e şu şekilde yeni bir fıkra eklenmesi gerektiğini belirtir: “Türk bayrağı çekme hakkına sahip bir sivil deniz gemisi ya da Türkiye’de kayıtlı bir sivil hava aracında doğan çocuk, doğumu anında vatansız kalacaksa, Türkiye’de doğmuş sayılır.”: Bkz. Güngör, **a.g.m.**, s. 493.

vatandaşlığının sona erdirilmesi, bu kişilerin hâlihazırda başka vatandaşlıklarının olmasına veya vatansız kalmamaları şartına bağlanmamıştır. Bu sebeple 1961 Sözleşmesi'nin kabul edilmesi durumunda bu düzenleme de değişikliğe uğrayacaktır⁴¹⁸.

Sözleşme'nin 8/1 hükmüne göre, sözleşmeye taraf bir devlet, hiç kimseyi vatansız duruma düşürecek şekilde vatandaşlıktan çıkaramayacaktır. Düzenleme kapsam alanına çocuk dâhil herkesi aldığı için bu madde gereğince taraf devletler, çocukları vatansız kalacak şekilde vatandaşlıktan çıkaramayacaktır. Bunla birlikte Sözleşme 8/2 ve 8/3 hükmündeki şartların bulunması halinde devletlerin -kişinin vatansız kalma ihtimaline karşın- vatandaşlıktan çıkarılmasına izin vermektedir. Çocuklar özelinde vatandaşlığın kaybettirme hallerinin⁴¹⁹ doğmasının kanaatimizce muhtemel olmamasından ötürü buna dair açıklama yapma gereği duyulmamıştır.

⁴¹⁸ Güngör, Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi durumunda TVK 32/1 hükmünün şu şekilde değiştirilmesini önermektedir: "İptal kararı, karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder. İptal kararı ilgili kişiye bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazanan eş ve çocuklar hakkında da uygulanır. Bu fıkra gereği vatandaşlığın kaybı neticesinde vatansız kalacak eş ve çocuklar hakkında iptal kararı uygulanamaz." Bkz. Güngör, **a.g.m.**, s. 487.

⁴¹⁹ Sözleşme'nin 8/3 (a) bendinde sayılan sebepler TVK 29/1 (a), (b) ve (c) bentlerinde yer alan kaybettirme halleri ile benzerlik göstermektedir. Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatine uymayacak herhangi bir hizmetinde kendi isteğiyle bulunması, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Bakanlar Kurulu izni olmaksızın kendi isteğiyle çalışmaya devam etmesi ve izin olmaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapması hallerinde kişi hem iç hukuk hem de Sözleşme hükümlerine göre vatandaşlıktan çıkarılabilecektir. Sayılan bu durumların çocuklar özelinde gerçekleşmesi ise hayatın olağan akışına terstir. Sözleşme kapsamında kişilerin vatansız kalacak şekilde vatandaşlıktan çıkarılmasına dair ve Sözleşme'nin kabul edilmesi durumunda iç hukukta değişiklik yapıp yapılmamasına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Güngör, **a.g.m.**, s. 497-502.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÖÇ EDEN ÇOCUĞA VERİLEBİLECEK HUKUKİ STATÜLER

I. MÜLTECİ

A. Genel Bilgi

Bir çocuğa mülteci statüsünün verilmesi 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü kapsamında yapılacak değerlendirme sonucunda gerçekleşecektir. Sözleşme’de yer alan şartları sağlayan çocuğa hakkı olan mülteci statüsü verilecektir. Bir kimse 1951 Sözleşmesi’nin aradığı şartları sağladığı andan itibaren mülteci sayılmakta ve mülteci statüsü yasal olarak tanınmadan önce kişi bu statüyü fiilen elde etmiş bulunmaktadır. Başka bir deyişle, kişi mülteci statüsü kazandığı için mülteci olmamakta, aksine zaten mülteci olduğu için kendisine bu statü verilmektedir⁴²⁰.

Her ne kadar gerekli şartlar 1951 Sözleşmesi içerisinde yer alsada da statü belirleme ölçütlerinin değerlendirilmesinde izlenecek yöntem 1951 Sözleşmesi’nde açık ve net bir şekilde ifade edilmemiştir⁴²¹. Bununla birlikte düzenlemenin amacı ve kapsamı, mültecilik halinin doğası 1951 Sözleşmesi’nde yer alan ölçütlerin niteliği konusunda izlenecek yöntem yardımcı olmaktadır⁴²².

⁴²⁰ UNHCR, *El Kitabı*, para. 28; Çiçekli, *Yabancılar*, s. 245.

⁴²¹ Mülteci statüsünün belirlenmesine yönelik olarak Sözleşme’de yer alan ölçütler doktrinde genel olarak iki ana kısım altında incelenmektedir. Bunlar; mülteci statüsünün tanınmasına ilişkin ölçütler ve mülteci statüsünün dışında bırakılmaya ilişkin ölçütlerdir. Sözleşme’nin 1A(2). maddesinde yer alan ve tanımı oluşturan hususlar “mülteci statüsünün tanınmasına ilişkin ölçütler”dir. Aynı maddenin D, E ve F fıkralarında ise mülteci olarak kabul edilmeyecek kişiler gösterilmiştir. İlgili hükümler de “mülteci statüsünün dışında bırakılmaya ilişkin hükümler”dir: Ayrıntılı bilgi ve bu ikili değerlendirme için bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 183-184. Bununla birlikte statü belirleme konusunun kapsamına sadece mülteci statüsünün tanınmasına yönelik ölçütlerin alınmasına ilişkin bkz. Odman, *Mülteci Hukuku*, s. 84-123. Statünün belirlenmesine yönelik konunun kapsamına hem statünün kazanılmasını hem statünün dışında bırakmayı hem de statünün sona ermesini alan görüş için bkz. Çiçekli, *Yabancılar*, s. 245-270.

⁴²² Öztürk, *a.g.e.*, s. 183.

1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesinde mülteci statüsünün belirlenmesine ilişkin şartlar yer almaktayken aynı maddenin D, E ve F hükümlerinde ise mülteci statüsünün dışında sayılma halleri düzenlenmiştir. Somut bir olay karşısında sığınma talebinde bulunan kişiye mülteci statüsünün verilir verilmeyeceği noktasında yapılan değerlendirmede öncelikle şartların var olduğuna mı bakılacak yoksa dışında kalma durumlarının varlığı mı araştırılacak meselesi doktrinde tartışmalıdır⁴²³. Bir görüş öncelikle dâhil edilme şartlarına bakılması gerektiğini söylerken⁴²⁴ karşı görüş ise öncelikle dışında kalma hallerine bakmak gerektiğini ifade etmektedir⁴²⁵. Doktrindeki bu farklılık çeşitli mahkeme ve ülke uygulamalarında da kendini göstermektedir⁴²⁶.

Doktrin ve ülke uygulamalarının yanında BMMYK'nin konuya nasıl yaklaştığı da oldukça önemlidir. BMMYK'nin, mülteci statüsünün tespitinde öncelikle dâhil etme incelemesinin yapılması gerektiğini dışarıda bırakma değerlendirilmesinin daha sonraya bırakılması yönünde bir tutum sergilediği görülmektedir⁴²⁷. Bunun yanında BMMYK farklı bir düzenlemesinde 1951 Sözleşmesi'nin 1F maddesinin istisnai yapısından ötürü, önce statü içine dâhil etme değerlendirilmesinin yapılmasını ardından statü dışında bırakma değerlendirmesinin yapılmasını tavsiye etmekle birlikte bu konuda katı bir formülün olmadığını belirtmiştir⁴²⁸. Ayrıca mülteci

⁴²³ Doktrindeki tartışmalar için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 185-187.

⁴²⁴ Bu görüşü savunan yazarların temel mantığı bir bireyin statü dışarısında tutulması için öncelikle statüye dâhil edilmesi gerekir; aksi takdirde statüye dâhil edilmeyen bir birey zaten statü dışarısında bırakılamayacaktır. Bu yazarlar ayrıca statüye alınmanın öncelikle yapılması gerektiğini ve dışarıda bırakma hükümlerinin Sözleşme'nin amacına uygun olarak dar yorumlanması gerektiğini ifade eder. Ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 186-187.

⁴²⁵ Bu görüşü savunan yazarlar çoğunlukla savlarını Sözleşme öncesi hazırlık safhasına ve İHEB m. 14/2 hükmüne dayandırır. Bu yazarlar İHEB m. 14/2 ile Sözleşme'nin 1F maddesinin birbirine uyum içerisinde olduğunu ve bu hüküm şartlarını taşıyanların Sözleşme kapsamında mülteci değerlendirilmeyeceğini ifade eder. Başka bir deyişle öncelikle yapılması gereken bu kişilerin Sözleşme'nin dışarıda tutma hükümleri kapsamında olup olmayacağıdır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Goodwin-Gill/McAdam, **a.g.e.**, s. 178; Öztürk, **a.g.e.**, s. 186.

⁴²⁶ Ülke uygulamaları ve mahkeme kararları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 187.

⁴²⁷ UNHCR, **Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, Yeniden Gözden Geçirilmiş Tercüme, Şubat 2013, paras. 141, 177 (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>, 11.11.2017.

⁴²⁸ UNHCR, **Uluslararası Koruma Konusunda Rehber Statü Dışında Bırakma Hükümlerinin Uygulanması: Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşmenin 1F Maddesi**, 2003, para. 31, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa60d74>, 11.11.2017; UNHCR, **Background Note on the Application of the Exclusion Clauses: Article 1F of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees**, 04.09.2003, para. 100, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/3f5857d24.html>, 11.11.2017.

statüsünün BMMYK tarafından belirlendiği durumlarda, BMMYK görevlilerinin öncelikle 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) hükmü çerçevesinde dâhil etme yönünde inceleme yaptıkları, ardından dışarıda bırakma değerlendirmesine geçtikleri bilinmektedir⁴²⁹.

Sözleşme kapsamında bir kişiye statünün verilmesi kişinin mültecilik iddiasının geçerliliğinin tespit edilmesi anlamına gelir. Bu sebeple statünün verilmesi aslında bir iddianın ispat edilmesidir. Menşe ülkesi dışında bulunan bireyin başka bir ülkeden sığınma talep etmesi Sözleşme şartlarının gerçekleştiği iddiasından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında bireyin Sözleşme şartlarını taşımasına rağmen korumaya layık olup olmadığı değerlendirmesi de yine bir olasılığın ispatlanması hususuna işaret etmektedir⁴³⁰. Bu bakımdan ortada bir iddianın ispatlanması durumu olduğundan ispat yükünün kimde olacağı hususu önemlidir. Genel ispat hukuku prensibine göre ispat yükü, iddiada bulunan kişiye ait olacaktır. Bu durum mülteci statüsünde veya diğer statü başvurularında da geçerli olacak, başvuran iddiasını destekleyecek kanıtlar sunmak durumunda kalacaktır⁴³¹. Başvuranın ortaya koyacağı deliller makul bir düzeyde inandırıcılığa sahipse yeterli sayılacaktır⁴³².

Çocuğun statüyü elde edip etmeyeceği noktasında ispat yükü meselesi ayrı bir değerlendirmeye konu olmalıdır. Yetişkinlere göre anlama ve kavrama kapasitelerinin tam olgunlaşmamış olması çocuklarda ispat yükünün hafifletilmesi gerektiği sonucunu doğurur. Ayrıca ailesiyle sığınma başvurusunda bulunan çocuğun statü şartlarını sağladığının ispat yükü ailesi üzerinde olmalıdır. Bunlara ek olarak “şüphenin ilgili lehine yorumlanması” ilkesi⁴³³ gereğince çocuğun statü şartlarına dair açıklamaları durumun anlaşılmasında yetersiz kalıyorsa dahi çocuk lehine yorumlanmalı ve çocuğa

⁴²⁹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 189.

⁴³⁰ **A.e.**, s. 189.

⁴³¹ UNHCR, **İltica Taleplerinde İspat Yükü ve Standardı İle İlgili Bilgi Notu**, Genova, 1998, para. 6, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa67074>, 25.03.2018.

⁴³² UNHCR, **El Kitabı**, para. 42; UNHCR, **İspat Yükü**, para. 11; Öztürk, **a.g.e.**, 195.

⁴³³ UNHCR, **El Kitabı**, para. 196, 203, 204; UNHCR, **İspat Yükü**, para. 12. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 195-196; Michael Kagan, “Is Truth in the Eye of the Beholder? Objective Credibility Assessment in Refugee Status Determination”, **Georgetown Immigration Law Journal**, Vol. 17, 2003, s. 367-415.

gerekli koruma sağlanmalıdır⁴³⁴. Yine, çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesi çocuğun statü araştırılması sırasında her zaman devletler ve kurumlar tarafından dikkate alınmalıdır.

Mülteci statüsü kişinin bireysel olarak değerlendirilmesi sonucu, salt şahsa verilen bir statü olmasından dolayı çocuğa özel değerlendirmenin yapılması gerekecektir. Bu noktada -çocuğun şartları sağlayıp sağlamadığı değerlendirilmesi yapılırken- problemler söz konusu olabilir. Bu problemler çocuk şahsından kaynaklanabileceği gibi, 1951 Sözleşmesi'nin şartlarının çocukta nasıl ortaya çıkacağı noktasında da çıkabilecektir.

B. Göç Eden Çocuğun Statü Şartlarının Değerlendirilmesinde Öncelikle Ele Alınması Gereken Hususlar

Bir çocuğun mülteci statüsünü kazanması ancak 1951 Sözleşmesi'nde düzenlenen şartları taşıması halinde gerçekleşir. Bu değerlendirme yapılmadan önce kişinin iddia ettiği fiili durumun açığa kavuşturulabilmesi için öncelikle bazı hususların irdelenmesi gerekmektedir. Bu hususlar sığınma başvurusunda bulunan çocuğun menşe ülkesinin belirlenmesi ve sığınma başvurusu yapmasına sebep olan olaylar meydana geldiği sırada bulunduğu konunun tespit edilmesidir⁴³⁵. Bunun yanında çocuğun yabancı olma şartını sağlayıp sağlamadığı da bu şekilde anlaşılabilir olacaktır.

Sığınmacının menşe ülkesinin belirlenmesi, çocuğa mülteci statüsünün tanınması için gerekli şartların değerlendirilmesinde önem arz edecektir. Çocuğun menşe ülkesi dışında olup olmadığı ve kendi ülkesi korumasından yararlanıp yararlanmadığı bu şekilde anlaşılabilir⁴³⁶. Bir çocuğun menşe ülkesinin tespitinde incelenmesi gereken husus ise kişinin bir devletin vatandaşı olup olmadığıdır⁴³⁷. Böyle bir durumda ilk

⁴³⁴ BMMYK, **Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım Kılavuzu**, s. 101; Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 63.

⁴³⁵ Öztürk, **a.g.e.**, s. 197.

⁴³⁶ **A.e.**, s. 197.

⁴³⁷ Vatandaşlığın tespitini noktasında Sözleşme maddeleri herhangi bir hüküm içermemektedir. Bu durum, vatandaşlığın devletlerin münhasır yetkisinde olması sebebiyle doğal karşılanmalıdır. Bu sebeple sığınmacının vatandaşlığı tayin edilirken bu kişinin vatandaşı olduğu düşünülen devletin iç hukuk kurallarına bakılacaktır. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 198-199.

olarak çocuğun pasaport veya pasaport yerine geçecek belgesinin varlığı sorgulanacaktır. Eğer söz konusu belgeler var ise çocuk ile menşe ülke arasında hukuki bağ karine olarak ispat edilmiş olacaktır⁴³⁸. Bunun yanında kişinin irade dışı terk ettiği yerlerden yanına hiçbir belge almadan gelmesi de çok doğaldır. Böyle bir durumda ne yapılacağı El Kitabı'nda belirtilmiştir. Buna göre kişinin pasaportu vatandaşlığa karine oluşturmakla birlikte böyle bir belgenin olmaması durumunda sığınmacının diğer beyanlarına dayanılarak vatandaşlık konusu ele alınacaktır⁴³⁹. Buna rağmen herhangi bir devletle olan vatandaşlığın kesin olarak saptanamadığı durumlarda kişi vatansız kabul edilecektir⁴⁴⁰. Çocuk özelinde değerlendirildiğinde, ailesi ile beraber gelen çocuğun vatandaşlığı prensip olarak ailesinin vatandaşlığı olacak şekilde düşünülmelidir. Bunun yanında sığınma ülkesinde doğan mülteci çocukların doğum kayıtlarının yapılması için gerekli önlemlerin devletler tarafından alınması BMMYK tarafından tavsiye edilmiş böylece vatansızlığın önüne geçilmeye çalışılmıştır⁴⁴¹.

Sığınma başvurusunda bulunan çocuğun birden fazla vatandaşlığının bulunması da olasıdır. Böyle bir durumda kişinin Sözleşme kapsamında mülteci statüsünden yararlanabilmesi için vatandaşlığını taşıdığı ülkelerin herhangi birinin ulusal korumasından faydalanmaması gerekmektedir [m. 1A(2)].

Vatansız bir çocuk ile karşılaşılma ihtimali özellikle refakatsiz çocuklarda oldukça yüksektir⁴⁴². Vatansız çocuğun menşe ülkesinin tespiti vatandaşlığı olan çocuğa göre farklılık gösterecektir. Vatansız kişilerin menşe ülkesi, 1951 Sözleşmesi'ne göre, kişinin önceki mutad meskeninin bulunduğu ülke olacaktır⁴⁴³. Mutad mesken kavramının yeknesak bir tanımına ulaşmak zor olsa da⁴⁴⁴ genel bir ifade ile kişinin

⁴³⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s. 198.

⁴³⁹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 93.

⁴⁴⁰ **A.e.**, para. 89. Vatansız çocuğun durumuna dair bkz.: yuk. s. 86-92.

⁴⁴¹ BMMYK Yürütme Kurulu, S. 47 (XXXVIII), para. (f).

⁴⁴² Bu durum BMMYK Yürütme Kurulu Kararlarına da yansımış mülteci çocuklar arasında artan vatansızlık hallerden duyulan endişe dile getirilmiştir. Bkz. BMMYK Yürütme Kurulu, S. 47, para. (g).

⁴⁴³ Önceki mutad mesken kavramı sadece vatansızlar için menşe ülke olarak değerlendirilir. Sığınmacının vatandaşı olduğu devlet sabit ise artık burada son mutad mesken ülkesinde gördüğü zulüm dikkate alınmayacaktır: Bkz. Öztürk, **a.g.e.**, 199.

⁴⁴⁴ Tanım konusunda yeknesaklığın bulunmamasını kavramın hukuki bir nitelik taşımasından ziyade bağımsız bir nitelik taşımasına bağlayan görüş için bkz. Faruk Kerem Giray, **Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan ve Alıkonan Çocukların İadesi**, İstanbul, Beta Yayınları, 2010, s. 54.

fiilen oturduğu ve hayat ilişkilerini sürdürdüğü yer olarak tanımlanabilir⁴⁴⁵. BMMYK, önceki mutad mesken ülkesini, “*kişinin daha önce ikamet ettiği ve zulme maruz kaldığı veya döndüğünde zulme maruz kalabileceğinden korktuğu ülke*” şeklinde tanımlanmıştır⁴⁴⁶. Böylece bir çocuğun vatansızlığının tespiti yapıldıktan sonra⁴⁴⁷ Sözleşme kapsamında statüye hak kazanıp kazanmadığı değerlendirilmesinde menşe ülke olarak önceki mutad meskeni dikkate alınacaktır.

Statü şartlarına geçmeden önce değinilmesi gereken bir husus da çocuğun sığındığı ülkeye göre yabancı olması meselesidir. 1951 Sözleşmesi’nde “menşe ülke dışında bulunma” olarak açıklanan bu durum öncelikle araştırılacaktır. Bu kuralın istisnası da bulunmamaktadır⁴⁴⁸. Son olarak değinilmesi gereken konu ise bireyin statü değerlendirmesine sebebiyet verecek olayın vuku bulduğu sırada menşe ülkesi dışında başka bir ülkede bulunması durumudur. Örneğin herhangi bir sebeple ülkesi dışında bulunan çocuğun bu sırada ülkesinde meydana gelen bir olay sebebiyle ülkesine döndüğü zaman zulme maruz kalacağı korkusu taşımasıdır. Böyle bir durumda çocuğa mülteci statüsü verilecek midir sorusunun Sözleşme’de tam karşılığı bulunmamaktadır. Ancak BMMYK bu hususa dair net bir düzenlemede bulunmuş ve ülkesini terk ettiği sırada mülteci olmayan, fakat daha sonra yurt dışındayken bu statüyü kazanan kimselere “yerinde mülteci” olarak ifade etmiştir⁴⁴⁹. Bu çocukların olayın meydana geldiği sırada buldukları ülkeden koruma talep etmelerinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır⁴⁵⁰.

⁴⁴⁵ Aysel Çelikel/ B. Bahadır Erdem, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 15. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2017, s. 186; Cemal Şanlı/ Emre Esen/ İnci Ataman-Figanmeşe, **Milletlerarası Özel Hukuk**, 6. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2018, s. 35; Öztürk, **a.g.e.**, s. 201; İlyas Arslan, **Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2014, s. 47.

⁴⁴⁶ UNHCR, **El Kitabı**, para. 103.

⁴⁴⁷ Bu tespit Türk hukuku açısından Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yapılacaktır. Bkz.: yuk. s. 42.

⁴⁴⁸ UNHCR, **El Kitabı**, para. 88. Ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin durumu Sözleşme kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu kişilerin kapsam dışında bırakılmasının en önemli nedeni devlet egemenliği ile ilgilidir. Kişi daha kendi ülkesini terk etmediyse o ülkenin hâkimiyet alanı içerisinde olacaktır. Dolayısıyla kendisine bu şartlarda statünün sağlanması o devletin egemenliğine müdahale anlamına gelebilecektir. Ayrıca menşe ülkesinden ayrılamamış bir bireye statü verilmesi pratik anlamda bir koruma sağlamayacaktır. Ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin Sözleşme kapsamında bırakılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 203-204.

⁴⁴⁹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 94; Safi, **a.g.e.**, s. 114-115.

⁴⁵⁰ UNHCR, **El Kitabı**, paras. 94-96.

C. Statüyü Kazanmaya Yönelik Ölçütler

1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) hükmüne dayanılarak menşe ülkesi dışında bulunan yabancı bir çocuğun mülteci statüsüne dâhil edilebilmesi için haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu, bu zulmün belirli nedenlere dayanması (ırk, din, milliyet, belirli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünce) ve bu korku sebebiyle menşe ülkesi korumasından yararlanamaması veya yararlanmak istememesi şartlarının gerçekleşmiş olması gerekmektedir.

1. Haklı Nedenlere Dayanan Zulüm Korkusu

“Haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu” statünün tanınması için kilit bir ölçüttür⁴⁵¹. Bu ölçütün doğru değerlendirilmesi diğer ölçütlerin irdelenmesi için temel bir öneme sahiptir⁴⁵².

“Haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu” koşulu iki temel unsurdan oluşmaktadır. Bunlardan ilki haklı nedene dayanan korku ikincisi ise zulümdür⁴⁵³. Sözleşme’de “haklı nedene dayalı zulüm korkusu” ifadesinin kullanılması, kişiye mülteci statüsünün tanınması için gerçekleşmiş bir zulüm aranmadığına işaret etmektedir. Başka bir deyişle bir çocuğa statünün tanınması için zulmün gerçekleşmesi gerekmemekte; zulmün gerçekleşme ihtimalinin varlığı yeterli olmaktadır⁴⁵⁴.

a. Haklı Nedene Dayanan Korku Kavramının Değerlendirilmesi

Haklı nedene dayanan korku ifadesine ve hangi durumlarda korkunun haklı bir nedene dayanacağına dair Sözleşme hükümlerinde herhangi bir düzenleme yer almamaktadır⁴⁵⁵. Bununla birlikte El Kitabı’nda haklı nedene dayanan korku koşulunun öznel ve nesnel unsurlar içermekte olduğu vurgulanmıştır. Buna göre

⁴⁵¹ A.e., para. 37.

⁴⁵² Öztürk, a.g.e., s 207.

⁴⁵³ UNHCR, *An Introduction*, s. 56.

⁴⁵⁴ UNHCR, *El Kitabı*, para. 45; Öztürk, a.g.e., s. 207.

⁴⁵⁵ Haklı nedene dayalı korku kriterinin ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Öztürk, a.g.e., s. 207-224.

statünün belirlenmesinde yalnız öznel unsur olan kişinin ruh hali dikkate alınmayacak aynı zamanda bu ruh halinin nesnel bir durumla desteklenmiş olması gerekecektir⁴⁵⁶.

İnsanların aynı durumlar karşısında ruhsal tepkileri özdeş olamayacağından ötürü öznel unsurun değerlendirilmesi zorunlu şekilde başvuranın kişiliği ile yakından bağlantılı olacaktır. Bazıları için desteklediği siyasi görüşün veya dinsel inanışın aşığılanması hayatı çekilmez kılabilceği gibi başkası için hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Hal böyleyken kişinin kişisel ve aile geçmişi, belirli bir ırka, dine, milliyete, sosyal ya da siyasi gruplara mensubiyetinin birey üzerindeki etkileri kişi bazında incelenmelidir⁴⁵⁷. Bu noktada çocukların ruhsal durumuna dikkat çekmek gerekecektir. Yetişkinlere göre ruhsal yıpranmalara daha müsait olan çocukların üzerinde oluşacak “korku” faktörünün oldukça özenle ve detaylı olarak irdelenmesi gerekmektedir. Bir yetişkine göre hiç önemi olmayan bir vaka çocuklar için yıkıcı etkilere sebep olabilmektedir.

Nesnel unsur değerlendirilmesi için ise bireyin ifadelerinin incelenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu bağlamda, bireyin ifadelerinin dışında, tek başına menşe ülke şartlarının değerlendirilmesi öngörülmemiştir. Bununla birlikte bireyin ifadelerine de tek başına riayet edilmemesi, halin tüm şartlarının değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Yapılacak bu değerlendirmede en önemli husus ise kişinin menşe ülkesinde kalmasının veya oraya dönmesinin hayatını “katlanılmaz” hale getireceğinin tespitidir. Bu katlanılmaz hal başvuran tarafından makul bir seviyede ortaya konuluyorsa artık burada başvuru sahibinin korkusunun haklı nedene dayalı olduğu değerlendirilmesi yapılmalıdır⁴⁵⁸. Başvuran, korkusunun haklı nedene dayandığı tespitini yaparken sadece kişisel deneyimlerine dayanmak zorunlu değildir. Menşe ülkesinde kendisi gibi olan başka bir ifade ile aynı dine, ırka, milliyete, siyasal düşünceye veya toplumsal gruba mensup olan aile üyelerinin ya da arkadaşlarının başına gelenlere de dayanabilir⁴⁵⁹. Bunun yanında haklı nedene dayanma unsurunun tespiti yapılırken menşe ülke yasalarına ve uygulamalarına bakılmalıdır. Ancak her bireyin durumu

⁴⁵⁶ UNHCR, *El Kitabı*, paras. 37-38; Çiçekli, *Yabancılar*, s. 247; Öztürk, *a.g.e.*, s. 209.

⁴⁵⁷ UNHCR, *El Kitabı*, paras. 40-41.

⁴⁵⁸ UNHCR, *El Kitabı*, para. 42; Öztürk, *a.g.e.*, s. 209.

⁴⁵⁹ UNHCR, *El Kitabı*, para. 43.

kendi içerisinde ayrı değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Çünkü örneğin tanınmış bir kimsenin tanınmamış bir kimseye göre aynı durum özelinde zulüm görme ihtimali daha yüksek olabilecektir. Böylelikle kişinin kendine has bir takım özelliklerinin nesnel unsur değerlendirilmesi yapılırken de dikkate alınmasının gerekliliği vurgulanmıştır⁴⁶⁰.

El Kitabı'nda⁴⁶¹ haklı nedene dayanan korku şartına dair açıklamalar ile ilgili uygulama⁴⁶² ve doktrinde⁴⁶³ çeşitli farklılık ve eleştiriler olsa da konumuz özelinde çocuklar açısından baktığımızda şartın var olup olmadığı değerlendirilmesinde çocuğun yüksek yararı devletler tarafından öncelikli ve mutlak surette dikkate alınmalıdır.

b. Zulüm Kavramının Değerlendirilmesi

Bir kişiyi menşe ülkesinden çıkartıp başka bir ülkeye sığınmaya iten önemli faktörlerden biri menşe ülkesinde gördüğü veya görme ihtimalinin olduğu zulümdür. 1951 Sözleşmesi kapsamında zulüm kavramının yorumlanması, kavrama dair net bir tanımın olmaması sebebiyle zor olmaktadır⁴⁶⁴. Kavramın evrensel boyutta kabul gören bir tanımının bulunmadığı ve böyle bir tanım yapma çabalarının da başarıya ulaşmadığı El Kitabı'nda da belirtilmiştir⁴⁶⁵. Bununla birlikte her geçen gün değişen koşullar ve insanoğlunun bulduğu yeni zulüm yöntemleri bu kavramın esnek nitelikte olmasına sebebiyet vermiştir⁴⁶⁶. Öte yandan Sözleşme'de zulüm kavramının

⁴⁶⁰ UNHCR, *El Kitabı*, para. 43; Öztürk, *a.g.e.*, s.210.

⁴⁶¹ Haklı nedene dayanan korku kriterine yönelik El Kitabı'nda yapılan açıklamalar ağırlıklı olarak 37-50. paragrafları arasında yer almaktadır.

⁴⁶² Uygulamadaki görünüm hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 211-219.

⁴⁶³ Haklı nedene dayalı korku kriterinin öznel ve nesnel unsur üzerinden geliştirilmesinin kendi içerisinde bir takım tutarsızlıklara yol açtığı ifade edilmektedir. Bu görüşe göre, "korku" ifadesinin bir ruh hali olarak ele alınıp bu şekilde mi değerlendirilmesi gerekeceği, yoksa geleceğe yönelik bir riski nitelendirilmesinden dolayı nesnel bir çerçevede mi ele alınacağı hususunda netlik oluşturulmamıştır. Öte yandan bireyin zulüm nedenleri (ırk, din, milliyet, siyasi görüş, sosyal gruba mensubiyet) ile olan ilişkisinin, bu ilişkinin onun hayatını "katlanılmaz" bir hale getirip getirmeyeceğinin makul bir seviyeye kadar sorgulanması amacıyla mı değerlendirileceği yoksa bu ilişkinin bireyin duyduğu korku üzerindeki etkisinin mi sorgulanacağı hususu da belirsizliğini korumaktadır: Bkz. Öztürk, *a.g.e.*, s. 210-211.

⁴⁶⁴ Goodwin-Gill/ McAdam, *a.g.e.*, s. 90; Öztürk, *a.g.e.*, s. 224; Safi, *a.g.e.*, s. 178.

⁴⁶⁵ UNHCR, *El Kitabı*, para. 51.

⁴⁶⁶ Atle Grahl-Madsen, *The Status of Refugees in International Law*, Leiden, A. W. Sythoff, 1966, s. 193.

tanımlanmamasının saydığımız sebeplerle kasten tercih edildiği de ileri sürülmüştür⁴⁶⁷.

Hangi eylem ve tehditlerin ya da zarar verici hareketlerin zulüm oluşturacağı her kişi ve çocuk özelinde değerlendirilmesi gereken bir unsurdur. Kişilerin ruhsal yapısındaki ve başvuru koşullarındaki farklılık nedeniyle, neyin zulüm teşkil edeceğine dair tespitlerin de değişiklik göstermesi kaçınılmaz olacaktır⁴⁶⁸. Ayrıca tek başına değerlendirildiğinde zulüm boyutuna ulaşmayacak eylem ve işlemler başkaca olumsuz durumlarla birleştiği zaman başvuran sahibinin kafasında haklı nedenlere dayanan zulüm korkusuna temel oluşturabilecek bir boyutta etki oluşturabilecektir⁴⁶⁹.

El Kitabı'nda, Sözleşme'nin geri gönderme yasağını düzenlediği maddesine (m. 33) atıf yapılarak, ırk, din, milliyet, siyasi görüş ya da belirli bir sosyal gruba mensubiyet nedeniyle gerçekleşecek olan ve yaşam veya özgürlüğe yönelik tehdit içeren her halin zulüm olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Aynı nedenlere dayanan ciddi insan hakları ihlallerinin⁴⁷⁰ de zulüm olarak kabul edileceği vurgulanmıştır⁴⁷¹. Bu kapsamda, öldürme, işkence, haksız yere verilen hapis cezası, siyasi ve dinsel faaliyetlerin meşru olmayacak şekilde kısıtlanması eylemlerinin zulüm olduğundan şüphe yoktur⁴⁷². Buna rağmen saydığımız eylemler dışında meydana gelen ve zarara sebebiyet verecek fiilin⁴⁷³ zulüm sayılıp sayılmayacağı konusu muğlaklığını korumaktadır.

Gerek Sözleşme hükümleri gerekse de El Kitabı hükümleri dikkate alındığında çocuklar özelinde zulüm kavramının nasıl anlaşılacağına dair bir düzenlemenin yapılmadığı görülmektedir. Aslında zulüm kavramının herhangi bir kişi için nasıl ve ne şekilde anlaşılacağı belirsizliğinin bulunduğu bir ortamda çocuk özelinde

⁴⁶⁷ UNHCR, **An Introduction**, s. 56, Özkan, **a.g.e.**, s. 88; Öztürk, **a.g.e.**, s. 224.

⁴⁶⁸ UNHCR, **El Kitabı**, para. 52; Çiçekli, **Mülteciler**, s. 54; Özkan, **a.g.e.**, s. 88.

⁴⁶⁹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 53.

⁴⁷⁰ Ciddi insan hakları ihlâlinden ne anlaşılması gerektiği ve kapsamı El Kitabı'nda net bir şekilde düzenlenmemiştir: Öztürk, **a.g.e.**, s. 225, dp. 795.

⁴⁷¹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 51.

⁴⁷² UNHCR, **An Introduction**, s. 56.

⁴⁷³ Herhangi bir zararın zulüm kapsamında değerlendirilebilmesi için ciddi nitelikte olması gerektiği ifade edilmektedir. Kişiyeye istisnai bir korumanın sağlanacağı sığınma olayında, mülteci statüsünün tanınmasının temel nedenini oluşturacak olan zulmün de ciddi oranda olması gerektiği yönünde açıklamalar için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 225-226.

değerlendirmenin yapılmamış olması normal karşılanması gereken bir durumdur. Buna rağmen bu durum Sözleşme'nin eksikliği olarak karşımızda durmaktadır. Çocukların yetişkinlerden farklı olması ve bu farklılığın zulüm değerlendirilmesi yapılırken de dikkate alınması bu eksikliğin giderilmesi gerekliliğine sebebiyet vermektedir. Çocukların yetişkinlerden ayrı tutulmasının yanında her çocuğun değerlendirilmesinin de ayrı yapılması gerekliliğini vurgulamak gerekir. Hatta değerlendirme sırasında çocuğun geldiği coğrafya, tarihi ve etnolojik bağları da incelenmelidir⁴⁷⁴.

Çocukların yetişkinlerden farklı uygulamalara tabi tutulması veya çocukların kendi arasında farklı muameleye maruz kalması ayrımcılık teşkil edebilmektedir. Ayrımcılık, çocuğa büyük ölçüde zarar verici boyuta ulaşırsa ancak zulmün konusu olabilir. Bu duruma örnek olarak kimi çocukların eğitim olanaklarının sınırlandırılması verilebilir⁴⁷⁵. Yoksa örneğin tamamen aynı nitelikteki öğrencilerden yalnızca bir gruba devlet tarafından burs verilmesi ayrımcılık oluşturacakken zulmün konusu olduğunu söylemek güçtür. Bununla birlikte ayrımcı önlemler tek başına ciddi boyuta ulaşmasa dahi bunların çocuk zihninde geleceğe yönelik güvensizlik ve endişe duygularını yaratmak suretiyle zulüm korkusuna yol açması mümkündür. Böyle bir durumda söz konusu önlemlerin zulüm teşkil edip etmeyeceği halin tüm şartlarının dikkate alınmasıyla tespit edilecektir⁴⁷⁶.

Son olarak bahsedilmesi gereken husus, zulüm eylemlerinin “devlet dışı aktörler” tarafından yapılırsa ne olacağı sorusudur. Kural olarak Sözleşme kapsamında bahsedilen zulüm devlet tarafından gerçekleşmektedir⁴⁷⁷. Bununla birlikte uygulamada⁴⁷⁸ devlet dışı aktörlerin de zulme sebebiyet vereceği yaygın olarak kabul edilmiştir⁴⁷⁹.

⁴⁷⁴ UNHCR, **El Kitabı**, para. 53.

⁴⁷⁵ **A.e.**, para. 54.

⁴⁷⁶ **A.e.**, para. 55.

⁴⁷⁷ **A.e.**, para. 56.

⁴⁷⁸ Ülke uygulamaları ve devlet dışı aktörlerin hangi durum ve şartlarda geçerli bir zulme sebebiyet vereceğine dair yaklaşımlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 234-241.

⁴⁷⁹ UNHCR, **An Introduction**, s. 56-57.

2. Zulmün Belirli Nedenlere Dayalı Olması

1951 Sözleşmesi uyarınca mülteci statüsünün tanınmasına yönelik şartlardan biri de, haklı nedene dayanan zulüm korkusunun, ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi düşünce sebeplerinden biri veya birkaçı ile bağlantılı olmasıdır⁴⁸⁰.

Başvuru sahibinin hissettiği zulüm korkusunun bu nedenlere dayandığını bilmesi gerekmemektedir⁴⁸¹ ki çocuğun bunu bilmesini beklemek de doğru olmayacaktır. Başvuru yapan kişinin dosyası incelenirken zulüm korkusunun nedenlerinin ortaya çıkarılması ve bu nedenlerin 1951 Sözleşmesi'ndeki şartlara uyup uymadığını saptama görevi sorumlu yetkili makamlara aittir⁴⁸².

a. Irka Dayalı Zulüm

Irk kavramının ve kapsamının ne olduğu 1951 Sözleşmesi'nde düzenlenmemiştir⁴⁸³. El Kitabı'na bakıldığında ise ırk kavramının, bütün etnik grupları kapsayacak şekilde geniş anlaşılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda, daha büyük bir nüfus içerisinde azınlık oluşturan ortak bir soydan gelen bireylerin belirli bir sosyal gruba mensubiyetleri de "ırk" kapsamında değerlendirilebilir⁴⁸⁴.

Irka dayalı ayrımcılık zulmün varlığı tespitinde önemli bir unsurdur⁴⁸⁵. Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme'nin (Irak Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi)⁴⁸⁶ 1. maddesinde, ırk ayrımcılığı terimi

⁴⁸⁰ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UNHCR, **El Kitabı**, paras. 66-86; Odman, **Mülteciler**, s. 102-122; Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 70-90; Öztürk, **a.g.e.**, s. 245-294.

⁴⁸¹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 66.

⁴⁸² **A.e.**, para. 67.

⁴⁸³ II. Dünya Savaşı sırasında Naziler tarafından zulme uğrayan Yahudilerin ırklarından ötürü zulme uğradıkları düşüncesi 1951 Sözleşmesi'ne bu kriter getirilmiştir. Burada din yerine ırk kriterini dikkate almaları dikkat çekicidir: Bkz. Safi, **a.g.e.**, s. 182-183.

⁴⁸⁴ UNHCR, **El Kitabı**, para. 68.

⁴⁸⁵ **A.e.**, para. 68.

⁴⁸⁶ Sözleşme, BM Genel Kurulu'nun 21 Aralık 1965 tarihli 2106 (XX) sayılı Kararıyla oybirliği ile kabul edilmiş, 7 Mart 1966'da imzaya açılarak 4 Ocak 1969'da yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu Sözleşme'ye 13.10.1972 tarihinde imza koymuştur; ancak onaylama işlemi için otuz yıl beklemiştir. Onaylama işlemi bakımından 03.04.2002 tarih ve 4750 sayılı Kanun çıkartılmıştır: Bkz. RG, 09.04.2002, s. 24721. Bunun ardından Bakanlar Kurulu'nun 13.05.2002 tarih ve 4171 sayılı kararı ile

tanımlanmıştır. Buna göre, “*siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel veya toplumsal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınmasını, uygulanmasını, bu hak ve özgürlüklerden yararlanılmasını ortadan kaldırmak veya zayıflatmak amacıyla ya da etkisine yönelik ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene dayalı her türlü ayırım, dışlama, kısıtlama ya da tercih*” anlamına gelmektedir⁴⁸⁷. Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi’nde yapılan tanımın, 1951 Sözleşmesi kapsamında ırka dayalı zulüm koşulunun anlaşılmasında yardımcı olacağı belirtilebilir⁴⁸⁸. 1951 Sözleşmesi kapsamında ırka dayalı ayrımcılığın genellikle zulüm teşkil edeceği göz önünde tutulduğunda⁴⁸⁹, ırk ifadesinin Sözleşme kapsamında geniş yorumlanması Sözleşme’nin tarihsel gelişimine ve amacına uygun olacaktır⁴⁹⁰.

Belirli bir ırka mensup olma durumu, statünün kazanılması için tek başına yeterli olmamaktadır. Bu mensubiyetle bağlantılı olarak bir zulmün söz konusu olması gerekmektedir⁴⁹¹. Belirli bir ırka mensup kişilerin keyfi olarak tutuklanması veya kanunlara aykırı olarak hapsedilmesi, toplumsal veya kültürel yaşama katılmalarının engellenmesi, zorla çalıştırılmaları bu hale örnek gösterilebilir.

Irak ayrımcılığı veya ırka dayanan zulme maruz kalabilecek kitlelerden biri hiç şüphesiz çocuklardır. Çocuklar özellikle aileleri ile birlikte ırklarından ötürü zulme uğrayıp sığınma başvurusunda bulunabilirler. Bunun dışında çocukların şahsi olarak ırk ayrımcılığına tabi tutulması söz konusu olabilir. Örneğin belirli ırka mensup çocukların ülkenin iyi okullarına gidememeleri ırka dayalı bir zulümdür. Böyle bir durumda artık çocuğun koruma altına alınması ve bakımı konusunda taraf devletin özellikle hassas davranması gerekmektedir.

Sözleşme’nin beyan ve çekince eklemek suretiyle onaylanması kararlaştırılmış ve bu karara ekli olarak da Sözleşme’nin Türkçe resmi çevirisi yayımlanmıştır: Bkz. RG 16.06.2002 / 24787. Bu sözleşme Türkiye bakımından 16.10.2002 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

⁴⁸⁷ Sözleşme’nin resmi çevirisine yapılan eleştiriler hakkında bkz. Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 345-365.

⁴⁸⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s. 261.

⁴⁸⁹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 69.

⁴⁹⁰ Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 27; Öztürk, **a.g.e.**, s. 261.

⁴⁹¹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 70.

b. Dine Dayalı Zulüm

1951 Sözleşmesi'nde din kavramından ne anlaşılması gerektiğine dair açıklamaya yer verilmemiştir. Sözleşmenin hazırlık aşamalarında dine dayalı zulme oldukça önem verildiği fakat “din” teriminin açıklanmadığı görülmektedir⁴⁹². Bu sebeple kavramın sınırlarını belirlemek için BMMYK'nın hazırladığı kılavuzlara ve yol gösterici rehberlerine bakmak faydalı olacaktır.

El Kitabı'nda düşünce, vicdan ve din özgürlüğünün uluslararası insan hakları hukuku kapsamında güvence altına alındığı belirtilmekle birlikte “din” kavramı açıklanmamıştır⁴⁹³. Bununla birlikte BMMYK'nın diğer yol gösterici rehberlerinde kavrama dair açıklamalar yer almaktadır. Bu düzenlemelere göre din kapsamına inanç ve inançsızlık halleri girmektedir⁴⁹⁴. İnanç, insanlığın ilahi, nihai gerçeklik veya manevi kaderine ilişkin kanaatler veya değerler şeklinde ifade edilebilir⁴⁹⁵. İnanç kavramının bu denli geniş yorumlanması uluslararası insan hakları hukukuna da uyumludur⁴⁹⁶. Din ve İnanca Dayanan Her Türü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri'nin⁴⁹⁷ 1. maddesinde düşünce, vicdan ve din özgürlüğü kapsamının içine, “bir dine veya dilediği bir inanca” sahip olma halinin girdiği ifade edilmiştir. Bununla birlikte gerek İHEB gerek MSHS din ve inanç özgürlüğünü güvence altına almıştır. AİHS ise düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkını açıklarken din ve inanç ifadelerini kullanmıştır (m. 9). Tüm bu bildiri ve sözleşmelerde “din” kavramı özel olarak tanımlanmamış inanç kavramı ile beraber kullanılmıştır. Bu açıklamalar ışığında, yaygın olsun veya olmasın tüm inanç sistemlerinin “din” kavramı kapsamına gireceği söylenebilir. 1951 Sözleşmesi'nde

⁴⁹² UNHCR, **Guidelines On International Protection: Religion-Based Refugee Claims under Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees**, 2004, para. 4, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/publications/legal/40d8427a4/guidelines-international-protection-6-religion-based-refugee-claims-under.html>, 29.11.2017.

⁴⁹³ UNHCR, **El Kitabı**, para. 71.

⁴⁹⁴ UNHCR, **Religion-Based Claims**, para. 5.

⁴⁹⁵ **A.e.**, para. 6.

⁴⁹⁶ Öztürk, **a.g.e.**, s. 262.

⁴⁹⁷ Bildiri, BM Genel Kurulu'nun 25.11.1981 tarihli ve 36/55 sayılı Kararıyla ilan edilmiştir. Bildirinin Türkçe metni için bkz. (Çevrimiçi), http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_21.pdf, 29.11.2017.

zulüm nedenleri arasında sayılan “din” teriminin de bu yönde yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir⁴⁹⁸.

Üçüncü Ülke Uyruklularının veya Vatansız Kişilerin Mülteci Olarak ya da Başka Şekilde Uluslararası Korumaya Muhtaç Kişiler Olarak Nitelendirilmeleri ve Statüleri ve Sağlanacak Korumanın İçeriği için Asgari Standartlara İlişkin Konsey Yönergesi'nin⁴⁹⁹ (AB Konsey Yönergesi) 10/1(b) maddesi uyarınca din kavramı, “özellikle tanrıci, tanrıci olmayan ve tanrıtanımaz inançlara sahip olunmasını, tek başına veya başkalarıyla toplu halde, özel veya halk içinde kurallara uygun ibadete katılma veya katılmamayı, diğer dini fiilleri veya düşünce açıklamalarını veya herhangi bir dinsel inancı esas alan veya herhangi bir dinsel inancın zorunlu kıldığı kişisel ya da toplumsal davranış şekillerini içerir”⁵⁰⁰ şeklinde oldukça geniş tanımlamıştır.

Dine dayalı zulüm ihtimalleri doğrudan kişinin dininin gereğini yapma noktasında çıkabileceği gibi sadece belirli bir dine mensup olması dolayısıyla da zulüm görmesi söz konusu olabilir. İlk ihtimalde din özgürlüğünün kısıtlanmasından bahsedilecekken diğer ihtimalde ayrımcılığı dayanan bir zulüm söz konusu olacaktır⁵⁰¹. Ayrımcılık sebebiyle oluşan dine dayalı zulüm ihtimalinde ayrımcılığın sebebi din olmasının yanında zulüm başka alanlarda meydana gelmektedir. Belirli dine veya inanca mensup kişilerin ekonomik hayatta bazı kısıtlamalara tabi tutulması bu duruma örnek gösterilebilir⁵⁰². Diğer dine dayalı zulüm ihtimali ise uygulamada daha çok karşılaşılan⁵⁰³ dini inanç veya inançsızlık özgürlüğüne gelen kısıtlamalardır. Bu özgürlüğün kapsamı 1951 Sözleşmesi'nde ifade edilmemiştir. El Kitabı ise kişinin dinini ya da inancını değiştirmesini ve bunu özel yaşamında veya toplumsal hayatında dışa vurabilmesini, öğretmesini, uygulamasını din özgürlüğü çerçevesinde ele

⁴⁹⁸ UNHCR, **Religion-Based Claims**, para. 4.

⁴⁹⁹ 27.04.2004 tarihli ve (2004/83 EC) (AT) sayılı Konsey Yönergesi'nin Türkçe metni için bkz. T.C. İçişleri Bakanlığı, **İltica ve Göç Mevzuatı**, Ankara, Başkent Matbaası, 2005, s. 208-225.

⁵⁰⁰ **A.e.**, s. 216.

⁵⁰¹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 265.

⁵⁰² Ayrımcılığa ilişkin verilen kararlardan *Matter of Salama*'da ayrımcılık din sebebiyle yapılmış ancak görünümü iş piyasasında olmuştur. Dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Karen Musalo, “Claims for Protection Based on Religion or Belief”, **International Journal of Refugee Law**, C. 16, S. 2, 2004, s. 178, 179; Öztürk, **a.g.e.**, s. 265, dp. 974.

⁵⁰³ Ülke uygulamalarından kapsamlı örnekler için bkz. Musalo, **Religion**, s. 165-226.

almıştır⁵⁰⁴. Bunun yanında dini bir topluluğa üyeliğin yasaklanması, kamusal veya özel alanda ibadetin yasaklanması, dinin veya inancın öğretilmesinin yasaklanması, belirli bir dine veya inanca sahip olmalarından dolayı ciddi şekilde ayrımcılığa tabi tutulmaları zulüm ihtimaline yol açacak durumlar olarak sayılmıştır⁵⁰⁵.

Belirli bir dinsel veya inanç ya da inançsızlık grubuna mensup olmak veya bu sebeplerle ayrı muameleye tabi tutulmak tek başına statünün elde edilmesi için yeterli olmayacaktır. Bu mensubiyetin veya ayrı tutulma halinin ciddi bir zulüm tehlikesi taşıması gerekmektedir⁵⁰⁶.

Çocuklar özelinde bakıldığı zaman öncelikle üzerinde durulması gereken husus ailelerine bağlı olarak onların dinsel veya inanç bağlılıklarından dolayı zulme uğrama ihtimalleridir. Bu durumda ailelerin statüyü kazanmaları hiç şüphesiz çocuğun da bu statüyü kazanmasına neden olacaktır. Bu halin dışında çocuğun kendisinin birey olarak din ve inanç özgürlüğünü kullanırken zulme uğrama ihtimali de mevcuttur⁵⁰⁷. Bu duruma örnek olarak belirli bir dine mensubiyeti sebebiyle eğitim gibi çeşitli haklardan mahrum bırakılmaları veya belirli din veya inanç ya da inançsızlıklarını ifade etmelerinin engellenmesi durumu verilebilir. Böyle durumlar hiç şüphesiz çocukların dinlerini özgürce seçmelerine, ibadet ve dinin gereklerini yapabilmelerine veya inançsızlığı tercih edebilmelerine getirilmiş birer zulüm olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca ailesinden farklı bir inanca sahip olan çocukların bizzat ailesi tarafından zulüm görmesi ve bu çocukların devlet tarafından etkin şekilde korunmaması hali de devlet dışı aktör tarafından ortaya çıkan bir zulüm örneğidir. Bu durumda da çocuklar 1951 Sözleşmesi'nden yararlanmalıdır.

⁵⁰⁴ UNHCR, *El Kitabı*, para. 71.

⁵⁰⁵ *A.e.*, para. 72; UNHCR, *Religion-Based Claims*, para. 12.

⁵⁰⁶ UNHCR, *El Kitabı*, para. 73; Odman, *Çocuk Hukuku*, s. 42; Öztürk, *a.g.e.*, s. 265, 268.

⁵⁰⁷ Odman, *Çocuk Hukuku*, s. 42.

c. Milliyete Dayalı Zulüm

1951 Sözleşmesi'nde diğer terimler gibi milliyet kavramı da tanımlanmamıştır. Kavramdan ne anlaşılacağı 1951 Sözleşme'nin farklı yerlerinde farklı anlaşılacak şekilde kullanılması sebebiyle kafa karışıklıklarına yol açabilmektedir. Bunun yanında 1951 Sözleşmesi'nin resmi Türkçe çevirisinde “tabiiyet” kavramının kullanılması üzerinde durulması gereken bir husustur.

Öncelikle ifade edilmelidir ki Sözleşme'de milliyet kavramının geçtiği diğer yerlerde⁵⁰⁸ bu terimden anlaşılması gerekenin kişinin vatandaşlığı olduğu açıkça belirtilmiştir⁵⁰⁹. Buna karşılık zulüm nedenlerinden biri olan “milliyet” kavramından ne anlaşılacağı ilgili hükümden açıkça anlaşılammaktadır. El Kitabı'nda ise milliyet kavramının sadece “vatandaşlık” anlamına gelmediği burada kullanılan ifadenin belli bir etnik veya dil grubuna mensup kişileri de kapsadığı ifade edilmiştir. Bu haliyle, zaman zaman yine bir zulüm nedeni olan ırk kavramı ile aynı çerçevede içerisinde değerlendirildiği belirtilmiştir⁵¹⁰.

Zulüm nedenlerinden biri olan “milliyet” teriminden ne anlaşılacağı AB Konsey Yönergesi'nin 10/1(c) maddesinde açıklanmıştır. Buna göre, “*milliyet kavramı, vatandaşlıkla veya vatandaşlığın olmamasıyla sınırlandırılmaz fakat özellikle kültürel, etnik veya dilsel kimliğiyle, ortak coğrafi veya siyasi kökenleriyle veya başka bir Devletin nüfusuyla bağıntısı ile belirlenen bir grubun üyesi olmayı içerir*”⁵¹¹.

Doktrinde⁵¹² milliyet kavramının sadece vatandaşlık anlamına gelecek şekilde yorumlanmaması gerektiği noktasında uzlaşma bulunmaktadır. Bundan ötürü 1951 Sözleşmesi'nin resmi Türkçe çevirisinde kullanılan ve milliyet kavramından daha dar

⁵⁰⁸ 1951 Sözleşmesi'nde “milliyet” teriminin kullanıldığı yer ve anlamları için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 272, dp. 1000.

⁵⁰⁹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 87

⁵¹⁰ **A.e.**, para. 74.

⁵¹¹ T.C. İçişleri Bakanlığı, **Göç ve İltica Mevzuatı**, s. 216.

⁵¹² Milliyet kavramının sadece vatandaşlık ile sınırlandırılmaması gerektiği yönündeki doktrin görüşleri için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 272, dp. 1005.

bir anlama karşılık gelen “tabiiyet” ifadesi⁵¹³ yerine “milliyet” ifadesinin kullanılması daha doğru olacaktır⁵¹⁴.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’nin 7. maddesinde çocuğun doğumdan itibaren bir vatandaşlık kazanma hakkının olduğu, 8. maddesinde ise çocuğun tabiiyetini koruma hakkının olduğu ve bu hakka taraf devletlerce yasadışı müdahale edilmemesi gerektiği düzenlenmiştir. Ayrıca MSHS’nin 24/3’üncü maddesinde her çocuğun bir vatandaşlığa sahip olma hakkı düzenlenmiştir. Yine, Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşme’de de çocuğun vatandaşlık hakkına dair düzenlemeler yer almaktadır. Tüm bu düzenlemeler, milliyet kavramını vatandaşlık kavramı ile aynı anlama gelecek şekilde ele almaması halinde dahi, çocuğun vatandaşlık ve milliyet hakkına sahip olduğu belirtilmektedir⁵¹⁵. Çocuğun sahip olduğu vatandaşlık sebebiyle zulüm görmesi mümkündür. Bunun yanında belirli bir dil veya etnik grup içerisinde olması sebebiyle de çocuğun zulüm görme ihtimali vardır ve bu durum Sözleşme kapsamında “milliyet” unsuru altında değerlendirilmelidir.

d. Belirli Bir Sosyal Gruba Mensubiyete Dayalı Zulüm

1951 Sözleşmesi kapsamında zulüm nedenlerinden biri olan belirli bir sosyal gruba mensubiyet kriteri diğer zulüm nedenleri ile karşılaştırıldığında anlaşılması en zor olanıdır. Bu durumu ortaya çıkaran nedenlerin başında içeriğinin oldukça silik olması⁵¹⁶ ve Sözleşme’de herhangi bir açıklamanın yer almaması sayılabilir. Belirli bir sosyal gruba mensubiyet kriterinin 1951 Sözleşmesi kapsamına alınması da İsveç delegesinin yaptığı öneri sonrasında son dakika değişikliğiyle olmuştur⁵¹⁷.

⁵¹³ Berki, **a.g.e.**, s. 15; Güngör, **a.g.e.**, s. 1; Göger, **Tabiiyet Hukuku**, s. 3; Doğan, **Vatandaşlık**, s. 4-5.

⁵¹⁴ Aynı yönde bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 273.

⁵¹⁵ Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 43.

⁵¹⁶ UNHCR, **Guidelines On International Protection: “Membership of A Particular Social Group” Within The Context of Article 1A(2) Of The 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating To The Status of Refugees**, 2002, para, 1, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/publications/legal/3d58de2da/guidelines-international-protection-2-membership-particular-social-group.html>, 01.12.2017.

⁵¹⁷ Hattaway, **Refugee Status**, s. 157.

Sözleşme'nin kavrama dair açıklama yapmaması karşısında El Kitabı bir takım açıklayıcı ifadelere yer vermiştir. Genel olarak yüzeysel bir bakış açısının takınıldığı⁵¹⁸ El Kitabı'nda belirli bir sosyal grubun benzer geçmişe, benzer alışkanlıklara veya benzer sosyal statüye sahip olan insanları ifade ettiği belirtilmiş ve bu zulüm nedeninin diğer zulüm nedenleriyle örtüşebileceği vurgulanmıştır⁵¹⁹. Sosyal bir gruba mensubiyetin zulüm nedeni olarak ortaya çıkması, sosyal grup üyelerinin siyasi düşünceleri veya geçmişleri, ekonomik faaliyetleri ya da sosyal grubun kendisinin hükümet tarafından tehdit görülmesi şeklinde ortaya çıkabilir⁵²⁰. Bununla birlikte “belirli bir gruba mensubiyet” hallerinin bir listesinin mevcut olmadığı, bu kavramın farklı toplumlardaki grupların çeşitli ve değişen doğasına uygun olarak ve gelişen insan hakları normları dikkate alınarak dinamik bir şekilde yorumlanması gerektiği ifade edilmiştir⁵²¹. Ayrıca, terimin zulme uğrama ihtimali olan herkesi kapsayacak şekilde sınırsız bir yorumunun yapılmaması gerektiği, bu yorumlamanın Sözleşme'nin amacına ve ruhuna uygun olması gerektiği de vurgulanmıştır⁵²².

Yukarıdaki ifadeler gösteriyor ki; 1951 Sözleşmesi'ni açıklamak üzerine hazırlanan rehberler ve doktrindeki genel görüşler⁵²³ belirli bir toplumsal grup kavramının diğer zulüm nedenlerinden daha geniş yorumlanması gerektiği yönündedir. Bunun yanında bazı yazarlar⁵²⁴ zulüm nedeninin sınırsız bir şekilde genişletilmesi gerektiğini söylese de doktrinde bu konuda herhangi bir uzlaşma bulunmamaktadır⁵²⁵.

AB Konsey Yönergesi de 10/1(d) maddesinde “belirli bir sosyal grubu” açıklanmıştır. Buna göre; “*aşağıda belirtilen durumlarda bir grubun belirli bir sosyal grup meydana getirdiği kabul edilecektir:*

⁵¹⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s. 274.

⁵¹⁹ UNHCR, **El Kitabı**, para. 77.

⁵²⁰ UNHCR, **El Kitabı**, para. 78.

⁵²¹ UNHCR, **Social Group**, para. 3.

⁵²² **A.e.**, para. 2.

⁵²³ Doktrindeki görüşler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 275-276.

⁵²⁴ Isi Foighel, “Legal Status of the Boat-People”, *Nordisk Tidsskrift for International Ret*, Vol. 48, 1979, s. 222, naklen Öztürk, **a.g.e.**, s. 275.

⁵²⁵ Öztürk, **a.g.e.**, s. 276.

- o grubun üyeleri doğuştan gelen bir özellik veya değiştirilemeyecek ortak bir geçmişi paylaşıyorsa veya kimlik veya bilinç açısından çok temel, kişinin vazgeçmeye zorlanmaması gereken bir özelliği veya inancı paylaşıyorsa ve

- çevredeki toplum tarafından farklı olarak algılandığı için o grubun ilgili ülkede belirgin bir kimliği varsa... ”⁵²⁶

Bu düzenlemenin “ve” bağlacı ile iki şartı birbirine bağladığı, bu sebeple de zulüm nedeninin kapsamını katı bir şekilde daralttığı belirtilmiştir⁵²⁷.

Sözleşme kapsamında “belirli bir sosyal grup” değerlendirilmesi yapılabilmesi için bu grup üyelerinin sayısının az veya çok olması ya da bu üyelerin birbirlerinden haberdar olmaları veya gönüllü bir birleşmenin var olması gerekmemektedir⁵²⁸. Önemli olan bu topluluğun ortak özelliklerinden dolayı ayırt edici niteliğe sahip olmalarıdır. Ancak bireylerin ortak bir payda olmaksızın sadece aynı zulüm ihtimali ile karşı karşıya kalmaları belirli bir sosyal grup mensubu olmalarını sağlamayacaktır⁵²⁹.

Sosyal bir grubu oluşturabilecek niteliklerin sınırlı sayıda olmadığı vurgulanmalıdır. Bu çerçevede akrabalık ve kan bağı, toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet, dil bağı, kişinin geçmişindeki hikâyesi, daha önceki askerlik görevi, sendikaya üyelik gibi hususların sosyal grubun oluşmasına etki eden temel nitelikler olduğu söylenebilir⁵³⁰. Bunlar içerisinde toplumsal cinsiyete dayalı zulüm en çok karşılaşılan ve tartışılan konudur⁵³¹.

Toplumsal cinsiyete dayalı zulüm⁵³² ihtimallerine yönelik sığınma başvurularını çoğunlukla kadınlar/kız çocukları yapmaktadır. Sığınma başvurusunda bulunan kişiler

⁵²⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı, **Göç ve İltica Mevzuatı**, s. 216.

⁵²⁷ Öztürk, **a.g.e.**, s. 281.

⁵²⁸ UNHCR, **Guidelines on International Protection: “Gender-Related Persecution” within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees**, 2002, para. 31, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/3d58ddef4.pdf>, 05.12.2017; ayrıca bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 283.

⁵²⁹ **A.e.**, s. 283.

⁵³⁰ Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 44; Özkan, **a.g.e.**, s. 101; Öztürk, **a.g.e.**, s. 284.

⁵³¹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 284.

⁵³² Bkz.: aşa. dp. 545.

arasında kadınların sayısı ise her zaman önemli bir yer tutmuştur⁵³³. Toplumsal cinsiyete dayalı zulüm nedenlerinin artması ile birlikte uluslararası hukukta konunun ele alınması gerekliliği hâsıl olmuş ve toplumsal cinsiyetin belirli bir sosyal grubun oluşmasına temel teşkil eden bir özellik olduğu fikri yaygınlaşmıştır⁵³⁴.

Birleşmiş Milletler'in özellikle cinsiyet temelli olarak konuya dikkat çekmesi Yürütme Komitesi Kararları ile birlikte olmuştur. 1985 tarihli ve 39 sayılı Yürütme Komitesi Kararı⁵³⁵ kadın ve kız çocuklara özel olarak ilgi göstermesi açısından önemlidir. Kararda, kadın ve kız mültecileri dünya mülteci nüfusunun önemli bir bölümünü oluşturduğu vurgulanmış ve bu söz konusu kişilerin, hassas durumlarından dolayı sıklıkla fiziksel şiddete, cinsel tacize ve ayrımcılığa maruz kaldıkları belirtilmiştir⁵³⁶. Bu sebeplerden ötürü bu bireylerin acil ve sürekli ihtiyaçlarının karşılanması için taraf devletlerin BM ile beraber çalışmaları tavsiye edilmiştir. Ayrıca bu Komite Kararı'nın en önemli özelliği kadın ve kız çocuklarının taraf devletlerince 1951 Sözleşmesi'nin 1A(2) maddesi doğrultusunda "belirli bir sosyal grup" kapsamında değerlendirileceğinin ifade edilmesidir⁵³⁷. Bu kararı takiben yine BM Yürütme Komitesi'nin aldığı çeşitli kararlarda⁵³⁸ kadın ve kız mülteciler sorunu gündemde tutulmuş ve uluslararası düzenlemeler yapılması konusunda teşviklerde bulunulmuştur⁵³⁹. Yapılan düzenlemeler arasında kadın sığınmacılara ve toplumsal cinsiyete dair hükümlere yer vermesi ve yakın tarihli⁵⁴⁰ olması açısından Kadına

⁵³³ BMMYK'nın güncel verilerine göre kadın sayısı toplam mülteci sayısının yüzde 49'unu oluşturmaktadır: bkz. UNHCR, **Global Trends Forced Displacement in 2016**, 2017, s. 55, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf>, 05.12.2017.

⁵³⁴ Öztürk, **a.g.e.**, s. 285.

⁵³⁵ BMMYK Yürütme Kurulu Kararı, S. 39 (XXXVI), (Refugee Women and International Protection) 1985, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/excom/exconc/3ae68c43a8/refugee-women-international-protection.html>, 05.12.2017.

⁵³⁶ BMMYK Yürütme Kurulu Kararı, S. 39, paras. (c), (d).

⁵³⁷ **A.e.**, para. (k).

⁵³⁸ Bkz. BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 54 (XXXIX), 1988; BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 60 (XL), 1989; BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 64 (XLI), 1990; BMMYK Yürütme Kurulu Kararı S. 73 (XLIV), 1993.

⁵³⁹ Bu telkinler sonuç vermiş ve 2002 ve 2003 yılında çeşitli rehberler hazırlanmıştır. Bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 285, dp. 1064, 1065.

⁵⁴⁰ Sözleşme 11.05.2011 tarihinde İstanbul'da imzalanmış, 01.08.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye 05.12.2017 tarih itibarıyla 47 devlet taraf olmuştur. Güncel durum için bkz. (Çevrimiçi), <https://www.coe.int/en/web/portal/47-members-states>, 05.12.2017.

Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)⁵⁴¹ oldukça önemlidir⁵⁴².

İstanbul Sözleşmesi'nin 3(f) maddesine göre “kadın” ifadesi, 18 yaşından küçük kızları da kapsayacaktır. Böylelikle kadına dair yapılan tüm düzenlemelerin kız çocuklarını da kapsayacağı yerinde bir şekilde vurgulanmıştır. Kadın sığınmacılara ilişkin olarak “*Toplumsal Cinsiyete*⁵⁴³ *Dayalı İltica Talepleri*⁵⁴⁴” başlığını taşıyan 60. maddesi ise şu şekildedir: “(1) *Taraflar kadına yönelik, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin*⁵⁴⁵, *Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi 1A(2) Maddesi anlamında zulüm olarak ve tamamlayıcı/ ikincil korumayı gerektiren ciddi bir hasar biçimi olarak tanınabilmesini temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.* (2) *Taraflar, Sözleşme’de tanımlanan tüm gerekçelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanmasını ve bu gerekçelerden herhangi biri veya bir kaçı nedeniyle zulüm görme tehlikesi söz konusuysa, başvuru sahiplerine, yürürlükteki ilgili hukuki vasıtalara göre mülteci statüsününün tanınmasını temin edeceklerdir.* (3) *Taraflar iltica başvurusu yapanlar için toplumsal cinsiyete duyarlı ülkeye kabul usullerinin ve destek hizmetlerinin yanı sıra, toplumsal cinsiyet yönergelerini ve mülteci statüsününün belirlenmesi ve uluslararası koruma için başvuruyu da kapsayan, toplumsal cinsiyete*

⁵⁴¹ Türkiye, Sözleşme’yi 11.05.2011 tarihinde çekince koymaksızın imzalamıştır. Sözleşme’nin onaylanmasının uygun bulunduğu ilişkin 24.11.2011 tarih ve 6251 sayılı Kanun, 29.11.2011 tarih ve 28127 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Bakanlar Kurulu’nun onaya ilişkin 10.02.2012 tarih ve 2012/2816 sayılı Kararı ise, 08.03.2012 tarih ve 28227 (Mükerrer) sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Sözleşme, Türkiye bakımından 1.08.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşme’nin Türkçe resmi çevirisi ve İngilizce metin için bkz. RG 28227 (Mükerrer) / 08.03.2012.

⁵⁴² Sözleşme’nin resmi Türkçe çevirisinde yer alan anlam düşüklükleri ve kimi zaman hukuki olarak yanlış anlaşılmalara sebebiyet verecek çeviriler sebebiyle Avrupa Konseyi’nin hazırladığı Türkçe çeviri bu çalışma kapsamında tercih edilecektir. Sözleşme’nin bu şekildeki Türkçe metni için bkz. (Çevrimiçi), <https://rm.coe.int/1680462545>, 06.12.2017.

⁵⁴³ “Toplumsal cinsiyet” kavramı Sözleşme’nin 3c maddesinde; “*herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler*” şeklinde tanımlanmıştır.

⁵⁴⁴ Sözleşme’nin resmi Türkçe çevirinde 60. madde başlığı “Toplumsal Cinsiyete dayalı sığınmacı başvuruları” şeklindedir. Buradaki “sığınmacı” ifadesi ile kastedilenin YUKK öncesindeki sığınmacı statüsününün mü olduğu veyahut bu sınırlayıcı yorumun aksine tüm sığınma amacıyla gelenleri mi kapsayacağı şu haliyle anlaşılammaktadır. Bu sebeple Avrupa Konseyi çevirisine sadık kalınarak iltica ifadesinin kullanılması, hatta “iltica” kelimesinin mülteci statüsüne başvuru için kullanılan özel bir terim olduğu kabul edildiği takdirde “iltica” kelimesi yerine de “sığınma” kelimesinin tercih edilmesi kanaatimizce daha yerinde olacaktır.

⁵⁴⁵ “Kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet” kavramı Sözleşmenin 3d maddesinde; “*bir kadına karşı, kadın olduğu için yöneltilen veya kadınları orantısız bir biçimde etkileyen şiddet*”, şeklinde tanımlanmıştır.

duyarlı sığınma usullerini oluşturmak için gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.” Bu düzenleme toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan veya kalma ihtimali bulunan kadınların sığındıkları ülkede herhangi bir tartışmaya gerek kalmaksızın “belirli bir sosyal grup” olarak değerlendirileceğini göstermektedir. Bunun yanında doktrinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, aile içi şiddeti⁵⁴⁶ de kapsayacak şekilde ele alınacağını ve mülteci statüsü değerlendirmesi yapılırken zulüm olarak değerlendirileceğini belirten görüşler vardır⁵⁴⁷.

Toplumsal cinsiyet kaynaklı zulüm ihtimalleri genellikle aile içi şiddet, kadın sünneti⁵⁴⁸ veya cinsel yönelim⁵⁴⁹ hususlarına dayanmaktadır⁵⁵⁰. Tüm bu ihtimallerde ise sığınan kişinin belirli bir sosyal gruba mensup olduğu kabul edilmektedir. Ancak kadına yönelik aile içi şiddet durumlarında, statünün belirlenmesi oldukça zorlaşmaktadır. Gerek zulmü gerçekleştiren aktörün aile üyesi olması gerekse de zulüm ihtimali ile 1951 Sözleşmesi’nde sayılan zulüm nedenleri arasında nedensellik bağının kurulmasındaki problemler statünün kazanılmasını güçleştirmektedir. Aile bireyleri, zulmü, kadının belirli bir sosyal gruba mensup olmasından ötürü değil genellikle kişisel sebeplerden ötürü gerçekleştirdiği için ülke uygulamalarında

⁵⁴⁶ “Aile içi şiddet” kavramı Sözleşmenin 3b maddesinde; “*eylemi gerçekleştiren, mağdurla aynı ikametgâhi paylaşmakta olsun veya olmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, aile içinde veya aile biriminde veya mevcut veya daha önceki eşler veya birlikte yaşayan bireyler arasında meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri*”, şeklinde tanımlanmıştır.

⁵⁴⁷ Öztürk, **a.g.e.**, s. 286. Öztürk, Sözleşme’nin 3b hükmünde yapılan “aile içi şiddet” tanımından yola çıkarak bu sonuca vardığını söylemektedir. Ayrıca Sözleşme’nin 2. maddesinde, Sözleşme’nin aile içi şiddet de dâhil olmak üzere, kadınları orantısız bir biçimde etkileyen, kadına karşı her türlü şiddet için geçerli olacağı belirtilmiştir.

⁵⁴⁸ Kadın sünnetinin türleri ve zararları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Berke Özenç, Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru, **İÜHF**, C. 64, S. 2, 2006, s. 145-166.

⁵⁴⁹ Organization for Refugee, Asylum & Migration (ORAM) tarafından hazırlanan “Cinsel Yönelim, Cinsel Kimlik ve Söylem/İfade Biçimi: İnsan Hakları Kapsamında Temel Terminoloji” sözlüğünde cinsel yönelim, “*Kişinin farklı, aynı veya birden fazla cinsten/cinsiyetten birine hissettiği veya kimseye hissetmediği cinsel ve/veya romantik çekimin davranışsal ifadesi*” şeklinde tanımlanmıştır: Bkz. ORAM, **Cinsel Yönelim, Cinsel Kimlik ve Söylem/İfade Biçimi: İnsan Hakları Kapsamında Temel Terminoloji İngilizce - Fransızca - Türkçe - Farsça – Arapça**, 2016, s. 63, (Çevrimiçi), <http://oramrefugee.org/wp-content/uploads/2016/04/Glossary-PDF.pdf>, 16.03.2018. AB Konsey Yönergesi’nin 10/1(d) maddesinde cinsel yönelim sosyal grubu oluşturacak bir nitelik olarak düzenlenmiştir. Buna göre, “... Menşe ülkesindeki şartlara bağlı olarak, belirli bir sosyal grup, ortak bir cinsel yönelim özelliği temelinde bir grubu içerebilir. Cinsel yönelim, Üye Devletlerin ulusal hukukunun suç saydığı fiilleri içerecek şekilde yorumlanmamalıdır: Cinsiyetle ilgili hususlar bu maddenin uygulanması için kendileri başlı başına bir karine oluşturmadan göz önüne alınabilirler.”

⁵⁵⁰ Özkan, **a.g.e.**, s. 103; Öztürk, **a.g.e.**, s. 289.

sorunlar söz konusu olmuştur⁵⁵¹. Bu sorunun çözümünde ortak bir uygulama söz konusu olmamasına rağmen zulmün aktörü ile zulüm nedenleri arasında nedensellik bağı aramaktan ziyade “menşe devletin üzerine düşen koruma yükümlülüğü” ile “belirli bir sosyal gruba mensubiyet” arasında kurulacak bağın statü için yeterli olacağı fikri yaygındır⁵⁵².

Aile içi şiddete veya kadın sünnetine maruz kalmış ya da kalabilme ihtimali olan kız çocuklarının yapacakları sığınma başvuruları, taraf devletler tarafından hassasiyet ve ivedilikle incelenmeli ve çocuğun yüksek yararı ilkesi ışığında bir sonuca varılmalıdır.

e. Siyasi Düşünceye Dayalı Zulüm

Siyasi düşünce, düşünce ve ifade özgürlüğünün mikro düzeyde bir görünümüdür⁵⁵³. Bu husus İHEB'nin 19. maddesinde, “herkesin düşünce ve anlatım özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, düşüncelerinden dolayı rahatsız edilmemek, ülke sınırları söz konusu olmaksızın, bilgi ve düşünceleri her yoldan araştırmak, elde etmek ve yaymak hakkını da gerekli kılar” şeklinde düzenlenmiştir. AİHS'nin 10. maddesinde⁵⁵⁴ ve MSHS'nin 19. maddesinde⁵⁵⁵ de aynı yönde hükümler yer almaktadır.

⁵⁵¹ Bu hususla ilgili ülke uygulamaları hakkında ayrıntılı bir çalışma için bkz. Karen Musalo, Revisiting Social Group and Nexus in Gender Asylum Claims: A Unifying Rationale for Evolving Jurisprudence”, **DePaul Law Review**, Vol. 52, 2002-2003, s. 777-808.

⁵⁵² Özkan, **a.g.e.**, s. 104; Öztürk, **a.g.e.**, s. 290.

⁵⁵³ Özkan, **a.g.e.**, s. 104; Öztürk, **a.g.e.**, s. 290.

⁵⁵⁴ AİHS anılan hükmü şu şekildedir: “(1) Herkes ifade özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, Devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir. (2) Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

⁵⁵⁵ MSHS'nin anılan hükmü şu şekildedir: “(1) Herkes, kimsenin müdahalesi olmaksızın istediği düşünceye sahip olma hakkına sahiptir. (2) Herkes, düşüncelerini açıklama hakkına sahiptir; bu hak, herkesin, ülkesel sınırlara bağlı olmaksızın her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü, yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kendi seçeceği herhangi bir başka biçimde araştırma, edinme ve iletme özgürlüğünü de içerir. (3) Bu maddenin 2. fıkrasında öngörülen hakların kullanılması, özel bazı görev

Bir zulüm nedeni olan “siyasi düşünce” kavramından ne anlaşılacağı 1951 Sözleşmesi’nde düzenlenmemiştir. Bununla birlikte 1951 Sözleşmesi’nin 1A(2) maddesinin lafzi yorumu çerçevesinde ifadenin geniş bir anlamının olduğu söylenebilir ve bu bağlamda devlet, hükümet veya siyasi bir anlamı olan tüm görüşleri kapsamına alabilir⁵⁵⁶.

Konuyla ilgili El Kitabı’nda detaylı düzenlemelere yer verilmiştir. Buna göre, hükümet politikalarının ve yöntemlerinin eleştirilmesi ya da otoritelerce hoş görülmeyecek fikirlere sahip olunması “siyasi düşünce” kapsamında değerlendirip, zulüm ihtimaline sebebiyet verecek ağırlıkta olması durumunda 1951 Sözleşmesinin 1A(2) kapsamında ele alınacağı belirtilmiştir⁵⁵⁷.

El Kitabı uyarınca, “siyasi düşünce nedeniyle zulmün” varlığı için bireyin bu görüşlerini açıklamış olması ya da otoritelerin dikkatini çekmiş olması gerekmektedir. Bunun yanında bazı durumlarda kişi görüşünü hiç açıklamamış olsa da güçlü bir inanca sahip olması ihtimalinde, er ya da geç görüşünü açıklaması beklendiğinden, otoriteler ile arasında uyuşmazlığa düşeceği pek muhtemeldir. Bu varsayımda bireyin zulüm ihtimali ile karşı karşıya kalabileceği düşünülmelidir⁵⁵⁸.

Bireyin, siyasi düşüncelerinin ülkesinden ayrılmadan önce, kendi ülkesindeki yetkililer tarafından bilindiğini ispat etmesi gerekmemektedir. Kişi, menşe ülkesi dışında siyasi düşüncelerini ifade edebilir ve bu sebeple ülkesine döndüğü zaman zulüm görme ihtimaliyle karşılaşabilir. Bu durum, özellikle “yerinde mülteciler” olarak adlandırılan kişiler bakımından geçerlidir⁵⁵⁹. Menşe ülkesi dışında eğitim gören çocukların buldukları ülkelerde menşe ülke otoritelerinden farklı siyasi düşünceleri açıkça ifade etmeleri mümkündür. Böyle bir durumda ülkelere döndükleri zaman

ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Dolayısıyla, bunlara bazı sınırlamalar da konulabilir; ancak, bu sınırlamaların yasalarda öngörülmüş olması ve; (a) Başkalarının haklarına ve şöhretine saygı bakımından ve; (b) Ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ya da kamu sağlığı ve genel ahlakın korunması bakımından gerekli olması zorunlu olmalıdır.” Resmi çeviri hakkında yapılan eleştiriler için bkz. Gemalmaz, **Uluslararası Sistemler**, s. 115 dp. 37, s. 116, dp. 38.

⁵⁵⁶ Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 87; Özkan, **a.g.e.**, s. 105; Öztürk, **a.g.e.**, s. 291.

⁵⁵⁷ UNHCR, **El Kitabı**, para. 80.

⁵⁵⁸ **A.e.**, para. 82.

⁵⁵⁹ **A.e.**, para. 83.

zulüm ile karşılaşmaları olasıdır. Bundan ötürü bu durumdaki çocukların sığınma taleplerinde “mülteci” statüsünün kendilerine verilmesi gerekmektedir⁵⁶⁰.

Siyasi bir suçtan ötürü kişinin kovuşturulması veya ceza ile karşı karşıya kalması ihtimalinde 1951 Sözleşmesi kapsamında bir zulümden bahsedilebilmesi için bu ceza ile karşı karşıya kalınmasının salt siyasi düşüncenin ifade edilmesinden dolayı mı yoksa siyasi düşünceye dayalı siyasi eylemler dolayısıyla mı olduğunun tespiti gerekmektedir. Söz konusu eylemler menşe ülkesi hukukuna göre cezalandırılması gereken bir eylem ise ve bu eylemlere karşı verilen cezalar, o ülkenin genel hukuk ilkelerine de uygun ise, zulüm olarak kabul edilmeyebilecektir⁵⁶¹. Buna karşın siyasi suç kişinin siyasi görüşlerini açıklaması sebebiyle cezalandırmaya bahane olarak kullanılıyorsa ya da öngörülenden fazla veya keyfi bir cezalandırma söz konusu ise burada zulmün varlığını tespit etmek gerekecektir⁵⁶².

Çocukların da kendilerine ait siyasi görüşlerinin bulunabileceğini belirtmek gerekir ancak bunlar yetişkinlerden farklı olarak açığa çıkabilmektedir. Çocukların yaşları ve olgunluk eksikliğinden ötürü siyasi düşünceleri sebebiyle öznel korkuları kimi zaman olmayabilir. Buna rağmen her halükarda mevcut korkunun objektif unsurları kapsamında korunma gereksinimi ortadan kalkmayacaktır⁵⁶³. Hatta böyle bir durumda çocuğun korunması kanaatimizce elzemdir.

3. Menşe Ülkesi Korumasından Yararlanamama veya Bu Ülkeye Dönememe

1951 Sözleşmesi kapsamınca göç eden çocukların mülteci statüsünün belirlenmesi için incelenmesi gereken üçüncü ölçüt, çocuğun menşe ülkesi korumasından yararlanmaması veya haklı nedene dayalı zulüm korkusu nedeniyle yararlanmak istememesi yahut bu kişi vatansızsa, önceki mutad meskeninin bulunduğu ülkeye geri

⁵⁶⁰ Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 47.

⁵⁶¹ UNHCR, **EI Kitabı**, para. 84.

⁵⁶² **A.e.**, para. 80.

⁵⁶³ UNHCR, **Resettlement Handbook Division of International Protection**, Genova, Revised edition July 2011, s. 88, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf>, 09.12.2017; Özkan, **a.g.e.**, s. 105.

dönmemesi ya da haklı nedene dayalı zulüm korkusu nedeniyle dönmek istememesidir [m. 1A(2)].

Öncelikle bahsedilmesi gereken husus yoksun kalınan korumanın ne olduğudur. Burada kastedilen koruma “dâhili koruma”⁵⁶⁴ değil “diplomatik koruma”dır. Çünkü kişi, ülkesi dışında yer alırken bir koruma mahrumiyeti söz konusudur ve devletin sınırları dışında sağlayabileceği tek koruma türü diplomatik korumadır⁵⁶⁵.

Sığınma başvurusunda bulunan kişi vatansız değil ise mülteci statüsünün tanınması için; ya vatandaşı olduğu ülkenin diplomatik korumasından yararlanamıyor olması başka bir ifadeyle devletin kendisine diplomatik koruma sağlamıyor olması gerekir ya da kendisinin bu korumadan faydalanmak istememesi gerekir. İki durumda da önemli olan kişinin korumadan yoksun kalmasıdır⁵⁶⁶. Bireyin diplomatik korumadan yararlanamaması savaş, iç savaş veya karışıklık gibi durumlardan kaynaklanabilir. Bu ihtimalde devletin vatandaşına koruma sağlaması engellenebilir veya bu koruma etkisiz kalabilir⁵⁶⁷. Bununla birlikte devletin bireye diplomatik koruma sağlamayı reddetmesi de mümkündür. Sığınmacının konsolosluk hizmetlerinden yoksun bırakılması (örneğin ulusal pasaport verilmemesi ya da pasaport süresinin uzatılmaması vb.) ya da ülkeye girişinin yasaklanması korumanın reddedilmesi olarak değerlendirilecektir⁵⁶⁸. Sığınmacının devletin diplomatik korumasından yararlanmak istememesi de mümkündür. Böyle bir durumda yararlanmak istememe hali “haklı nedene dayanan zulüm korkusundan” kaynaklanması gerekmektedir⁵⁶⁹.

Kişinin birden fazla vatandaşı olması durumunda diplomatik korumanın hangi vatandaşlığa göre tespit edileceği hususu önemlidir. El Kitabı’na göre, birden çok vatandaşlığa sahip kişilerin başvurularını incelerken, hukuki bakımdan bir ülke vatandaşlığına sahip olmakla, bu ülkede korumanın mevcut olup olmadığı arasında ayırım yapmak gerekmektedir. Kimi durumda, vatandaşı olduğu ve zulüm görme

⁵⁶⁴ Dâhili koruma, kişinin vatandaşlığını taşıdığı devlet tarafından sağlanan ve o ülke sınırları içerisinde etkili olan korumadır. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 295.

⁵⁶⁵ Öztürk, **a.g.e.**, s. 297.

⁵⁶⁶ UNHCR, **El Kitabı**, para. 97; Öztürk, **a.g.e.**, s. 297.

⁵⁶⁷ UNHCR, **El Kitabı**, para. 98.

⁵⁶⁸ **A.e.**, para. 99.

⁵⁶⁹ **A.e.**, para. 100.

korkusunun bulunmadığı diğer bir devlet olmasına rağmen, bireye vatandaşlığını taşıdığı bu ülkede diğer vatandaşlara sağlanan korumaya denk bir korumanın sağlanmadığı tespit edilebilir. Böyle bir durumda kişinin ikinci vatandaşlığı etkisini yitirir ve kişiye mülteci statüsünün sağlanmasında bir engel bulunmaz. Kural olarak, belirli bir vatandaşlığın etkisiz olduğunun saptanması için, devletten koruma talep edilmesi ve bu talebin reddedilmiş olması gerekir. Koruma talebinin cevapsız bırakılması da reddedildiği anlamına gelmektedir⁵⁷⁰. Birden fazla vatandaşlığı olan bir çocuğun vatandaşlığını taşıdığı devletlerden birinde meydana gelen olaylar sebebiyle sığınma başvurusunda bulunması ihtimalinde sırf birden fazla vatandaşlığı var diye sığınma talebi reddedilmemelidir. Zulüm görme ihtimalinin bulunmadığı diğer devlet vatandaşlığının çocuğa gerekli korumayı sağlayıp sağlamadığı araştırması yapılmalı, eğer sağlamıyorsa çocuğun diplomatik korumadan yoksun olduğu tespiti yapılmalıdır.

Çocuğun vatansız olması durumunda ise, menşe ülke korumasından yararlanmak istememe durumunun tespit edilmesi gerekmektedir. Vatansız çocuğun menşe ülkesine dönmek istememesi, vatandaşlığa sahip olan sığınmacıların diplomatik korumadan yararlanmak istememeleri durumunda olduğu gibi “haklı nedene dayanan zulüm korkusundan” kaynaklanmalıdır⁵⁷¹.

D. Statünün Dışında Bırakılmaya Yönelik Ölçütler

Statünün dışında bırakılmaya yönelik ölçütler de kişiye mülteci statüsünün tanınabilmesi için önemli bir yere sahiptir. Hatta bu ölçütlerin, statü belirlemenin içeriğine giren ve sürecin ayrılmaz bir parçası olduğunu söylemek hatalı olmayacaktır⁵⁷². Statünün dışında bırakılmaya yönelik ölçütlerin değerlendirmesi iki grupta incelenebilir. Bunlardan ilki uluslararası korumaya ihtiyacı olmayan kişiler (1951 Sözleşmesi m. 1D ve 1E), ikincisi ise uluslararası korumaya lâyık olmayan kişilerdir (1951 Sözleşmesi m. 1F). Bu iki durumdan biri somut olayda gerçekleşirse artık kişi mülteci korumasından yararlanamayacaktır.

⁵⁷⁰ A.e., para. 107.

⁵⁷¹ UNHCR, *El Kitabı*, paras. 101, 103.

⁵⁷² Öztürk, *a.g.e.*, s. 301.

1. Uluslararası Korumaya İhtiyacı Olmayan Çocuklar

1951 Sözleşmesi'nin 1D ve 1E maddelerinde, başvurusunun mülteci korumasına ihtiyacının olmadığı haller düzenlenmiş ve bu durumlarda kişiye mülteci statüsünün tanınamayacağı belirtilmiştir. İlk durum, korumanın BM'nin BMMYK dışındaki organları tarafından karşılanması (m. 1D), ikinci durum ise bireyin menşe devleti dışında başka bir devlet tarafından vatandaşa benzer haklarla donatılmış olmasıdır (m. 1E).

1951 Sözleşmesi'nin 1D maddesinde, Sözleşme'nin, BMMYK dışındaki diğer BM organı veya örgütünden halen koruma ve yardım görmekte olan kimselere uygulanmayacağı düzenlenmiştir. Filistin topraklarında meydana gelen olayların⁵⁷³ Sözleşme'nin hazırlandığı dönemde gündemde olması, 1D maddesinin düzenlenmesinde önemli rol oynamıştır⁵⁷⁴. Bundan ötürü ilgili maddenin düzenleme amacı özellikle, Filistinli mültecilerin Sözleşme kapsamının dışında bırakılması olmuştur⁵⁷⁵.

Filistinli mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler getirebilmek amacıyla 1949 yılında Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Çalışma Ofisi –BMFMYO (UNRWA) oluşturulmuştur⁵⁷⁶. BMFMYO tarafından koruma sağlanan Filistinli mülteci çocuklar 1951 Sözleşmesi kapsamına alınmayacaktır⁵⁷⁷.

1951 Sözleşmesi'nin 1D maddesinin ilk paragrafı mülteci statüsü dışında bırakmayı düzenlemekle birlikte, bu durum Filistinli mülteci grupların asla Sözleşme

⁵⁷³ 1948 yılında İsrail devletinin kurulması ile birlikte yaşanan karışıklıklar, yaklaşık 750.000 mültecinin Filistin'den Batı Şeria'ya, Gazze Şeridi'ne, Lübnan'a, Suriye'ye ve diğer bölgelere kaçmasına neden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.unicankara.org.tr/filistin/10.html>, 10.12.2017.

⁵⁷⁴ İlgili düzenlemenin tarihi gelişimi ve Sözleşme'ye etkisi hakkında bilgiler için bkz. Goodwin-Gill/McAdam, **a.g.e.**, s. 153-155.

⁵⁷⁵ Öztürk, **a.g.e.**, s. 302. Ayrıca Sözleşme'nin 1D maddesine dair açıklamalar için bkz. Goodwin-Gill/McAdam, **a.g.e.**, s. 151-161; Odman, **Mülteci Hukuku**, s. 125-127; Çiçekli, **Mülteciler**, s. 64-65; Öztürk, **a.g.e.**, s. 301-311.

⁵⁷⁶ BMFMYO, 302(IV) sayılı ve 8.12.1949 tarihli BM Genel Kurulu Kararıyla kurulmuştur. Yetki alanı ise sınırlı olup Ürdün, Suriye, Lübnan ve Gazze Şeridi'ni kapsamaktadır.

⁵⁷⁷ UNHCR, **El Kitabı**, para. 142-143.

kapsamında korunmayacağı anlamına gelmemektedir⁵⁷⁸. Aynı maddenin ikinci paragrafında söz konusu yardım ve korumanın BM Genel Kurulu kararına dayanılarak kesin olarak çözümlenmeden önce sona ermesi durumunda, bu kimselerin 1951 Sözleşmesi'nin korumasından yararlanacağı güvence altına alınmıştır. 1D maddesinin kapsamına giren Filistinli mülteciler, iki grup halinde Filistinli Mülteciler Hakkında Bilgi Notlarında⁵⁷⁹ sayılmıştır⁵⁸⁰. Burada sayılan mültecilerin soyundan gelen kişiler de Sözleşme'nin 1D hükmünün içerisine dâhil edilmiştir. Bununla birlikte, Sözleşme'nin 1D hükmü kapsamına girmeyen fakat 1967 yılından bu yana İsrail işgali altındaki Filistin topraklarına ırkı, dini, milliyeti, siyasi düşüncesi veya belirli bir sosyal gruba mensubiyeti sebebiyle haklı nedene dayanan zulüm korkusundan ötürü dönemeyen Filistinli mülteciler, 1951 Sözleşme'nin 1A(2) hükmü çerçevesinde mülteci olarak değerlendirilecektir⁵⁸¹.

1951 Sözleşmesi'nin 1D hükmü sebebiyle kapsam dışında kalan çocuklara BMFMYO tarafından sağlanan korumanın esas itibariyle “yardım” olduğu ve bu çocuklara 1951 Sözleşmesi kapsamında bir korumanın sağlanmadığı görülmektedir⁵⁸². Bu sebeple kanaatimizce Filistinli çocukların 1951 Sözleşmesi dışında bırakılması 1951 Sözleşmesi'nin ruhuna aykırı olmuştur.

1951 Sözleşmesi'nin 1E maddesi gereğince, “*ikamet ettiği ülkenin yetkili makamlarınca, o ülkenin vatandaşlığına özgü hak ve yükümlülükleri taşıdığı kabul edilen*” kimseler Sözleşme kapsamı dışında bırakılmıştır. Bu düzenlemeye göre, bir

⁵⁷⁸ UNHCR, **Revised Note on the Applicability of Article 1D of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees to Palestinian Refugees**, 2009, para. 2, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/pdfid/4add77d42.pdf>, 10.12.2017.

⁵⁷⁹ İlkini 2002 yılında hazırlanan Filistinli Mülteciler Hakkında Bilgi Notu, 2009 yılında güncellenmiştir. Bkz. UNHCR, **Note on the Applicability of Article 1D of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees to Palestinian Refugees**, 2002, para. 3(i) ve (ii), (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/pdfid/3da192be4.pdf>, 10.12.2017; UNHCR, **Revised Note on Article 1D**, para 4(a) ve (b).

⁵⁸⁰ Birinci grup, 194 (III) sayılı ve 11.12.1948 tarihli BM Genel Kurulu kararı ve ardından gelen BM Genel Kurul Kararları doğrultusunda “Filistinli mülteciler” olarak bilinen Filistinliler ve Arap-İsrail çatışması sebebiyle hâlihazırda İsrail toprağı olarak kabul edilen menşe ülke topraklarında bulunup, buraya dönemeyen kişilerdir. İkinci grup ise, 04.07.1967 tarih ve 2252 (ES-V) sayılı BM Genel Kurulu kararı ve onu takip eden diğer kararlar kapsamında “yerinden edilmiş kişi” statüsünde olup 1967 yılından bu yana İsrail tarafından işgal edilen Filistin topraklarında bulunan ve buraya dönemeyen Filistinlilerdir.

⁵⁸¹ UNHCR, **Revised Note on Article 1D**, para. 4.

⁵⁸² Öztürk, **a.g.e.**, s. 304.

ülkeye yerleşmiş olup, bu ülke vatandaşlığını resmi olarak kazanmamış olmakla birlikte, hak ve yükümlülük açısından vatandaşa çok benzeyen bir muameleye tabi tutulan kişiler (uygulamada “ulusal mülteci” denmektedir) mülteci statüsü kapsamı dışında bırakılacaktır⁵⁸³.

İkamet edilen ülkede tanınacak hak ve yükümlülüklerin kapsamı açıkça ifade edilmemiştir⁵⁸⁴. El Kitabı’nda vatandaşların yararlandıkları hakların “büyük bölümü”nden yararlanma ifadesi kullanılmıştır⁵⁸⁵ fakat bu ifade de açık değildir. Bununla birlikte El Kitabı, bilhassa bireyin sınır dışı edilmeye karşı vatandaş ile aynı korumaya sahip olmasını aramaktadır⁵⁸⁶. Bu kapsamda menşe ülkesinden ayrılarak başka bir ülkeye sığınan çocuklar, vardıkları ülkede vatandaş olan çocuklar ile aynı hak ve yükümlülükler sahip oluyor ise burada 1951 Sözleşmesi kapsamında değerlendirilmelerine ihtiyaç kalmayacaktır.

2. Uluslararası Korumaya Lâayık Olmayan Çocuklar

1951 Sözleşmesi’nin 1F maddesi, belirli ağırlıktaki eylemleri işlemiş olan veya işlediğine dair ciddi şüphe taşıyan mültecilerin Sözleşme kapsamı dışında bırakılmasına yönelik bir hükümdür. İlgili düzenlemeye göre; “*Bu Sözleşme hükümleri: a) uluslararası hukuki belgelerin ilgili maddelerinde belirtildiği anlamda, barışa karşı suç, savaş suçu veya insanlığa karşı suç işlediği; b) mülteci sıfatıyla sığınma ülkesine kabul edilmeden önce, sığınma ülkesi dışında ağır bir adi suç işlediği; c) Birleşmiş Milletlerin amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden suçlu olduğunu düşünmek için ciddi sebeplerin bulunduğu kişiler hakkında uygulanmaz*”⁵⁸⁷.

⁵⁸³ UNHCR, **El Kitabı**, para. 144; Odman, **Mülteci Hukuku**, s. 128; Çiçekli, **Mülteciler**, s. 65; Özkan, **a.g.e.**, s. 109; Öztürk, **a.g.e.**, s. 311.

⁵⁸⁴ UNHCR, **El Kitabı**, para. 145.

⁵⁸⁵ **A.e.**, para. 144.

⁵⁸⁶ **A.e.**, para. 145.

⁵⁸⁷ Yukarıda belirtilen çeviri El Kitabı’na sadık kalınarak alınmıştır. Bkz. UNHCR, **El Kitabı**, para. 147. İlgili hükmün resmi çevirisi şu şekildedir: “*Bu Sözleşme hükümleri: a) Bunlara mütedair milletlerarası vesikalarda tarif edildiği mânada barışa karşı bir suç, bir harb suçu veya insanlığa karşı bir suç işlediği; b) Mülteci sıfatıyla kabul edildiği memlekete ilticadan evvel iltica memleketi dışında ağır bir genel suç işlediği; c) Birleşmiş Milletlerin gaye ve prensiplerine aykırı fiillerden suçlu olduğu hususunda; ciddi kanaat mevcut olan bir şahıs hakkında tatbik edilmez*”.

1F maddesi, 1D ve 1E maddelerinden farklı bir boyuta sahiptir. 1D ve 1E maddelerinde kişi başka bir korumaya sahip olduğundan ötürü 1951 Sözleşmesi kapsamına alınmazken 1F düzenlemesinde kişinin herhangi bir koruma ihtiyacının olup olmadığına bakılmaksızın kapsam dışında bırakılmaktadır⁵⁸⁸.

Her ne kadar önemli bir hüküm olsa da yukarıda sayılan barışa karşı suç, savaş suçu, insanlığa karşı suç⁵⁸⁹ veya ağır siyasi olmayan suçlar⁵⁹⁰ ya da BM'nin amaç ve ilkelerine aykırılık teşkil eden suçlar⁵⁹¹ çocuk özelinde gün yüzüne çıkması pek olası değildir. Gerek yaş⁵⁹² ve fiziksel gelişim itibariyle gerekse de zihinsel olgunluk itibariyle bir çocuğun bu eylemleri işlemesi ve bunun sonucu olarak 1951 Sözleşmesi kapsamına alınmaması kanaatimizce hayatın olağan akışına terstir.

E. Çocuğa İlişkin Yapılacak Değerlendirmede Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Mülteci statüsünün çocuğa tanınması noktasında, çocuğun ülkeye refakatsiz gelip gelmediğinin ve statü belirleme usullerinden hangisine tabi tutulacağına tespiti önem arz edecektir. 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü mülteci tanımını yaş gözetmeksizin yapmış ve çocuğa mülteci statüsünün verilmesi noktasında özel bir şart aramamıştır.

Bir çocuğun zulümden “haklı nedene dayalı olarak korkma” halinin tespiti, ebeveynlerin biri ya da ikisinin kendisine eşlik etmesi durumunda genellikle sorun oluşturmamaktadır. Refakatsiz çocukların mülteci statüsüne hak kazanıp

⁵⁸⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s. 314.

⁵⁸⁹ Barışa karşı suç, savaş suçu ve insanlığa karşı suç hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UNHCR, **El Kitabı**, para. 150; Odman, **Mülteci Hukuku**, s. 215-221; Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 163-171; Çiçekli, **Mülteciler**, s. 67-68; Özkan, **a.g.e.**, s. 110-111; Öztürk, **a.g.e.**, s. 321-333.

⁵⁹⁰ Ağır siyasi suçlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UNHCR, **El Kitabı**, paras. 151-161; Odman, **Mülteci Hukuku**, s. 221-226; Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 171-184; Çiçekli, **Mülteciler**, s. 68-69; Özkan, **a.g.e.**, s. 111-112; Öztürk, **a.g.e.**, s. 333-343.

⁵⁹¹ BM'nin amaç ve ilkelerine aykırılık teşkil eden suçlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. UNHCR, **El Kitabı**, para. 162; Odman, **Mülteci Hukuku**, s. 143-144; Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 184-190; Çiçekli, **Mülteciler**, s. 70-71; Özkan, **a.g.e.**, s. 113; Öztürk, **a.g.e.**, s. 343-346.

⁵⁹² Her ne kadar çocukların TCK'ya göre ceza ehliyeti 12 yaşından itibaren başlasa da 1951 Sözleşmesi'nin dışında bırakılmaya yol açacak suçlar oldukça ağır suçlardır. Bu sebeple 12-18 yaş aralığındaki bir çocuğun zihinsel olgunluğu bu suçları kasten işlemeye kanaatimizce müsait değildir.

kazanmadığının tespiti ise daha zor olmakta; özel ilgi ve hassasiyet gerektirmektedir⁵⁹³.

Çocukların sığınma ülkesine gelmeleri bir grubun içinde yer alarak veya aileleriyle birlikte ya da refakatsiz olarak gerçekleşebilmektedir. Ayrıca sınırdan geçişleri yasal yolla olabileceği gibi kimi zaman yasa dışı yollarla da olabilmektedir⁵⁹⁴. Tüm bu farklı durumlarda, uygulanacak yöntemler de doğal olarak farklılaşacaktır. Çocuğa statü verilirken izlenmesi gereken bu yöntemler BMMYK'nın mülteci çocuklar için hazırladığı “Koruma ve Bakım Kılavuzu”nda belirtilmiştir Kılavuza göre, bu yöntemler, grup belirlemesi, yetişkinin iddiasına dayanarak belirleme ve çocuğun kendi iddiasına dayanarak belirlemedir⁵⁹⁵.

1. Grup Belirlemesi

1951 Sözleşmesi gereğince mülteci statüsünün belirlenmesinin bireysel temelde olması gerektiği söylenebilir⁵⁹⁶. Buna karşın iç savaş, işgal, savaş gibi durumlarda çok sayıda insanın buldukları yerden kaçıp sığınma başvurusunda bulunmaları halinde, statünün bireysel bazda incelenmesi ve değerlendirilmesi mümkün olamamaktadır⁵⁹⁷. Bununla birlikte 1951 Sözleşmesi'nde mülteci korumasının toplu sığınma olaylarında uygulanmayacağına ilişkin açık bir hüküm yer almamaktadır⁵⁹⁸. Nitekim uygulamada, toplu sığınma durumlarında, “ilk bakışta mülteci statüsü (prima facie)”⁵⁹⁹ tanımı

⁵⁹³ BMMYK, **Mülteci Çocuklar Kılavuzu**, s. 97; Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 59.

⁵⁹⁴ Önder, **a.g.e.**, s. 68; Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 60.

⁵⁹⁵ BMMYK, **Mülteci Çocuklar Kılavuzu**, s. 98.

⁵⁹⁶ Gerek mülteci statüsünün gerek tamamlayıcı koruma statülerinin somut başvuruya yönelik belirli şartların gerçekleşmesini araması birey temelli bir değerlendirme yapılmasına sebep olmaktadır. Bunun yanında uluslararası korumanın yoksun kalınan ulusal korumayı karşılayacak bir koruma olması sebebiyle bireysel bir değerlendirme yapılması daha uygundur: Bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 29-30.

⁵⁹⁷ UNHCR, **El Kitabı**, para. 213; Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 60.

⁵⁹⁸ UN General Assembly, **Note on International Protection**, (A/AC. 96/830), 07.09.1994, paras. 26-29, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/3f0a935f2.html>, 04.01.2017.

⁵⁹⁹ İlk bakışta mülteci statüsü, sığınılan ülkenin kapasitesinin bireysel statüden müsaade etmediği durumlarda, aynı zaman dilimi içerisinde aynı menşe ülkesinden gelen bireyleri aynı sebeplerle ülkeye vardığı kabul edilerek; bu sebeplerin de 1951 Sözleşmesi'ndeki şartları sağladığı varsayılarak, gelen kişilere mülteci statüsünün verilmesi şeklinde tanımlanabilir: Bkz: Matthew Albert, **Prima Facie Determination of Refugee Status An Overview and Its Legal Foundation**, Oxford Refugee Studies Centre Working Paper No. 55, Oxford, 2010, s. 12.

yaygınlık kazanmıştır⁶⁰⁰. BM tarafından hazırlanan “Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi”ne göre⁶⁰¹, grup olarak mülteci statüsünün belirlenmesi, büyük ölçekli bir akın içerisindeki tüm kişilere prima facie esasına bağlı olarak mülteci statüsünün tanınmasıdır⁶⁰². Böyle bir durumda ilgili bütün grup üyelerine mülteci statüsü verilebilecektir. Bu yöntem sayesinde grupta bulunan her çocuk bireysel bir değerlendirmeye tabi tutulmaksızın doğrudan mülteci statüsünü kazanabilecektir⁶⁰³.

2. Aile Bireylerinin İddiasına Dayanarak Belirleme

Aile bireylerinden birine mülteci statüsü tanındığında, çocuklara da doğrudan mülteci statüsü verilmesine ilişkin herhangi bir yasal düzenleme veya anlaşma söz konusu değildir⁶⁰⁴. 1951 Sözleşmesi’nde de buna ilişkin bir hüküm yer almasa da 1951 Sözleşmesi’ni kabul eden Konferans Nihai Senedi’nde, hükümetlere, belirli bir ülkeye kabul için gerekli koşulları aile reisinin yerine getirmesi halinde, mülteci ailenin birliğinin devamının sağlanması hususunda gerekli önlemleri almaları tavsiye edilmiştir⁶⁰⁵. Bu bağlamda aile üyesinin yaptığı başvurunun kabul edilmesi durumunda, diğer aile üyelerine de mülteci statüsünün tanınmasının aile birliği ilkesinin bir gereği olduğu belirtilmiştir⁶⁰⁶.

Türk Hukuku açısından da önem taşıyan aile birliği ilkesi kapsamında tek bir başvurucunun aile üyeleri adına da başvuru yapabileceği imkânı tanınmıştır. YUKK 65/3 hükmü gereğince, başvuru sahibi, başvuruları aynı gerekçeye dayanan ve kendisiyle birlikte gelen aile üyeleri adına da başvuru yapabilecektir. Maddenin devamında ergin aile üyeleri adına başvuru yapılacağı zaman, bu kişilerin muvafakatinin alınması gerektiği düzenlenmiştir. Aile üyelerinin kimi kapsadığı YUKK’un tanımlar başlığını taşıyan 3/1(a) maddesinde belirtilmiştir. Buna göre aile

⁶⁰⁰ Odman, **Çocuk Mülteciler**, s. 60; Öztürk, **a.g.e.**, 31. Ayrıca bu mülteci tanımına yönelik eğilimin daha çok Afrika ülkeleri açısından yapıldığına dair bkz. Albert, **a.g.e.**, s. 12.

⁶⁰¹ Rehber için bkz. BMMYK, **Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi**, 2001, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa659a4>, 25.03.2018.

⁶⁰² **A.e.**, s. 110.

⁶⁰³ BMMYK, **Mülteci Çocuklar Kılavuzu**, s. 98.

⁶⁰⁴ Odman, **Çocuk Hukuku**, s. 60.

⁶⁰⁵ UNHCR, **El Kitabı**, para. 182.

⁶⁰⁶ **A.e.**, paras. 182, 184; BMMYK, **Mülteci Çocuklar Kılavuzu**, s. 98.

üyeleri; “başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişinin eşini, ergin olmayan çocuğu ile bağımlı ergin çocuğunu” ifade edecek şekilde tanımlanmıştır. “Aile üyeleri” kavramının düzenlendiği 3/1(a) hükmü ile 65/3 hükmü beraber ele alındığında başvuru sahibinin ergin olmayan çocuğu adına başvuruda bulunabileceği, bağımlı olmayan ergin çocuğu⁶⁰⁷ için ise onların muvafakatleri bulursa dahi başvuru yapamayacağı anlaşılmaktadır⁶⁰⁸. Bu kişiler başvurularını kendi adlarına yapmaları gerekecektir. Erginliğin belirlenmesine uygulanacak hukuk ise MÖHUK 9/1 ve 4/1(a) hükümleridir⁶⁰⁹.

Çocuğun aile üyelerinden kaynaklı bir şekilde statüyü kazanabilmesi için dikkat edilmesi gereken bir husus da çocuk ile aile bireyleri arasında hukuken soybağının kurulup kurulmadığıdır. Hukuken soybağı kurulmamış bir çocuk aile üyelerine bağlı olarak statüyü kazanamaz. Buna ilişkin ihtilaf söz konusu olduğunda uygulanacak hukuk MÖHUK m. 16 hükmünden⁶¹⁰ yola çıkarak tespit edilecektir.

3. Çocuğun Bireysel Talebi ile Belirleme

Herhangi bir çocuğun ebeveyni, akrabası veya başka bir yetişkin bakımı altında olmasına rağmen anlama ve kavrama gücünde bir sıkıntı yok ise kendi başvurusunu kendisinin yapmasında bir engel yoktur. Böyle bir durumda yanında bulunan yetişkinin çocuğa gerek belge sunumu ve ispat noktasında gerekse de psikolojik ve duygusal destek noktasında yapacağı yardım statünün belirlenmesinde oldukça faydalı olacaktır⁶¹¹. Burada üzerinde durulması gereken bir husus, çocuğun isteği ile ailesinin isteği veya söylemleri arasında farklılık olması durumunda ne olacaktır. Bu konuda statünün tanınması noktasında takdiri olan yetkililerin, somut olayın tüm koşullarını ayrıntılı olarak inceleyip, çocuğun yüksek yararını da dikkate alarak bir karara

⁶⁰⁷ Burada kastedilen “evlat” anlamındaki çocuktur.

⁶⁰⁸ Öztürk, **a.g.e.**, s. 435, 436.

⁶⁰⁹ Bkz. yuk. s. 60, dp. 287.

⁶¹⁰ MÖHUK m. 16 soybağının kurulmasına ilişkin uygulanacak hukuku şöyle düzenlemiştir: “Soybağının kuruluşu, çocuğun doğum anındaki millî hukukuna, kurulamaması hâlinde çocuğun mutad meskeni hukukuna tâbidir. Soybağı bu hukuklara göre kurulamıyorsa, ananın veya babanın, çocuğun doğumu anındaki millî hukuklarına, bunlara göre kurulamaması hâlinde ana ve babanın, çocuğun doğumu anındaki müşterek mutad mesken hukukuna, buna göre de kurulamıyorsa çocuğun doğum yeri hukukuna tâbi olarak kurulur”.

⁶¹¹ BMMYK, **Mülteci Çocuklar Kılavuzu**, s. 99.

varmaları uygun olacaktır. İspat veya kanıt noktasında eksikler söz konusu olduğunda ise şartlar çocuk lehine yorumlanmalıdır⁶¹².

Refakatsiz çocukların durumları ise oldukça farklıdır. Refakatsiz çocuğun statüye başvurması zorunlu olarak kendisi tarafından yapılacağı gibi statü şartlarının tespiti noktasında da refakatçisi bulunan çocuğa göre zorluklar söz konusu olacaktır. Refakatsiz çocuklara ilişkin 1951 Sözleşmesi'nde özel bir düzenleme yer almamaktadır. Buna karşın El Kitabı'nda refakatsiz çocukların statü belirleme sürecinde dikkate alınması gereken hususlar ifade edilmiştir. Buna göre refakatsiz çocuğun mülteci statüsü belirlenirken ilk olarak çocuğun zihinsel gelişim ve olgunluk düzeyi tespit edilmelidir. Çocukların başvurularında genellikle, çocuk psikolojisine hâkim uzman kişiler bulunmalı ve yardımına başvurulmalıdır⁶¹³. Aynı hükmün devamında *“ergenlik çağında da olsa, hukuksal yönden reşit olmayan bir çocuğa, onun çıkarlarına en uygun kararın alınmasında yardımcı olacak bir vasinin atanması uygun olabilir. Ana-babanın ya da hukuken atanmış vasinin yokluğu halinde yetkili makamlar, mülteci statüsü tanınması talebinde bulunan küçüğün çıkarlarının tamamen korunmasını sağlamakla yükümlüdür”* ifadesi yer almaktadır⁶¹⁴. Görülmektedir ki El Kitabı hukuksal olarak reşit olma ile ergenlik çağını ayırmış ve ergenlik çağına ulaşmış fakat reşit olmamış çocuğa vasi atanmasını tavsiye etmiştir.

Devam eden hükümde bu konuyu biraz daha açan El Kitabı, çocuğun küçük değil de ergenlik çağına ulaşmış olması halinin mülteci statüsünün belirlenmesinde kolaylık sağlayacağını belirtmiştir. Düzenlemeye göre, *“aksini gösterecek emareler olmadıkça, 16 yaşına gelmiş bir kimsenin “haklı nedenlere dayanan zulüm korkusu” taşıyabilecek kadar olgunluğa erdiği varsayılabilir. 16 yaşın altındaki küçüklerin ise, genellikle, gerekli olgunluğa erişmemiş olduğu düşünülebilir. Bu küçüklerin kendilerine göre irade ve korkuları olmakla birlikte, bunlar büyüklerdeki kadar önem taşımayabilir”*⁶¹⁵. Bu düzenleme dikkate alınarak El Kitabı'nın, çocuğu, küçük ve ergenlik çağına ulaşmış şeklinde ikili bir ayrıma tabi tuttuğu söylenebilir. Ayrıca düzenleme çocuğun

⁶¹² UNHCR, *El Kitabı*, para. 219.

⁶¹³ UNHCR, *El Kitabı*, para. 214.

⁶¹⁴ *A.e.*, para. 214.

⁶¹⁵ *A.e.*, para. 215.

zihinsel olgunluğa erişmesi kriterini -aksini gösteren emareler olmadıkça- 16 yaş olarak belirlemiş ve 16 yaşından büyük olan çocukların beyanlarının ve korkularının esas alınması gerektiğini vurgulamıştır. Her ne kadar bağlayıcılığı olmayan bu El Kitabı hükümleri, uygulama sırasında devletler açısından önem arz etmektedir. Bu sebeple yapılan her açıklama dikkatle incelenmelidir. Buna rağmen gerek nedenini tam olarak açıklamadan 16 yaş ölçütü koyması gerekse de çocuğu küçük ve ergenlik çağına erişmiş olarak ayırması sebebiyle kanaatimizce kafa karışıklığına yol açmaktadır. Ayrıca El Kitabında belirtilen bu yaş ölçütü, çocuğun yaşından bağımsız olarak, görüşlerini açıklama olgunluğuna erişmiş tüm çocukların fikirlerine başvurulması gerektiğini belirten ÇHS'nın 12. maddesine⁶¹⁶ de kanaatimizce aykırılık teşkil etmektedir.

Refakatsiz çocuğun haklı nedene dayanan zulme uğrama korkusu olabilecek ve bunu anlayabilecek kadar olgun olduğuna karar verildiği durumlarda, statü belirleme süreci bir yetişkine benzer şekilde ele alınacaktır. Çocuğun yetişkinler gibi haklı nedene dayanan zulme uğrama korkusu duyacak olgunluğa ulaşmadığı durumlarda ise menşe ülkede hüküm süren olaylardan çocuğun birlikte kaçtığı grup ya da biliniyorsa aile üyelerinin durumları gibi, objektif kıstaslar ayrıntılı biçimde incelenip sonuca ulaşılabilecektir⁶¹⁷.

II. ŞARTLI MÜLTECİ

Şartlı mülteci, Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi çekince sebebiyle ortaya çıkan ve uluslararası göç hukukunda benzeri olmayan bir statüdür. Mülga 1994 Yönetmeliği'nde "sığınmacı" olarak adlandırılan bu grup YUKK'ta "şartlı mülteci" olarak tanımlanmıştır.

"Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarı Taslağı" madde gerekçelerinde, mülteci-şartlı mülteci ayrımının nedeni şu şekilde ifade edilmiştir:

⁶¹⁶ İlgili madde hükmü şu şekildedir: *"Taraflar devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar."*

⁶¹⁷ BMMYK, **Mülteci Çocuklar Kılavuzu**, s. 100-101.

“Uluslararası koruma çeşitlerinden biri olan “şartlı mülteci” kavramı Türkiye’nin Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’yi coğrafi kısıtlamayla onaylamasının doğal bir sonucu olarak Kanunda yer almıştır. Türkiye, Sözleşmenin 42. maddesinin kendisine verdiği yetkiye istinaden mülteci statüsünü sadece Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda vereceğini beyan etmiş ve 1967 Protokolünü onaylarken de bu beyanını muhafaza etmiştir. Bu nedenle; Avrupa dışında meydana gelen olaylar nedeniyle koruma talep eden yabancılara, üçüncü ülkelere yerleştirilinceye kadar bir statü verilmesi, böylelikle bu kişilere sağlanan korumanın bir temele oturtulması, var olan terminolojik karmaşanın önüne geçilmesi amacıyla maddede bir koruma biçimi olarak “şartlı mülteci” kavramı yer almıştır.”⁶¹⁸

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’nda şartlı mültecilerin güvenli bir üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar Türkiye’de kalmalarına izin verilmiştir (m. 62). Buradan hareketle, mülteci ile şartlı mülteci statülerinin farkını oluşturan “şartlı” ifadesinin anlamının, 62. madde kapsamına giren bireylerin, güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilme şartı ile korunabilmelerini belirtmek olduğu söylenebilir. Bununla birlikte “şartlı” ifadesi kişilerin geldikleri coğrafya farklılığını da ifade etmektedir. Bu farklar dışında statü belirlemeye yönelik ölçütler ve statü belirleme usulü bakımından mülteci ve şartlı mülteci aynı hükümlere tabi kılınmıştır⁶¹⁹. Şartlı mülteci statüsüne dair herhangi bir uluslararası sözleşmenin bulunmaması ve 1951 Sözleşmesi’nin kapsamına da girmemesinden dolayı⁶²⁰ statüye sağlanan hakların çerçevesi ve yükümlülükleri kaynağını iç hukuk hükümlerinden almalıdır⁶²¹. Bunun sonucu olarak

⁶¹⁸ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Tasarı Taslağı madde gerekçeleri için bkz. (Çevrimiçi), http://www.madde14.org/index.php?title=Yabanc%C4%B1lar_ve_Uluslararası%C4%B1_Koruma_Kanunu_Tasar%C4%B1_Tasla%C4%9F%C4%B1_Madde_Gerek%C3%A7eleri, 12.12.2017. İlgili maddenin Kanun gerekçesi ise, “Madde ile kimlere şartlı mülteci statüsü verilebileceği açıklanmıştır” şeklindedir. Kanunun madde gerekçesi için bkz. (Çevrimiçi), http://www.goc.gov.tr/mobilicerik6/madde-gerekceleri_327_328_331_icerik, 12.12.2017.

⁶¹⁹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 400.

⁶²⁰ Doktrinde, mülga 1994 Yönetmeliği’nin, kaynağını 1951 Sözleşmesi’nden almasından ötürü ve 2006 tarihli Uygulama Talimatı gerekçesi gösterilerek sığınmacı (YUKK sonrası şartlı mülteci) statüsünün Sözleşme kapsamında mülteci gibi düşünülmesi gerektiği belirtilmişti. Buna karşın aynı görüş, bu durumun bir paradoksa sebebiyet verdiğini de kabul etmekte; “bir taraftan coğrafi kısıtlama çerçevesinde mülteci ve sığınmacı kavramları arasında fark olduğunu vurgulamakta; diğer taraftan ise her iki kategoriye girebilecek kişilerin aynı tanım kriterlerine göre statü incelenmesine tabi tutulmasının Türkiye’nin ısrara devam ettirdiği coğrafi sınırlamanın artık sadece “sanal” bir ayırım mı olduğu” sorusunu haklı olarak vurgulamaktaydı: Çiçekli, **Mülteciler**, s. 113, dp. 203.

⁶²¹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 400.

şartlı mülteciye dair özel düzenlemenin bulunmaması durumunda, yabancılara uygulanan muameleye tabi tutulacağı belirtilmiştir. Türk hukuku açısından mülteci ve şartlı mülteci statülerinin birbirlerine benzer hükümlere tabi tutulacağı alan statülerinin belirlenme ölçütleridir. Aralarındaki farkı oluşturan coğrafi sınırlama saklı kalmak üzere, mülteci statüsünün belirlenmesi açısından geçerli olan ölçütler hakkındaki yorum ve görüşler şartlı mülteci statüsünün belirlenmesi bakımından da etkili olacaktır⁶²².

Bununla birlikte, İdare Mahkemeleri ve Danıştay'ın YUKK öncesi dönemde verdiği bazı kararlar oldukça dikkat çekicidir. O dönem sığınmacı olarak ifade edilen Avrupa dışında meydana gelen olaylar dolayısıyla mültecilik sıfatını kazanan bireyler genellikle 1951 Sözleşme hükümlerine dâhil edilmeye çalışılmıştır. Danıştay 10. Dairesi'nin verdiği bir kararda bu husus şöyle açıklanmıştır; “(...) Ancak, iç hukukumuz bakımından mülteci ve sığınmacıların tanımlarında ve sahip oldukları haklar ile yerine getirmek zorunda oldukları yükümlülüklerde farklılıklar bulunmamaktadır. Nitekim, 30.11.1994 tarih ve 22127 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yönetmeliğin hukuki dayanağını Cenevre Sözleşmesi ve 31.1.1967 tarihli Protokol oluşturmaktadır. Davalı idare de işleminin hukuka uygunluğunu savunurken Cenevre Sözleşmesi hükümlerine de dayanmaktadır. Dolayısıyla, mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin olan Sözleşme ve Protokol hükümlerinden sığınmacıların da yararlandırılması uluslararası anlaşmaların bir gereği olduğu gibi dünya milletleri ailesinin eşit haklara sahip şerefli bir üyesi olduğu Anayasasının "Başlangıç" bölümünde belirtilen Türkiye Cumhuriyetinin hukuk devleti olmasının da zorunlu bir sonucudur”⁶²³.

Danıştay'ın bu kararı bazı yönlerden eleştiriye açıktır. Öncelikle kararda, sığınmacıların Sözleşme ve Protokol hükümlerinden yararlanmasının uluslararası anlaşmaların bir gereği olduğu söylenmektedir. Fakat böyle bir uluslararası anlaşmanın ne olduğu ve içeriğinde neden bahsettiği anlaşılabilir değildir. Zira, Avrupa dışındaki olaylar sebebiyle sığınma başvurusunda bulunan kişilere yönelik özel bir

⁶²² A.e., s. 400.

⁶²³ İlgili karar için bkz. Danıştay 10. Dairesi E.1998/1481 K.2000/131 T. 20.01.2000 (Çevrimiçi), www.kazanci.com, 12.12.2017.

uluslararası sözleşme bulunmamaktadır. Bunun yanında Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'nin sağladığı imkânı kullanarak coğrafi çekince koyması sonucunda mülteci ve sığınmacı (şartlı mülteci) statülerini farklı hükümlere tabi tutması ulusal ve uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmemektedir. Eğer böyle bir yorum yapılırsa da mülteci-sığınmacı (şartlı mülteci) ayrımı ortadan kalkacağı için sığınmacı statüsüne sahip kişilerin iradeleri dışında üçüncü bir ülkeye yerleştirilmeleri ayrımcılık yasağına aykırılık teşkil edecektir⁶²⁴. Tüm bu açıklamalara rağmen kanaatimizce böyle bir karar, yasa koyucunun şartlı mültecilere dair yaptığı veya yapacağı düzenlemelerde 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü hükümlerinden yararlanması gerektiğine işaret etmesi açısından önemlidir. Yine, iç hukukta şartlı mülteciye dair düzenlemelerin yetersiz kalması durumunda 1951 Sözleşme hükümlerinden yararlanılması sonucu da çıkarılabilir.

Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu çekince sebebiyle oluşan geçmişte mülteci-sığınmacı günümüzde mülteci-şartlı mülteci ayrımının bir ayrımcılığa yol açıp açmadığı tartışma konusu olmuş ve AİHM önüne bu konu gelmiştir. Buna karşın AİHM verdiği kararda herhangi bir ayrımcılığın olduğuna hükmetmemiştir⁶²⁵.

2003 tarihli Ulusal Programı'nda⁶²⁶ Türkiye'nin coğrafi konumuna dikkat çekilmiş ve bu konunun üyelik kapsamında ele alınacağı, bir mülteci akınını teşvik etmeksizin gerekli alt yapı ve mevzuat değişikliği yapılarak ve AB ülkelerinin külfet paylaşımı konusunda gerekli sorumluluğu göstermeleri halinde coğrafi çekincenin kaldırılabilceği belirtilmiştir. Buna rağmen gerek bu tarihten sonra yapılan düzenlemelerde gerekse de YUKK'ta coğrafi çekince korunmuş ve bu şekilde düzenlemelere devam edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye coğrafi çekincenin kaldırılmasına dair geçmişte adımlar atmış fakat bir netice alınamamıştır.

Türkiye uygulamasına bakıldığı zaman göç hareketleri yoğunluklu olarak Avrupa dışındaki ülkelere gelmektedir ve söz konusu çekince sebebiyle 1951 Sözleşmesi şartlarını taşıyan kişilere şartlı mülteci statü verilmektedir. 2016 sonu sayılarına göre

⁶²⁴ Öztürk, **a.g.e.**, s. 401.

⁶²⁵ A.G. and Others v. Turkey (Application no. 40229/98). Ayrıca bkz.: yuk. s. 29-30.

⁶²⁶ 24.07.2003 tarih ve 25178 sayılı RG'de yayımlanarak yürürlüğe giren "AB Topuluk Müktesebatının Benimsenmesine İlişkin 2003 Yılı Türkiye Ulusal Programı".

Türkiye’de mülteci unsurlarını taşıyan fakat çekince sebebiyle şartlı mülteci kapsamına giren 290.000 kişi bulunmaktadır⁶²⁷. Bu sayının önemli bir kısmını çocukların oluşturduğu söylenebilir. Şartlı mülteci statüsüne dair herhangi bir uluslararası sözleşmenin bulunmaması ve iç hukuk bakımından da özel bir düzenlemenin hazırlanmaması sebebiyle bu statüye sahip bireylerin hakları ve yükümlülüklerinin tespiti zorlaşmaktadır. Özellikle şartlı mülteci statüsüne sahip çocuklara gerek statü kazanma sürecinde gerekse de statüyü kazandıktan sonra nasıl bir korumanın sağlanacağı ayrıntılı bir şekilde düzenlenmelidir. Yasa koyucu tarafından “şartlı” şekilde korunan bu çocuklara ÇHS, temel insan haklarını düzenleyen uluslararası sözleşmeler ve milletlerarası örf ve adet kuralları da dikkate alınarak yasal bir koruma sağlanmalıdır.

Şartlı mülteci statüsü verilen kişiler, güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilmektedir. Bu yerleştirme işlemi BMMYK aracılığıyla yapılmakla birlikte son dönemde yerleştirme sayıları bir hayli azalmıştır. Ayrıca belirtmek gerek ki, şartlı mültecilerin güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilecekleri hususunda da bir garanti yoktur⁶²⁸. Çünkü bu yerleştirme işlemi bünyesinde birçok bürokratik ve yasal engeli barındırmaktadır. Bununla birlikte konuya ülkelerin sıcak bakmaması şartlı mültecilerin güvenli üçüncü ülkeye gönderilememelerine sebep olmaktadır⁶²⁹.

Bir ülkenin güvenli üçüncü ülke olup olmadığına ilişkin ölçütler, YUKK’ta da yer almaktadır⁶³⁰. Ancak YUKK yürürlüğe girmeden önce uygulamada 1951 Sözleşmesi’nin bu konuyu düzenlediği 31/1 maddesini⁶³¹ yanlış yorumlayan ve hatalı

⁶²⁷ Refugees International, **Türkiye’deki Suriyeli Olmayan Mülteciler İçin Kalıcı Çözümlerin Bulunmaması**, Saha Araştırma Raporu, Şubat 2017, s. 2, (Çevrimiçi), <https://static1.squarespace.com/static/506c8ea1e4b01d9450dd53f5/t/58e2a51e2e69cfd46ad04167/1491248422089/2017.2.8+T%C3%BCrkiye.pdf>, 13.12.2017. Bunun yanında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün 2016 yılı Türkiye Göç Raporunda 2005-2016 yılı sonuna kadar yapılan uluslararası koruma başvuru istatistikleri belirtilmiş olup sayı 282.518’dir. Bu sayının içine 2005 yılı öncesi söz konusu olan başvurular eklendiğinde ve mülteci, ikincil koruma statüsüne sahip kişiler çıkarıldığında karşımıza yaklaşık 290.000 kişi çıkacaktır. Rapor için bkz. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, **2016 Türkiye Göç Raporu**, Ankara, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017, s. 72.

⁶²⁸ Ekşi, **Yabancılar**, s. 162.

⁶²⁹ Bu duruma örnek olarak, Kanada, Avustralya, İsveç, Finlandiya ve Norveç’in Türkiye’den yapılan az sayıda başvuruyu kabul etmesi verilebilir: **A.e.**, s. 162.

⁶³⁰ Güvenli üçüncü ülke hakkında yabancı ülke uygulamaları ve doktrini hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Öztürk, **a.g.e.**, s. 152-162.

⁶³¹ Sözleşme’nin ilgili hükmü şu şekildedir: “*Taraf devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, madde I’de gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce kendi*

karar veren mahkeme kararı olmuştur⁶³². Ankara 4. İdare Mahkemesi'nin verdiği bir kararda Özbekistan vatandaşı olan başvurunun Türkiye'ye gelmeden önce uğradığı Türkmenistan ve İran'da sığınma başvurusu yapması gerektiği fakat bunu yapmadığı için Türkiye'de başvurunun değerlendirilmeyeceği belirtilmiş, bu sonuca da 31/1 maddesinden yola çıkarak varmıştır⁶³³. O dönemde güvenli üçüncü ülkeye dair herhangi bir yasal düzenlemenin bulunmaması mahkemenin böyle bir yorum yapmasına sebebiyet vermiştir. Mahkeme tarafından verilen bu karar keyfi şekilde üçüncü ülke tespitinin yapılmasına yol açabilecek nitelikteydi⁶³⁴.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile birlikte güvenli üçüncü ülke uygulamaları yasal bir çerçeveye oturtulmuştur. Buna göre; *“Aşağıdaki şartları taşıyan ülkeler güvenli üçüncü ülke olarak nitelendirilir: (a) Kişilerin hayatının veya hürriyetinin, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle tehdit altında olmaması (b) Kişilerin işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı ülkelere geri gönderilmemesi ilkesinin uygulanıyor olma (c) Kişinin mülteci statüsü talep etme ve mülteci olarak nitelendirilmesi durumunda Sözleşmeye uygun olarak koruma elde etme imkânının bulunması (ç) Kişinin ciddi zarar görme riskinin olmaması”* (m. 74/2).

Bununla birlikte YUKK 74/3 maddesinde bir ülkenin güvenli üçüncü ülke olup olmadığının tespitinde başvuranın durumunun her somut olayda dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. Bu düzenleme görünüşte güvenli görünen ülkenin başvuranın özel durumu göz önüne alındığında da güvenilirliğini koruduğundan emin olunması açısından önemlidir⁶³⁵.

Refakatsiz olarak Avrupa ülkesi dışından gelen çocukların, şartlı mülteci statüsünü elde etmelerinden sonra, güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri noktasında

topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir”.

⁶³² Lami Bertan Tokuzlu, **Non-Refoulement Principle in a Changing European Legal Environment: with Particular Emphasis on Turkey, a Candidate Country at the External Borders of EU** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi, 2006, s. 422.

⁶³³ Ankara 4. İdare Mahkemesi'nin 21.10.2003 tarihli bu kararı Tokuzlu tarafından aktarılmıştır. Karar için bkz. Tokuzlu, **a.g.e.**, Annex I.

⁶³⁴ Öztürk, **a.g.e.**, s. 483.

⁶³⁵ **A.e.**, s. 485.

kanaatimizce bir istisna getirilmelidir. Hâlihazırda yeni bir ülkeye tek başına sığınan çocuğun yabancı ortamına alışmaya çalışırken başka bir ülkeye gönderilecek olması çocuğun yüksek yararı ile örtüşmez. Ayrıca ÇHS 20. maddesinde, geçici veya sürekli aile çevresinden uzakta kalacak çocuklar için devletlerin, özel bakım ve koruma tedbirleri sağlanması gerektiğini belirtilmiştir. Bu sebeple ilgili mevzuatta refakatsiz şartlı mülteci çocuklar için düzenleme yapılmalıdır.

Kız çocukların sırf cinsiyetlerinden dolayı zulme maruz kalmaları durumunda, 1951 Sözleşmesi kapsamında belirli bir sosyal grup oluşturacağını ve bu sebeple de mülteci statüsünü kazabileceğini belirtmiştik. Buna karşın Türkiye'nin koyduğu çekince sebebiyle aynı şartları taşıyan fakat Avrupa dışından gelen kız çocukların durumunun ne olacağı gündeme gelecektir. Örneğin, kadın sünnetinin yaygın olduğu bir Afrika ülkesinden kaçıp Türkiye'ye sığınan bir kız çocuğunun statüsü her ne kadar 1951 Sözleşmesi'nin yorumları izin verse de Türkiye'nin çekincesi sebebiyle mülteci olamayacaktır. Bu noktada kanaatimizce şartlı mülteci statü belirleme işlemleri yapılırken 1951 Sözleşmesi hüküm ve yorumları dikkate alınmalı ve bu şekilde değerlendirme yapıp çocuklara en azından şartlı mülteci statüsü sağlanmalıdır.

III. İKİNCİL KORUMA

Uluslararası göç hukukunda, 1951 Sözleşmesi'nin kabulünden sonra değişen şartlar karşısında Sözleşme'nin yetersiz kalması, Sözleşme kapsamına girmemelerine rağmen uluslararası koruma ihtiyacı içerisinde bulunan kişilerin koruma altına alınmasını gündeme getirmiştir. Özellikle menşe ülkelerine gönderildiklerinde ölüm cezasına çarptırılacak olan veya çarptırılması muhtemel olan veya işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalabilecek olan yahut ayırım gözetmeksizin şiddet hareketlerine maruz kalma riski bulunan kişilerin de uygulama yoluyla uluslararası koruma kapsamına dâhil edilmeleri söz konusu olmuştur⁶³⁶. Bu şekilde sağlanan korumaya mülteci korumasının tamamlayıcı niteliğinden dolayı

⁶³⁶ BMMYK Yürütme Kurulu Kararı, S. 74 (XLV), para. (l); BMMYK Yürütme Kurulu Kararı, S. 103 (LVI), paras. (h), (i), (k);

tamamlayıcı koruma denilmektedir⁶³⁷. İkincil koruma da bu kapsamda değerlendirilen bir tamamlayıcı korumadır.

Türk hukukunda YUKK'un kabul edilmesinden önce ikincil koruma ilk defa 2006 yılında çıkarılan 57 sayılı Genelge'de⁶³⁸ zikredilmiştir. Bu korumanın o dönemde yürürlükte olan başkaca bir düzenlemede yer almaması dikkat çekicidir. Çünkü ne 1951 Sözleşmesi'nde ne de mülga 1994 Yönetmeliği'nde bu duruma ilişkin düzenleme vardır⁶³⁹. İlgili düzenleme incelendiğinde, sığınma başvurusu reddedilen fakat menşee ülkesine geri gönderildiğinde ciddi zarar görme riski bulunan kişilerin ikincil koruma statüsüne sahip olacağı ve Türkiye'de kendisine ikamet izni verileceği anlaşılmaktadır⁶⁴⁰. Oysa o dönemki mevzuat incelendiğinde ikincil korumaya dayalı bir ikamet izni bulunmamaktadır ayrıca ikincil koruma statüsüne dair herhangi bir hükme de yer verilmemiştir. Doktrinde bu düzenlemenin AB ile uyumun bir an önce sağlanması gayesi ile yapıldığı belirtilmekle birlikte böyle bir statünün genelge gibi oldukça zayıf bir normla düzenlenmesi eleştirilmiştir⁶⁴¹. Tüm bu açıklamalardan sonra 57 Sayılı Genelge'nin şuan yürürlükte olmadığı bu sebeple de hukuki etkisini yitirdiğini belirtmekte fayda vardır.

⁶³⁷ McAdam, **Complementary Protection**, s. 2; Ekşi, **Yabancılar**, s. 52; Öztürk, **a.g.e.**, s. 29; Bkz.: yuk. 32-33.

⁶³⁸ Genelge metni için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf>, 14.12.2017. Genelge'nin amacı, "1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne ilişkin 31 Ocak 1967 tarihli Protokol ile Türkiye'ye İltica eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılara ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çerçevesinde Türkiye dâhilinde İltica/ Sığınma başvurusunda bulunan yabancı uyruklu ya da vatansız kişilere uygulanacak usul ve esasların belirlenmesidir."

⁶³⁹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 377.

⁶⁴⁰ "İtirazları Bakanlıkça nihai olarak reddedilenlerin durumları, 1994 iltica/sığınma Yönetmeliğinin 6'ncı maddesi uyarınca, yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde Bakanlıkça değerlendirilmektedir. Buna göre, başvuru sahibinin geldiği ülkeye geri gönderilmesi halinde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 3.maddesi ve İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı Veya Onur Kırıcı Muamele Veya Cezaya Karşı Sözleşme çerçevesinde ciddi zarar görme riski bulunup bulunmadığı, kendisine ikincil koruma statüsü verilmesine gerek olup olmadığı değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, ilgili yabancının sağlık, eğitim, aile bütünlüğü, aile birleşimi vb. insani mülahazalarla veya idari yargıya başvuru yaptığı için Türkiye'de ikametine izin verilmesine gerek olup olmadığı da değerlendirilmektedir. Yabancılarla ilgili genel hükümler çerçevesinde de ikincil koruma veya insani mülahazalara dayalı ikamet izni verilmesi Bakanlıkça uygun görülmeyenlere...".

⁶⁴¹ Öztürk, **a.g.e.**, s. 377.

Mülga 1994 Yönetmeliği'nde konuya ilişkin herhangi bir düzenlemenin yer almaması uygulamada bir belirsizlik oluşturmaktaydı. Bahsi geçen bu belirsizlik YUKK ile birlikte giderilmeye çalışılmıştır. YUKK, ikincil koruma statüsünü kanun derecesinde düzenleyen ilk iç hukuk hükmü olması nedeniyle önemlidir. İlgili hükme göre, “*mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; (a) Ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, (b) İşkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, (c) Uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilir* (m.63).

Düzenleme göstermektedir ki, ikincil koruma statüsünde, mülteci veya şartlı mülteci statüsüne göre çocuğun korunmasına sebep olacak ihlaller nispeten daha belirgin ve dar çerçevelidir. Ayrıca ikincil koruma statüsünün tanınabilmesi için gerçekleşmesi gereken veya beklenen durumun mülteci ve şartlı mülteci statülerinde olduğu gibi ırk, din, milliyet, siyasi düşünce ya da belirli bir sosyal gruba mensubiyet ile bağlantılı olması aranmamaktadır. İkincil koruma ile mülteci ve şartlı mülteci arasında tanım noktasında ciddi farklar bulunsa da statünün belirlenme usulü her biri için aynı şartlara tabi kılınmıştır⁶⁴².

Çocuklar özelinde statüye bakıldığı zaman Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu çekince sebebiyle kimi başvurululara ikincil koruma statüsü verilerek uluslararası koruma sağlanması elzemdir. Örneğin, bir çocuğun ülkesinde zina suçunu işlemesinden ötürü onur kırıcı bir cezaya maruz kalması ihtimaline karşı Türkiye'ye sığınması durumunda iç hukuka göre mülteci veya şartlı mülteci olması mümkün değildir. Ülkesine geri gönderileceği zaman ise onur dışı bir muameleye tabi tutulacağı açık olan bu çocukların korunması ikincil koruma statüsü sayesinde olacaktır.

⁶⁴² Öztürk, a.g.e., s. 403.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bir kararında⁶⁴³ da bu duruma dikkat çekilmiş, İran'da zina ile suçlanan kadının sınır dışı edilmesi ve menşe ülkesine gönderilmesi konusu değerlendirilmiştir. AİHM, kadının zinası sonucu recm cezasının çarptırılacağından hareketle yola çıkmıştır. Mahkeme, menşe ülke hukukunda, daha insancıl bir ceza verme yönünde bir gelişimin kaydedilmediğine kanaat getirmiştir. AİHM, bu olasılıklardan hareketle, başvuranın İran'a döndüğü takdirde 3. maddeye aykırı bir muameleye maruz kalacağını kanıtladığı sonucuna varmıştır. Böylelikle mülteci veya şartlı mülteci şartlarını taşımamalarına rağmen ikincil koruma statüsü gerektiğinde sağlanmasının gerekliliği bir kez daha göz önüne serilmiştir.

IV. GEÇİCİ KORUMA

A. Avrupa Birliği Hukukunda Geçici Koruma Statüsü

Avrupa'da meydana gelen savaş ve katliamlar sonrasında⁶⁴⁴ oluşan kitlesel göç dalgalarına karşı AB ülkelerinin 1951 Sözleşmesi'ni uygulamaktan imtina etmeleri uzun yıllar süren çalışma ve hazırlık sonucunda geçici korumaya ilişkin ABGKY'yi kabul etmelerine sebebiyet vermiş, nispeten uluslararası koruma rejimine uyum sağlanmaya çalışılmıştır⁶⁴⁵.

Yönergenin 1. maddesinde amaçlar düzenlenmiştir. Buna göre Yönerge, geçici korumaya dair gerekli minimum standartları belirlemeyi ve yerinden edilmiş kişileri kabul eden Üye devletlerin gösterecekleri çabaları dengelemeyi amaçlamaktadır. Ayrıca aynı madde Yönerge'nin kapsamına girenleri, üçüncü ülkelerden kitlesel

⁶⁴³ European Court of Human Rights Fourth Section Case of Jabari v. Turkey (Application No. 40035/98) Strasbourg, 11.07.2000. Karar için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cases/ECHR.3ae6b6dac.html>, 06.02.2018. Karar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ekşi, **Mahkeme Kararları**, s. 2823-2824; Kazım Sedat Sirmen, "Yabancıların Türkiye'den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar", **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 67, S. 3, 2009, s. 39-41.

⁶⁴⁴ Tarihçe ve Yönerge'nin hazırlanma süreci hakkında bkz.: yuk. s. 34-37.

⁶⁴⁵ Öztürk, **Geçici Koruma**, s. 255.

olarak gelen ve menşe ülkelerine geri dönemeyen yerinden edilmiş kişiler olarak belirlemiştir.

Olağan bir sığınma sistemi ile ABGKY'nın ortaya koyduğu sığınma sistemi arasındaki farkı ortaya koyan anahtar kavram “*kitlesel sığınma*” terimidir⁶⁴⁶. Kitlesel sığınma ise gerek 1951 Sözleşmesi'nde gerekse de 1967 Protokol'ünde tanımlanmamıştır. Buna ilişkin BMMYK'nın farklı tarihlerde yaptığı açıklamalar olmasına rağmen⁶⁴⁷ 2001 yılındaki bir toplantısında böyle bir değerlendirme için kitlesel sığınmanın varlığını iddia eden devletin kaynaklarının dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir. BMMYK'ya göre, eğer sığınmaya ev sahipliği yapacak devlet, sığınan kişileri bireysel olarak değerlendirmeye alabiliyor ve bireysel statü verebiliyorsa bu durumda kitlesel sığınmadan bahsedilemeyecektir⁶⁴⁸. Ayrıca BMMYK İcra Komisyonu tarafından verilen 2004 Tarihli Kararı'nda⁶⁴⁹ kitlesel sığınmanın karakteristik özelliklerini saymıştır. Buna göre; önemli sayıda insanın uluslararası bir sınıra ulaşması, bu varışın hızlı bir şekilde olması, özellikle acil durumun devam ettiği süre boyunca ev sahibi ülkenin barınma kapasitesinin yetersiz olması, bireysel sığınma usullerinin bu sayıda kişiyle ilgilenmekte yetersiz kalması şartlarının varlığı durumunda kitlesel bir sığınmadan bahsedilebilecektir.

Tüm bu açıklamalar gösteriyor ki, kitlesel sığınmadan bahsedilebilmek için ciddi sayıda insanın aniden gelmesi ve bu sebepten ötürü bireysel statü belirlenememesi ve ev sahibi ülke için bu durumun ciddi bir yük oluşturması gerekmektedir⁶⁵⁰. Yönergede kitlesel sığınma, “belirli bir ülke veya coğrafi bölgeden çok sayıda yerinden edilmiş kişinin gelişi” şeklinde tanımlamıştır [m.2(d)]. Ayrıca kitlesel sığınmanın tespiti

⁶⁴⁶ Arenas, **a.g.m.**, s. 438.

⁶⁴⁷ BMMYK'nın kitlesel akın kavramını tanımlamasına dair yaptığı çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 39-40.

⁶⁴⁸ UNHCR, “Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework”, UN Document EC/GC/01/4, 2001, para. 14, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/protection/globalconsult/3ae68f3c24/protection-refugees-mass-influx-situations-overall-protection-framework.html>, 25.03.2018.

⁶⁴⁹ Conclusion on International Cooperation and Burden and Responsibility Sharing in Mass Influx Situations, Executive Committee 55th session. Contained in United Nations General Assembly document A/AC.96/1003, No. 100 (LV) – 2004, 08.10.2004, para. (a). Ayrıca metin için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/excom/exconc/41751fd82/conclusion-international-cooperation-burden-responsibility-sharing-mass.html>, 08.10.2017.

⁶⁵⁰ Goodwin-Gill/ McAdam, **a.g.e.**, s. 335.

Avrupa Konseyine bırakılmış, herhangi bir sayının aşılması gibi bir koşul getirilmemiştir (m. 5). Bunun yanında sığınmacı sayısındaki yavaş ve aşamalı artış ise kitlesel sığınma olarak değerlendirilmeyecektir. BMMYK, bu konuda aynı menşee ülkesinden kısa bir zaman diliminde ciddi sayıda insanın başka bir ülkeye ulaşması gerektiğini özellikle vurgulamaktadır⁶⁵¹.

Hangi nüfus hareketinin kitlesel sığınma kapsamında değerlendirileceğinin takdirinin Konsey'e bırakılması bu konuda Konsey'e "açık çek" verildiği şeklinde yorumlanmaktadır⁶⁵². Bununla birlikte Konsey'in bu zamana kadar aldığı böyle bir karar olmadığı için ABGKY uygulamada tam olarak işletilememiştir⁶⁵³. Ayrıca geçici koruma mekanizmasını Konsey'in kitlesel akının olma olasılığına dayanarak kitlesel akın başlamadan önce de devreye sokabilmesi BMMYK tarafından ABGKY'nin ruhuna aykırı olacağı gerekçesiyle eleştirilmiştir. BMMYK, geçici korumanın gerçek olaylarla sınırlı bir acil durum müdahalesi olarak kalması gerektiğini söyleyerek kitlesel akın olasılığına göre karar alınabilme durumunu eleştirmektedir⁶⁵⁴.

Yönergenin getirdiği geçici koruma sistemi, ulusal düzlemdeki geçici koruma rejimlerini lağvetmemekte, üye devletler için tamamlayıcı ve farklı bir rejim getirmektedir⁶⁵⁵.

Geçici koruma kararı ile birlikte ABGKY, bu karardan yararlanacak kişiler lehine üye devletlere yükümlülükler yüklemektedir⁶⁵⁶. Yönerge'de "hak" yerine "yükümlülük" kelimesinin kullanılması ise anlamlı bir tercihtir. "Yükümlülük" kavramının kullanılmasıyla, üye devletlerin geçici korumadan yararlanacak kişilere belirli minimum muameleleri yapmak noktasında sorumlu olacağı, fakat bunun

⁶⁵¹ BMMYK'nın bu konudaki görüşü için bkz. "Summary Observations of the UNHCR on the Commission Proposal" of 26 Eylül 2000, Council Document No. 11629/00, ASILE 44, s. 13, naklen Doğa Elçin, "Türkiye'de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi İle Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik Ve Farklılıklar", **TBB Dergisi**, S. 124, 2016, s. 23.

⁶⁵² Arenas, **a.g.e.**, s. 438.

⁶⁵³ Öztürk, **Geçici Koruma**, s. 208.

⁶⁵⁴ Özkan, **a.g.e.**, s. 245; T.C. İçişleri Bakanlığı, **İltica ve Göç Mevzuatı**, s. 146; Elçin, **a.g.m.**, s. 33.

⁶⁵⁵ Arenas, **a.g.e.**, s. 439-440.

⁶⁵⁶ Karoline Kerber, "The Temporary Protection Directive", **Europen. Journal of Migration and Law**, Vol. 4, 2002, s. 201-206.

yararlanacak kişiler açısından bir “hak” olarak ileri sürülemeyeceği ifade edilmiştir⁶⁵⁷. Bu yükümlülükler arasında; vize, bilgi ve geri kabul, ikamet izinleri, kayıt ve veri koruma, konut ve konaklama, sosyal yardım ve sağlık yardımı, öğretim ve aile birleşimi ve refakatiz çocuklarla ilgili hükümler bulunmaktadır⁶⁵⁸. Yine Üye Devletler, geçici koruma uygularken temel hak ve özgürlüklere ve geri göndermeme konusundaki yükümlülüklerine saygı içinde hareket edeceklerdir (m. 3/2).

Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesi’nde geçici korumanın kitlesel akın olaylarında uygulanacak istisnai bir usul olduğu ve özellikle hâlihazırdaki sığınma sistemlerinin bu akınla etkili biçimde baş edememesi durumunda devreye gireceği belirtilmektedir [m.2(a)]. Ayrıca Yönerge, geçici korumanın 1951 Sözleşmesi gereğince mülteci statüsünün tanınmasına hâlel getirmeyeceğini de teyit etmiştir (m. 3/1).

Geçici koruma kararının süresi de Yönerge’de düzenlenmiştir. İsminden de anlaşıldığı üzere “geçici” olması beklenen korumanın bir süre ile sınırlandırılması akla yatkındır. Bu konuda BM Geçici Koruma Rehberinde devletlerin geçici koruma uygulamasında belirli bir süre sınırının konulabileceğini ifade etmiştir⁶⁵⁹. ABGKY’ye göre geçici koruma kararı kural olarak 1 yıl verilecektir. İhtiyaç duyulması halinde bu süre 6 aylık sürelerle en az 1 yıl daha uzatılabilecektir (m.4/1). Ancak geçici koruma şartlarının devam etmesi üzerine, Konsey, nitelikli çoğunluk ile bir üye devlet tarafından Konsey’e öneri sunması için kendisine yöneltilen herhangi bir talebi de inceleyerek, Komisyon tarafından sunulan bir öneri üzerine geçici koruma süresi bir yıla kadar uzatılabilecektir (m.4/2). O halde ABGKY’ye göre geçici korumanın süresi en fazla 3 yıl olabilecektir⁶⁶⁰.

Geçici koruma kararı, öngörülen maksimum sürenin aşılmasıyla ya da geçici koruma kararı kararının alınmasında izlenen usule uygun şekilde alınacak bir kararla sona erdirilebilmektedir [m.6/1(a) ve m. 6/2(b)]. Buna rağmen geçici koruma rejimi

⁶⁵⁷ Kerber, **Directive**, s. 201.

⁶⁵⁸ Çiçekli, **Mülteciler**, s. 122-123; Kaya/ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 42.

⁶⁵⁹ UNHCR, **Guidelines on Temporary Protection and Stay Arrangements**, para. 20.

⁶⁶⁰ Kerber, **Directive**, s. 200.

sona erdirildiğinde üye devletlerin kendi iç hukuklarının öngördüğü geçici koruma rejimi geçerliliğini devam ettirecektir (m. 20-22).

B. Türk Hukukunda Geçici Koruma Statüsü

Uluslararası göç hukukunun yeni aktörlerinden biri olan geçici koruma, Türk hukuku açısından da oldukça yeni bir kavramdır⁶⁶¹. Türkiye açısından konunun önemi özellikle Nisan 2011 yılından itibaren Suriye’de yaşanan iç savaştan kaçan ve kitleler halinde ülkeye giriş yapan Suriyeliler ile birlikte daha da artmıştır. 29.04.2011 tarihinde 252 Suriye vatandaşının Hatay ili Yayladağı ilçesinde bulunan Cilvegözü sınır kapısından Türkiye’ye giriş yapmaları ile Suriye’den Türkiye’ye ilk toplu nüfus hareketi olmuş⁶⁶² ve o tarihten bu yana sayıları 3,5 milyonu geçmiştir. Bundan dolayı geçici koruma statüsü ve buna ilişkin hazırlanan mevzuatın Suriye’de meydana gelen olaylar çerçevesinde incelenmesi kanaatimizce kanun koyucunun amacını ve düzenlemelerin oluşmasına neden olan dinamikleri daha iyi kavrayabilmek için elzemdir.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan 2016 Raporu’na göre, Türkiye’de bulunan Suriyelilerden 1.350.342’si çocuktur. Bu sayı o zamanki toplam Suriyelilerin yaklaşık yarısını oluşturmaktaydı⁶⁶³. UNICEF’in hazırladığı “Suriyeli Çocuk Bilgi Notu”na göre Şubat 2018 itibariyle Türkiye’deki Suriyeli çocuk sayısı 1.738.169’dur⁶⁶⁴. Böylelikle Türkiye’de bulunan ve sığınma talep eden çocukların büyük bir çoğunluğunun Suriye’den gelen bu çocuklar olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu sebeple bu çocukların hukuki statülerinin ne olduğu, bu statülerin hangi şartlarda kazanılıp hangi hallerde kaybedildiği ve statünün kapsamının ne şekilde olacağını anlatılmasında fayda vardır.

⁶⁶¹ Geçici koruma kavramı ve tarihsel süreç hakkında açıklayıcı bilgi için bkz.: yuk. s. 38-39.

⁶⁶² Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD), **Suriye’den Türkiye’ye Nüfus Hareketleri Kardeş Topraklarındaki Misafirlik**, Ankara, 2014, s. 3, (Çevrimiçi), <http://www.afad.gov.tr/upload/Node/3931/xfiles/webformatisuriyedeturkiyeyenufushareketleri.pdf>, 16.12.2017.

⁶⁶³ T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, **2016 Türkiye Göç Raporu**, s. 76.

⁶⁶⁴ Şubat 2018 UNICEF verileri için bkz. (Çevrimiçi), <http://unicef.org.tr/files/editorfiles/UNICEF%20Turkey%20Humanitarian%20Situation%20Report%20No.%2018%20%20February%202018.pdf>, 24.04.2018.

Tahmin edilemeyen ve ivedi nitelikteki bir durum sebebiyle baş gösteren acil akınlar sonucunda göç etmek zorunda kalan kişilerin korunması için geliştirilen statüyü ifade eden⁶⁶⁵ geçici koruma, YUKK'ta ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak gelen yabancılara sağlanan bir koruma şeklinde düzenlenmiştir (m. 91).

Bir göç dalgasının muhataplarına geçici koruma statüsü sağlanması için bu göçün belli unsurlara sahip olması gerekir. Bu unsurları ve nasıl uygulanacağına dair kurallar ABGKY⁶⁶⁶, BMMYK'nın 2014 tarihli Geçici Koruma'ya İlişkin Rehber Kuralları⁶⁶⁷ ve BMMYK'nın hazırladığı çeşitli kararlarda⁶⁶⁸ yer almaktadır.

Türk hukukuna bakıldığında geçici korumaya dair YUKK'ta tanım yapılmakla yetinilmiş, bu kişilerin Türkiye'ye kabulü, Türkiye'de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye'den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi ise Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmeliğe bırakılmıştır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe girmeden önce de Suriyelilere eğitim, barınma, sağlık gibi temel hakların sağlanmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'de YUKK yürürlüğe girene kadar geçici korumanın kapsamının -adı konulmasa- açık kapı politikası ile ülkeye koşulsuz kabul, geri göndermeme ilkesinin eksiksiz uygulanması ve sığınanların temel ihtiyaçlarının giderilmesi şeklinde belirlendiği söylenebilir⁶⁶⁹.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu m. 91 gereğince çıkarılması planlanan "Geçici Koruma Yönetmeliği" de 22.10.2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ayrıca geçici korunanların⁶⁷⁰ çalışmalarına ilişkin usul ve esasların düzenlendiği "Geçici

⁶⁶⁵ Esra Yılmaz Eren, **Mülteci Hukukunda Geçici Koruma**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2018, s. 66.

⁶⁶⁶ AB Geçici Koruma Yönergesi hakkında bkz.: yuk. 138-142.

⁶⁶⁷ UNHCR, **Guidelines on Temporary Protection and Stay Arrangements**, paras. 1-29.

⁶⁶⁸ BMMYK'nın konu ile ilgili aldığı Yürütme Kurulu Kararları için bkz.: yuk. 139-140.

⁶⁶⁹ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 179.

⁶⁷⁰ Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 3/1(g) maddesi gereğince; geçici koruma sağlanan kişiye geçici korunan denir.

Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” yürürlüğe girmiştir⁶⁷¹. Bununla birlikte Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından hazırlanan ve YUKK 66. ve 91. maddeleri kapsamında uluslararası ve geçici koruma statüsünde bulunan refakatsiz çocukları da içine alan “Refakatsiz Çocuklar Yönergesi”si yürürlüğe girmiştir⁶⁷².

C. Statünün Özneleri

Geçici korumanın kimlere sağlanacağı Yönetmeliğin 7/1 maddesinde belirtilmiştir. Buna göre, “geçici koruma; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılardan haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılara uygulanır”.

Görülmektedir ki geçici korumanın öznesi hangi ülkeden gelirse gelsin kitlesel akımla gelen yabancılardır. Bu bağlamda, geçici koruma statüsünde bireylerin Avrupa ülkelerinden veya başka bir ülkeden gelmeleri, statünün kazanılması noktasında bir değişikliğe sebep olmayacaktır. Yine, bundan ötürü Geçici Koruma Yönetmeliği’nin sadece Suriye’den gelenlere uygulanmayacağı çok rahatlıkla ifade edilebilir⁶⁷³. Yönetmelikte Suriyelilerden söz edilen tek madde geçici 1. maddedir. Bu maddeye göre, “28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.” Ancak 28.04.2011 tarihinden önce ülkeye giriş yapan ve Suriye’den gelen kişi eğer bireysel

⁶⁷¹ RG 15.01.2016 / 29596.

⁶⁷² 20.10.2015 tarih ve 43774863-010.04-152065 sayılı Yönerge.

⁶⁷³ Ekşi, **Yabancılar**, s. 167; Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 181.

koruma talep ederse geçici koruma dışında tutulup durumları değerlendirilecek, şartları sağlıyorsa şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü kazanabilecektir⁶⁷⁴.

D. Statü Kazanmaya Yönelik Ölçütler

1. Kitlesele Akınla veya Kitlesele Akın Döneminde Bireysel Olarak Gelmek

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 91. maddesinde geçici korumadan sınıra "kitlesele olarak" gelenlerin yararlanacağı belirtilmiş, kitlesele akın sırasında bireysel olarak gelenlerin durumundan bahsedilmemiştir. Yönetmeliğin 7. maddesi ise bu eksikliği gidermiş ve kitlesele akın halinde bireysel gelenleri de koruma kapsamına almıştır. Böylelikle kitlesele olarak gelenler ile kitlesele akına yol açan olaylar sırasında bireysel gelenler aynı korumaya tabi kılınmıştır⁶⁷⁵.

Yönetmelikte "kitlesele akın" ifadesinden ne anlaşılacağı da düzenlenmiştir. Buna göre kitlesele akın, "*aynı ülkeden veya coğrafi bölgeden kısa bir süre içerisinde ve yüksek sayılarda gerçekleşen ve söz konusu sayılar nedeniyle bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemlerinin usulen uygulanabilir olmadığı durumları ifade eder*" şeklinde tanımlanmıştır (m. 3/1(j)). Yönetmelikte yer alan kitlesele akın tanımının en dikkat çeken özelliği, ülkenin uluslararası koruma statüsünü bireysel bazda tespit edemeyecek duruma gelmesidir⁶⁷⁶.

⁶⁷⁴ Kanunun açık hükmüne rağmen Türkiye'deki Suriyeliler için "mülteci" kavramını kullanan yazarlar bulunmaktadır. Bu yazarlara göre savaştan ve çatışmadan kaçarak Türkiye'ye sığınan tüm Suriyeliler prima facie (ilk görünüştü mülteci) olarak uluslararası korumaya sahiptirler: Bkz. Özgür Baklacı/ Kıvılcım, **a.g.e.**, s. 1-2. Yazarlar bu görüşlerini her ne kadar BMMYK raporlarına dayandırsa da Türkiye'deki açık mevzuat hükmü ve 1951 Sözleşmesi'ne konulan coğrafi çekince dikkate alındığında Türkiye'deki Suriyelilere şuan için ilk görünüşte mülteci tanımlaması yapmak kanaatimizce mümkün değildir.

⁶⁷⁵ Ekşi, **Yabancılar**, s. 168.

⁶⁷⁶ **A.e.**, s. 168.

2. Geçici Korunanların Bireysel Korumadan Yararlanamaması

Kitlesel akınla veya kitlesel akın döneminde bireysel olarak gelenler şartları sağlasalar dahi mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü kazanamayacaklardır. Bu husus Yönetmeliğin 7/1 hükmünde haklarında “bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan yabancılar” ifadesi kullanılarak vurgulanmış, ayrıca yine aynı maddenin 3. fıkrasında, geçici korunanların YUKK kapsamında belirlenen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş olmayacağı belirtilmiştir. Bunun yanında geçici korumanın uygulandığı süre zarfında, bu statünün tahsis edildiği kişilerin uluslararası koruma başvurularının işleme konulmayacağı da hükme bağlanmıştır (m. 16). Bu düzenlemenin Anayasa’ya uygun olup olmadığı kanaatimizce tartışmalıdır⁶⁷⁷. Çünkü AY 16’ya göre, temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlandırılabilir. Fakat düzenleme yönetmelik düzeyinde hazırlanmıştır. YUKK’ta bireylerin uluslararası veya geçici korumaya başvurularına izin verilirken Yönetmelikte geçici korunanların uluslararası koruma başvurularının işleme alınmayacağı belirtilmesi normlar hiyerarşisi bakımından sakıncalıdır. Geçici koruma statüsüne sahip kişilerin uluslararası koruma başvuru yapamayacaklarına dair kural en azından kanun düzeyinde olması gerekmektedir.

Geçici korunana kişilerin, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmamasına rağmen Yönetmelik 14/3 hükmünde bu duruma bir istisna getirmiştir. Buna göre, ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olanların silahlı faaliyetlerine kalıcı olarak son verdiklerinin anlaşılması halinde, bireysel uluslararası koruma başvurusu yapmaları mümkündür. Bu kişilere şartları sağlamaları halinde şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsü verilebilecektir⁶⁷⁸. Başta çocuklar olmak üzere kadın veya yaşlı sığınanlara böyle bir hak tanınmazken silahlı çatışmaya katılan kişilere tanınması

⁶⁷⁷ Aynı görüş için bkz. Abdülhalim Yılmaz, “Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Karşılaştıkları Hukuki Sorunlar”, **Uluslararası Hukuk ve Türk-Alman Hukukunda Suriyeli Sığınmacıların Hukuki Statüsü Uluslararası Sempozyumu**, 22 Mayıs 2015, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, naklen, Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 182.

⁶⁷⁸ Ekşi, **Yabancılar**, s. 169; Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 182.

oldukça ilginç olmuştur⁶⁷⁹. Doktrinde böyle bir düzenlemenin yapılmasının altında yatan nedenin silahlı çatışmaya katılan kişilerin Suriye'deki savaş bitse dahi ileride ülkelerine dönmeleri durumunda kendilerini bekleyen riskler olduğu belirtilmiştir⁶⁸⁰. Böyle bir istisna hükmün en azından çocuk sığınmacılar için de getirilmesi kanaatimizce uygun olacaktır. Bireysel uluslararası koruma statülerinin hak ve imkânlarının geçici koruma statüsüne göre daha donanımlı olması ve çocukların korunması gereken öncelikli bireysel olması böyle bir istisna imkânının yapılabilmesine dayanak oluşturabilir. Ayrıca savaş bitse bile ülkelere döndükleri zaman çocukları büyük bir bilinmezlik ve kargaşa beklemektedir. Bundan ötürü çocuklara uluslararası korumaya başvuru hakkı verilmelidir. Bunlara ek olarak silahaltına alınmış çocukların olması durumunda ortaya silahaltına alınmış çocukların uluslararası korumaya başvurabileceği ama sivil çocukların başvuramayacağı gibi bir durum ortaya çıkacaktır. Bu ise başta ayrımcılık yasağını ihlal edecektir. Yine, çocuğun yüksek menfaati dikkate alındığında tüm çocukların korunması daha doğru ve yerinde olacaktır.

3. Bakanlar Kurulu Tarafından Geçici Koruma Kararının Alınması

Avrupa Birliği Geçici Koruma Yönergesi'ne göre, geçici koruma kararı tüm üye devletler bakımından bağlayıcı olacak şekilde Konsey tarafından alınmaktadır⁶⁸¹. Türk hukukunda da bu düzenlemeye benzer şekilde geçici koruma kararının alınması Bakanlar Kurulu'na bırakılmıştır (GKY m. 9). Ayrıca GKY'nin 7/2 hükmüne göre geçici koruma, Bakanlar Kurulu'nun kararından önce gelen kişileri kapsamayacaktır. Düzenleme gereği Bakanlar Kurulu kararından önce gelen yabancılara, şartları sağlamaları takdirde, diğer korumalardan biri sağlanacaktır⁶⁸².

⁶⁷⁹ Özgür Baklacıoğlu/ Kıvılcım, **a.g.e.**, s. 15. Yazarlar, LGBT üyesi bireyleri de bu kapsamda değerlendirmektedir.

⁶⁸⁰ Nuray Ekşi, "Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca, Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi", **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 88, S. 6, 2014, s. 87.

⁶⁸¹ Bkz.: yuk. s. 140.

⁶⁸² Ekşi, **Yabancılar**, s. 169.

Bakanlar Kurulu alacağı geçici koruma kararında ayrıca geçici koruma kapsamına alınacakları, geçici koruma kararının başlangıç tarihini ve gerekli görürse süresini, geçici koruma süresinin uzatılmasını veya sona erme koşullarını, belirli bir ülke veya bölgede uygulanıp uygulanmayacağını ve gerekli diğer hususları belirtmelidir⁶⁸³.

E. Statüye Dair Usul İşlemleri

Geçici koruma arayan kişiler kendilerine bu statünün sağlanması sürecinde, ilk olarak sevk merkezlerine alınacak⁶⁸⁴ ve sonrasında geçici barınma merkezlerine gönderileceklerdir. Bu kişiler geçici barınma merkezlerine gönderilene kadar ya da geçici koruma merkezi dışında kalmalarına izin verilecek illere yönlendirilene kadar sevk merkezlerinde bekletilirler⁶⁸⁵. Sevk merkezlerinin kurulması ve yönetimi ise valiliklerce sağlanacaktır (GKY m. 36). Sevk merkezlerinde, geçici koruma amacıyla gelen kişilerin kimlik tespiti ve kayıt işlemleri yapılacaktır (GKY m.19).

Kimlik tespiti ve kayıt işlemi yapılan yabancılar Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenen usulle sağlık taramasından geçirilmekte; ihtiyaç duyulması halinde gerekli tedbirler alınmaktadır (GKY m. 20). Geçici korunanların Türkiye’de doğan çocukları da Yönetmelik gereği en kısa sürede kayıt altına alınacaktır (m. GKY 21/3). Kayıt işlemi tamamlanan yabancılar, valilikler tarafından Geçici Koruma Kimlik Belgesi ve yabancı kimlik numarası düzenlenir (GKY m. 22). Bu belge, sahibine Türkiye’de kalış hakkı sağlamakla birlikte YUKK kapsamında ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belge sayılmamakta, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı sağlamamaktadır. Ayrıca kalış süresi ikamet izni için gereken süre hesaplanmasında da dikkate alınmayacak; öte yandan sahibine Türk vatandaşlığına başvuru hakkı sağlamayacaktır (GKY m. 25). Böyle bir düzenlemenin Yönetmelikle yapılmış olmasının sakıncalı olduğu doktrinde ifade edilmiştir. Bu görüşe göre getirilen bu sınırlandırmanın en

⁶⁸³ Yılmaz Eren, a.g.e., s. 182.

⁶⁸⁴ Kitlesele olarak veya bu kitlesele akın sırasında bireysel olarak sınıra gelen kişiler sivil-asker olarak bir tasnife tabi tutulacaktır. Asker olmayan silahlı unsurlar ile ülkesinin silahlı kuvvetlerinin mensubu olup da askeri hizmetini tek taraflı olarak sonlandırmış olan kişiler tespit edildikten sonra bu kişiler kolluk kuvvetleri tarafından sivillerden ayrı bir yere götürülüp silahlarından arındırılacak (m. 18), daha sonra tüm sığınmacılar sevk merkezlerine gönderilecektir.

⁶⁸⁵ Ekşi, **Yabancılar**, s. 170.

azından kanun ile yapılması yerinde olurdu⁶⁸⁶. Bununla birlikte Vatandaşlık Hukuku alanının devletlerin hâkimiyet alanı olması sebebiyle devletin istediğini vatandaşlık vermesi istediğine vermemesi durumu söz konusudur. Bu sebeple böyle bir düzenlemenin her ne kadar kanunla yapılması daha iyi olacaksa da bu haliyle de hukuken bir sakıncası kanaatimizce yoktur.

F. Geçici Korunan Çocuğa İlişkin Özel Hükümler

1. Genel Olarak

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 3/1(d) maddesinde çocuk, on sekiz yaşını doldurmamış ve ergin olmamış kişidir. Yönetmeliğin 3/1(l) hükmünde “özel ihtiyaç sahibi” kişiler tanımlanmıştır. Buna göre, “*refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişi*”, özel ihtiyaç sahibi kişiyi ifade etmektedir. Refakatsiz çocuk ise 3/1(m) maddesinde “*sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk*” şeklinde tanımlanmıştır.

Özel ihtiyaç sahibi, GKY'de düzenlenen her tür hak ve hizmetten yararlanabilir⁶⁸⁷. Bu durum GKY'nin 48. maddesinde de vurgulanmıştır. Buna göre, özel ihtiyaç sahiplerine, sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon olmak üzere, her türlü yardım ve destek imkanlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz sağlanacaktır⁶⁸⁸. Ayrıca çocuklara ilişkin tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek ilgili mevzuat hükümleri uygulanacaktır.

Refakatsiz çocukların barınmaları GKY'de özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre, “*refakatsiz çocuklar, esas olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinesinde*

⁶⁸⁶ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 217.

⁶⁸⁷ Ekşi, **Yabancılar**, s. 173; Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 173.

⁶⁸⁸ Engelli çocukların hakları ve devletlerin yükümlülükleri hakkında BM tarafından hazırlanan “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” oldukça önemlidir. Bkz. RG 14.07.2009 / 27288.

barındırılır. Ancak uygun koşullar sağlandığında refakatsiz çocuklar, geçici barınma merkezlerinin ayrı bir bölümünde, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının kontrol ve sorumluluğunda Genel Müdürlük⁶⁸⁹ ile işbirliği halinde barındırılabilir.” (GKY m. 30/4).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan “Refakatsiz Çocuklar Yönergesi” refakatsiz çocuklara ilişkin birçok konuyu düzenlemesi açısından önemlidir⁶⁹⁰. Yönergenin amacı, ülke sınırlarına refakatsiz gelen ya da sınırı geçtikten sonra refakatsiz kalan çocuklara sağlanacak hizmetlere ilişkin usul ve esasların belirlenmesi, şeklinde açıklanmıştır (m. 1). Dayanağını YUKK 66 ve 91. maddelerinden alan bu Yönerge mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma veya geçici koruma statüsüne alınan refakatsiz çocuklara dair düzenlemeler içermektedir.

Bir çocuğun refakatsiz olup olmadığına dair araştırma Göç İdaresi tarafından yapılacak ve eğer refakatsiz olduğuna kanaat getirilirse çocuğun yüksek yararı gözetilerek işlemler yapılacaktır (m. 6)⁶⁹¹. Bu işlemler ise çocuğun yaşının tespiti, kayıt altına alınması, sağlık muayenesinin yapılması, ilgili kurum ve kuruluş vasıtasıyla barınmalarının sağlanması gibi faaliyetlerdir. Refakatsiz çocuğun

⁶⁸⁹ Refakatsiz çocukların barınmaları ile ilgili düzenleme 08.01.2018 tarih 2018/11208 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulan “Geçici Koruma Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” öncesinde AFAD ile işbirliği ile tesis edilmekteydi. Yeni değişiklik ile birlikte AFAD’ın yetkisi Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne devredilmiştir. Bkz. RG 16.03.2018 / 11208.

⁶⁹⁰ Bu konuda T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü tarafından “Sığınmacı ve mültecilere ait işlemler” konulu ve 2010/3 sayılı Genelge çıkartılmış olup şuan için YUKK ile beraber idari teşkilatın değişmesi sebebiyle uygulanabilirliği kanaatimizce kalmamıştır. İlgili Genelge için bkz. (Çevrimiçi), http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54f6bfa2369dc5214cf853fb/siginmaci_multecilere_ait_islemler.pdf, 21.12.2017.

⁶⁹¹ 2013-2014 yıllarında T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü işbirliğinde Uluslararası Göç Örgütü’nün yürütücülüğü ve Norveç Kamu Güvenliği ve Adalet Bakanlığının finansman desteği ile “Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi” başlıklı proje hayata geçirilmiştir. Bu proje sonucunda rapor hazırlanmış olup nispeten eski tarihli olması mevzuat yönünden eksik değerlendirmelere neden olabilmektedir. Fakat yine de yol göstermesi açısından önemli olan bu kaynak için bkz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, **Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi Değerlendirme Raporu**, Ankara, Nisan 2014, (Çevrimiçi), http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/552bb0a4369dc57140fda44f/rapor_tr_08122014.pdf, 21.12.2017.

uluslararası koruma veya geçici koruma başvurusunda gerekli iş ve işlemler Göç İdaresi Genel Müdürlüklerince yapılacaktır.

Bir çocuğun yaşının tespiti ise öncelikle çocuğun yaşını ispatlayan bir belgesi veya beyanı ile yapılacaktır. Böyle bir belgenin bulunmaması veya fiziksel gelişimi ile beyan edilen yaş arasında uyum görülmeyen çocuklar için İl Göç İdaresi Müdürlükleri tarafından yaş tespit raporu hazırlanacaktır. Yaş tespiti istenen kişiler, haklarında kesin rapor verilmeye kadar fiziksel gelişimlerine göre uygun yerde barındırılacaktır. Bu işlemlerin ardından statü şartlarını sağlayan refakatsiz çocuğa yabancı kimlik numarası veya geçici koruma kimlik belgesi verilir ve gerekli sağlık kontrollerinden geçirildikten sonra Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine gönderilirler (m. 6).

Refakatsiz çocuğun tüm bu süreçler boyunca gerektiğinde görüşlerinin alınması elzemdir. Zaten Yönerge’de de bu husus zaman zaman vurgulanmıştır. Örneğin, refakatsiz çocuğun nerede barındırılacağı noktasında görüşüne başvurulmalıdır. Refakatsiz çocuğun, AFAD işbirliğinde⁶⁹² geçici barınma merkezlerinde oluşturulan ve Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde hizmet veren kuruluşlara bağlı çocuk koruma birimlerinde mi yoksa Çocuk Destek Merkezi, Çocuk Evi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu veya Çocuk Evleri Sitesinde mi ya da yetişkin akrabalarının veya koruyucu bir ailenin yanına mı yerleştirileceğine çocuğun görüşüne başvurularak karar verilmelidir. 16 yaşını doldurmuş refakatsiz çocuklar uygun koşulların sağlanması durumunda beslenme, barınma, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından kurulan, Valiliklerce (Göç İdaresi İl Müdürlüğü) doğrudan işletilen veya kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Kızılay Derneği veya kamu yararına çalışan derneklerden göç alanında uzmanlığı bulunanlarla protokol yapılarak işlettilen merkezlerinde de barındırılabilirler (Refakatsiz Çocuk Yönergesi m. 6). Bu barınma merkezlerinden hangisinde refakatsiz çocuğun kalacağına çocuğun yüksek yararı gözetilerek her somut olayda yeniden incelenerek karar verilmelidir.

⁶⁹² 16.03.2018 tarihinde yürürlüğü giren “Geçici Koruma Yönetmeliği’nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile beraber kanaatimizce “Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün” işbirliği ile refakatsiz çocukların barınması sağlanacaktır.

Çocukların yaşları ve olgunluk düzeyleri dikkate alınacak ve mümkün olduğu müddetçe kardeşler bir arada bulundurulacaktır. Zorunlu olmadığı sürece barınma merkezlerinde değişiklik yapılmayacaktır (Refakatsiz Çocuk Yönergesi m. 6). Kardeşlerin birbirlerinden mümkün mertebe ayrılmamaları kanaatimizce de yerindedir. Sığınma amacıyla ülkelerinden kaçan ve refakatsiz olan bu kardeşlerin birbirlerinden başka kimseleri yoktur ve bu kardeşlerin birbirinden ayırmak çocukların yüksek menfaatlerine aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca barınma merkezlerinde zorunlu olmadıkça değişiklik yapılamayacağı öngörülmüş olması da çocukların yeni ortamlarına bir an önce alışmaları ve kişisel gelişimlerine devam edebilmeleri açısından önemlidir.

Refakatsiz Çocuk Yönergesi'nin 8. maddesi özel olarak geçici koruma sağlanan çocuklara dair hüküm içermektedir. Düzenleme çocukları yaş aralıklarına göre iki gruba ayırmıştır. 0-12 yaş aralığındaki geçici korunan refakatsiz çocuklar, yaş ve durumuna uygun şekilde, Çocuk Destek Merkezi, Çocuk Evi, Çocuk Yuvası, Yetiştirme Yurdu veya Çocuk Evleri Sitesine; 13-18 yaş aralığındaki refakatsiz çocuklar ise AFAD işbirliğinde⁶⁹³ geçici barınma merkezlerinde oluşturulan ve Genel Müdürlük bünyesinde hizmet veren kuruluşlara bağlı çocuk koruma birimlerine yerleştirilecektir.

Refakatsiz çocukların ilgili kurum veya kuruluşlara yerleşimleri sağlandıktan sonra refakatsiz çocuk hakkında ÇKK gereğince acil korunma kararı⁶⁹⁴ alınacak, çocuğun korunma ihtiyacının devam etmesi halinde bakım tedbiri ile ihtiyaç duyulan

⁶⁹³ 16.03.2018 tarihinde yürürlüğü giren "Geçici Koruma Yönetmeliği'nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik" ile beraber kanaatimizce "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün" işbirliği ile refakatsiz çocukların barınması sağlanacaktır.

⁶⁹⁴ Acil korunma kararı, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 9. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, "(1) derhâl korunma altına alınmasını gerektiren bir durumun varlığı hâlinde çocuk, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından bakım ve gözetim altına alındıktan sonra acil korunma kararının alınması için Kurum tarafından çocuğun Kuruma geldiği tarihten itibaren en geç beş gün içinde çocuk hâkimine müracaat edilir. Hâkim tarafından, üç gün içinde talep hakkında karar verilir. Hâkim, çocuğun bulunduğu yerin gizli tutulmasına ve gerektiğinde kişisel ilişkinin tesisine karar verebilir. (2) Acil korunma kararı en fazla otuz günlük süre ile sınırlı olmak üzere verilebilir. Bu süre içinde Kurumca çocuk hakkında sosyal inceleme yapılır. Kurum, yaptığı inceleme sonucunda, tedbir kararı alınmasının gerektiği sonucuna varırsa bu yöndeki görüşünü ve sağlayacağı hizmetleri hâkime bildirir. Çocuğun, ailesine teslim edilip edilmeyeceğine veya uygun görülürse başkaca bir tedbire hâkim tarafından karar verilir. (3) Kurum, çocuk hakkında tedbir kararı alınması gerektiği sonucuna varırsa hâkimden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verilmesini talep eder".

diğer tedbir kararlarının alınması mahkemeden talep edilecektir. Bunun yanında refakatsiz çocuğun eğitimi için gerekli işlemler yapılacak ve uygun okula kaydettirilecek; ayrıca ücretsiz Türkçe dil eğitimi almaları sağlanacaktır (ÇKK m. 8).

2. Türkiye’de Doğan Suriyeli Çocukların Hukuki Durumu

TBMM’nin hazırladığı rapor ve diğer veriler ışığında Türkiye topraklarında Suriyeli anne ve babadan doğan çocuk sayısının 311 bin olduğunu daha önce belirtmiştik⁶⁹⁵. Bu çocukların hukuki statülerinin ne olacağı meselesi üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Öncelikle yapılması gereken bu çocukların herhangi bir vatandaşlığı sahip olup olmayacaklarının tespiti. Buna ilişkin yapılacak incelemede çocukların hangi devlet vatandaşı olduğu tespiti de yapılabilecektir. Bununla birlikte eğer çocukların vatansız oldukları tespit edilirse bu sefer bu kadar ciddi sayıdaki vatansız çocuğun durumuna dair çözüm önerisi sunmak kanaatimizce yerinde olacaktır.

Gerek TBMM’nin hazırladığı raporda⁶⁹⁶ gerekse de basın yayınlarında⁶⁹⁷ Türkiye’de doğan bu çocukların vatansız olduğu belirtilmektedir. Böyle bir kaniya nasıl varıldığı ise anlaşılammaktadır. “Göç ve Uyum” raporunda “*Türkiye’de toprak esasına dayalı vatandaşlık alma usulü bulunmamakta, vatandaş olmak için kişinin annesi veya babasından en az birisinin Türk vatandaşı olması şartı aranmaktadır. Türkiye’de doğmuş olan Suriyeli çocukların vatansız statüsünde kalması, kayıp bir neslin oluşması demektir*” şeklinde bir ifadeye yer verilmiş⁶⁹⁸ olmasına rağmen bu açıklama eksik ve hatalıdır. İlk olarak belirtmek gerekir ki Türk hukukunda vatansızlığı önleyici toprak esasına dayalı vatandaşlık müessesesi bulunmaktadır⁶⁹⁹.

⁶⁹⁵ Bkz.: yuk. s. 87, dp. 389.

⁶⁹⁶ Raporda Türkiye’de doğan Suriyeli çocukların vatansız kalmasının kayıp bir neslin oluşmasına sebebiyet vereceği belirtilmiştir: Bkz. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, **Göç ve Uyum Raporu**, s. 265.

⁶⁹⁷ Basında bu yönde çıkan haberler için bkz. (Çevrimiçi), <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/311-bin-vatansiz-bebek-40765942>, 13.03.2018; (Çevrimiçi), <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2018/03/10/turkiyede-311-bin-vatansiz-cocuk-dogdu/>, 13.03.2018.

⁶⁹⁸ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, **Göç ve Uyum Raporu**, s. 265.

⁶⁹⁹ Güngör, **a.g.e.**, s. 67.

TVK 8'e göre, "Türkiye'de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır." Hüküm açıkça göstermektedir ki, doğum anında yabancı ana veya babadan dolayı bir çocuk vatandaşlık kazanamamışsa artık burada Türk vatandaşlığını kazanacaktır. Ancak çocuk, yabancı ana veya yabancı babadan soyağı esasına göre doğumla vatandaşlık kazanacaksa, Türkiye'de doğmuş olsa dahi Türk vatandaşlığını kazanamayacaktır⁷⁰⁰. Teorik bilgiyi somutlaştıracak olursak, Türkiye'de Suriyeli ana ve babadan doğan çocuklar, doğum anında ana veya babadan dolayı soybağı esasına göre Suriye vatandaşlığını kazanacaklarsa Türkiye'de doğmuş olmaları kendilerine Türk vatandaşlığını sağlamayacaktır. Eğer bu çocuklar doğum anında ana veya babadan soybağı esasına göre Suriye ya da başka bir devlet vatandaşlığını kazanamayacaklarsa burada artık TVK m. 8 gereğince doğumdan itibaren Türk vatandaşı olacaklardır. Bu noktada çözülmesi gereken bir husus Suriyeli ana veya babadan doğan çocuğun Suriye vatandaşı olup olmayacağı meselesidir. Kişinin vatandaşlığının varlığını veya yokluğunun ispatlaması iddia edilen devletin hukukuna göre yapılacaktır⁷⁰¹. Bunu sebebi vatandaşlık hukukunun devletlerin egemenlik haklarının bir görünümü olması ve hiçbir devletin, başka bir devletin kimi vatandaş alacağına veya çıkaracağına karışamayacak olmasıdır⁷⁰².

Türk mahkemeleri önüne gelecek bir davada çocuğun Suriye vatandaşı olup olmadığının tespiti Suriye iç hukukuna gidilmek suretiyle Türk adli makamları tarafından çözüme kavuşturulabilecektir. Türkiye topraklarında doğan çocuğun Türk vatandaşı olup olmayacağının tespiti ise Türk idari yargısının münhasır yetkisine girecek ve o makamda çözüme kavuşturulacaktır⁷⁰³. Başka bir deyişle bir kişinin yabancı olup olmadığının tespiti ile Türk vatandaşı olup olmadığının tespiti farklı yargı kollarında açıklığa kavuşturulmaktadır.

Bu bilgiler göstermektedir ki, Türkiye'de Suriyeli ana ve babadan doğan 311 bin çocuğun hukuki durumunun tespitinde öncelikle Suriye iç hukukuna göre Suriye

⁷⁰⁰ A.e., s. 68.

⁷⁰¹ Bu bir vasıflandırma problemi olup "*lex causae*" ile çözüme kavuşturulacaktır: Erdem, a.g.e., s. 278.

⁷⁰² A.e., s. 278.

⁷⁰³ Nomer, a.g.e., s.169-170; Erdem, a.g.e., s. 286.

vatandaşlığına sahip olup olmadıklarına bakılacaktır. Bu belirleme işlemi Türk adli makamları önünde gerçekleşecek olup eğer Suriye hukukuna göre Suriye vatandaşlığını kazanabilecekler ise ortada TBMM raporunda veya basında belirtildiği gibi vatansız çocuklar olmayacaktır. Bunun yanında Türk adli makamları tarafından Türkiye topraklarında doğan bu çocukların Suriye iç hukukuna göre vatandaşlığı kazanamamaları tespiti yapılırsa bu durumda bu çocukların Türk vatandaşı olup olmadıklarının belirlenmesi için İçişleri Bakanlığı'ndan edinilecek bilgiye göre hareket edilecektir. TVK m. 8 şartlarının varlığı söz konusu olacağından ötürü de bu çocukların Türk vatandaşlığına sahip olduğu tespiti kanaatimizce yapılabilecektir. Sonuç olarak ortada vatansız çocukların olduğu söylemi hatalı olmaktadır. Bunun yanında gerek ÇHS gerekse de tarafı olduğumuz 1954 Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsü Sözleşmesi gereğince Türkiye'de doğan ve vatansız kalma riski taşıyan çocuklara TVK m. 8 gereğince vatandaşlık verilmelidir.

Tüm bunların dışında Türkiye'de doğan bu çocukların Suriye vatandaşı olmaları ihtimalinde dahi entegrasyon ve uyum süreci çerçevesinde Türk vatandaşlığına alınmasının gerekip gerekmeyeceği çok ayrı bir konudur. Bu konu toplumun sosyolojik ve psikolojik yapısı dikkate alınarak devletin belirleyeceği politika ile bir sonuca bağlanabilir. Belirlenen politika bu çocukların Türk vatandaşlığına alınması yönünde olur ise burada herhangi bir yasal düzenlemenin yapılması gerekip gerekmeyeceği de önemli bir husustur. TBMM'nin hazırladığı "Göç ve Uyum" raporunda "(...) Türkiye'de doğmuş olan Suriyeli çocuklara vatandaşlık verilmesi konusunda etki analizini içeren bir çalışma yapıp, sonucuna göre mevzuat düzenlemesine gidilebilir"⁷⁰⁴ şeklinde bir öneri sunulmuş ve mevzuatta bir düzenleme yapılması tavsiye edilmiştir. Kanaatimizce Türkiye'de doğan bu çocukların herhangi bir mevzuat değişikliğine gidilmeksizin TVK m. 12/c hükmü gereğince⁷⁰⁵

⁷⁰⁴ TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu, **Göç ve Uyum Raporu**, s. 265.

⁷⁰⁵ "Türk vatandaşlığının kazanılmasında istisnai haller" başlığını taşıyan 12. maddenin ilgili kısmı şöyledir: "(1) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Bakanlığın teklifi, Bakanlar Kurulunun kararı ile aşağıda belirtilen yabancılar Türk vatandaşlığını kazanabilirler:
(...) c) Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler."

vatandaşlığa alınması zaruri olan kişilerden kabul edilip Bakanlar Kurulu kararı ile vatandaşlığa alınmasında bir mani yoktur.

G. Statünün Dışında Bırakılmaya veya Sona Ermesine Yönelik Ölçütler

1. Geçici Koruma Statüsü Verilmeyecek yahut İptal Edilecek Kişiler

Geçici Koruma Yönetmeliği'nin 8. maddesinde geçici korunma kapsamına alınmayacak veya alındıysa iptal edilecek kişiler düzenlenmiştir. Bu madde hazırlanırken 1951 Sözleşmesi'nin "hariç tutma" hükümleri ile YUKK'un uluslararası korumanın haricinde tutmayı düzenleyen 64. maddesi dikkate alınmıştır⁷⁰⁶. Buna göre;

"a) 1951 Sözleşmesi'nin 1 inci maddesinin (F) fıkrasında belirtilen fiillerden suçlu olduğuna dair ciddi kanaat bulunanlar,

b) Türkiye dışında hangi saikle olursa olsun zalimce eylemler yaptığını düşündürecek nedenleri bulunanlar,

c) (a) ve (b) bentlerinde belirtilen suç ya da fiillerin işlenmesine iştirak eden veya bu fiillerin işlenmesini tahrik edenler,

ç) Ülkesinde silahlı çatışmaya katılmış olduğu halde bu faaliyetlerini kalıcı olarak sonlandırmayanlar,

d) Terör eylemlerinde bulunduğu veya planladığı ya da bu eylemlere iştirak ettiği tespit edilenler,

⁷⁰⁶ Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 219.

e) Ciddi bir suçtan mahkûm olarak topluma karşı tehdit oluşturabileceği değerlendirilenler ile milli güvenlik, kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından tehlike oluşturduğu değerlendirilenler,

f) Türkiye’de işlenmesi hâlinde hapis cezası verilmesini gerektiren suç veya suçları daha önce işleyen ve bu suçun cezasını çekmemek için menşe veya ikamet ülkesini terk edenler,

g) Uluslararası mahkemelerce hakkında insanlık suçu işlediğine dair karar verilmiş kişiler,

ğ) Türk Ceza Kanununun Dördüncü Kısım Yedinci Bölümünde yer alan “Devlet Sırlarına Karşı Suçlar ve Casusluk” suçlardan birini işleyenler geçici korumadan yararlanamayacak, kendilerine geçici koruma sağlanmış ise bu karar iptal edilecektir.”

Düzenlemede çocuklar özelince ortaya çıkabilecek durumlar “d” ve “f” bentleridir. Çocuklar özellikle yetişkinler tarafından manipüle edilerek bir terör eylemine iştirak edebilir veya ülkesinde bir suç işledikten sonra başka ülkelere kaçabilirler. Kanaatimizce böyle bir durumda çocukların özel şekilde değerlendirilmeleri ve şartların varlığı halinde ÇKK kapsamında koruma altına alınmaları yerinde olacaktır. Bu fiilleri işlemiş veya işlettirilmiş olan çocukların doğrudan geçici korumadan yararlanamamaları gibi bir yorum özellikle suça sürüklenen çocuklar açısından sakıncalı olacaktır.

Düzenlemenin ikinci fıkrasında kararların Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bireysel olarak alınacağı belirtilmiştir. Buna göre ailesiyle birlikte statüyü kazanmış olan çocuklar, aile üyelerinin bu madde gereğince statüyü kaybetmeleri durumunda kendileri ikinci fıkra hükmü sayesinde geçici koruma statüsünü kaybetmeyecektir.

2. Geçici Korumanın Bakanlar Kurulu Kararıyla Sonlandırılması

Geçici Koruma, Yönetmeliğin 11. maddesine göre, İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu'nun kararı ile sonlandırılabilir. Geçici korumanın Bakanlar Kurulu kararıyla sonlandırılmasının ardından yabancıların;

- Ülkelerine dönmesine,
- Koşullarını sağladıkları statüye toplu olarak geçmelerine,
- Uluslararası koruma başvurularının bireysel olarak değerlendirilmesine,
- YUKK'ta yer alan koşullarda Türkiye'de kalmalarına izin verilmesine

karar verilebilir (m. 11). Geçici korumanın sona erdirilmesinden sonra geçici korunanların Türkiye'yi terk etmesi esastır. Bununla beraber Yönetmelik hükmünden de açıkça anlaşıldığı üzere geçici koruması kaldırılan yabancıların Türkiye'den ayrılmaları bazı durumlarda beklenmez. Buna göre, Bakanlar Kurulu tarafından ülkelere geri gönderilmesi kararı alınmadıysa, yabancılar, şartlarını taşıdığını düşündükleri uluslararası koruma statülerine başvurabilirler. Bunun yanında Türkiye'nin "geri gönderme yasağı" ilkesini⁷⁰⁷ kabul etmesi sebebiyle geçici korunan kişilerin statülerini kaldırması durumunda dahi gönderilecekleri ülke güvenli değilse, gönderilmeleri mümkün olmayacaktır⁷⁰⁸. Bunun yanında AİHS'nin 4 nolu protokolünün 4. maddesi gereğince yabancıların toplu şekilde sınır dışı edilmelerinin yasaklandığını da belirtmekte yarar vardır⁷⁰⁹.

Sığınma amacıyla sınırı geçen ve geçici koruma sağlanan kişilerin tek bir idari kararla statülerinin elinden alınması kanaatimizce oldukça tehlikeli ve keyfi bir düzenlemedir⁷¹⁰. Böyle bir kararın idarenin tekeline bırakmak hukuki olmayan ve keyfi kararların alınmasına sebebiyet verebilir. Ayrıca böyle bir karar verildiğinde dahi

⁷⁰⁷ Yasa koyucu, hem YUKK m. 4 hem de GKY m. 6'da bu ilkeyi kabul etmiştir. "Geri gönderme yasağının" geçici korumada uygulanacağını tartışmalı olduğu hukuku bir ortamda, ülkesinde 3,5 milyon Suriyeliyi barındıran bir ülkenin böyle bir ilkeyi geçici korumada dahi kabul etmesi oldukça cesur bir karardır: Bkz. Ekşi, **Yabancılar**, s. 175.

⁷⁰⁸ Ekşi, **Yabancılar**, s. 175.

⁷⁰⁹ 4 Numaralı Protokol, 16 Eylül 1963 tarihinde Strasbourg'da imzaya açılmış ve 7. madde uygun olarak 2 Mayıs 1968 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye 4 Numaralı Protokol'ü 19 Ekim 1992'de imzalamış ve 23 Şubat 1994 tarihinde onaylamıştır. Ancak onay belgesi henüz tevdi edilmediği için, Türkiye halen Protokol'e taraf değildir. Onay Kanunu için bkz. RG 26.02.1994 / 21861.

⁷¹⁰ Çiçekli, **Yabancılar**, s. 318; Yılmaz Eren, **a.g.e.**, s. 221.

bu kararın tüm korunanları kapsayacak şekilde alınması sakıncalı olacaktır. Örneğin refakatsiz olarak geçici korunan çocukların bir Bakanlar Kurulu kararı ile statülerinden olması ve geri gönderilmeye karşı karşıya kalmaları kanaatimizce hukuka uygun değildir. Bu özel durumlar için eksik olan mevzuat keyfiliğe imkân vermeyecek şekilde acilen tamamlanmalıdır.

3. Geçici Korumanın Bireysel Olarak Sona Ermesi

Geçici korumanın Bakanlar Kurulu kararının yanında bireysel olarak sona ermesi de mümkündür. Yönetmeliğin 12. maddesinde düzenlenen bu duruma göre;

- Geçici korunan kendi isteğiyle ülkeden ayrılırsa,
- Geçici korunan üçüncü bir ülkenin korumasından faydalanırsa,
- Geçici korunan, insanı nedenlerle veya yeniden yerleştirme kapsamında üçüncü bir ülkeye kabul edilirse ya da üçüncü bir ülkeye gitmek için çıkış yaparsa ya da,
- Geçici korunan ölürse geçici koruma statüsü ilgili şahıs için bireysel olarak sona erecektir.

Geçici korumadan yararlanan bir kimse yukarıda sayılı nedenlerden birine bağlı olarak geçici koruma statüsü sona erdikten sonra Türkiye'ye yeniden gelirse bu kişiye yeniden geçici koruma statüsünün sağlanıp sağlanmayacağına Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bireysel olarak değerlendirme ile karar verecektir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bu yetkisini devretmişse o zaman valilik karar mercii olacaktır (GKY m. 13).

Türkiye'de bulunan Suriyeliler çok çeşitli sebeplerle Suriye'ye gidip geri gelmektedirler. Tarlalarını, bahçelerini sulamak, hayvanlarını beslemek, savaşmak ve özellikle dini bayramlarda bayramlaşmak amacıyla Türkiye'den geçici olarak ayrılmaktadırlar⁷¹¹. Bu kişilerin geri geldikleri zaman geçici korumadan yararlanıp

⁷¹¹ 2017 yılının Kurban Bayramında bayramı ülkelerinde geçirmek için randevu alan 47 bin 322 Suriyeliden, yaklaşık 25 binin sınır kapısında işlem yapıp Suriye'ye gittiği ve geri döndüğü belirtilmiştir: Bkz. (Çevrimiçi), <https://www.cnnturk.com/turkiye/25-bin-suriyeli-bayram-icin-ulkesine-gitti?page=1>, 02.01.2018.

yararlanmayacağına karar verecek olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü olup, dilediği kişilere koruma sağlanmamasına karar verebilir. Bu bağlamda, savaşmak üzere Türkiye'den ayrılan kişilerin tekrar geldikleri zaman geçici korumadan yararlanmaması gerektiği görüşü doktrinde savunulmuştur⁷¹². Buna ek olarak kanaatimizce geçici olarak korunan ve herhangi bir sebeple ülkeyi terk etmesi sebebiyle geçici koruma statüsü sona eren çocukların geri geldikleri zaman yeniden koruma altına alınmaları gerekmektedir.

Geçici korumanın sona ermesini takip eden sürecin nasıl işleneceği Yönetmeliğin 14. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Bakanlar Kurulu kararı ile geçici korumanın sona ermesinden sonra esas olan geçici korunanların ülkeden ayrılmalarıdır. Bunun gerçekleşmesi için gereken süre, halin şartlarına göre Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından belirlenecektir (GKY m. 14/1). Bununla birlikte, Bakanlar Kurulu, geçici korumanın sona ermesinden sonra geçici korumadan yararlanmış olan kişileri grup temelli olarak toplu şekilde başka bir statüye geçirebileceği gibi, uluslararası koruma başvurusunda bulunanların başvurularını bireysel olarak değerlendirmeye alınması ya da bu kişilerin YUKK kapsamında belirlenecek şartlarda Türkiye'de kalmalarına izin verebilecektir (m. 14/2). Ayrıca madde hükmünde ülkelerinde silahlı çatışmalara katılanlar ve bu faaliyetlerini kalıcı olarak sona erdirenlerin bireysel uluslararası koruma statülerine başvurabileceği düzenlenmiştir (GKY m. 14/3).

⁷¹² Ekşi, **Yabancılar**, s. 178.

SONUÇ

Çocuklar hem fiziksel ve bedensel hem de psikolojik anlamda toplumun en hassas halkasını oluşturmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında yaşlarının küçüklüğü ve gelişim çağında olmaları etkilidir. Hal böyle olunca çocukların gerektiğinde korunması ve haklarının kendilerine sağlanması oldukça elzemdir.

Çevresinde gerçekleşen olaylardan yetişkinlere göre daha fazla etkilenen çocukların göç hadisesinden de etkilenmeleri kaçınılmazdır. Özellikle sığınma amacıyla yapılan göç hareketlerinde zorunlu bir yer değiştirmenin söz konusu olması durumu daha olumsuzlaştırmaktadır. Bu sebeple sığınma amacıyla yapılan bir göç hareketinin içinde yer alan çocukların hem göç hareketleri sırasında hem de göç hareketi sonrasında sığındığı ülkede hakları ve kendisine sağlanacağı statü bazında gerekli düzenlemelerin detaylı şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Uluslararası göç hareketleri içerisinde yer alan sığınma amaçlı göçlerde çocuklar özelinde ortaya çıkabilecek vakalar öncelikle kimlerin çocuk kapsamında değerlendirileceği noktasında çıkabilmektedir. Gerek uluslararası düzenlemelere bakıldığında gerekse de iç hukuka bakıldığında çocuk kavramının farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Aslında her düzenlemenin, düzenleme içeriği sebebiyle çocuğa farklı anlamlar yüklemesi anlayışla karşılanabilir fakat sığınma amacıyla yapılan göç hareketleri ve bu hareket ile ilgili yapılacak düzenlemelerde çocuk kavramının yeknesak bir tanım altında birleşmesi çocuklar açısından oldukça önemlidir. Her şeyden önce bir ülkeye sığınan veya göç sırasında ya da sonrasında çocuğa sağlanacak bir hak noktasında öncelikle kişinin çocuk olup olmadığına bakılacaktır. Eğer çocuk kapsamına giren bir kişi var ise artık burada çocuğa gerekli hak ve statüler sağlanacaktır. Bu sebeplerden ötürü öncelikle yeknesak bir çocuk tanımı yapılmalıdır. Farklı düzenlemelerdeki farklı çocuk tanımlarının yol açacağı kafa karışıklığını önlemek için tanımın kanaatimizce yaş kıstası göz önüne alınarak yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda çocuk tanımı, gerek ÇKK gerekse de ÇHS ve tavsiye metinleri dikkate alındığında “*daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış her kişi*” şeklinde olmalıdır. Böylelikle 18 yaşından önce ergin kılınan

kişiler de çocuk sayılmaya devam edecek ve uluslararası sığınma mevzuatlarında kendilerine tanınan haklardan mahrum bırakılmamış olacaklardır.

Sığınma hareketinin konusu olan çocuğa dair özel bir mevzuatın bulunmadığı çalışmamızda belirtilmiştir. Çocukların yetişkinlerden farklı ihtiyaçlara sahip olması ve kendilerine sağlanacak statü işlemleri sırasında farklı usul ve esaslara tabi tutulmaları mümkündür. Bu sebeplerden ötürü sığınma amacıyla yapılan göç hareketlerine ilişkin çocuklar özelinde bir mevzuatın hazırlanması kanaatimizce yerinde olacaktır. Gerek 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokol'ünde gerekse de iç hukukta yer alan YUKK düzenlemelerinde çocuğa ilişkin hükümlerin sayısı oldukça azdır. Bu düzenlemelerde yer alan ve herkesi kapsayan kuralların çocuk süzgecinden geçirilip çocukların özel durum ve ihtiyaçlarına göre yeni bir mevzuatta toplanması hem çocuklar için hem de çocuğa verilecek statüyü tespit edecek kurumlar için faydalı olacaktır.

Çocuklara dair hazırlanacak mevzuat ve yapılacak işlemlerde uluslararası hukuktan kaynaklanan “çocuğun yüksek yararı ilkesi” her durumda dikkate alınmalıdır. Her somut olay özelinde değerlendirme yapılacağı zaman çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir. Bu noktada statü belirleme sürecinde yetişkinler için aranan ve istenilen koşullar çocuklar bakımından aranmayabilecek veya esnetilebilecektir.

Sığınma amacıyla göçe katılan çocuklara yönelik yapılacak mevzuat çalışmalarında karşılaşılabilecek sorunlardan birisi de kavramlar noktasında çıkabilmektedir. Farklı disiplinlerce hazırlanan ve medyaya da yansıyan akademik çalışmalar ve raporlarda bir olgunun farklı kavramlarla ifade edildiği veya bir kavramın farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Bu durum kavram kargaşasına yol açmaktadır. Bu noktada öncelikle iç hukukta oldukça dar kapsamlı düzenlenen “göçmen” kavramı örnek gösterilebilir. Bu kavramın uluslararası hukuk metinlerine uygun şekilde tüm göç hareketlerini kapsayacak biçimde tanımlanması yerinde olacaktır.

Sığınma amacıyla ülkeye gelecek çocuklara sağlanacak uluslararası koruma statülerinden biri olan “mülteci statüsü”, Türkiye'nin 1951 Sözleşmesi'ne koyduğu çekince sebebiyle oldukça sınırlı şekilde uygulanmaktadır. Uluslararası

düzenlemelerde ayrıntılı bir şekilde irdelenen mülteci statüsünün kapsamı ve içeriği günümüzde neredeyse şüpheye yer bırakmayacak kadar netleşmiştir. Türkiye bakımından ise bu düzenlemelerin uygulanacağı çocuk sayısı yok denecek kadar azdır. Hal böyle olunca sığınan çocuklara şartları sağlamaları durumunda diğer statüler verilmektedir. Bu statülerden birisi “şartlı mülteci statüsü”dür. Kaynağını Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi’ne koyduğu çekinceden alan şartlı mülteci statüsünün dünyada eşi benzerinin bulunmaması statüsünün muğlaklığına sebebiyet vermektedir. Bununla birlikte statü kapsamında sağlanan korumanın “şartlı” olması özellikle çocuklar bakımından sakıncalı olmaktadır. Gönderilecekleri dahi kesin olmayan güvenli üçüncü ülkelere gidene kadar Türkiye’de bekletilen bu çocuklar, zor durumdan kaçıp geldikleri Türkiye’den daha alışma sürecindeyken başka ülkelere göç etmek durumunda kalabileceklerdir. Bu durum ise en başta ÇHS tarafından güvence altına alınan çocuğun gelişim hakkını zedelemektedir. Bu sebeplerden ötürü refakatsiz şartlı mülteci çocukların istisnasız, refakatçisi olan şartlı mülteci çocukların ise somut olayın özelliklerine göre güvenli üçüncü ülkeye gönderilme şartı değiştirilmelidir. Gerekli mevzuat çalışmaları sırasında bu durum dikkate alınmalı veya mevzuattaki mevcut hükümler çocuğun yüksek yararı ilkesi gereği belirttiğimiz şekilde yorumlanmalıdır. Türkiye’nin 1951 Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi çekinceyi kaldırması da bir öneri olarak ileri sürülebilir. Buna karşın gerek AB’nin maddi külfet paylaşımında Türkiye’ye gerekli desteği sağlamaması gerekse de Türkiye’nin çok yoğun göç hareketlerine maruz kalması bu durumu zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda asıl önemli olan şartlı mülteci statüsünün mülteci statüsü gibi ayrıntılı şekilde düzenlenmesi gerekliliğidir. Böyle bir düzenleme yapılırsa ortada ciddi bir problem kalmayacaktır. Bunun yanında şartlı mülteci statüsü hükümlerinin yetersiz kaldığı durumlarda mülteci statüsünün kaynağını aldığı 1951 Sözleşmesi hüküm ve yorumlarına başvurulacağının ifade edilmesi de sorunu çözebilecektir. Çünkü önemli olan statü adı değil korumanın kapsamıdır.

Sığınma amacıyla ülkeye gelen çocuklara şartları sağladığı ölçüde iç hukuka göre mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma veya geçici koruma statüsü verilebilir. Statü belirleme süreci de yetişkinlerden farklılık gösterebilecek olan çocuklara dair yapılacak değerlendirmede çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir. Çocuğun statüyü

elde edip etmeyeceği noktasında ispat yükü meselesi önemlidir. Yetişkinlere göre anlama ve kavrama kapasitelerinin tam olgunlaşmamış olması, çocuğun halin izin verdiği her durumda görüşlerine başvurulması gerekliliğini ortadan kaldırmamaktadır. Her çocuğun fikir belirtme kapasitesi ise farklıdır. Bundan dolayı çocukların dinlenilmesinde bu husus dikkate alınmalıdır. Fikrini belirtebilecek çocukların dinlenmesi ile birlikte ispat yükünün de hafifletilmesi gerekmektedir. Ayrıca ailesiyle sığınma başvurusunda bulunan çocuğun statü şartlarını sağladığının ispat yükü ailesi üzerinde olmalıdır. Bunlara ek olarak “şüphenin ilgili lehine yorumlanması” ilkesi gereğince çocuğun statü şartlarına dair açıklamaları durumun anlaşılmasında yetersiz kalsa dahi çocuk lehine yorumlanmalı ve çocuğa gerekli koruma sağlanmalıdır.

Statü belirleme süreçlerinde dikkat edilmesi gereken bir husus da çocuğa statünün verilmesi için gereken şartların çocuk özelinde nasıl oluşacağıdır. Örneğin 1951 Sözleşmesi’nde aranan “korku” veya “zulüm” gibi şartların çocuklar özelinde nasıl tespit edileceği meselesi önem arz etmektedir. Yetişkinlere göre psikolojik ve fiziksel yıpranmalara daha açık olan çocuklar için özellikle korku ve zulüm nedenleri yetişkinlerden farklı bir şekilde esnetilerek değerlendirilmelidir.

Türkiye’ye göç etmiş çocuklara en çok geçici koruma statüsünün verildiği görülmektedir. Uygulamada söz konusu olan sorunların büyük çoğunluğu da bu statü özelinde çıkmaktadır. Yasal tanımının 2014 yılında yürürlüğe giren YUKK’ta yapıldığı geçici korumanın ayrıntıları yönetmelikle düzenlenmiştir. Statü sahibi çocuk sayısının 1,7 milyonu aştığı düşünüldüğünde statünün ayrıntılarının yönetmelikle düzenlenmesi sakıncalıdır. Bu kadar çocuğu hâlihazırda etkileyen ve yakın gelecekte daha çok çocuğu etkileyecek olan geçici koruma statüsünün kanun gücüne sahip bir normla düzenlenmesi daha yerinde olacaktır.

Geçici koruma mevzuatı özellikle Suriye krizinin etkisiyle çok kısa sürede hazırlanmıştır. Düzenleme incelendiğinde hem yetersiz olduğu hem de uygulamada pek çok aksaklığa yol açtığı görülmektedir. Uluslararası hukuka bakıldığında Avrupa Birliği’nin hazırladığı ABGKY mevcuttur. Bu yönergede geçici koruma statüsü oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Türk hukukundaki düzenlemede ise en başta “geçici” nitelikte olması gereken statünün bir süre ile sınırlandırılmaması büyük

bir eksikliktir. Bu durum uzun yıllar geçici koruma statüsünde kalacak çocukların olmasına sebebiyet verecektir ve günümüzde de vermektedir. Suriye krizinden kaçıp Türkiye'ye sığınan başta çocuklar olmak üzere milyonlarca kişi yıllardır geçici koruma statüsündedir. Bundan ötürü geçici korumaya dair üst sınır belirlenmeli ve bu sınırın aşılması halinde ne yapılacağı, hangi korumanın sağlanacağı ayrıntılı bir şekilde düzenlenmelidir.

“Geçici koruma” doğası gereği sunduğu hak ve imkânlar bakımından diğer statülerin altında bir koruma sağlamaktadır. YUKK gereğince uluslararası bir koruma sağlamayan geçici koruma, kural olarak statü sahibine uluslararası korumaya başvuru hakkı da vermemektedir. Sadece silahlı çatışmaya katılan kişilerin uluslararası korumaya başvurmasına izin veren hükmün nedeni tam olarak anlaşılamamaktadır. Öncelikle uluslararası bir korumaya başvuru hakkını YUKK vermekten önce başvurmayı yasaklayan düzenlemenin GKY ile yapılması kanaatimizce AY m. 16'ya aykırıdır. Böyle bir yasak konulacak ise bunun en azından kanun ile yapılması gerekmektedir. Bunun yanında geçici korumaya göre daha etkili bir koruma olan uluslararası korumaya başvuru hakkı çocuklara verilmelidir. Göç ve sığınma süreçlerinden en çok etkilenen ve en çok korunması gereken grup olan çocukların böyle bir korumadan mahrum bırakılması yerinde olmayacaktır. Ayrıca GKY hükmünde silahlı çatışmaya katılan kişilerin uluslararası korumaya başvurabilmelerine izin verilmesi, silahlı çatışmaya katılan çocukların varlığı durumunda, silahlı çalışmaya katılan çocuk-sivil çocuk ayrımının yapılmasına sebebiyet verecektir. Bu durum ise çocuklar arasında statü belirlenirken ayrımcılık yapılmasına yol açacaktır.

Geçici korumanın ve bu korumanın sağladığı geçici koruma statüsünün idarenin takdir yetkisine bırakılan hükümlerinin bulunması sığınma hukuku açısından olumsuz bir durumdur. Geçici korumanın tanımı yapılırken idareye korumanın sağlanması için takdir yetkisinin verilmesi kanaatimizce yerinde değildir. Şartlarının özenle düzenlendiği bir mevzuatın bulunması durumunda, bu şartların oluştuğu tespitinin ardından muhataplara geçici koruma devlet tarafından sağlanmalıdır. Yine, korumanın sona ermesi de idarenin takdir yetkisine bırakılmamalıdır. Değişen politikalar karşısında hükümetlerin geçici korumaya bakışı değişebilecektir ve bu değişimden geçici korunanların etkilenmemeleri sağlanmalıdır. Bundan ötürü geçici korumanın

şartları ve kapsamı ayrıntılı bir şekilde kanunla düzenlenmeli ve idarenin takdiri ortadan kaldırılmalıdır.

Sığınma amacıyla yapılan göç hareketlerinde vatansız çocukların varlığı azımsanmayacak kadar çoktur. Türkiye'nin gerek iç mevzuatı gerekse de vatansızlık hallerine ilişkin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler uyarınca vatansız çocuklara ilişkin tüm önlemleri alması gerekecektir. Tam bu noktada bahsedilmesi gereken bir husus da Türkiye'de doğan Suriyeli çocukların hukuki durumudur. Medya organlarında ve hazırlanan çeşitli raporlarda belirtildiği gibi vatansız yüzbinlerce çocuk mevcut değildir. Ortada tespiti yapılmamış bir durum vardır. Türkiye'de doğan bu çocuklar ya soy bağı esasına göre Suriye vatandaşı ya da doğumdan itibaren Türk vatandaşlarıdır. Belirli olan ama tespit edilmeyen bu durum bir an önce açıklığa kavuşturulmalıdır. Eğer Suriye vatandaşı oldukları anlaşılırsa bu çocuklara ülkeye uyumları amacıyla Türk vatandaşlığının verilmesi yine iç hukuk düzenlemeleri ile mümkün olup herhangi bir mevzuat değişikliğine gerek yoktur.

Tüm bu bilgiler ışığında, sığınan çocuklara dair yapılması gereken ilk ve en önemli şeyin statülerin usul ve esaslarına ilişkin kapsamlı bir mevzuat çalışması olduğu söylenebilir. Zira sığınan çocuklara ilişkin ülke mevzuatı dağınık ve eksiktir. Çocukların fiziksel ve duygusal yapılarına uygun şekilde hazırlanması gereken bu mevzuat, çocuk kavramının yeknesaklaşmasına da katkıda bulunacaktır. Mevzuatın başta ÇHS olmak üzere çocukları ilgilendiren tüm uluslararası sözleşmeler dikkate alınarak hazırlanması elzemdir. Bununla birlikte statülerin kendilerinde var olan ve yukarıdaki paragraflarda bahsettiğimiz sorunların kendi mevzuatlarında gerekli değişiklikler yapılarak düzeltilmesi hem çocukların hukuki durumuna hem de genel manada sığınma hukukunun gelişmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

YAZILI KAYNAKLAR

- Abadan-Unat, Nermin : **Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002. (*Bitmeyen Göç*)
- Abadan-Unat, Nermin : “Türkiye’nin Son Elli Yıllık Emek Göçü: Yorum, Eleştiri, Öngörü”, **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, der. M. Murat Erdoğan/Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 259-276. (*Emek Göçü*)
- Abadan-Unat, Nermin : “Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950’li Yıllardan 2000’li Yıllara”, **Kökler ve Yollar: Türkiye’de Göç Süreçleri**, der: Ayhan Kaya/ Bahar Şahin, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 3-18. (*Göç Süreçleri*)
- Acer, Yücel /
Kaya, İbrahim /
Gümüş, Mahir : **Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye’nin İltica Stratejisi**, Ankara, Usak Yayınları, 2010.
- Acun Mekengeç, Merve : “Ahıska Türklerinin Türk Vatandaşlığına Alınması ve Türkiye’deki Çalışma Hakları”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, C. 20, S. 2, 2014, 159-180.
- Adıgüzel, Yusuf : **Göç Sosyolojisi**, Güncellenmiş 2. Basım, Ankara, Nobel Yayınları, 2017.

- Akıllıoğlu, Tekin : **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme**, Ankara, AÜSBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları No: 13, 1995.
- Akın, Fatih : **Türkiye’de Azınlık Politikaları & 6-7 Eylül Olayları**, İstanbul, Kum Saati Yayınları, 2006.
- Akyüz, Emine : **Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 2000. (*Çocuğun Korunması*)
- Akyüz, Emine : **Çocuk Hukuku**, Genişletilmiş 5. Baskı, Ankara, Pegem Akademi, Ekim 2016. (*Çocuk Hukuku*)
- Albert, Matthew : **Prima Facie Determination of Refugee Status An Overview and Its Legal Foundation**, Oxford Refugee Studies Centre Working Paper No. 55, Oxford Press, 2010.
- Aliu, Murat Mufit : “Zorunlu Göç Perspektifinden 1938’de Türkiye Yugoslavya Nüfus Mübadelesi Üzerine Bir İnceleme”, **Balkan Araştırmaları Dergisi**, C. 6, S. 2, 2015, s. 29-44.
- Altuğ, Yılmaz : “Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçlerin Mahiyeti”, **İÜHFİM**, C. 32, S. 2-4, 1966, s. 846-857. (*Göç*)
- Altuğ, Yılmaz : “Vatansızlar Hakkında İki Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”, **İÜHFİM**, C. 29, S. 1-2, 1963, s. 201-217. (*Vatansızlar*)
- Arenas, Nuria : “The Concept of Mass Influx of Displaced Persons in the European Directive Establishing the Temporary

- Protection”, **European Journal of Migration and Law**, Vol. 7, 2005, s. 435-450.
- Aries, Philippe : **Centuries of Childhood A Social History of Family Life**, çev. Robert Baldick, New York, Alfred A. Knopf, 1962.
- Arpacı, Abdülkadir : **Kişiler Hukuku Gerçek Kişiler**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1993.
- Arsebük, Esat : **Medeni Hukuk Başlangıç Şahsın Hukuku**, İstanbul, Tan Matbaası, 1938.
- Arslan, İlyas : **Milletlerarası Özel Hukukta Mutad Mesken Kavramı**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2014.
- Asar, Aydoğın : **Yabancılar Hukuku**, Güncellenmiş 3. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2017.
- Ataay, Aytekin : **Şahıslar Hukuku Giriş Hakiki Şahıslar**, 2. Bası, İstanbul, Fakülteler Matbaası, 1969.
- Ateşoğlu, Kamil : **Uluslararası Çalışma Örgütü ve Türkiye**, İstanbul, Petrol-İş Yayınları, 1997.
- Aybay, Rona /
Özbek, Nimet : **Vatandaşlık Hukuku**, Yasa Değişikliklerine Uygun Olarak Güncellenmiş 4. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Aybay, Rona /
Dardağın Kibar, Esra : **Yabancılar Hukuku**, 3.baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010.

- Bagheri, Saeed : **Uluslararası İnsancıl Hukuk ve Nükleer Silahlar**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2015.
- Bakırcı, Kadriye : **Çocuk ve Genç İşçilerin Haklarının Korunması Uluslararası, Bölgesel ve Türk Hukuku Açısından**, İstanbul, Beta Yayınları, 2004.
- Bakırcı, Kadriye : “Child Labour and Legislation in Turkey”, **The International Journal of Children’s Right**, Vol. 10, No. 1, 2002, s. 55-72.
- Barnett, Laura : “Global Governance and Evolution of the International Refugee Regime”, **International Journay of Refugee Law**, Vol. 14, No. 2-3, 2002, s. 238-262.
- Başbakanlık Sosyal : **Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Hizmetler ve Çocuk Sözleşme Ulusal İlk Rapor**, Ankara, y.y., 1999.
Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü
- Bayata Canyaş, Aslı : “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kapsamındaki Geri Gönderme Yasağının Uygulanma Koşullarının AİHM Kararları Çerçevesinde İrdelenmesi”, **Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 5 S. 1, 2015, s. 73-90.
- Bayındır Goularas, Gökçe / Sunata, Ulaş : “Türk Dış Politikasında Göç ve Mülteci Rejimi”, **Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalara Dergisi**, C. 2 S. 1, 2015, s. 12-40.

- Belgesay, Mustafa Reşit : **Türk Kanunu Medenisi Şerhi Başlangıç I. Kitap: şahsın hukuku**, İstanbul, Ahmet Kamil Matbaası, 1929.
- Berki, Osman Fazıl : **Devletler Hususi Hukuku, Cilt I- Tabiiyet ve Yabancılar Hukuku**, 7. Baskı, Ankara, Güzel Sanatlar Matbaası, 1970.
- Beter, Önder : **Sınır Ötesi Umutlar Mülteci Çocuklar**, Ankara, Sabev Yayınları, 2006.
- BMMYK : **Dünya Mültecilerinin Durumu 2000 İnsani Yardımın Elli Yılı**, Ankara, Başkent Matbaası, 2001.
- BMMYK : **Mülteci Çocuklar Koruma ve Bakım Kılavuzu**, Cenevre, y.y., 1994. (*Mülteci Çocuklar Kılavuzu*)
- Boed, Roman : “The State of The Right of Asylum in International Law”, **Duke Journal of Comparative and International Law**, Vol. 5/1, 1994, s. 1-33.
- Bulut, Nihat : **Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2009.
- Büyükçalık, Mürvet Ece : **Mülteci Hukuku’nun Gelişimi ve Türkiye’deki Mültecilerin Sosyal Hakları**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2015.
- Courbage, Youssef /
Fargues, Philippe : **Christians and Jews Under Islam**, New York, I. B. Tauris, 1998.

- Çağlayan, Savaş : “Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”, **Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)**, S. 17, Güz 2006, s. 67-91.
- Çelik, Edip F. : **Milletlerarası Hukuk C. 2**, Gözden Geçirilmiş Üçüncü Bası, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977.
- Çelikel, Aysel /
Erdem, B. Bahadır : **Milletlerarası Özel Hukuk**, 15. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2017.
- Çelikel, Aysel/
Öztekin Gelgel, Günseli : **Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 23. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2017.
- Çiçekli, Bülent : **6458 Sayılı Kanunla Güncellenmiş Yabancılar ve Mülteci Hukuku**, Güncellenmiş 6. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2016. (*Yabancılar*)
- Çiçekli, Bülent : **Uluslararası Hukukta Mülteciler ve Sığınmacılar**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2009. (*Mülteciler*)
- Demir, Oğuzhan Ömer /
Erdal, Hakan : “Yasadışı Göç İle İlgili Kavramların Doğru Anlaşılabilmesi Sorunu ve Yazılı Basında Çıkan Haberler Üzerine Bir İnceleme”, **Polis Bilimleri Dergisi**, C. 12/1, 2010, 29-54.
- Demirhan, Yılmaz/
Aslan, Seyfettin : “Türkiye’nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi”, **Birey ve Toplum**, C.5, S.9, 2015, s. 23-62.

- Doğan, Vahit : **Türk Vatandaşlık Hukuku**, Güncellenmiş 14. Baskı, Ankara, Savaş Yayınları, 2017. (*Vatandaşlık*)
- Doğan, Vahit : **Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş 2. Baskı, Ankara, Savaş Yayınevi, 2017. (*Yabancılar*)
- Dönmez Kara, Canan : “Göç Bağlamında Uluslararası İşbirliği ve Öykü Türkiye’nin Politikaları” (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çanakkale, **Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2015.
- Dural, Mustafa / Ögüz, Tufan : **Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku**, 18. Baskı, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2017.
- Edward, Alice : “Temporary Protection, Derogation And The 1951 Refugee Convention”, **Melbourne Journal of International Law**, Vol. 13, No. 1, 2012, s. 595-635.
- Ekşi, Nuray : **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku**, 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu’na göre hazırlanmış 4. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2016. (*Yabancılar*)
- Ekşi, Nuray : **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Abdolkhani ve Karimnia- Türkiye Davası Mülteci ve Sığınma Hukuku Açısından Değerlendirme**, İstanbul, Beta Yayınları, 2010. (*Dava*)
- Ekşi, Nuray : “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye’den Sınırdışı Edilmelerini Engelleyen Haller”, **İstanbul Barosu**

Dergisi, C. 82, S. 6, 2008, s. 2801 -2837. (*Mahkeme Kararları*)

Ekşi, Nuray : “İltica Talepleri Reddedilerek Türkiye’den Sınırdışı Edilmelerine Karar Verilen Yabancılara İlişkin AİHM Kararlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na Etkisi”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, Y. 5, S. 19, 2014, s. 53-99. (*Sınır dışı*)

Ekşi, Nuray : “Geçici Koruma Yönetmeliği Uyarınca, Geçici Korumanın Şartları, Geçici Koruma Usulü, Sağlanan Haklar ve Geçici Korumanın Sona Ermesi”, **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 88, S. 6, 2014, s. 65-89. (*Geçici Koruma*)

Ekşi, Nuray : “İklim Mültecileri”, **Göç Araştırmaları Dergisi**, C. 2, S. 2, 2016, s. 10-58. (*İklim Mültecileri*)

Elçin, Doğa : “Türkiye’de Bulunan Suriyelilere Uygulanan Geçici Koruma Statüsü 2001/55 Sayılı Avrupa Konseyi Yönergesi İle Geçici Koruma Yönetmeliği Arasındaki Benzerlik Ve Farklılıklar”, **TBB Dergisi**, S. 124, 2016, s. 9-80.

Erdem, B. Bahadır : **Vatandaşlık Hukuku**, 6. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları, 2017.

Ergüven, Nasih Sarp /

Özturanlı, Beyza : “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, **AÜHFD**, C. 62, S. 4, 2013, s. 1007-1061.

- Fitzpatrick, Joan : “Temporary Protection of Refugees: Elements of a Formalized Regime”, **The American Journal of International Law**, Vol. 94, No. 2, 2000, s. 279-306.
- Gander, Marry J.
- Gandiner, Harry W. : **Çocuk ve Ergen Gelişimi**, haz. Bekir Onur, çev. Ali Dönmez/ H. Nermin Çelen, 8. Baskı, Ankara, İmge Kitapevi, 2015.
- Gelgel, Günseli : **Devletler Özel Hukukunda Çocuk Hukukundan Doğan Problemler Ders Notları**, İstanbul, Beta Yayınları, 2012.
- Gemalmaz, Mehmet Semih : **Çocuk ve Genç Haklarına İlişkin Uluslararası Belgeler (Bölgesel Sistemler)**, İstanbul, İstanbul Barosu Yayınları, 2002. (*Çocuk ve Genç Hakları*)
- Gemalmaz, Mehmet Semih : **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 7. Bası, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2010. (*Genel Teori*)
- Gemalmaz, Mehmet Semih : **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri II. Cilt Uluslararası Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011. (*Uluslararası Sistemler*)
- Gemalmaz, Mehmet Semih : **Ulusalüstü İnsan Hakları Hukuku Belgeleri I. Cilt Bölgesel Sistemler**, 2. Baskı, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2011. (*Bölgesel Sistemler*)
- Giray, Faruk Kerem : **Milletlerarası Özel Hukukta Kaçırılan ve Alıkonan Çocukların İadesi**, İstanbul, Beta Yayınları, 2010.

- Goodwin-Gill, Guy S./
McAdam, Jane : **The Refugee in International Law**, Third Edition,
Oxford, Oxford University Press, 2007.
- Göğ r, Erdoğan : **Türk Tabiiyet Hukuku**, 4. Bası, Ankara, Ankara
 niversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No:436, 1979.
(*Tabiiyet Hukuku*)
- G ğ r, Erdoğan : **Yabancılar Hukuku**, 2. Bası, Ankara, Ankara
 niversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları No: 383,
1976. (*Yabancılar Hukuku*)
- Grahl-Madsen, Atle : **The Status of Refugees in International Law**,
Leiden, A. W. Sythoff, 1966.
- Güngör, Gülin : **Tabiiyet Hukuku**, 5. Bası, Ankara, Yetkin
Yayınları, 2017.
- Güngör, Gülin : “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş
Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901
Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu  zerindeki Etkisi”,
AÜHFD, C. 63, S. 3, 2014, s. 479-507.
- Harles, John C. : “Integration before Assimilation: Immigration,
Multiculturalism and the Canadian Polity”, **Canadian
Journal of Political Science**, Vol. 30 No. 4, 1997, s.
711-736.
- Hatemi, Hüseyin /
Kalkan Oğuztürk, Burcu :**Kişiler Hukuku Gerçek ve Tüzel Kişiler**, İstanbul,
Vedat Kitapçılık, 2013.

- Hayter, Teresa : **Open Borders The Case Against Immigration Controls**, Second Edition, London, Pluto Press, 2004.
- İçduygu, Ahmet : “Türkiye’de Uluslararası Göçün Siyasal Arkaplanı: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak”, **Türkiye’ye Uluslararası Göç: Toplumsal koşullar-Bireysel yaşamlar**, ed. Barbara Pusch, Tomas Wilkoszewski; çev. Mutlu Çomak Özbatır; yayına hazırlayan İncilay Yılmazyurt, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2010. (*Ulus-Devlet*)
- İçduygu, Ahmet / Sirkeci, İbrahim : “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Göç Hareketleri”, **75 Yılda Köylerden Şehirlere**, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, 1999, s. 249-268. (*Göç Hareketleri*)
- İçduygu, Ahmet / Erder, Sema / Gençkaya, Ömer Faruk : **Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus Devlet Ötesi Dönüşümlere**, MireKoç Raporları, İstanbul, Koç Üniversitesi Koç Araştırmaları Merkezi, 2014.
- İnan, Ali Naim : **Çocuk Hukuku**, İstanbul, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, 1968.
- İnan, Ali Naim : “Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”, **AÜHFD**, C. 44, S. 1-4, 1995, s. 765-778.
- İpek, Nedim : “Kaynakların Dilinde Göç Kavramı”, **Karadeniz İnceleme Dergisi**, Y. 9, S. 17, Güz 2014, s. 9-20.

- Kagan, Michael : “Is Truth in the Eye of the Beholder? Objective Credibility Assessment in Refugee Status Determination”, **Georgetown Immigration Law Journal**, Vol. 17, 2003, s. 367-415.
- Karpat, Kemal : “Önsöz”, **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, der. M. Murat Erdoğan/ Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. xxiii-xl.
- Kaya, İbrahim /
Eren, Esra Yılmaz : **Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Durumu Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri**, İstanbul, Seta Yayınları, 2015.
- Kerber, Karoline : “Temporary Protection in the European Union: A Chronology”, **Georgetown Immigration Law Journal**, Vol. 14/1, 1999, s. 35-50.
- Kerber, Karoline : “The Temporary Protection Directive”, **European Journal of Migration and Law**, Vol. 4, 2002, s. 193-214. (*Directive*)
- Kirişçi, Kemal /
Karaca, Sema : “Hoşgörü ve Çelişkiler: 1989, 1991 ve 2011’de Türkiye’ye Yönelen Kitleli Mülteci Akımları” **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, der. M. Murat Erdoğan/Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Koçak, Yüksel /

- Terzi, Elvan : “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri”, **KAU-İİBF Dergisi**, C. 1, S. 3, 2002, s. 163-184.
- Kurtuluş, Berrak : **Amerika Birleşik Devletleri’ne Türk Beyin Göçü**, İstanbul, Alfa Yayınları, 1999.
- Macar, Elçin : “Yunanistan’dan Anadolu’ya Göç: Nüfus Mübadelesi”, **Türkiye’nin Göç Tarihi 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye’ye Göçler**, der. M. Murat Erdoğan/Ayhan Kaya, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 171-190.
- McAdam, Jane : **Complementary Protection in International Refugee Law**, Oxford, Oxford University Press 2007.
- Meray, Seha L. : **Devletler Hukukuna Giriş C. 2**, Gözden Geçirilmiş 3. Bası, Ankara, AÜSBF Yayınları No. 195-177, 1965.
- Musalo, Karen : “Claims for Protection Based on Religion or Belief”, **International Journal of Refugee Law**, Vol. 16, No. 2, 2004, s. 165-226. (*Religion*)
- Musalo, Karen : “Revisiting Social Group and Nexus in Gender Asylum Claims: A Unifying Rationale for Evolving Jurisprudence”, **DePaul Law Review**, Vol. 52, 2002-2003, s. 777-808.
- Nomer, Ergin : **Vatandaşlık Hukuku**, 24. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2018.

- Odman, Mehmet Tevfik : **Mülteci Hukuku**, Ankara, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:15, 1995. (*Mülteciler*)
- Odman, Mehmet Tevfik : **Çocuk Hakları Bağlamında Çocuk Mülteciler**, Mersin, Çağ Üniversitesi Yayınları, 2008. (*Çocuk Mülteciler*)
- Odman, Mehmet Tevfik : “Vatansızların Hukuki Durumu ve Türk Hukuku”, **İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık: Kuram, Gözlem ve Politika**, UNHRC, ed. Özlen Çelebi, Saime Özçürümüz, Şirin Türkay, Ankara, Anıl Reklam Matbaacılık, 2011, s. 131-163.
- Oğuzman, Kemal /
Seliçi, Özer /
Oktay Özdemir, Saibe : **Kişiler Hukuku Gerçek ve Tüzel Kişiler**, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 16. Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2016.
- Onursal, Betül : “Çağdaş Çocuk Hakları Sisteminde Türkiye'nin Konumu”, **Yeni Türkiye Dergisi**, S. 22, 1998, s. 1146-1163.
- Öktem, Emre : **Uluslararası Teamül Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, 2013.
- Özbek Hadimoğlu, Nimet/
Teksoy, Barış : “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu”, **TBB Dergisi**, S. 107, 2013, s. 221-244.

- Özcan, Mehmet : **Avrupa Birliği Sığınma Hukuku Ortak Bir Sığınma Hukukunun Ortaya Çıkışı**, Ankara, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2006.
- Özdemir, Hayrunnisa /
Ruhi, Ahmet Cemal : **Çocuk Hukuku ve Çocuk Hakları**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2016.
- Özenç, Berke : Kadın Sünneti: Etnomerkezci Önyargılardan Kültürel Dinamikleri Dikkate Alan Bir Yaklaşım Doğru, **İÜHFİM**, C. 64, S. 2, 2006, s. 145-166.
- Özgür Baklacı, Nurcan /
Kıvılcım, Zeynep : **Sürgünde Toplumsal Cinsiyet İstanbul'da Suriyeli Kadın ve LGBTİ Mülteciler**, İstanbul, Derin Yayınları, 2015.
- Özkan, Işıl : **Göç, İltica ve Sığınma Hukuku**, Güncellenmiş 2. Baskı, Ankara, Seçkin Yayınları, 2017.
- Öztürk, Neva Övünç : **Mültecinin Hukuki Statüsünün Belirlenmesi**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2015.
- Öztürk, Neva Övünç : "Uluslararası Hukuktaki Mülteci Tanımının Mülteci Kavramı ve Tanımın Oluşum Süreci Açısından Değerlendirilmesi", **Prof. Dr. Tuğrul Arat'a Armağan**, Ankara, Yetkin Yayınları, 2012, s. 919-950. (*Tanım*)
- Öztürk, Neva Övünç : "Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında Yer Alan Sığınma Hakkının Tahlili", **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. 3, S. 2, 2012, s. 187-229. (*Sığınma Hakkı*)

- Öztürk, Neva Övünç : “Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumunu Üzerine Bir İnceleme”, **AÜHFD**, C. 66, S. 1, 2017, s. 201-263. (*Geçici Koruma*)
- Özyakışır, Deniz : **Göç: Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama**, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2013.
- Pazarcı, Hüseyin : **Uluslararası Hukuk**, Gözden Geçirilmiş 16. Bası, Ankara, Turhan Kitabevi, 2017.
- Peker, Bülent /
Sancar, Mithat : **Mülteciler ve İltica Hakkı Yaşamın Kıyısındakilere Hoşgeldin Diyebilmek**, Ankara, İnsan Hakları Derneği Yayınları, 2001.
- Peterson, William : “Migration: Social Aspects”, **International Encyclopedia of the Social Science**, Vol: 10, 1968, s. 286-292.
- Price, Matthew E. : **Rethinking Asylum: History Purpose and Limits**, Cambridge, Cambridge University Press, 2009.
- Safi, Sibel : **Mülteci Hukuku**, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2017.
- Selvi, Mehmet : **Uluslararası Kuruluşların Türkiye’de Sosyal Güvenlik Mevzuatının Oluşumuna Etkileri**, İstanbul, Legal Yayınları, 2014.
- Serozan, Rona : **Çocuk Hukuku**, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2005.
- Shacknove, Andrew E. : “Who is a Refugee”, **Ethics**, Vol. 95, No: 2, January 1985, s. 274-284.

- Shah, Prakash : **Refugees, Race and the Legal Concept of Asylum in Britain**, London, Cavendish Publishing, 2000.
- Sirmen, Kazım Sedat : “Yabancıların Türkiye’den Sınırdışı Edilmesine İlişkin Temel Düzenlemeler ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Türkiye Hakkında Verdiği Örnek Kararlar”, **Ankara Barosu Dergisi**, Y. 67, S. 3, 2009, s. 29-45.
- Şanlı, Cemal/
Esen, Emre/
Ataman-Fıganmeşe, İnci : **Milletlerarası Özel Hukuk**, 6. Bası, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2018.
- T.C. İçişleri Bakanlığı : **İltica ve Göç Mevzuatı**, Ankara, Başkent Matbaası, 2005.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü : **2016 Türkiye Göç Raporu**, Ankara, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 2017.
- Tan, Mine : “Çocukluk: Dün ve Bugün”, **Toplumsal Tarihte Çocuk**, haz. Bekir Onur, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1994, s. 11-30. (*Çocukluk*)
- Tan, Mine : “Çağlar Boyunca Çocukluk”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C. 22, S. 1, 1989, s. 71-88. (*Çağlar Boyunca Çocukluk*)
- Taneri, Gökhan : **Uluslararası Hukukta Mülteci ve Sığınmacıların Geri Gönderilmemesi İlkesi (Non-Refoulement) İlkesi**, Ankara, Bilge Yayınları, 2012.

- TBMM Zabıt Ceridesi : Devre 4, C. 23, İçtima Senesi 3, İçtima 65, 07.06.1934.
- Tekinalp, Gülören : **Türk Yabancılar Hukuku**, Yenilenmiş ve İşlenmiş 8. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2003.
- Tiryakioğlu, Bilgin : **Çocukların Korunmasına İlişkin Milletlerarası Sözleşmeler ve Türk Hukuku**, Ankara, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.
- Tokuzlu, Lami Bertan : “Non-Refoulement Principle in a Changing European Legal Environment: with Particular Emphasis on Turkey, a Candidate Country at the External Borders of EU” (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, **Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2006.
- Tufan, Beril : **Türkiye’ye Dönen İkinci Kuşak Göçmen İşçi Çocuklarının Psiko-sosyal Durumları**, Ankara, DPT Sosyal Planlama Başkanlığı, 1987.
- Turan, Turgut /
Tanrıbilir, Feriha Bilge : **Vatandaşlık Hukuku**, 4. Baskı, Ankara, Yetkin Yayınları, 2017.
- Tütüncü, Ayşe Nur : **İnsancıl Hukuka Giriş**, 2. Bası, İstanbul, Beta Yayınları, 2012.
- Uluocak, Nihal : **Türk Vatandaşlık Hukuku Karşılaştırmalı – Uygulamalı**, Gözden Geçirilmiş Yeni Bası, İstanbul, Filiz Kitabevi, 1986.

- Usta, Sevgi : **Çocuk Hakları ve Velayet**, İstanbul, On İki Levha Yayınları, 2012.
- Usta, Sevgi : “Türkiye’de Çocuğun Korunması”, **İstanbul Barosu Dergisi**, C. 69, S. 1-2, 1995, s. 86-94.
- Uyar, Lema (der. ve çev.) : **Birleşmiş Milletler’de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Yalçın, Cemal : **Göç Sosyolojisi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2004.
- Yamaner, Melike Batur /
Öktem, A. Emre /
Kurtarcan, Bleda /
Uzun, Mehmet C. : **12 Ağustos 1949 Tarihli Cenevre Sözleşmeleri ve Ek Protokolleri**, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları: 42, t.y.
- Yılmaz Eren, Esra : **Mülteci Hukukunda Geçici Koruma**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2018.
- Yılmaz, Abdurrahman : “Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri”, **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Vol. 9/2, 2014, s. 1685-1704.
- Zevkliler, Aydın : **Kişiler Hukuku gerçek kişiler**, Ankara, Olgaç Matbaası, 1981.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı : **Türkiye’de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi Değerlendirme Raporu**, Ankara, Nisan 2014, (Çevrimiçi), http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/552bb0a4369dc57140fda44f/rapor_tr_08122014.pdf, 21.12.2017.

Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı (AFAD) : **Suriye’den Türkiye’ye Nüfus Hareketleri Kardeş Topraklarındaki Misafirlik**, Ankara, 2014, (Çevrimiçi), <https://www.afad.gov.tr/upload/Node/3931/xfiles/webformatisuriyedenturkiyeyenufushareketleri.pdf>, 16.12.2017.

BMMYK : **2015 Küresel Eğilimler Raporu**, 2016, (Çevrimiçi), <https://s3.amazonaws.com/unhcrsharedmedia/2016/2016-06-20-global-trends/2016-06-14-Global-Trends-2015.pdf>, 27.02.2018.

BMMYK : **Mültecilerin Korunması Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi**, 2001, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/pendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa659a4>, 25.03.2018.

Coalition to Stop The Use of Child Soldiers : **Global Report on Child Soldiers**, 2001, (Çevrimiçi), <https://www.child-soldiers.org/Handlers/Download.ashx?IDMF=adc88bf-f-1916-4317-b184-d9079e7b0bb8>, 25.03.2018.

- ORAM : **Cinsel Yönelim, Cinsel Kimlik ve Söylem/İfade Biçimi: İnsan Hakları Kapsamında Temel Terminoloji İngilizce - Fransızca - Türkçe - Farsça – Arapça**, 2016, (Çevrimiçi), <http://oramrefugee.org/wp-content/uploads/2016/04/Glossary-PDF.pdf>, 16.03.2018.
- Refugees International : **Türkiye’deki Suriyeli Olmayan Mülteciler İçin Kalıcı Çözümlerin Bulunmaması**, Saha Araştırma Raporu, Şubat 2017, (Çevrimiçi), <https://static1.squarespace.com/static/506c8ea1e4b01d9450dd53f5/t/58e2a51e2e69cfd46ad04167/1491248422089/2017.2.8+T%C3%BCrkiye.pdf>, 13.12.2017.
- Türk Kızılayı/ Uluslararası Kızılhaç Komitesi : **Uluslararası İnsancıl Hukuk Sorularımıza Cevaplar**, 2. Baskı, 2004, (Çevrimiçi), https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/82543505_77468056_uluslararasi-insancil-hukuk.pdf, 20.01.2018.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu : **Göç ve Uyum Raporu**, 26. Dönem 3. Yasama Yılı, Mart 2018, (Çevrimiçi), https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf, 13.03.2018.
- Mülteci Hakları Alt Komisyonu
- Uluslararası Göç Örgütü (IOM) : **Göç Terimleri Sözlüğü**, ed. Richard Perruchoud/ Jillyanne Redpath-Cross, 2. baskı, 2013, (Çevrimiçi), http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf, 26.07.2017.

UN General Assembly : **Children and Armed Conflict**, 2016, (Çevrimiçi),
Security Council http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2016/360&referer=/english/&Lang=E, 25.03.2018.

UN General Assembly : **Children and Armed Conflict**, 2017, (Çevrimiçi),
Security Council <http://undocs.org/en/S/2017/821>, 25.03.2018.

UN General Assembly : **Note on International Protection**, (A/AC. 96/830),
07.09.1994, (Çevrimiçi),
<http://www.refworld.org/docid/3f0a935f2.html>,
04.01.2017.

UN General Assembly : **Declaration on the Protection of Women and
Children in Emergency and Armed Conflict**, 1974,
(Çevrimiçi),
[http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/
atrocity-
crimes/Doc.19_declaration%20protection%20women
%20armed%20conflict.pdf](http://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.19_declaration%20protection%20women%20armed%20conflict.pdf), 25.03.2018.

UN Human Right : **General Comment No: 17: Article 24 (Rights of the
Committee Child)**, 1989, (Çevrimiçi),
<http://www.refworld.org/docid/45139b464.html>,
16.01.2018. (*Right of the Child*)

UNCHR : **Uluslararası Koruma Konusunda Rehber Statü
Dışında Bırakma Hükümlerinin Uygulanması:
Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşmenin 1F
Maddesi**, 2003, (Çevrimiçi),
[http://www.refworld.org/cgi-
bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid
=55fa60d74](http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa60d74), 11.11.2017.

UNCHR : **Background Note on the Application of the Exclusion Clauses: Article 1F of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees**, 04.09.2003, para. 100, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/3f5857d24.html>, 11.11.2017.

UNCHR : **İltica Taleplerinde İspat Yükü ve Standardı İle İlgili Bilgi Notu**, Genova, 1998, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa67074>, 25.03.2018. (*İspat Yükü*)

UNCHR : **Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü Çerçevesinde Mülteci Statüsünün Belirlenmesinde Uygulanacak Ölçütler ve Usuller Hakkında Elkitabı**, Yeniden Gözden Geçirilmiş Tercüme, Şubat 2013. (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66404>, 11.11.2017. (*El Kitabı*)

UNCHR : **Çocukların Yüksek Yararının Tespitine ilişkin BMMYK Kılavuz İlkeleri**, 2008, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/48480c342.html>, 25.03.2018. (*Çocuğun Yüksek Yararı*)

UNCHR : **UNHCR's Observations on the European Commission's Proposal for a Council Directive on Minimum Standards for the Qualification and Status of Third Country Nationals and Stateless Persons as Refugees or as Persons Who Otherwise**

Need International Protection, Brussels, 2001, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/pdfid/3c6a69254.pdf>, 09.11.2017.

UNCHR : **Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı- Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında**, Cenevre, 2014, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66844>, 29.10.2017. (*Vatansız Kişiler*)

UNHCR : **Guidelines On International Protection: Religion-Based Refugee Claims under Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or the 1967 Protocol relating to the Status of Refugees**, 2004, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/publications/legal/40d8427a4/guidelines-international-protection-6-religion-based-refugee-claims-under.html>, 29.11.2017. (*Religion-Based Claims*)

UNHCR : **Global Trends Forced Displacement in 2016**, 2017, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/5943e8a34.pdf>, 05.12.2017. (*Global Trends 2016*)

UNHCR : **Resettlement Handbook Division of International Protection**, Genova, Revised edition July 2011, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/46f7c0ee2.pdf>, 09.12.2017.

UNHCR : **Revised Note on the Applicability of Article 1D of the 1951 Convention relating to the Status of**

- Refugees to Palestinian Refugees**, 2009, (Çevrimiçi),
<http://www.refworld.org/pdfid/4add77d42.pdf>,
10.12.2017. (*Revised Note on Article 1D*)
- UNHCR : **Note on the Applicability of Article 1D of the 1951 Convention relating to the Status of Refugees to Palestinian Refugees**, 2002, (Çevrimiçi),
<http://www.refworld.org/pdfid/3da192be4.pdf>,
10.12.2017.
- UNHCR : **Guidelines on Temporary Protection and Stay Arrangement**, 2014, (Çevrimiçi),
<http://www.unhcr.org/5304b71c9.pdf>, 30.01.2018.
- UNHCR : **I Am Here, I Belong The Urgent Need To End Childhood Statelessness**, 2015, (Çevrimiçi),
http://www.unhcr.org/ibelong/wp-content/uploads/2015-10-StatelessReport_ENG15-web.pdf, 11.01.2018.
- UNHCR : **Vatansız Kişilerin Korunmasına İlişkin El Kitabı- Vatansız Kişilerin Statüsüne Dair 1954 Sözleşmesi Kapsamında**, Cenevre, 2014, (Çevrimiçi),
<http://www.refworld.org/cgi-bin/tehis/vtx/rwmain/opensslpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa66844>, 25.03.2018. (*Vatansız Kişiler*)
- UNHCR : **2008 Global Trends: Refugees, Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Person**, Genova 2009, (Çevrimiçi),
<http://www.unhcr.org/afr/statistics/country/4a375c426/>

[2008-global-trends-refugees-asylum-seekers-returnees-internally-displaced.html](http://www.unhcr.org/2008-global-trends-refugees-asylum-seekers-returnees-internally-displaced.html), 26.10.2017.

UNHCR : **Guidelines on International Protection: “Membership of a Particular Social Group” within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees,** 2002, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/publications/legal/3d58de2da/guidelines-international-protection-2-membership-particular-social-group.html>, 01.12.2017. (*Social Group*)

UNHCR : **Guidelines on International Protection: “Gender-Related Persecution” within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol Relating to the Status of Refugees,** 2002, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/3d58ddef4.pdf>, 05.12.2017. (*Gender-Related Persecution*)

UNHCR : **Vatansızlığa İlişkin Kılavuz İlkeler No. 1; Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin 1954 Sözleşmesi Madde 1(1)’e göre “Vatansız Kişi” Tanımı,** 20.02.2012, (Çevrimiçi), www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa63cf4, 11.01.2018.

UNHCR : **Vatansızlık Hakkında Kılavuz İlkeler No:4: Vatansızlığın Azaltılmasına Dair 1961 Sözleşmesi’nin 1-4 Maddeleri Vasıtasıyla Her Çocuğa Bir Vatandaşlık Edinme Hakkının Sağlanması,** 2012, (Çevrimiçi),

<http://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=55fa64904>, 23.01.2018. (*Vatansızlık Hakkında Kılavuz İlkeler No:4*)

UNHCR : **An Introduction to Protection: protecting persons of concern to UNHCR (a self-study module)**, Genova, 01.08.2005, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/3ae6bd5a0.pdf>, 31.07.2017. (*An Introduction*)

UNHCR : **“Protection of Refugees in Mass Influx Situations: Overall Protection Framework”**, UN Document EC/GC/01/4, 2001, (Çevrimiçi), <http://www.unhcr.org/protection/globalconsult/3ae68f3c24/protection-refugees-mass-influx-situations-overall-protection-framework.html>, 25.03.2018.

UNHCR : **Master Glossary of Terms**, Rev.1, Genova, June 2006, (Çevrimiçi), <http://www.refworld.org/docid/42ce7d444.html>, 13.03.2018. (*Glossary*)

UNICEF : **Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı**, Tamamı Gözden Geçirilmiş 2. baskı, Haz. Rachel Hodgkin / Peter Newell, çev. Şebnem Akipek, 2003, (Çevrimiçi), <http://www.unicef.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/Uygulama%20Elkitabı%20TR.pdf>, 25.03.2018.